

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

СЛОБОЖАНСЬКИЙ НАУКОВИЙ ВІСНИК

Серія: Філологія

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Випуск 10, 2025

Видавничий дім
«Гельветика»
2025

Засновник – Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
Журнал «Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія» засновано в 2023 році, виходить 4 рази на рік

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України
з питань телебачення і радіомовлення № 479 від 29.02.2024 року (ідентифікатор медіа: R30-03340)

Суб'єкт у сфері друкованих медіа – Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
(вул. Роменська, буд. 87, м. Суми, 40002, rector@sspu.edu.ua, тел. +38 (0542) 68-59-02)

Мови розповсюдження: українська, англійська, німецька, польська, іспанська, французька, болгарська

Фахова реєстрація (категорія «Б»): Наказ МОН України № 768 від 20 червня 2023 року (додаток 3)

Галузь знань: освіта/педагогіка, гуманітарні науки

Спеціальності: А5 Професійна освіта, В11 Філологія (за спеціалізаціями)

Друкується згідно з рішенням вченої ради

Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

(Протокол № 14 від 26.08.2025 р.)

Головний редактор:

Семеног О. М. – доктор педагогічних наук, професор, керівник Центру науково-освітнього партнерства і мережевої взаємодії Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Члени редакційної колегії:

Архангельська А. М. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри славістики Університету імені Ф. Палацького в Оломоуці

Барановська Л. В. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освіти дорослих Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Бідюк Н. М. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іншомовної освіти і міжкультурної комунікації Хмельницького національного університету

Герман В. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

Горболіс Л. М. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Григоренко Т. В. – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри української мови та методики її навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Данилюк С. С. – доктор педагогічних наук, професор кафедри іноземних мов Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Загнітко А. П. – доктор філологічних наук, професор, член-кореспондент НАН України, професор кафедри загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології, декан факультету філології, психології та іноземних мов Донецького національного університету імені Василя Стуса

Капранов Я. В. – доктор філологічних наук, професор, доцент факультету гуманітарних наук та образотворчого мистецтва Економіко-гуманітарного університету у Варшаві

Коваль В. О. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри української мови та методики її навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Козлова В. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології та лінгводидактики Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Кравець Л. В. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри філології Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II

Кульбабська О. В. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Морська Л. І. – доктор педагогічних наук, професор, професор Інституту Педагогіки Жешувського університету

Подосиннікова Г. І. – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології та лінгводидактики Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка.

Рудь О. М. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Сидоренко В. В. – доктор педагогічних наук, професор, директор Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України

Струк А. В. – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Хижняк І. А. – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету початкової, технологічної та професійної освіти Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»

Цюняк О. П. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Шарова Т. М. – доктор філологічних наук, професор, завідувач сектору науково-методичного забезпечення роботи з обдарованою молоддю відділу роботи з обдарованою молоддю ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення

StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

ISSN 2786-8052 (Print)

ISSN 2786-8060 (Online)

© Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка, 2025

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1 МОВОЗНАВСТВО

Bondarenko Victor Oleksandrovysh, Sokolova Iryna Valentynivna, Kapranov Yan Vasyliovych The linguistic framework of Multicultural London English.....	5
Кононенко Ольга Вікторівна Мовний портрет учителя в мережевому середовищі.....	12
Краснопольська Наталія Леонідівна, Кумейко Тетяна Анатоліївна Національні джерела формування української термінології менеджменту.....	20
Матюхіна Юлія Володимирівна, Шпак Олена Владиславівна Реалізація фатичної функції в англомовному інтернет-спілкуванні: еколінгвістичні особливості.....	25
Nohovska Svitlana Hryhorivna Morphological structure of English advertising texts for tonic drinks: a comparative quantitative study.....	30
Олійник Юлія Віталіївна, Баранова Світлана Володимирівна, Кобякова Ірина Карпівна Стратегії перекладу кібермемів як мовно-культурного компоненту маніпуляції свідомістю.....	38
Соколов Богдан Едуардович Цифровий дискурс у соціальних мережах: методологічні виклики дискурс-аналізу.....	44
Фролова Ірина Євгеніївна, Кобзєва Олена Олександрівна Переклад як культурне посередництво в цифрових глобальних просторах.....	49
Халаши Павло Андрійович Літературно-художні антропоніми як засіб створення алюзій у фентезійному романі І. Грабовської «Зірки й кістки».....	55
Хороз Наталія Степанівна Семантико-прагматичні особливості українських фразеологізмів-біблєїзмів (на матеріалі публіцистичних текстів)	59

РОЗДІЛ 2 ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Гальчук Оксана Василівна Гомер як текст у ліриці Ліни Костенко: інтерпретація і трансформація.....	66
Докашенко Тетяна Вікторівна Серія романів Джонатана Страуда «Агенція «Локвуд і Ко» як приклад паранормальної фантастики.....	71

РОЗДІЛ 3 МЕТОДИКА

Danylyuk Serhiy Semenovich The use of digital tools in teaching a foreign language to future professionals in information and educational technologies.....	75
Надутенко Максим Вікторович, Надутенко Маргарита Володимирівна, Яблочков Микита Мирчович Лексикографічні інструменти нового покоління: від словникової спадщини до інноваційної дидактичної практики.....	79
Семеног Олена Миколаївна, Кушнір Ірина Миколаївна Формування міжкультурної компетентності інофонів у процесі навчання української мови як іноземної в умовах воєнного стану (на прикладі українсько-турецького проєкту)	87
Цюняк Оксана Петрівна, Наконечна Лариса Богданівна Методичні аспекти професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до реалізації мовно-літературної освітньої галузі.....	96

CONTENT

SECTION 1 LINGUISTICS

Bondarenko Victor Oleksandrovych, Sokolova Iryna Valentynivna, Kapranov Yan Vasyliovych The linguistic framework of Multicultural London English.....	5
Kononenko Olha Language portrait of a teacher in the online environment.....	12
Krasnopol'ska Nataliia, Kumeiko Tetiana National sources of formation in the Ukrainian terminology of management.....	20
Matiukhina Yuliia, Shpak Olena Implementation of the Phatic Function in the English-language Internet Communication: Ecolinguistic Features	25
Nohovska Svitlana Hryhorivna Morphological structure of English advertising texts for tonic drinks: a comparative quantitative study.....	30
Oliinyk Yulia, Baranova Svitlana, Kobyakova Iryna Strategies for translating cybermemes as a linguistic-cultural component of consciousness manipulation.....	38
Sokolov Bohdan Digital discourse in social networks: methodological challenges of discourse analysis.....	44
Frolova Iryna, Kobzieva Olena Translation as Cultural Mediation in Digital Global Spaces.....	49
Khalashy Pavlo Literary and artistic anthroponyms as a means of creating allusions in I. Hrabovska's fantasy novel "Stars and Bones".....	55
Khoroz Nataliya Semantic and pragmatic features of Ukrainian biblical phrases (based on the material of journalistic texts).....	59

SECTION 2 LITERARY STUDY

Halchuk Oksana Homer as a Text in Lina Kostenko's Lyric Poetry: Interpretation and Transformation.....	66
Dokashenko Tetiana Jonathan Stroud's "Lockwood & Co" Novel Series as an Example of Paranormal Fiction.....	71

SECTION 3 METHODOLOGY

Danylyuk Serhiy Semenovich The use of digital tools in teaching a foreign language to future professionals in information and educational technologies.....	75
Nadutenko Maksym. Nadutenko Marharyta, Yablochkov Mykyta Next-Generation Lexicographic Tools: From Lexicographic Heritage to Innovative Didactic Practice.....	79
Semenog Olena, Kushnir Iryna Formation of Intercultural Competence of Non-Native Speakers in the Process of Learning Ukrainian as a Foreign Language Under Wartime Conditions (Based on the Ukrainian-Turkish Project).....	87
Tsiuniak Oksana, Nakonechna Larysa Methodological Aspects of the Professional Training of Future Primary School Teachers for the Implementation of the Language and Literature Educational Field.....	96

РОЗДІЛ 1 МОВОЗНАВСТВО

УДК 811.111'276.3

DOI <https://doi.org/10.32782/philspu/2025.10.1>

THE LINGUISTIC FRAMEWORK OF MULTICULTURAL LONDON ENGLISH

Bondarenko Victor Oleksandrovych,

PhD, Senior Lecturer in English Philology and Linguistics Department

Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko

ORCID ID: 0000-0001-7784-5691

Researcher ID: JZE-396

Sokolova Iryna Valentynivna,

PhD, Associate Professor at the Theory and Practice of the Romano-Germanic Languages Department

Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko

ORCID: 0000-0001-5190-5254

Kapranov Yan Vasyliovych,

DSc (Philology), Professor, Habilitated Doctor (Linguistics),

Professor at the VIZJA University (Poland),

Postdoctoral Researcher at the University of Oulu (Finland),

Professor at the Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University (Ukraine)

ORCID ID: 0000-0003-2915-023X

The article focuses on the linguistic framework of Multicultural London English (MLE) – an evolving variety of English that has emerged in the multicultural context of London and other British urban communities, particularly among young people from diverse ethnic backgrounds. Its appearance, spread, and development reflect the complex social and cultural mosaic of London and some other cities, determined by the processes of immigration and globalization. MLE is viewed as a blending of linguistic features loaned from some British dialects (London's Cockney and Estuary) and different ethnic communities, including Caribbean, African, South Asian, and European influences. There is an attempt to identify the true origin of MLE and connect it with the general tendencies of the English language transformations in the modern world. We managed to trace the roots of MLE to the post-World War II period when massive waves of immigration from former British colonies brought together speakers from a variety of linguistic backgrounds. The immigrants interacted with each other and with the local English-speaking population, inducing the creation of a new form of speech.

Our special attention in the research is paid to the fact that MLE is not simply a hybrid language but a dynamic dialect, or even a sociolect, that continues to evolve. Its influence is spreading across the city and some urban communities, with some features becoming generally accepted in Standard British English, while it is most commonly spoken by young Londoners in working-class areas. MLE is not only the manifestation of the linguistic diversity of its speakers, but it also expresses their identity in a multicultural speaking environment. The rise of MLE has aroused numerous debates about linguistic and social integration in the context of its coexistence with Standard British English. However, its continued evolution demonstrates the dynamic nature of language in urban communities, illustrating how they assimilate and adapt linguistic practices to reflect their diverse social realities.

Key words: Multicultural London English, Received Pronunciation, dialect, sociolect, ethnolect, ethnic diversity, ethnic identity, Cockney, Estuary English, urban communities, linguistic framework, linguistic background.

Бондаренко Віктор, Соколова Ірина, Капранов Ян. Лінгвістичний характер мультикультурного лондонського соціолекту

У центрі дослідницької уваги – лінгвістична основа мультикультурного лондонського соціолекту (MLE) – різновиду англійської мови, що виник у мультикультурному контексті Лондона та деяких інших британських міських спільнот, особливо серед молоді з різним етнічним походженням. Його поява, поширення та розвиток відображають складну соціальну та культурну мозаїку Лондона та деяких інших міст, що визначається процесами імміграції та глобалізації. MLE розглядається як поєднання лінгвістичних особливостей, запозичених із деяких британських діалектів (лондонського кокні та ест'юері) та різних етнічних спільнот, включаючи карибські, африканські, південноазійські та європейські впливи. Нами здійснено спробу визначити справжнє походження MLE та пов'язати його із загальними тенденціями модифікації англійської мови в сучасному світі. У результаті проведеної наукової розвідки вдалося простежити походження MLE, зокрема до післявоєнного періоду, коли масові хвилі імміграції з колишніх британських колоній об'єднали людей з різним мовним походженням. Іммігранти взаємодіяли один з одним та з місцевим англомовним населенням, що стало причиною створення нової форми мовлення.

Особливу увагу в дослідженні ми приділяємо тому факту, що, незважаючи на достеменні джерела походження мультикультурного лондонського соціолекту в мультикультуралізмі, він не є просто гібридною мовою, яка продовжує розвиватися. Його вплив поширюється по всьому місту і навіть за його межі, деякі риси стають загальноприйнятими в стандартній

британській англійській мові, тоді як найчастіше цим соціолектом розмовляють молоді лондонці в робітничих районах. MLE є не лише проявом лінгвістичної різноманітності його носіїв, але він також виражає їхню ідентичність у мультикультурному суспільстві. Поява та поширення MLE викликала численні дебати щодо лінгвістичної та соціальної інтеграції в контексті його співіснування зі стандартною британською англійською. Однак його подальша еволюція доводить динамічну природу мови в міському середовищі, ілюструючи, як спільноти засвоюють та модифікують лінгвістичні практики, щоб відобразити свої різноманітні соціальні реалії.

Ключові слова: мультикультурний лондонський соціолект, вимовний стандарт, діалект, соціолект, етнолект, етнічна різноманітність, етнічна ідентичність, кокні, ест'юері англійська, міські спільноти, лінгвістична основа, лінгвістичний фон.

Introduction. During the recent decades, the sociolinguistic aspect of the English language has been a global concern, as well as within English-speaking countries. It has been the focus of leading linguistic studies. Increasing attention is being given by scholars to the varieties and accents, multilingualism, and processes of coexistence and co-influence between languages that neighbor within a particular territory, country, or community. This tendency is inescapable in the modern world as there are several profound reasons why languages interact so actively: 1) cross-cultural communication (digital technologies and the Internet itself enable and simplify international communication in various spheres); 2) intensive development of business relations (multilingual individuals participate in international business through negotiation, marketing, and customer service); 3) social cohesion: language can both unite and divide, multilingual policies in many countries are being introduced to balance national unity with diversity as well as to manifest the equality of the national minorities and ethnic groups.

Materials and methods. The central issue of the present research is the dialectal variability within London, UK, with the thorough analysis of the newest dialect, or sociolect – Multicultural London English (MLE). We aim to study the overall grammatical, lexical, and phonetic peculiarities of this variety of speech, with some slight typological reference to other London-influenced dialects, including Cockney and Estuary. Our intention is nothing else than an attempt to interpret the linguistic nature of MLE through its isomorphic and allomorphic comparison with the standard of pronunciation – RP. It is common knowledge that London's dialects are in a state of constant transition, influenced by factors such as social class, ethnicity, migration, and the media. While traditional Cockney is on its way out in its original form, its features persist in modern accents, such as Estuary English and Multicultural London English (MLE). The city's incredible linguistic diversity demonstrates that London remains one of the most dynamic speech communities in the world, and a thorough study of all the processes occurring within it is one of the primary tasks for modern linguists.

Discussion. MLE is a dialect or, as stated by many, a *sociolect* (a social dialect) of English spoken primarily by young people, the Brits, but mainly by the representatives of other nationalities and cultures in London and increasingly in other urban parts of the UK. Alongside two other London-influenced dialects, Cockney and Estuary, MLE established itself as a separate social dialect due to its unique features and borrowed forms. It emerged around 2000, particularly in working-class, multilingual, and multicultural neighborhoods and communities; however, offi-

cial linguistic sources began mentioning it as early as 2003. Although MLE is considered to have originated in London, some ethnically and linguistically diverse inner-city areas are also affected by it. The actual reason for such an extensive spread can be explained by the linguistic nature of this sociolect – Caribbean English, South Asian languages, West African languages, Cockney, Estuary English, and standard British English heavily influence it.

Scholars, linguists as well as sociolinguists, among them J. Cheshire [1; 2], P. Kerswill [6], S. Fox [2], E. Torgersen [2; 4], R. Kircher [7], and others, are trying to track the basic prerequisites for the appearance of MLE, unanimously conclude the following:

1) **Historical and social.** After World War II, the UK underwent large-scale immigration from the Caribbean countries (especially Jamaica), South Asia (India, Pakistan, and Bangladesh), West Africa, and several countries of Eastern Europe (especially after 2004). Immigrants often settled in working-class areas of London (like Hackney, Tottenham, Peckham, or Putney), which became multilingual communities. In these areas, children and young individuals from many different ethnic and linguistic backgrounds grew up together, often attending the same schools and socializing in the same public spaces. As a result, a typical urban youth dialect began to emerge, absorbing the features of Cockney English, Caribbean Creoles, West African Pidgins, South Asian English, and Standard British English.

2) **Linguistic evolution.** Gradually, the language of speakers within these areas was evolving from Cockney to MLE. Traditionally, working-class London English was associated with Cockney and later Estuary English; however, over time, Multicultural London English (MLE) has become the predominant dialect among many young people in inner-city areas. This shift was not just linguistic but also cultural – younger generations found MLE more relevant to their identities, moral values, and cultural perspectives. It came into existence not just as a simple blend of languages – it was a new dialect with its own consistent grammar, specific vocabulary, and phonology. It draws on and continues to draw vocabulary from Jamaican Patois, Arabic, Punjabi, Yoruba, and other languages, adopting some of their pronunciation features and grammatical peculiarities. The linguists Paul Kerswill, Sue Fox, and Jenny Cheshire first formally described and analyzed Multilingual English (MLE) in 2003. Their linguistic research in areas such as Hackney and Lambeth demonstrated that MLE had distinct linguistic features and was widely used by teenagers across various ethnic communities. According to them, MLE was not just “ethnic English” but a new way of speaking shared

by diverse youth, functioning as a marker of urban identity more than of ethnicity [2, p. 177].

3) Impact of Media and Music. Alongside the two aforementioned preconditions for the establishment of MLE, the British media and music industry also made considerable contributions. The media has transformed MLE from a local, community-based dialect into a nationwide linguistic and cultural phenomenon. YouTube, TikTok, and Snapchat helped spread MLE slang and pronunciation beyond London to other cities in the UK. Some films, like *Kidulthood* and *Blue Story*, feature characters who speak MLE. It reflects how language evolves in conjunction with culture, identity, and technology – and how media can amplify these changes. At the same time, the media has both supported and criticized MLE. Some tabloid newspapers have referred to it as "broken English" or a threat to standard grammar. At the same time, linguists and cultural representatives have viewed it as a valid form of English with rich expressive power [4, p. 221].

Moreover, MLE gained significant acceptance and recognition through the UK music genres, such as Grime and Drill. Grime developed as a uniquely British sound, influenced by dancehall, jungle, garage, hip-hop music, and speech, and their lyrical themes range within street life, identity, pride, and resilience, featuring artists like *Wiley*, *Skepta*, *Stormzy* (bridges grime and mainstream UK rap), *Dizzee Rascal*, *Jme* and *Kano*. Drill emerged as a subgenre of UK rap, drawing inspiration from Chicago drill music. It portrays street violence, gang culture, urban survival, and ethnic identity, featuring performers such as *67*, *Headie One*, *Digga D*, *Central Cee*, and *Abra Cadabra*. Both genres significantly facilitate the promotion of MLE among the young population of British urban communities.

Meanwhile, entering the communication space of one of the most multicultural cities in the world, MLE is in the spotlight of contemporary British researchers, who are making numerous attempts to establish its linguistic legitimacy as a social dialect. Consequently, there are several linguistic debates surrounding MLE, reflecting broader tensions in language, identity, and society itself. These debates encompass both linguistic theories and public discourse yet exhibit a tremendous diversity of approaches to the subject, many of which are highly controversial.

First of all, scientific circles are trying to determine the genuine linguistic nature of MLE and recognize it as a dialect, sociolect, or even an ethnolect. According to Sue Fox, MLE is a sociolect because, despite some features of Cockney persisting in MLE, it changes and evolves in its way as a separate dialect, possessing its systemic phonology, grammar, and lexis. At the same time, the researcher does not deny that it is a sociolect, as MLE is defined by social class and is spread through urban youth culture [4, p. 232]. In the early 2000s, the British media labeled MLE an ethnolect (the variety of speech based on usage within certain ethnic groups or minorities). However, most scholars have firmly rejected this viewpoint, arguing that people speak MLE from diverse ethnic backgrounds (Black, White, South Asian, Arab, etc.) [3, p. 18]. The researcher Paul Kerswill suggests a new term for MLE and calls it a multiethnolect

(a variety of speech emerging in multiethnic environments, used across ethnic groups), as in his view, the term "multicultural" reflects its mixed origins and broad usage more accurately [6, p. 435].

Alongside these approaches, some scholars consider MLE a serious threat to traditional London-based dialects, Cockney and Estuary. They believe that MLE can replace the existing dialects as its nature reflects the innovative tendencies of British society, and it is used by the most flexible and dynamic social group – the youth. Moreover, they accept the appearance and rapid spread of MLE as dialect leveling (a process where differences between regional or social dialects become reduced or eliminated over time, which leads to the emergence of more homogenized or standardized forms of speech across a population) [2; 5; 8; 9]. By the way, Cockney, as well as Scouse and Geordie, have already undergone leveling due to the interaction with Estuary English. The researcher, Sue Fox, nevertheless, does not share the idea of dialect leveling, arguing that it is a natural change in dialects, especially in contemporary, diverse cities. She calls it "the evolution of the dialects" since several features of Cockney are still being preserved in Modern London English (MLE). The scholar regards this debate as often overlapping with xenophobic or nostalgic concerns about "losing tradition" [4, pp. 238–239].

There is another debate among media reporters, commentators, and presenters concerning the true nature of MLE, with many still questioning whether this form of speech represents innovation or imitation. Some of them argue MLE is "fake Jamaican" or cultural appropriation, calling it "Jafaican"; others claim it is an authentic dialect used to express urban youth identity, regardless of ethnicity. Sociolinguists Jenny Cheshire and Paul Kerswill declare that MLE is not imitation – it is an authentic, evolving dialect shaped by contact and convergence. Youth use MLE to express belonging, toughness, coolness, and local identity [1, p. 612; 6, pp. 445–446]. Quite often, they oppose the media, which describes MLE as "bad English," demonstrating a lack of respect for authority and a communication breakdown. The British press about MLE sometimes uses big words like "Street slang killing Queen's English" or "Youth slang having no respect for real language," etc. Sociolinguists treat such declarations as groundless and expressing not linguistic but moral concerns.

In light of the controversial issues surrounding the linguistic status of MLE in contemporary British society, the question of coexistence between Standard English and MLE inevitably arises in the educational sphere. As modern schools are extremely multicultural, not only in London but also in other major cities, there are speculations about the possibility of introducing MLE in speech and writing, and many are wondering about the potential consequences. On the one hand, prescriptivists are sure that students need and must master Standard English for social mobility and to address language concerns as well. They claim that if MLE is introduced into the system of schooling, Standard English will eventually die. Still, facing the increasing multiculturalism in schools and society in general, descriptivists, alongside sociolin-

guists, welcome the idea that students should be bidialectal – learn to use both Standard English and their home varieties.

Meanwhile, having described the paramount preconditions for the appearance and establishment of MLE within British urbanized communities, we proceed to describe its linguistic framework and functional aspects. Since MLE is no longer just a variety of colloquial speech among youth and multicultural speakers, its lexical composition, grammatical structure, and phonological parameters require thorough study and systematization by linguistic laws. The published data on MLE are insufficient, as the sociolect is highly dynamic and changeable, necessitating ongoing studies of its innovative characteristics.

The **lexical composition** of MLE refers to the distinctive vocabulary used by young people in diverse urban communities when speaking this variety of English. Therefore, its lexical composition is shaped mainly by the following units and processes:

1) The vocabulary is composed of slang words and colloquialisms. The speakers are very democratic in their choice of language, preferring to use mainly simplified forms, slang, and the speech of the broad masses.

2) several innovative words and expressions enter the vocabulary of MLE speakers almost every day. Sometimes, new entries are known to a minimal circle of speakers;

3) MLE vocabulary is generously enriched with numerous borrowings from other languages and dialects (not only the British ones);

4) many young speakers resort to semantic shifts – changing the meaning of existing words.

Let us have a close look at these primary ways of forming the vocabulary of MLE and try to analyze their linguistic relevance. Among the slangy words and colloquialisms, the most typical are:

wasteman: (Noun/Adjective) meaning "idiot," "useless person." E.g., *My neighbor is such a waste man.*

bare: (Adjective/Adverb) meaning "a lot of" or "very." E.g., *There were bare teenagers in the club. Her BF is bare tall.*

bout: (contraction of "about") Often used where standard English would use "going to" or "intending to." E.g. *He was bout to say something.*

bruv: (Noun) short for "brother," used affectionately for close male friends. E.g., *There is no news for you, bruv.*

mandem: (Noun) refers to a group of male friends. E.g., *It's a small party, only for my mandem.*

gash: (Adjective) meaning "bad," "poor quality," or "unattractive." E.g., *That's a gash idea, bruv!*

custy: (Adjective) meaning "excellent," "great," or "nice." E.g., Often thought to derive from Persian "kushti" but adopted into British slang before MLE. E.g., *The show was really custy.*

rave: (Noun) meaning "party" or "banquet." E.g., *Some was at the rave, but not bare.* (Some were at the party, but not many).

Here is an example of the sentence in MLE: *Mandem was at the rave, man was bare hyped, ting was peng still.*

(The guys were at the party, I was really excited, the girl was very attractive).

In the lexical system of MLE, there is a significant stock of innovative words and expressions that are uniquely associated with this sociolect and have no similarity with the vocabulary of Cockney or Estuary English. Many of them are very specific and incomprehensible to the standard English speaker. Among such innovative lexical units shortening like **creps** (trainers) or **ting** (thing/girl) or acronyms and initialisms like **OT** (out of town – often about drug dealing), **WAG** (what's going on), **BRB** (be right back) and others as well as backslang or sound-alike words: **piff** (attractive), **shook** (scared) can be the most illustrative examples. The initialism **KMT** (kiss my teeth), which expresses disapproval or annoyance, is borrowed from Jamaican Patois and has gained popularity among young people, either in oral speech or in texting.

Moreover, Jamaican Patois, as well as African Yoruba and Twi, are sources of numerous lexical borrowings into MLE due to the multicultural groups living in Britain's urban areas. Within this lexical layer of MLE, the following lexemes have established themselves in favor of speakers and been borrowed from Jamaican Patois: **wagwan** (what's going on?) – a standard greeting; **gyal** – an address to a girl; **bredrin** – a brother or a close friend; **nang** – cool or posh.

Some popular words are borrowed from African languages: **Chale** – a close friend or mate; **Abi** – the expression "Right?"; **Wahala** – used humorously in the meaning "No problem"; **Oyinbo** – used ironically to refer to a white person. Some South Asian languages, such as Hindi, Punjabi, or Urdu, can be viewed as sources of loanwords in MLE. They may be less dominant than Jamaican or African sources, but they are influential, particularly among Asian youth in London or other urban communities. **Words such as "Desi"** (South Asian) and **"pind"** (village or rural area) or **"bait"** (caught) are quite frequent among British Asian speakers.

Sociolinguists cannot deny the influence of Arabic languages on MLE, as the number of immigrants from Arabic countries is significantly higher than from other parts of Africa or Asia. The citizens of Arab countries have been migrating to the British Isles for a long time, and their contribution to the UK's demographic composition is relatively significant [8, p. 20]. Consequently, among the representatives of young MLE speech, some words of Arabic origin are popular. For instance, **mashallah** – admiration or blessing saying "God's will on all"; **wallahi** – common oath expression meaning "I swear to God" or words like **halal** and **haram** – permitted and forbidden.

To conclude, when discussing MLE borrowings, it would be reasonable to mention one of the most influential and powerful sources – local dialects of British English, such as Cockney, Estuary, and Urban dialects, which blend into MLE and integrate with all its systems. In the vocabulary of MLE, **words such as "cheers"** (thank you!), **"mate"** (friend), **"tea leaf"** (a bosom friend), **"killer"** (a butcher), and **"bloomer"** (a florist) are considered to be of British origin but have been adopted into the sociolect as its borrowed elements.

Alongside these traditional ways of extending the vocabulary of MLE, the majority of scholars [1, 4, 6, 7] share the standpoint that the most productive one is semantic shifting – changing the original meaning of some words and giving them some new connotations. This process is often referred to as **relexicalization**, which involves assigning new, culturally loaded meanings to old English words [9, p. 402]. The corpus of semantically shifted lexical units proves to be relatively dynamic as new elements enter the speech regularly. The examples of the most frequent words as semantic shifts are:

Link: (Verb) meaning "meet up" or "connect with." E.g., *Are you linking with them while they are in town?*

Crazy: intensifier, meaning "very" or "extremely." It is often repeated for emphasis. E.g., *The cake was crazy crazy yummy.*

Bored: often used where standard English would use the past participle "bored of" or "boring ." E.g., *I'm bored this.* (I'm bored of this).

Safe: used as a greeting or approval. E.g., *Safe, bruv!* (Hello, brother!)

waste: referring to someone considered useless or good for nothing. E.g., *I won't deal with this waste man.*

Sick: meaning very good or impressive. E.g., *The sound is sick, I love it.*

Peak: bad or unfortunate. E.g., *Though his life was peak, he was cheerful.*

Dead: boring or low quality. E.g., *His duds was dead, but he was a hunk.*

Heavy: very emotional. E.g., *The speeches of bare guests was heavy.* (The speeches of many guests were deep/moving.)

The next point of our scientific interest in MLE is an overview of its **grammatical structure**. Although many linguists view the sociolect as a considerable variety of British English, its grammatical framework does not substantially differ from the standard. There are a few basic isomorphic features between them, but since MLE is a contemporary dynamic form of speech, its nature is unstable and increasingly variable. Thus, the following grammatical peculiarities of MLE can be traced:

– The use of the generalized noun **man** instead of the pronouns **I, you, someone**.

E.g. *Man made this decision long ago.* = I made this decision long ago.

If man was more thoughtful, there would not be a trouble. = If you were more thoughtful, there would not be a trouble.

We need to find a man who fixes phones. = We need to find someone who fixes phones.

– The use of the objective pronoun **them** instead of the demonstrative pronouns **these and those** referring both to living and non-living beings.

E.g., *Man got them hints.* = I got those hints.

Them mates know nothing. = These mates know nothing.

– The use of the form **was** for all persons, singular and plural (non-standard past tense): E.g., *We was bare surprised. Was you in the club? Why was you late?*

– Omission of the ending – **s** for the ^{third} person singular in Present Simple. E.g., *He drive to work. On Saturdays she go to the rave with them gyal.* (On Saturdays, she goes to the party with these girls.)

– The use of **Participle II** instead of Past tense verbs for Past Simple: e.g., *They done it yesterday. If you done the job, she would cheer you.*

– The use of the combination **to be like** instead of the reporting verbs in the sentences with reported speech: E.g., *She is like "Why was you away?"* (She asks: "Why were you away?").

– Instead of the standard-grammar negative forms of the verb **to be** in the present tenses, the use of the negation **ain't** is the only way of expressing the present tense negation in MLE: E.g., *We ain't gone anywhere now. I ain't going shopping today.*

– In MLE **double or multiple negations** are very frequent: E.g., *We ain't know nothing about the fire. He never did not tell anybody about that matter.*

– In the structure of the sentences, there are numerous cases of inversion. Some of them manifest the intention of speakers to demonstrate their identity of self-expression: E.g., *Trouble must it be. Late, you done it. Really smart some ideas are.*

– As a conversational element, the adverb **still** is added at the end of the sentence to emphasize its meaning or to close it: E.g., *The rave was bare fun still. The sales was over still.*

– The tags **You get me** and **Innit** are used in the questions seeking confirmation and expressing checking the information: E.g., *You local, innit? The bakery is close her, you get me? He was a serviceman, innit?*

Therefore, the grammatical features of MLE make it a distinct sociolect, but at the same time, prove its linguistic and social closeness to Cockney and Estuary. Undoubtedly, there are common characteristics, but they are nothing but the result of the co-influence between these dialects. Still, some peculiarities make MLE a separate sociolect with its specific grammar.

The final and most flexible system of MLE is its **phonological** form, which is constantly modified under the influence of various modern speech tendencies. Linguists, particularly phoneticians, remain quite active in optimizing their efforts to reflect the genuine phonological image of MLE in their research. Nevertheless, in some aspects, the sociolect remains *terra incognita*, as the dynamics of its phonological processes are so fluent that they require constant study. By today, the following phonological parameters of MLE are being described:

I. In the vocalic system:

– "Bath – trap" split variation, consisting in the process of replacing the British long /a:/ with the broad /æ/ in words like *bath, trap, past, fast;*

– "Foot – strut" split variation, which affects short /ʊ/ and /ʌ/ in words like *foot, strut, pool;*

There is a strong tendency for monophthongization of diphthongs: the most distinctive feature is a simplification of diphthongs into monophthongs. For example, the diphthong /əʊ/ like in *goat* becomes a monophthong /ɔ:/

(so it sounds more like "goh"). The diphthong [aɪ], like in *price*, becomes a monophthong /a:/ (so it sounds like "prahce"). In some positions, there is a *vowel lowering* when a vowel is pronounced with a slightly lower tongue position, resulting in /ʊ/ sounding more like /ʌ/ or /ɔ/. For instance, in words like *goose* and *choose*.

II. In the system of consonants:

- *Th-fronting* is one of the most striking features of MLE. The "th" sound /θ/ (as in *think*) and /ð/ (as in *this*) is pronounced as /f/ or /v/, respectively. For example, *think* might be pronounced /fɪŋk/, and *that* might be pronounced /væt/. This tendency comes from Cockney and Estuary, where it has already become a relevant phonetic feature.

- *Glottalization of /t/*: The voiceless plosive sound /t/ is frequently replaced with a glottal stop [ʔ], especially in the middle or at the end of words. For example, *butter* becomes /'bʌʔə/ or *better* becomes /'beʔə/, as seen in Cockney and Estuary English as well.

- *Velar Nasalization*: In some positions, the *ng* sound [ŋ] may be pronounced more like a velar nasal /ŋ/, as in the word *sing* sounding more like /sɪŋ/ or in the words *bank* or *pang*.

- *Reduction and elision of consonants in the consonant clusters*: In MLE, there is a tendency to reduce consonant clusters, especially in casual communication. Similarly to other urban dialects, there is often a loss of unstressed syllables, especially in rapid speech. For example, "*comfortable*" might be pronounced as /'kʌmfɪtəbəl/ instead of the standard /'kʌmfətəbl/; the word "*postman*" may become /pəʊs.mæn/. Although the word *friends* is quite a rare word for MLE, it can be reduced to /frenz/ or even /frenz/.

- *L-vocalization* is another fundamental distinctive feature of MLE that is borrowed from Cockney and other South Bank varieties of English. So, the word *film* is pronounced as /fiwm/, and *milk* is like /mrwk/.

Thus, the primary distinctive characteristics of vowels and consonants in MLE are primarily determined by the neighboring dialects, Cockney and Estuary English; nevertheless, the sound form of this sociolect can be easily recognized by a trained ear or locals belonging to these communities.

Regarding the accentuation of English words, it is worth noting that MLE often exhibits a more variable stress pattern compared to RP. For example, speakers may stress different parts of a word than a standard British speaker would, especially in borrowed words. Thus, specific borrowed terms, especially from Caribbean or African communities, may be stressed on the final syllable, which contrasts with the typical penultimate stress found in Standard English. For example, the word *bada* (a term for big) may be pronounced with stress on the final syllable (/bɑ:'dɑ:/).

As well as the segmental level of MLE speech undergoes some modifications, its intonation and prosodic features differ from those in the Pronunciation Standard.

Therefore, it attracted our attention within this study, and we aimed to describe the most phonetically relevant parameters of the MLE pronunciation variant. Therefore, there is a tendency for the prevalence of *rising intonation*, which may be contradictory to the generic intonation patterns of English, particularly British English. As some scholars claim [2; 5], there is often a noticeable use of rising intonation, even in statements, which gives the speech a question-like quality. This is more common in casual speech, where the final syllable may rise in pitch, signaling uncertainty, emphasis, or the non-finality of the sentence. Such a prosodic organization of speech makes any speaker of MLE distinguishable and can serve as a social marker of certain professional and age groups.

There is also a specific change in the rhythm of MLE, as it tends to be more syllable-timed, which contrasts with the stress-timed rhythm of Received Pronunciation. The linguists interpret it as the inevitable influence of Caribbean English and other rhythms from languages such as Yoruba, Punjabi, and Hindi [8, pp. 20–21], and they underscore the Yoruba language's influence – specifically, the tendency for a "higher" or more pitched intonation in particular words.

Results. All in all, the linguistic features of MLE reflect the dynamic nature of urban speech in the modern multicultural society of Britain. It proves that MLE is not a dialect but rather a flexible and evolving form of speech influenced by various linguistic tendencies. As many of these features resonate with other London dialects (such as Cockney or Estuary) or urban varieties across the UK, MLE's influences from Caribbean, African, South Asian, and other immigrant communities make it a distinctive part of London's linguistic mosaic.

While some linguists and non-linguists view MLE as a symbol of modern identity and cultural belonging, others are concerned about its potentially negative impact on "standard" English. Nevertheless, MLE serves as a contemporary form of expression for many young Londoners, allowing them to manifest their identity within the multicultural social and linguistic environment. The intense spread of MLE, especially among the broad masses of British youth, also demonstrates that languages and dialects are constantly evolving under the tremendous influence of demographic changes, social mobility, and global cultural processes.

Thus, MLE is a dynamic and evolving form of British English that appeared as a result of the complex social and cultural transformations in London and some urbanized regions of the UK. It can be undoubtedly characterized as an overwhelming blend of influences from various linguistic, cultural, and ethnic groups, manifesting the multicultural nature of British society today. Including elements from Caribbean English, South Asian languages, Cockney, Estuary, and other linguistic traditions, MLE forms a unique sociolect or ethnolect that is spreading intensively and is on the way to becoming another British dialect.

Bibliography:

1. Cheshire J. Grammaticalisation in social context: The emergence of a new English pronoun. *Journal of Sociolinguistics*, 17(5). 2013. P. 608–633. <https://doi.org/10.1111/josl.12053>
2. Cheshire J., Kerswill P., Fox S., Torgersen E. Contact, the feature pool and the speech community: The emergence of Multicultural London English. In P. Foulkes & G. Docherty (Eds.), *The Handbook of Language Variation and Change*. Wiley-Blackwell. 2011. P. 175–200.
3. Fernández Vila, A. Multicultural London English: The new multiethnolect in Inner London City (Bachelor's thesis). Universidade de Santiago de Compostela. 2023. 82 p.
4. Fox S., Khan A., Torgersen E. The emergence and diffusion of Multicultural English. In M. Hinnenkamp & K. Meng (Eds.), *Ethnic Styles of Speaking in European Metropolitan Areas*. John Benjamins. (2011). P. 219–242.
5. Graña Oujo M. A study of the main grammar features of Multicultural London English (Master's thesis). University of Santiago de Compostela. 2019. 105 p.
6. Kerswill P. The objectification of 'Jafaican': The discursal embedding of Multicultural London English in the British media. In J. Androutsopoulos (Ed.), *Mediatization and Sociolinguistic Change*. De Gruyter Mouton. 2014. P. 428–455. <https://doi.org/10.1515/9781614513820.428>
7. Kircher R., Fox S. Attitudes towards Multicultural London English: Implications for attitude theory and language planning. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 40(10). 2019. P. 847–864. <https://doi.org/10.1080/01434632.2019.1577221>
8. Koba K. Fieldwork insights into multicultural youth varieties in London. *The Language Teacher*, 48(1). 2024. P. 19–25.
9. Pichler H. 'innit' in London English: Grammaticalisation and language contact. *Language in Society*, 50(3). 2021. P. 393–419. <https://doi.org/10.1017/S0047404520000317>

References:

1. Cheshire, J. (2013). Grammaticalisation in social context: The emergence of a new English pronoun. *Journal of Sociolinguistics*, 17(5), P. 608–633. <https://doi.org/10.1111/josl.12053>
2. Cheshire, J., Kerswill, P., Fox, S., & Torgersen, E. (2011). Contact, the feature pool and the speech community: The emergence of Multicultural London English. In P. Foulkes & G. Docherty (Eds.), *The Handbook of Language Variation and Change*. Wiley-Blackwell. P. 175–200.
3. Fernández Vila, A. (2023). Multicultural London English: The new multiethnolect in Inner London City (Bachelor's thesis). Universidade de Santiago de Compostela. 82 p.
4. Fox, S., Khan, A., & Torgersen, E. (2011). The emergence and diffusion of Multicultural English. In M. Hinnenkamp & K. Meng (Eds.), *Ethnic Styles of Speaking in European Metropolitan Areas*. John Benjamins. P. 219–242.
5. Graña Oujo, M. (2019). A study of the main grammar features of Multicultural London English (Master's thesis). University of Santiago de Compostela. 105 p.
6. Kerswill, P. (2014). The objectification of 'Jafaican': The discursal embedding of Multicultural London English in the British media. In J. Androutsopoulos (Ed.), *Mediatization and Sociolinguistic Change*. De Gruyter Mouton. P. 428–455. <https://doi.org/10.1515/9781614513820.428>
7. Kircher, R., & Fox, S. (2019). Attitudes towards Multicultural London English: Implications for attitude theory and language planning. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 40(10). P. 847–864. <https://doi.org/10.1080/01434632.2019.1577221>
8. Koba, K. (2024). Fieldwork insights into multicultural youth varieties in London. *The Language Teacher*, 48(1). P. 19–25.
9. Pichler, H. (2021). 'innit' in London English: Grammaticalisation and language contact. *Language in Society*, 50(3). P. 393–419. <https://doi.org/10.1017/S0047404520000317>

МОВНИЙ ПОРТРЕТ УЧИТЕЛЯ В МЕРЕЖЕВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Кононенко Ольга Вікторівна,

аспірантка відділу стилістики, культури мови та соціолінгвістики
Інституту української мови НАНУ
ORCID ID: 0009-0003-6530-8962

У статті схарактеризовано мовний портрет сучасного вчителя на матеріалі текстів науково-освітнього мережевого дискурсу. Актуальність дослідження зумовлена зростанням ролі цифрових технологій у сфері освіти та необхідністю розуміння мовних змін, що відбуваються в професійній онлайн-комунікації педагогів.

Основну увагу зосереджено на аналізі ключових тенденцій, що формують мовний образ учителя в мережевому середовищі. Зокрема, детально розглянуто явище англізації, що виявляється у зростанні вживання англословних запозичень, інішомовних термінів та аббревіатур у професійній мові педагогів. Проаналізовано особливості вживання фемінітивів. Виокремлено аспект аналізу мовного портрета вчителя за особливостями називання особи, відзначено тенденцію відходу від національної традиції – трикомпонентної антропонімної моделі (прізвище, ім'я, по батькові) у педагогічній комунікації.

У статті також зацентовано увагу на тенденції до спрощення мови вчителя в мережевому дискурсі, що виявляється у використанні коротких речень, емоційно забарвленої лексики та елементів розмовного стилю. Приділено увагу структурним особливостям заголовків публікацій та дописів учителів у науково-освітніх мережевих текстах. Виявлено характерні моделі їх побудови, використання ключових слів, емоційної лексики та засобів привернення уваги аудиторії.

Результати дослідження мають теоретичне значення для мовознавства та комунікативістики, а також практичну цінність для освітян та розробників освітніх онлайн-платформ. Стаття сприяє глибшому розумінню мовних процесів, що відбуваються в сучасному науково-освітньому просторі, та окреслює напрями для подальших досліджень у цій галузі.

Ключові слова: англізми, заголовок, мовна мода, мовна особистість, мовний портрет учителя, науково-освітній дискурс, сленг, трикомпонентна антропонімна модель, фемінітиви.

Kononenko Olha. Language portrait of a teacher in the online environment

The article describes the linguistic portrait of a modern teacher based on the texts of scientific and educational network discourse. The relevance of the study is due to the growing role of digital technologies in the field of education and the need to understand the linguistic changes taking place in professional online communication of teachers.

The main attention is focused on the analysis of key trends that shape the language image of a teacher in the network environment. In particular, the phenomenon of Anglicization, which is manifested in the increase in the use of English borrowings, foreign terms and abbreviations in the professional language of teachers, is examined in detail. The peculiarities of the use of feminines are analyzed. The aspect of analyzing the teacher's linguistic portrait based on the peculiarities of naming a person is highlighted, and the tendency to depart from the national tradition – the three-component anthroponymic model (surname, first name, patronymic) in pedagogical communication is noted.

The article also focuses on the tendency to simplify the teacher's language in online discourse, which is manifested in the use of short sentences, emotionally colored vocabulary, and elements of conversational style. Attention is paid to the structural features of the titles of publications and posts by teachers in scientific and educational online texts. Characteristic patterns of their construction, use of keywords, emotional vocabulary, and means of attracting the audience's attention have been identified.

The results of the study have theoretical significance for linguistics and communication studies, as well as practical value for educators and developers of online educational platforms. The article contributes to a deeper understanding of language processes occurring in the modern scientific and educational space and outlines directions for further research in this area.

Key words: anglicisms, title, language fashion, language personality, language portrait of a teacher, scientific and educational discourse, slang, three-component anthroponymic model, feminines.

Вступ. Інтенсифікація сучасного науково-освітнього мережевого дискурсу пов'язана із процесами глобалізації та суспільно-політичними, соціальними катаклізмами, якими є війна в Україні від 2014 року та пандемія ковід-2019. Ці чинники вплинули на роль онлайн-комунікації, її розширення, на зміну моделей спілкування в науково-освітньому просторі.

З початком пандемії коронавірусної хвороби у 2020 році вчителі змушені були освоювати онлайн-інструменти, що стало основою для розвитку мережевого педагогічного дискурсу; активізувалися групи соцмереж, де освітяни обговорювали виклики дистанційної освіти; зросла популярність інтерактивних платформ

(Google Classroom, Moodle, Zoom, МійКлас, Kahoot, Padlet, Jamboard), що змінили прийоми та методи навчання, швидкість творення та поширення інформації.

Новий поштовх до розвитку науково-освітнього мережевого дискурсу дали воєнні події, адже активізувалися міграційні процеси, а отже, мережева взаємодія «учитель – дитина» як в Україні, так і за її межами.

У сучасному інформаційному суспільстві мережевий дискурс набуває дедалі більшого значення в професійній діяльності педагогів. Учителі активно взаємодіють у цифровому просторі, використовуючи різноманітні національні платформи для навчання, комунікації з учнями, колегами та батьками. Це сут-

тево впливає на їхній мовний портрет, збагачуючи його новими формами, жанрами, стилістично урізноманітнюючи його лексико-граматичне наповнення.

Як відомо, поняття «портрет» сформоване у межах літературознавчих студій, що є інструментом для аналізу та характеристики персонажів. У проєкції на лінгвостилістику С. Я. Єрмоленко термін «мовний портрет» тлумачить як «стилістичну категорію, що реалізується у художній прозі»; як «опис зовнішніх ознак персонажа (зовнішній), а також його внутрішнього стану (внутрішній, психологічний), які забезпечують цілісність художнього зображення [2, с. 94]. За А. Ю. Ганжею, це «сукупність характеристик, що складають мовний імідж особистості, відображають її комунікативний потенціал на певному етапі становлення» [1, с. 60]; Л. І. Мацько у мовній характеристиці (портреті) бачить «добір якихось особливих для кожного персонажа мовних елементів, якими виділяється і запам'ятовується персонаж» [3, с. 442].

Дослідження мовного портрета сучасного вчителя в мережевому дискурсі дозволяє виявити основні тенденції мовлення, його адаптацію до цифрового середовища та вплив на професійну комунікацію.

Об'єкт дослідження – мова науково-освітнього онлайн-середовища. **Предметом дослідження** є лексико-семантичні процеси мережевого дискурсу, структурно-рівневі одиниці, особливості слововживання і синтаксичної організації повідомлень на освітніх платформах.

Матеріали та методи. Емпіричною базою дослідження слугують матеріали освітніх сайтів: «Академія «Ранок», «Всеосвіта», «На урок», «НУШ», «Освіторія», «proRozum». Вибір джерел зумовлений їхньою популярністю серед освітян, що забезпечує репрезентативність досліджуваних комунікативних практик та відображає актуальні тенденції мережевої взаємодії в педагогічній спільноті.

Для досягнення мети дослідження було застосовано такі методи: контекстуального, лінгвістичного, семантико-стилістичного аналізу мовних одиниць; моделювання мовного портрета вчителя.

Результати. Мовний портрет є відображенням мовної особистості та одним із інструментів для її дослідження. Через нього можна простежити, як людина використовує мову в різних комунікативних ситуаціях, які лексико-синтаксичні ресурси їй притаманні та які соціокультурні чинники вплинули на її діяльність. Поняття «мовна особистість» стало об'єктом досліджень науковців, зокрема С. Я. Єрмоленко, Л. І. Мацько, Л. В. Струганець, О. О. Селіванової, М. І. Пентилук та ін. Л. Т. Масенко, Т. А. Коць, П. О. Селігея. У їхніх наукових розвідках звернуто увагу на мовну свідомість, її роль у репрезентації мовної особистості, у чинності певних когнітивних процесів та соціокультурних факторів.

Мовознавиця О. М. Семеног зацентрувала увагу на проблемі формування культуромовної особистості вчителів. Відповідно актуальним для інтегративного представлення моделі мовного портрета вчителя є поєд-

нання досягнень лінгвостилістики та культури мови щодо тлумачення українськими мовознавцями мовної особистості. А саме: як «поєднання в особі мовця його мовної компетенції, прагнення до творчого самовираження, вільного, автоматичного здійснення різнобічної мовної діяльності. Мовна особистість свідомо ставиться до своєї мовної практики, несе на собі відбиток суспільно-соціального, територіального середовища, традицій виховання в національній культурі» [2, с. 93], як «людини, яка володіє виражальними багатствами мови, продукує її в різних життєвих ситуаціях і шанує її, дбає про збереження й розвиток» [5, с. 97]; як «узагальненого образу носія мовної свідомості, національної мовної картини світу, мовних знань, умінь і навичок, мовних здатностей і здібностей, мовної культури і смаку, мовних традицій і мовної моди» [4, с. 3]; як «мовця, який досконало знає мову, усвідомлено творчо володіє нею, сприймає мову в контексті національної культури як духовну серцевину її, користується мовою як органічним засобом самотворення, самоствердження і самовираження, розвитку своїх інтелектуальних та емоційно-вольових можливостей та як засобом соціалізації особи в даному суспільстві» [7, с. 38].

О. М. Семеног визначає мовну особистість як таку, котра:

- виражена в мові (текстах) і через мову, реконструйована в основних своїх рисах на базі мовних засобів, акумулює в собі психічний, соціальний, культурний, етичний та інші компоненти, відображені через її мову і дискурс;
- сприймає зміни в мові, прилаштовує свій тезаурус (лексикон) до вимог чинних реалій, формує для себе фрагменти нової мовної картини світу;
- добре володіє системою лінгвістичних знань (знає поняття й відповідні правила), репродукує мовленнєву діяльність, має навички активної роботи зі словом, дбає про мову і сприяє її розвитку;
- не тільки знає українську мову, а й здатна творчо самовиражатися рідною мовою, пропагувати її, захищати і розвивати, тобто ставитися до неї свідомо, з почуттям відповідальності за її долю [6, с. 9].

Отже, мовна особистість – це сукупність індивідуальних мовних особливостей людини, яка виявляється на різних рівнях мовної системи та в її комунікативній поведінці, відображаючи її інтелектуальні, емоційні, соціальні та культурні характеристики.

Науково-освітній мережевий дискурс є тим середовищем, в якому виявляється та формується мовний портрет учителя в сучасних умовах, де педагоги здійснюють професійну комунікацію, обмінюються досвідом, діляться знаннями, взаємодіють з учнями, колегами, науковою та освітньою спільнотами за допомогою різноманітних цифрових інструментів та платформ.

Мовний портрет учителя у науково-освітньому мережевому дискурсі відображає його професійну компетентність, педагогічний стиль і особливості комунікації. Він формується під впливом кількох важливих чинників: академічність та науковість, доступність і адаптивність, інтерактивність і діалогічність, мульт-

тикодовість (поєднання текстових повідомлень із візуальними засобами, використання гіперпосилань, тегів, хештегів для зручної навігації та пошуку інформації), багатомовність, емоційність і персоналізованість.

Науково-освітній мережевий дискурс має низку особливостей, які відрізняють його від інших видів онлайн-комунікації:

1) академічний характер (використання наукової термінології, аргументованих тверджень, посилань на дослідження та джерела; орієнтація на об'єктивність і доказовість);

2) інтерактивність і міждисциплінарність (обговорення відбуваються у форматі відкритого діалогу між науковцями, викладачами, студентами та практиками);

3) освітня спрямованість (орієнтація на передачу знань, пояснення складних концепцій доступною мовою; використання різних форматів (вебінари, онлайн-курси, науково-освітні блоги, відеолекції, форуми);

4) відкритість і доступність (доступ до матеріалів часто є вільним; активне використання соціальних мереж та платформ);

5) використання цифрових технологій для співпраці;

6) соціальна та глобальна значущість (обговорення актуальних викликів освіти, науки та суспільства; участь у світовому науково-освітньому дискурсі через міжнародні конференції, співпрацю та спільні дослідження);

7) підтвердження інформації (прагнення до перевірки фактів, уникнення маніпуляцій та псевдонаукових тверджень; підтримка академічної етики (відсутність плагіату, дотримання авторських прав).

Ці риси впливають на особливості спілкування та репрезентацію педагога в інтернеті. Мовний портрет учителя ХХІ століття в мережевому дискурсі – це сукупність мовних особливостей, комунікативних стратегій і цифрових дискурсивних практик, які відображають професійну, особистісну та соціокультурну ідентичність педагога в онлайн-комунікації. Він формується під впливом освітніх традицій, цифрових технологій, використання мультимодальних ресурсів, дотримання норм академічної та мережевої етики, а також адаптацією до динамічних змін освітнього середовища, характеризується особливостями взаємодії з учасниками освітнього процесу в цифровому середовищі.

Мовна діяльність учителів зумовлена багатьма педагогічними, психологічними та соціокультурними аспектами. У науково-освітньому мережевому дискурсі їхнє мовлення має такі риси: 1) уживання професійної термінології (педагогічної та наукової) та спеціалізованого словника (за галузями знань); 2) писемна практика адаптована до цифрового середовища (використання смайлів, мемів, гіперпосилань); 3) використання різноманітних жанрів: освітні блоги (використання особистих блогів для обміну досвідом та методиками); форуми та чати (дискусії між колегами щодо професійних питань); соціальні мережі (інтерактивні платформи

для взаємодії з учнями, батьками та колегами); освітні вебінари та курси (засіб дистанційного навчання та підвищення кваліфікації).

Безумовно, мережевий дискурс стимулює трансформацію мовної поведінки вчителя, він не просто відображає, а активно стимулює глибоку трансформацію мовної поведінки вчителя, що тісно переплітається з поняттям мовної моди. Мовна мода в освітньому мережевому дискурсі – явище, що відображає актуальні тенденції у використанні мови всіма учасниками освітнього процесу; це сукупність актуальних, поширених і часто несвідомо прийнятих мовних практик, стилів спілкування, лексичних одиниць та комунікативних стратегій, які сучасні педагоги використовують у своїй онлайн-діяльності. На формування мовної моди впливають різні фактори: глобалізація, розвиток технологій, зміни в освітніх підходах, соціально-культурні зміни, вплив масмедіа тощо. Англізація, фемінітизація, відхід від традиційної трикомпонентної антропонімічної моделі, мультимедійність, тяжіння до простих синтаксичних конструкцій, структурні особливості заголовків – основні тенденції в мовному портреті сучасного педагога.

Поширення англізмів у мові вчителів є невід'ємною рисою їхньої професійної комунікації, а втім і серйозним викликом щодо збереження мовної ідентичності, адже відсутність належної реалізації державної мовної політики, підтримування престижності в оволодінні іноземною мовою, зокрема англійською, знижує привабливість державної – української мови.

В Україні англізація підкріплена в низці правничих документів (законів, наказів), де йдеться про необхідність та важливість англійської мови в науково-освітньому дискурсі:

1. Наказ МОНУ від 25.07.2023 № 898 «Методичні рекомендації щодо забезпечення якісного вивчення, викладання та використання англійської мови у закладах вищої освіти України», укладений відповідно до Концептуальних засад державної політики щодо розвитку англійської мови у сфері вищої освіти (2014).

2. Наказ МОНУ від 14.01.2016 № 13 «Про затвердження Порядку присвоєння вчених звань науковим і науково-педагогічним працівникам» (зокрема в частині про престижність сертифікатів, що підтверджують рівень знання іноземної мови, наявність англійських публікацій у наукометричних базах «Scopus» та/або «Web of Science»).

3. Наказ МОНУ від 15.01.2018 № 32 «Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України», де авторитетність видання визначається кількістю англійських видань у «Web of Science» та/або «Scopus».

4. У Законах України «Про освіту» (2017) та «Про вищу освіту» (2014) чільне місце у вивченні іноземних мов надають англійській мові, виділяючи саме її серед безлічі інших. Ст. 22 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019) науковий дискурс зводить до українсько-англійської двомовності.

5. Закон України «Про застосування англійської мови в Україні» (2024) фактично підриває державний статус української мови в освітній, офіційно-діловій та культурній сфері суспільного життя.

Новітній лексичний ресурс у мовному портреті вчителя початку XXI століття стрімко поповнюється. Зазначені вище взаємопов'язані процеси англізації та глобалізації, за нашим спостереженням, вплинули на активність слів таких лексико-семантичних груп:

1) назви осіб: спікер (замість 'доповідач, промовець'): Під час заходу представники МОН разом із топовими *спікерами* та експертами поговорять про ключові рішення й освітні трансформації в новому навчальному році («НУШ», 12.09.2024); модератор (замість 'ведучий, координатор'), фасилітатор (замість 'координатор, організатор дискусії'), медіатор (лат. 'посередник'), тьютор (замість 'наставник, вихователь'): Індивідуальний супровід в освіті (*модератор, фасилітатор, консультант, медіатор, тьютор*) («Всеосвіта», 20.03.25);

2) назви освітніх методик, підходів, інструментів: воркшоп (замість 'майстер-клас'): *STEM-воркшоп* від ХПІ у Києві: для тих, хто у захваті від науки («На урок», 20.03.25); кейс-стаді (замість 'аналіз кейсу, ситуаційне навчання'): Основи, стандарти та результати методу *кейс-стаді* у професійному розвитку вчителя англійської мови («На урок», 20.03.25); фідбек (замість 'зворотній зв'язок'): Дослідження свідчать, що *фідбек*, як правило, має значний вплив на навчання («НУШ», 23.02.25); диджитал (замість 'цифровий, електронний'), воркбук (замість 'робочий зошит'): *Диджитал воркбук* «ПроМову» для дітей 7+ років (сайт «proRozum», 20.04.25);

3) назви цифрових інструментів, ресурсів, просторів: контент (замість 'зміст, наповнення'): Усвідомлення переваг і недоліків використання ІІІ для створення освітнього *контенту* («Всеосвіта», 12.04.25); дашборд (замість 'інформаційна / робоча панель, панель управління'): Крім того, завдяки *дашборду* можна дізнатися про зміни, які відбулися в обраному освітньому індикаторі протягом останніх кількох років («НУШ», 10.03.25);

4) назви соціальних жанрів, комунікативних середовищ в інтернеті: пост (замість 'допис'): Для того, щоб *пост* в Facebook прочитало якомога більше людей, зазвичай додають цікаву картинку або фото («Всеосвіта», 20.03.25); чат (замість 'переписка, бесіда'): Ви можете поставити запитання спікеру в *чаті* та долучитися до обговорення з іншими учасниками («Всеосвіта», 20.03.25); слайд (замість 'прозірка'): Замалюйте тло *слайду* у будь-який колір, щоби на ньому виділявся білий прямокутник/квадрат («На урок», 17.03.25); ком'юніті (замість 'спільнота'): Саме тому, як наслідок оновлення в освіті, з'явилася Всеосвіта, яке прагне створювати українське *ком'юніті* на українській платформі («Всеосвіта», 20.03.25).

Мовний портрет учителя, що формується через його комунікацію в освітньому процесі, неминуче відображає особливості змін у сучасній двомовності – зростання частоти вживання, урізноманітнення функці-

онального навантаження англізмів. Зокрема зауважуємо на змішуванні кирилиці й латиниці, що свідчить про неповноту освоєння слова чи виразу. У зв'язку з тим, що не всі нові запозичення кодифіковані, спираємося на мережеві ресурси під час вибору українських відповідників: brainstorming (замість 'мозковий штурм'): *Метод «Brainstorming» (Мозковий штурм) на уроці «Виконання навчального проєкту» має кілька важливих цілей і сприяє розвитку* («Всеосвіта», 10.04.25); m-learning (замість 'мобільне навчання'): *Також m-learning – це один із трендів, про які кажуть на рівні гейміфікації і мікронавчання* («НУШ», 10.03.25); e-learning (замість 'дистанційне / електронне навчання'): *Використання e-learning дає змогу викладачам якісно та ефективно організувати навчальний процес* (сайт Львівського національного університету імені Івана Франка, 20.04.25); edutainment-підходи (замість 'ігрове / розважальне навчання'): *Зараз зростає попит на edutainment-підходи – розважальне навчання* («НУШ», 10.03.25); soft і hard skills (замість 'м'які і жорсткі навички'): *На відміну від soft і hard skills ці навички орієнтовані “всередину” особистості – піклування про ментальне та фізичне здоров'я* («НУШ», 15.03.25).

Соціальні зміни, зокрема зростання уваги до гендерної рівності, стимулюють фемінізацію мови, що також стає модною тенденцією у професійному педагогічному спілкуванні та є складником мовного портрета сучасного вчителя. Формально вживання фемінітивів не є обов'язковим за жодним окремим законом, а чинний правопис лише кодифікує правопис іменникових суфіксів у словах, що утворені від іменників чоловічого роду на означення осіб жіночої статі. Однак їх активне використання у самопрезентації та звертаннях відображає сучасні тенденції гендерної рівності та стає все більш поширеною мовною практикою.

Сучасний науково-освітній дискурс дедалі частіше демонструє паралельне використання маскулінітивів і фемінітивів у межах одного висловлення, що відображає мовну чутливість: *Кожен член / членкиня групи по черзі підходить до столу, де розміщені фрагменти карти з підписаними назвами* («Всеосвіта», 13.04.25); *Повне педагогічне навантаження вчителя / вчительки на одну тарифну ставку має складати не менше ніж 18 навчальних годин на тиждень* («НУШ», 13.04.25); *Учень / учениця передає інформацію, намагається висловлювати свої думки, використовуючи короткі однотипні фрази* («На урок», 13.04.25); *Але на НУШ у середній школі чекали ще складніші виклики: н'ятикласники/ці почали навчатися за новими програмами через шість місяців після початку великої війни* («НУШ», 13.04.25).

Сучасний мовний портрет учителя доповнюють фемінітиви, щодо яких у мережевому науково-освітньому дискурсі спостерігаємо непослідовність у вживанні: поруч із такими формами залишаються усталені маскулінітиви на позначення жінок: *Анна Сидорчук, заступниця директора з НВР, вчителька української мови і літератури Нікопольського ліцею №6 Нікопольської міської ради, вчителька вищої категорії, вчи-*

тель-методист, експерт оцінювання професійних компетентностей вчителів української мови та літератури 2025, **членкиня** асоціації євроклубів міста Нікополь та ГО «ПРОГРЕСИЛЬНІ», **тьютор** цифрового безпечного освітнього простору БФ «СТРІТ ЧАЙЛД УКРАЇНА», **фахівчиня** по роботі з талановитою та обдарованою молоддю («Всеосвіта», 20.02.25); Швень Ярослава Леонідівна, **психологиня, коуч, тренерка, викладачка, андрагог** (освіта дорослих). PhD (кандидат психологічних наук) – педагогічна і вікова психологія, **доцент** («Всеосвіта», 20.02.25); Бориценко Наталія, **учителька** української мови, української та зарубіжної літератури Міжнародної школи М'АНДРИК, **вчитель-методист** вищої кваліфікаційної категорії, *top-50 Global Teacher Prize Ukraine 2020* («На урок», 20.02.25).

Нерідко в освітньому дискурсі вживаються маскулінитиви для позначення осіб жіночої статі: Талан Лілія, **вчитель** початкових класів Початкової школи №3 Хмельницької міської ради. **Учитель-методист**. 4 роки пілотувала проєкт НУШ. **Спікер** освітніх конференцій та **автор** вебінарів («На урок», 15.03.25); Печенізька (Губарева) Світлана Сергіївна, **кандидат** філологічних наук, **доцент**, провідний науковий **співробітник** відділу навчання іноземних мов Інституту педагогіки НАПН України («Академія «Ранок», 15.03.25).

Отже, в науково-освітньому мережевому дискурсі відзначаємо чергування фемінітивів і маскулінитивів на позначення жінок, що свідчить про несталість фемінітивних форм у мовній практиці та варіативність мовно-стилістичних норм на цьому етапі розвитку української літературної мови.

Зниження академізму в науково-освітньому дискурсі часто супроводжується тяжінням до елементів розмовно-побутового стилю у спілкуванні. Такими маркерами є неформальна лексика, спрощені синтаксичні конструкції, фамільярна тональність, елементи гумору в комунікації з учнями, наближення навчального матеріалу до життєвого досвіду учнів та полегшення його сприйняття, проте може також нести ризики зниження рівня наукової глибини обговорюваних питань та розмивання меж між формальним освітнім процесом і неформальним спілкуванням. Фіксуємо такі приклади: *З якої важливої тези про здоров'я починає кожну планірку директорка* («НУШ», 03.03.25); *Якщо ви вчитель зі значним досвідом роботи у школі, то стабільний дохід вам може забезпечити «сарафанне радіо»* – на додаткові до вас же можуть приходити ваші учні, їхні друзі чи знайомі («Всеосвіта», 03.03.25); *Похвала: як класно в тебе вийшло!* («На урок», 03.03.25); *У такому разі учень просто «морозиться», завмирає або розважає себе чимось стороннім, бешкетує* («Освіторія», 03.03.25).

Мовний портрет учителя доповнюють особливості називання, звертання до особи, з якою відбувається комунікація чи про яку йдеться у повідомленні. Оскільки форма звертання до співрозмовника відображає усталені в суспільстві соціальні та ієрархічні відносини, рівень формальності комунікації та культурні традиції, впливаючи на сприйняття його особистості,

на формування загального враження про його педагогічний стиль. В українській мовній традиції склалася трикомпонентна антропонімна модель. Така форма вважалася офіційною, нейтральною й етикетною, проявом поваги до особи та її статусу, особливо в академічному, адміністративному та науково-освітньому дискурсах. Проте з розвитком цифрової комунікації, впливом західної культури та переорієнтацією на неформальність у спілкуванні все частіше спостерігається тенденція до скорочення називання.

Антропонімні моделі в науково-освітньому мережевому дискурсі представлені різними варіантами. Диференціюємо традицію називання культурних діячів:

1. Прізвище + ім'я + по батькові: Після публікації про Україну, далі в рейтингу стаття про повномасштабне вторгнення росії в Україну (2 місце й понад 1,3 мільйона переглядів) та українського «Кобзаря» **Тараса Григоровича Шевченка** (3 місце й майже мільйон переглядів) («НУШ», 15.03.25); Але з усіх втрат втрата часу, як казав **Григорій Савич Сковорода**, найтяжча («НУШ», 15.03.25).

2. Прізвище + ім'я: Цей матеріал – це комплект навчально-розважальних завдань, присвячених життю та творчості **Тараса Шевченка**, розроблений для дітей («Всеосвіта», 15.03.25).

3. Ім'я + по батькові: Варто зазначити, що протягом останніх років уявлення про **Тараса Григоровича** помітно змінилося («На урок», 15.03.25); Першочергово **Григорій Савич** намагався стати другом та ментором для своїх вихованців («НУШ», 15.03.25).

4. Прізвище: **Шевченко** – не просто поет, він національний пророк, символ України («На урок», 15.03.25).

5. Ініціал / ініціали + прізвище: До сценарію додається презентація «Пам'ятники **Т.Г. Шевченка** в Україні та за кордоном» («На урок», 15.03.25); **Г. Сковорода** є скрізь – він повсюди («Всеосвіта», 15.03.25).

6. Модель, утворена шляхом аббревіації або шляхом апокопа: Вже багато років поспіль «Освіторія.Медіа» у своїх статтях знімає з **Тараса** того канонічного кожуха та здмухує серйозність, якою щедро присипають образ **ТГШ** (примітка – Шевченко Тарас Григорович) у школах («Освіторія», 03.03.25); Тож разом з учнями ви можете провести урок, який «спалить» найпопулярніші стереотипи про «**Шеву**» («Освіторія», 03.03.25); «Від патетичного Кобзаря до дружнього **Ше**»: як провести не нудний урок про Тараса Шевченка («НУШ», 06.03.25).

Як бачимо, офіційність знімають не лише в особистісних стосунках, але й щодо «своїх» героїв, називання яких урізноманітнене.

Особливостями звертання чи називання наших сучасників, колег-освітян є такі формули:

1. Прізвище + ім'я + по батькові: **Лісовий Оксен Васильович** директор Національного центру «Мала академія наук України» («НУШ», 15.03.25); Але з усіх втрат втрата часу, як казав **Григорій Савич Сковорода**, найтяжча («НУШ», 15.03.25).

2. Прізвище + ім'я: Як зазначив **Оксен Лісовий**, одна із причин такої ситуації й викликів, які постали перед

оновленням системи української освіти, – відсутність повноцінного фінансування реформи під час повномасштабної війни в Україні («НУШ», 15.03.25).

3. Прізвище: *Лісовий* розповів, скільки необхідно коштів, щоб підняти зарплату вчителям («Всеосвіта», 15.03.25).

4. Пан / пані + ім'я + прізвище: «Удачі, *пане Оксене!*» – написала на своїй сторінці дитяча та сімейна психологиня Світлана Ройз («НУШ», 15.03.25); Дехто з педагогів цю новину сприйняв позитивно, жалкуючи, що *пані Лілію* не призначили новим освітнім омбудсменом («Всеосвіта», 22.03.25); Також *пані Гриневич* наголосила на тому, що у рекомендаціях МОН немає порад щодо того, яка кількість учасників має бути у школах, особливо у тих, які потраплять до помаранчевої зони («На урок», 20.03.25).

Як бачимо, проти 6 моделей називання культурних діячів минулого постають 4 найактивніші моделі номінації сучасників-професіоналів. Відхід від традиційної трикомпонентної антропонімної моделі в сучасному науково-освітньому дискурсі є відображенням мовної моди, орієнтованої на простоту, неформальність і персоналізацію комунікації. Такий підхід є ознакою трансформації мовного етикету, що руйнує традиційні морально-етичні орієнтири.

Платформи онлайн-курсів, наукові блоги, вебінари, форуми та соціальні мережі стають важливими каналами для поширення знань, обміну ідеями та навчання. У цьому контексті спостерігається цікава тенденція – перевага простих синтаксичних конструкцій у мережевій комунікації: *Участь безкоштовна, за умови реєстрації. Приєднатися можна очно або онлайн* («НУШ», 20.04.25); *Як зацікавити сучасних учнів біографією Тараса Шевченка? Відмовтеся від нудних лекцій та сухих фактів!* («На урок», 20.04.25); *Директор ліцею на Ужгородщині не зміг скласти іспит на вільне володіння українською мовою. Про це повідомляє «Groza-news»* («Всеосвіта», 20.04.25).

Структура заголовків навчальних матеріалів, розроблених учителем, може слугувати своєрідним відображенням його мовного портрета та педагогічного стилю, демонструючи через лаконічність чи розгорнутість формулювань, використання термінології, наявність риторичних запитань або заохочувальних звертань, його підхід до організації освітнього процесу, ступінь формальності спілкування та прагнення привернути увагу до інформації, активізувати пізнавальну діяльність читачів.

Заголовок є першим, а часто й єдиним, контактом користувача зі текстовим наповненням, це візитна картка контенту, яка визначає, чи буде він прочитаний, переглянутий або проігнорований. Популярні заголовки в мережевому дискурсі часто включають комбінацію таких структурних елементів:

1. Ключове слово або фраза (основний термін або поняття, якому присвячений контент покращує видимість у пошукових системах та одразу дає користувачеві зрозуміти, чи є тема релевантною для його запиту): *Діяльнісний підхід на уроці: ідеї реалізації в контексті*

НУШ («Всеосвіта», 15.04.25); *III* для інтерактивних уроків: *креативні інструменти та ідеї* («На урок», 15.04.25).

2. Список або число (такі заголовки обіцяють структуровану та легко засвоювану інформацію; числа привертають увагу та створюють очікування конкретних пунктів): *Топ-5 інструментів для створення яскравих презентацій* («На урок», 15.04.25); *50 незвичних способів, як заохотити дитину до читання: для батьків і освітян* вийшов збірник порад («НУШ», 15.04.25).

3. Питальне слово (заголовки, сформульовані як питання, спонукають до роздумів та викликають бажання знайти відповідь у контенті. Характерною особливістю таких заголовків є вживання питального слова на початку, що слугує маркером мети висловлення, однак завершальні розділові знаки, зокрема знак питання, часто не використовуються): *Як зацікавити школярів навчанням за допомогою коміксів* («Всеосвіта», 15.04.25); *Хто змінює світ? Найважливіше на Global Education and Skills Forum-2019* («На урок», 15.04.25); *Коли повернуть ЗНО: в УЦОЯО пояснили, за якої умови це можливо* («НУШ», 15.04.25).

4. Провокативне або інтригувальне слово / фраза (такі елементи викликають емоції, здивування або цікавість, можуть ефективно привертати увагу): *Секрети спокою: освітян запрошують на п'яту толоку стійкості* («НУШ», 15.04.25); *Правда чи фейк: українські вчителі навчаться перевіряти інформацію та зможуть викладати медіаграмотність у школі* («Всеосвіта», 15.04.25).

5. Конкретна обіцянка або вигода (заголовок може чітко вказувати на те, яку користь отримає користувач, ознайомившись із матеріалом): *Курс із медіаграмотності «Подумай двічі»: дізнайтеся, що таке фішинг, гейтспіч та клікбейт* («НУШ», 15.04.25); *Метод зворотного навчання Teachback: зрозумій та поясни* («На урок», 15.04.25).

6. Указівка на цільову аудиторію (заголовок може безпосередньо звертатися до певної групи користувачів): *Офлайн-тренінг для вчителів: як взяти участь у «Хвилі натхнення» від ГО «Навчай для України»* («НУШ», 15.04.25); *Дистанційне навчання за допомогою ClassDojo для учителів, учнів та їх батьків* («Всеосвіта», 15.04.25).

Висновки. Отже, мовний портрет сучасного вчителя в науково-освітньому мережевому дискурсі є складним і багатограним явищем, що формується під впливом низки взаємопов'язаних факторів.

З одного боку, науково-освітній мережевий дискурс відкриває перед учителем безпрецедентні можливості для професійного зростання, обміну досвідом, налагодження співпраці з колегами та учнями незалежно від географічних кордонів. У цьому контексті мова вчителя стає інструментом для створення спільнот за інтересами, поширення інноваційних педагогічних ідей, організації спільних проєктів та підтримки учнів у їхньому навчанні. Грамотне, чітке, логічне та водночас емоційно забарвлене мовлення сприяє встановленню довірливих

стосунків, мотивації учнів та ефективному засвоєнню навчального матеріалу.

З іншого боку, цифрова комунікація ставить перед учителем нові виклики. Необхідність адаптації мовлення до різних форматів, дотримання норм мережевого етикету, вміння швидко реагувати на запитання та коментарі вимагають від педагога високого рівня мовної та комунікативної компетентності. Важливим аспектом є також формування власного автентичного

мовного стилю, який би відображав професійну експертність, особистісні якості та водночас був зрозумілим і прийнятним для широкої аудиторії.

Дослідження мовного портрета сучасного вчителя в науково-освітньому мережевому дискурсі є важливим для розуміння тенденцій розвитку педагогічної комунікації, виявлення потенційних проблем та розробки ефективних стратегій підвищення професійної майстерності педагогів.

Література:

1. Ганжа А. Ю. Мовний портрет Олеся Гончара в українській кінодокументалістиці *Культура слова*. 2018. № 88. С. 59–68.
2. Єрмоленко С. Я. (ред.) Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ : Либідь, 2001. 224 с.
3. Мацько Л. І. Стилїстика української мови. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.
4. Мацько Л. І. Аспекти мовної особистості у перспективі педагогічного дискурсу. *Дивослово*. 2006. № 7. С. 2–4.
5. Пентиліук М. І. Мовна особистість майбутнього вчителя-словесника в контексті професійної підготовки. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2014. Ч. 2. С. 290–297.
6. Семенов О. М., Базиль Л. О. Мовна особистість учителя в художній літературі: навч. посіб. Київ : Фенікс, 2008. 224 с.
7. Струганець Л. В. Культура мови. Словник термінів. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. 88 с.

Список використаних джерел:

1. Всеосвіта. URL: <https://vseosvita.ua/> (дата звернення: 30.04.2025).
2. Закон України «Про вищу освіту». URL: <http://surl.li/bvllcl> (дата звернення: 25.03.2025).
3. Закон України «Про застосування англійської мови в Україні». URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/250307.html> (дата звернення: 25.03.2025).
4. Закон України «Про освіту». URL: <http://surl.li/eliojw> (дата звернення: 25.03.2025).
5. Наказ МОНУ від 15.01.2018 № 32 «Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0148-18#Text> (дата звернення: 25.03.2025).
6. Наказ МОНУ від 14.01.2016. № 13 «Про затвердження Порядку присвоєння вчених звань науковим і науково-педагогічним працівникам». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0183-16#Text> (дата звернення: 25.03.2025).
7. Наказ МОНУ від 25.07.2023 № 898 «Методичні рекомендації щодо забезпечення якісного вивчення, викладання та використання англійської мови у закладах вищої освіти України». URL: <http://surl.li/rqayhi> (дата звернення: 25.03.2025).
8. На урок. URL: <https://naurok.com.ua/> (дата звернення: 30.04.2025).
9. НУШ. URL: <https://nus.org.ua/> (дата звернення: 30.04.2025).
10. Освіторія. URL: <https://osvitoria.media/> (дата звернення: 30.04.2025).
11. proRozum. URL: <https://prorozum.com/> (дата звернення: 30.04.2025).

References:

1. Ganzha, A. Yu. (2018). The linguistic portrait of Oles Gonchar in Ukrainian documentary film. In: *Culture of the Word*, № 88, pp. 59–68 [in Ukrainian].
2. Yermolenko S. Ya. (ed.) (2001). Ukrainian language. A brief explanatory dictionary of linguistic terms. Kyiv: Lybid, 224 p. [in Ukrainian].
3. Matsko L. I. (ed.) (2003). Stylistics of the Ukrainian Language. Kyiv: Higher School, 462 p. [in Ukrainian].
4. Matsko L. I. (2006). Aspects of linguistic personality in the prospect of pedagogical discourse. *Dyvoslovo*, № 7, pp. 2–4 [in Ukrainian].
5. Pentylyuk M. I. (2014). The linguistic personality of the future teacher-linguist in the context of professional training. *Collection of scientific works of the Uman State Pedagogical University*, part 2, pp. 290–297 [in Ukrainian].
6. Semenog O. M., Bazyl L. O. (2008). The linguistic personality of the teacher in fiction: a teaching aid. Kyiv: Phoenix, 2008, 224 p. [in Ukrainian].
7. Struganets L. V. (2000). Language culture. Dictionary of terms. Ternopil: Textbook – Bogdan, 88 p. [in Ukrainian].

List of used sources:

1. Universal education. URL: <https://vseosvita.ua/> (date of application: 30.04.2025) (in Ukr.).
2. Law of Ukraine «On Higher Education». URL: <http://surl.li/bvllcl> (date of application: 25.03.2025) (in Ukr.).
3. Law of Ukraine «On the Use of the English Language in Ukraine». URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/250307.html> (date of application: 25.03.2025) (in Ukr.).
4. Law of Ukraine «On Education». URL: <http://surl.li/eliojw> (date of application: 25.03.2025) (in Ukr.).

5. MONU Order No. 32 of January 15, 2018 «On Approval of the Procedure for Forming the List of Scientific and Professional Publications of Ukraine». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0148-18#Text> (date of application: 25.03.2025) (in Ukr.).
6. MONU Order No. 13 dated January 14, 2016 «On Approval of the Procedure for Awarding Scientific Titles to Scientific and Scientific-Pedagogical Workers». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0183-16#Text> (date of application: 25.03.2025) (in Ukr.).
7. MONU Order No. 898 dated 25.07.2023 «Methodological recommendations for ensuring high-quality study, teaching and use of the English language in higher education institutions of Ukraine». URL: <http://surl.li/rqayhi> (date of application: 25.03.2025) (in Ukr.).
8. To the lesson. URL: <https://naurok.com.ua/> (date of application: 30.04.2025) (in Ukr.).
9. NUSH. URL: <https://nus.org.ua/> (date of application: 30.04.2025) (in Ukr.).
10. Observatory. URL: <https://osvitoria.media/> (date of application: 30.04.2025) (in Ukr.).
11. proRozum. URL: <https://prorozum.com/> (date of application: 30.04.2025) (in Ukr.).

НАЦІОНАЛЬНІ ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ МЕНЕДЖМЕНТУ

Краснопольська Наталія Леонідівна,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри бізнес-лінгвістики

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

ORCID ID: 0000-0003-3524-1704

Кумейко Тетяна Анатоліївна,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри бізнес-лінгвістики

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

ORCID ID: 0000-0006-6888-5532

Статтю присвячено аналізу національних ресурсів формування української термінології менеджменту. Установлено, що питомими засобами творення є використання наявних в українській мові моделей: вторинної номінації, морфологічного та аналітичного способів.

Вторинна номінація має в основі один із лексико-семантичних засобів – метафору або метонімію. Виявлено, що метафори-зація може відбуватися не лише на основі загальноновживаної лексики, а й на основі зміни значень термінів, запозичених з інших терміносистем. Виокремлено терміни-метафори, пов'язані з кольоровою символікою. Наведено приклади термінів менеджменту, утворених перенесенням значення на основі метонімії.

Доведено, що важливим джерелом збагачення української фахової мови менеджменту є морфологічний спосіб творення: найширше представлене суфіксальне творення, незначну кількість термінів утворено префіксальним способом, композицією, юктапозицією, аббревіацією, адже в морфологічній структурі термінів, утворених шляхом афіксації, слово- та осново-складання, закладені основи структурної систематизації термінів. Особливістю досліджуваної терміносистеми є існування у фаховій літературі аббревіатур-англіцизмів, записаних переважно латинською графікою.

Проаналізовано аналітичну деривацію, яка є продуктивним способом поповнення метамови менеджменту. Складені терміни передають належність до класифікаційного ряду, що ґрунтується на гіперо-гіпонімічному зіставленні понять. Виокремлено найбільш типові структурні моделі, за якими утворено складені найменування. Засвідчено терміни з компонентом-дієприкметниковим зворотом. Зроблено висновок, що найхарактернішими для терміносистеми менеджменту є дво-трикомпонентні терміни-словосполучення.

Ключові слова: термінологія менеджменту, термінотворення, вторинна номінація, морфологічний спосіб творення, аналітична деривація.

Krasnopska Nataliia, Kumeiko Tetiana. National sources of formation in the Ukrainian terminology of management

The article is dedicated to the analysis of national resources for the formation of the Ukrainian terminology of management. It has been established that the specific means of formation are the use of existing models in the Ukrainian language: secondary nomination, morphological, and analytical methods.

Secondary nomination is based on one of the lexical-semantic means – metaphor or metonymy. It has been found that metaphorization can occur not only on the basis of commonly used vocabulary but also on the basis of changes in the meanings of terms borrowed from other terminological systems. Metaphor terms related to color symbolism are identified. Examples of management terms formed by transferring meaning based on metonymy are given.

It has been proven that the important source of enrichment of Ukrainian specialized language of management is the morphological way of formation: the most widely represented suffix formation, a small number of terms formed by the prefixal method, composition, juxtaposition, abbreviation, as in the morphological structure of terms formed by affixation, word and root formation, the foundations of structural systematization of terms have been laid. The peculiar feature of the studied terminology system is the existence in specialized literature of abbreviations-anglicisms written mainly in Latin script.

Analytical derivation is analyzed as a productive way of enriching the metalanguage of management. Compound terms conveying belonging to a classification series based on hyper-hyponymic comparison of concepts. The most typical structural models, according to which complex terms are formed, have been identified. Terms with a participle component have been confirmed. It has been concluded that two-three-component term-phrases are the most characteristic for the management terminology system.

Key words: management terminology, terminology formation, secondary nomination, morphological way of formation, analytical derivation.

Вступ. Важливим аспектом сучасних термінознавчих досліджень є вивчення джерел термінології та особливостей її номінації. Процес найменування спеціальних понять науки і техніки є цілеспрямованим творчим

процесом. «На сьогодні важливим завданням термінознавства є пропагування питомих засобів термінотворення з метою збереження національного духу терміносистем» [1, с. 46]. Для створення нового терміна

можуть бути використані різні мовні засоби. Вибір оптимального способу номінації – складний процес: його визначають об'єктивні та суб'єктивні моменти, зовнішні та внутрішні чинники.

Засоби національного термінотворення стали предметом вивчення багатьох українських мовознавців. Істотний внесок у розвиток теорії зробили такі українські дослідники: С. З. Булик-Верхола [1], І. М. Кочан [2], О. Я. Ковальчук [3], С. М. Полюга [4], Н. В. Разбегіна [5] та ін. Проте власномовні джерела поповнення української економічної термінології, зокрема менеджменту, лишаються поза увагою лінгвістів, що й зумовило **актуальність** цієї наукової розвідки.

Матеріали та методи. У межах статті ставимо за *мету* виокремити та проаналізувати засоби національного термінотворення української фахової мови менеджменту.

Для досягнення мети дослідження застосований метод суцільної вибірки й систематизації мовних одиниць, описовий та структурний методи.

Результати. Будь-яка фахова мова є неоднорідною за своїм походженням, проте «використання наявних в українській мові моделей творення термінів ... сприяє збереженню автентичності наукової мови» [1, с. 50]. Джерелами формування української фахової мови менеджменту власномовними ресурсами є використання вторинної номінації (лексико-семантичний спосіб), наявних у мові словотворчих моделей (морфологічний спосіб) та словосполучень (аналітичний спосіб).

Лексико-семантичний спосіб. Молоді науки, зокрема й менеджмент, широко використовують загальну лексику для творення своїх терміносистем. На думку Ю. Заблоцького, загальнолітературна мова «служить невичерпним джерелом номінації новостворених спеціальних понять, надаючи засоби й способи для творення нових термінів, підпорядковуючи розвиток термінології загальним мовним нормам. Наявність споріднених ознак, притаманних термінам різних терміносистем різних галузей, свідчить про спорідненість термінології з лексичним матеріалом відповідної загальнолітературної мови, яка служить будівельним матеріалом для побудови тієї чи іншої терміносистеми» [6, с. 257]. Позитивною рисою цього способу є збереження прозорості внутрішньої форми терміна, що дозволяє розпізнати суть наукового поняття [1, с. 47]. Проте науковці вказують і на недоліки лексико-семантичного способу, зокрема З. Куньч зазначає: «по-перше, використання цього способу може призводити до багатозначності терміна, по-друге, цей спосіб не передбачає дотримання однотипності окремих одиниць терміносистеми, по-третє, загальномовні конотації терміна, утвореного цим способом, можуть неповно або й хибно орієнтувати щодо суті означуваного поняття» [7, с. 46].

Якщо раніше внаслідок спеціалізації загальноживаних лексем утворювались термінологічні найменування переважно з конкретним значенням, де перенесення ґрунтувалося на зовнішній подібності предметів, то зараз спостерігаємо розвиток вторинних терміноло-

гічних значень у загальноживаних лексемах абстрактного значення. Ілюстрацією переходу загальноживаного слова до розряду термінів є лексема *легенда*. У загальнолітературній мові вона означає 'народне сказання або оповідання про якісь події чи життя людей, оповите казковістю, фантастикою' (ВТССУМ, с. 482). Дефініція терміна менеджменту *легенда* – 'оповідання, яке ґрунтується на правдивих подіях, які іноді можуть бути «прикрашені», щоб надати особливий імідж організації' (ГРЕ, с. 387) – демонструє зміни в семантиці слова: уточнюється сема 'мета'.

Процеси метафоризації є потужними чинниками формування термінології менеджменту. За спостереженнями М. Кухарчишин, метафоризація забезпечує появу нових термінів та сприяє розвитку креативних механізмів взаємодії різних галузей знань [8, с. 199]. У метамові менеджменту виокремлюємо терміни, у яких метафоризованими є не тільки стрижневий або залежний компонент терміна, а й обидва компоненти аналітичних термінів: *золотий парашут* – значна виплата топменеджерові компанії при звільненні через злиття компаній або її поглинання; *косяк риби* – корпоративна культура, що спрямована на постійний пошук нової ринкової ніші (АМ, с. 95); *мандрівна орхідея* – корпоративна культура, яка, заповнивши одну ринкову нішу, переходить до іншої (АМ, с. 95).

У досліджуваній мові спеціального призначення засвідчуємо терміни-метафори, пов'язані з кольоровою символікою: «платинові комірці», «золоті комірці», «білі комірці», «сині комірці», «сірі комірці». Наприклад, термін «платинові комірці» вживається на позначення «президента компанії та управлінців найвищого рівня». Оскільки платина є найдорожчим коштовним металом, підставою метафоричного перенесення стала сема 'найвищий'.

Варто зауважити, що термінологічна метафоризація може відбуватися не лише на основі загальноживаної лексики, а й на основі зміни значень термінів, запозичених з інших терміносистем. Оскільки менеджмент в Україні виник як нова галузь економічної науки, його поняттєвий апарат сформувався на перетині загальноекономічних та спеціальних економічних наукових сфер. Терміни, мігруючи з економічної терміносистеми до терміносистеми менеджменту, еволюціонують, набуваючи нового значення в новому термінологічному оточенні, напр.: *комітет* (екон.) – колегіальний орган, що здійснює управління певною сферою економічної, державної або суспільної діяльності (ЕЕ, т. I, с. 798); *комітет* (менедж.) – внутрішня група організацій, якій делеговані повноваження для виконання будь-якого завдання або комплексу завдань (АМ, с. 23). Поява додаткових уточнювальних семантичних компонентів зужує обсяг поняття.

Більш продуктивним є вживання загальноекономічних термінів та лексем спеціальних економічних сфер як структурних компонентів в аналітичних термінах менеджменту. Наприклад, терміни *ефективність*, *інтенсифікація*, *витрати*, *видатки*, *облік*, *аудит* стали частиною складених термінів менеджменту: *ефектив-*

ність менеджменту, інтенсифікація управління, адміністративні витрати, адміністративно-управлінські видатки, управлінський облік, управлінський аудит.

Значна кількість термінів менеджменту утворена перенесенням значення на основі метонімії (позначення наслідку процесу через назву самого процесу, суб'єкта дії через назву дії тощо), наприклад: *організація* – 1) створення системи та її структурних елементів, де здійснюються управлінські процеси, пошук виконавців, розподіл обов'язків і повноважень, дотримання відповідної технології управління (АМ, с. 21); 2) соціальна група, у якій існує функціональний поділ праці, спрямований на досягнення загальної мети (АМ, с. 39) (модель “дія → наслідок дії”); *управління* – 1) особливий вид діяльності, який перетворює неорганізований колектив в ефективну, цілеспрямовану і продуктивну групу (АМ, с. 52); 2) адміністративна установа або відділ якоїсь установи, організації, що відає певною галуззю господарської та ін. діяльності (модель “дія → суб'єкт дії”).

Одним із найзначніших джерел збагачення української термінології менеджменту є **морфологічний спосіб** словотвору. Утворення термінів відбувається в основному за тими самими словотвірними моделями і за допомогою тих самих словотвірних афіксів, за якими створюються і слова загальнолітературної мови, проте існують деякі специфічні особливості, властиві тільки термінологічному словотворенню.

З-поміж способів термінологічної деривації провідна роль належить **суфіксації**. Модель із іншомовним суфіксом **-аці/-і/-у** у досліджуваній термінології дуже продуктивна, на відміну від загальнолітературної мови, і використовується для творення термінів-іменників: *централізація, департаменталізація, стагнація, адміністрація, ротація*. Високою продуктивністю відзначається питомий суфікс **-нн(-я)**, за допомогою якого від основ дієслів утворюють терміни-іменники на позначення назв процесів і дій: *делегування, контролювання, управління, адміністрування, планування, профілювання, регламентування, регулювання*.

Порівняно невелика низка термінів, утворених за допомогою питомого суфікса **-ств- / -цтв-**. Вони означають здебільшого назви процесів та явищ: *лідерство, партнерство, відомство, керівництво, суперництво, наставництво, інструкторство, інспекторство*.

Префіксація належить до менш продуктивних способів термінотворення. У творенні термінів менеджменту беруть участь питомі префікси **над-, перед-, без-, поза-, не-** і префікси іншомовного походження: **гіпер-, анти-, де-, ре-**. Одним із найуживаніших іншомовних префіксів є префікс латинського походження **де-**, який вказує на відміну раніше здійснених процесів, наприклад, *децентралізація, деконцентрація, декодування, демаркетинг, деномінація*.

Високу активність у процесах номінації понять, процесів, явищ тощо менеджменту виявляє **основоскладання**, яке на всіх етапах розвитку української мови сприяло поповненню її словникового складу. Терміни-композиції мають перевагу перед термінами-сло-

восполученнями, оскільки термін-комполіт є виразником єдиного поняття, що відрізняє його від кожного з понять, виражених окремими мовними одиницями. [9, с. 386]. Особливо широко в аналізованій терміносистемі репрезентовані складні слова, утворені поєднанням двох основ за допомогою інтерфіксів **-о-, -е-**, причому друга основа часто ускладнена суфіксом: *діловодство, заводоуправління, самоменеджмент, самоуправління, самоухилення, ресурсозбереження*.

Терміни з міжнародним компонентом **-грама** є назвами схематичного зображення явищ, зв'язків у менеджменті: *діаграма, топограма, хронограма, органіграма, професіограма*.

Творення **юкстапозитів** – один із продуктивних способів збагачення досліджуваної терміносистеми. Юкстапозити, що є наслідком словоскладання, допомагають конкретизувати тип керівника: *керівник-автократ, керівник-ліберал, керівник-популіст, керівник-демократ, керівник-формаліст, керівник-апаратник*. Велику продуктивність у складі термінів-юкстапозитів має іменник *менеджер*: *офіс-менеджер, бренд-менеджер, проєкт-менеджер, менеджер-інтегратор, ризик-менеджер, дисконт-менеджер, маркетинг-менеджер*.

Особливістю терміносистеми менеджменту є існування у фаховій літературі **аббревіатур**-англіцизмів, записаних переважно латинською графікою, рідше – українською. Це можна пояснити тим, що поняття, явища, процеси менеджменту, які позначають ці терміни, виникли в США і входять в українську терміносистему разом із назвою, наприклад: *SWOT-аналіз* (аналізу підлягають сильні сторони (Strength), слабкі сторони (Weakness) внутрішнього середовища організації, а також можливості (Opportunities) і загрози (Threats) зовнішнього середовища організації; *TQM* (Total quality management) – загальне управління якістю. «Використання аббревіатур дає можливість скоротити або згорнути довжину термінів. Це робить їх оптимальними для сприймання, що передбачено правилами розроблення стандартів на терміни» [10, с. 21].

Аналітична деривація. Будь-яка фахова мова не обмежується однослівними термінами. У розвитку галузевих підсистем спостерігаються дві протилежні тенденції. Перша полягає у прагненні до короткості (стислості), до економії мовних засобів, що зумовлює утворення термінів-слів і термінів-скорочень. Друга пов'язується з прагненням до семантичної регулярності, тобто до відображення у структурі фахової лексики родо-видових та інших відношень, що стимулюють утворення складних слів і словосполучень [11, с. 134]. Як зауважує С. Локайчук, щоб стати термінною сполукою, сполучення слів має мати більш або менш стабільний порядок компонентів; мати обмеження зміни його частин; багаторазово повторюватися у фаховій літературі; бути кодифікованим у словниках і довідниках [12, с. 71–72].

Найширше представлені дво- і трикомпонентні терміносполуки. Найбільш продуктивними є терміни, утворені за такими моделями:

прикметник + іменник: до терміна-іменника, що означає родові поняття, додають означення, яке конкретизує значення терміноодиниці. Препозитивний компонент виражений прикметником-дериватом: *стратегічне планування, виробнича структура, маркетингова стратегія, каузальне моделювання*. Така модель аналітичних терміносполук засвідчує високу здатність передавати особливості родо-видових відношень у назві спеціального поняття, наприклад: **менеджмент** – *адміністративний м., операційний м., виробничий м., фінансовий м., кадровий м., кризовий м.*;

іменник + іменник. Цей тип словосполучення є досить продуктивним. Стрижневий компонент у таких термінах переважно виражений іменником у називному відмінку однини, рідше множини, а залежні слова – іменниками в родовому відмінку однини або множини: *рада директорів, єдність команди, баланс влади, ефективність операцій, обсяг роботи, найм керівника*.

Особливістю досліджуваної терміносистеми є існування аналітичних спеціальних найменувань, які є перехідною формою від трикомпонентних до двокомпонентних, проте їхній перший компонент – прикметник складається з двох основ, напр.: *адміністративно-управлінський персонал, лінійно-функціональні повноваження, програмно-цільове управління, постачальницько-збутовий менеджмент, глобально-корпоративний менеджмент, виробничо-господарська діяльність*.

Крім вербальних засобів, компонентом аналітичних спеціальних найменувань, можуть бути символи, що зумовлює утворення своєрідних «комбінованих символів»: *теорія X, теорія Y, теорія Z*.

Трикомпонентні терміни-словосполучення досить часто виникають як наслідок конкретизації та деталізації двокомпонентних термінів і мають такі структури: **прикметник + прикметник + іменник: функціональна**

організаційна структура, дивізійна організаційна структура, зовнішні організаційні комунікації, внутрішні організаційні комунікації. Кількісно найоптимальнішими є дво-трикомпонентні терміни-словосполучення, оскільки «у них найменш помітні суперечності між такими вимогами до терміна, як короткість і точність» [13, с. 49].

Виокремлюємо й багатослівні терміни менеджменту: *допоміжні функції адміністративно-державного управління, множинний підхід до оцінювання ефективності управління, аналітичні методи обґрунтування управлінських рішень, якісні методи обґрунтування управлінських рішень*.

Засвідчуємо поодинокі терміни з компонентом-дієприкметниковим зворотом: *керівник, зосереджений на людині; керівник, зосереджений на праці; влада, заснована на примусі; влада, заснована на винагороді*.

Висновки. Дослідження уможливило зробити висновок про те, що джерелами поповнення української термінології менеджменту власномовними ресурсами є використання лексико-семантичного, морфологічного та аналітичного способів. Окрім процесів метафоризації, які є потужними чинниками формування досліджуваної метамови, характерним є творення термінів на основі метонімії. Морфологічне словотворення відіграє важливу роль у формуванні терміносистеми менеджменту. Високою продуктивністю відзначається суфіксальний спосіб, словоскладання, основоскладання, аббревіація. Спосіб номінації спеціальних понять менеджменту засобами аналітичного словотворення також є одним із найпродуктивніших. Найхарактернішими для терміносистеми менеджменту є дво-трикомпонентні терміни-словосполучення.

Перспективи подальших досліджень пов'язуємо з дослідженням юкстапозитів в аспекті розгляду словотвірних моделей.

Література:

1. Булик-Верхола С.З. Національні джерела поповнення комп'ютерної термінології української мови / С.З. Булик-Верхола, Я.О. Верхола // *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2023. Т. 1, вип. 27. С. 45–50.
2. Кочан І. Термінологія: національна чи міжнародна? *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2009. № 648. С. 3–8.
3. Ковальчук О.Я. Способи термінотворення в українській терміносистемі галузі енергетики. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*, 2025. Випуск 1 (212), С. 149–154.
4. Полюга С.М. Джерела становлення української морфологічної термінології. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2014. № 791. С. 143–146.
5. Разбегіна Н.В. Сучасні способи поповнення термінології й термінотворчі процеси в українській мові (на прикладі терміносистеми міжнародного права). *Лінгвістичні дослідження*. 2014. Вип. 38. С. 219–224.
6. Заблоцький Ю. Екстралінгвальні особливості економічної терміносистеми англійської мови. *Наук. вісн. Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Розділ V. Термінознавство. Вип. 6. 2016. С. 256–261.
7. Куньч З. Й. Теорія терміна: конкретизація лексико-семантичних парадигм: монографія / З.Й. Куньч, Г.В. Наконечна, О.Р. Микитюк, С.З. Булик-Верхола, Ю.В. Теглівець. Львів : Галицька Видавнича Спілка, 2018. 180 с.
8. Кухарчишин М. Комп'ютерна метафора в українській біологічній термінології. *Термінологічний вісник*. Інститут української мови НАН України Вип. 7, 2023. С. 199–206.
9. Фецько І.М. Композиція як спосіб номінації понять української терміносистеми природничо-музейної справи. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*, Випуск 1(208), 2024. С. 382–386.
10. Клименко Н.Ф. Основи морфеміки сучасної української мови. *Українська мова та література*. 2000. № 29–32. 94 с.

11. Гурко О.В. Лексика графічного дизайну в українській мові кінця XX – початку XXI століття : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Дніпропетровськ, 2008. 185 с.
12. Локайчук С. Терміни-словосполучення в сучасній українській археологічній науці. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2011. № 1 : Філологічні науки. Мовознавство. С. 71–76.
13. Михайлишин Б.П. Усталеність як неодмінний показник складених термінів. *Мовознавство*. 1999. № 4–5. С. 48–50.

Список умовних скорочень

- АМ – Азбука менеджменту : Словник / І. Мальченко, М. Самокиш, О. Ковтун. [Б. м.] : [Б. в.], 1993. 68 с.
- ВТССУМ – Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.
- ГРЕ – Генеза ринкової економіки / За наук. ред. Г. І. Башнянина, В.С. Іфтемічука. Львів : «Магнолія плюс», 2004. 688 с.
- ЕЕ – Економічна енциклопедія : У 3 т. / Ред. кол. С.В. Мочерний та ін. К. : Вид. центр «Академія», 2000.

References:

1. Bulyk-Verkhola, S.Z. (2023). Natsional'ni dzherela popovnennya komp'yuternoyi terminologiyi ukrayins'koyi movy / S.Z. Bulyk-Verkhola, Ya.O. Verkhola [National Sources of Enrichment of Ukrainian Language Computer Terminology / S.Z. Bulik-Verkola, Ya.O. Verkola]. [*Zakarpattia Philological Studies*]. Uzhhorod: Helvetika Publishing House, Vol. 1, Issue 27. pp. 45–50. [in Ukrainian].
2. Kochan, I. (2009). Terminology: natsionalna chi mizhnarodna? [Terminology: National or International?]. [*Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic". Series "Problems of Ukrainian Terminology"*]. 2009. № 648. pp. 3–8. [in Ukrainian].
3. Kovalchuk, O.Ya. (2025). Sposoby terminotvorennia v ukraïnskii terminosystemi haluzi energetyky [Methods of Terminogeny in the Ukrainian Terminological System of the Energy Sector]. [*Scientific Notes. Series: Philological Sciences*]. Issue 1 (212), pp. 149–154. [in Ukrainian].
4. Polyuga, S.M. (2014). Dzhherela stanovlennya ukrayins'koyi morfolohichnoyi terminolohiyi [Sources of Formation of Ukrainian Morphological Terminology]. [*Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic". Series "Problems of Ukrainian Terminology"*]. №. 791. pp. 143–146. [in Ukrainian].
5. Razbegina, N.V. (2014). Suchasni sposoby popovnennia terminolohii i terminotvorchi protsesy v ukraïnskii movi (na prykladi terminosystemy mizhnarodnoho prava) [Modern Methods of Enriching Terminology and Terminological Creation Processes in the Ukrainian Language (on the Example of the International Law Terminological System)]. [*Linguistic Studies*]. Issue 38. pp. 219–224. [in Ukrainian].
6. Zablotsky, Yu. (2016). Ekstralingvalni osoblyvosti ekonomichnoyi terminosystemy anhliyskoyi movy [Extralinguistic Features of the English Language's Terminological System]. [*Scientific Bulletin of the Eastern European National University named after Larysa Ukrayinka*]. Section V. Terminology Studies. Issue 6. pp. 256–261. [in Ukrainian].
7. Kun'ch, Z.Y. (2018). Teoriya termina: konkretizatsiya leksiko-semantichnykh paradigm: monohrafiya / Z.Y. Kun'ch, H. V. Nakonechna, O.R. Mykityuk, S.Z. Bulyk-Verkhola, Y.V. Teglivets' [Theory of Terms: Clarification of Lexico-Semantic Paradigms: Monograph / Z. Y. Kunch, H. V. Nakonechna, O. R. Mykityuk, S. Z. Bulyk-Verkhola, Yu. V. Teglivets']. Lviv: Halyska Publishing Union, 180 p. [in Ukrainian].
8. Kuharchyshyn, M. (2023). Komp'yuterna metafora v ukrayinskiy biolohichniy terminolohiyi [Computer Metaphor in Ukrainian Biological Terminology]. [*Terminological Bulletin. Institute of the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine*]. Issue 7, pp. 199–206. [in Ukrainian].
9. Fetsko I.M., (2024). Kompozitsiya yak sposib nominatsiyi ponyat ukrayinskoyi terminosystemy prirodochno-muzeinoi spravi [Composition as a Method of Nominating Concepts in the Ukrainian Terminological System of Natural Science and Museum Studies]. [*Scientific Notes. Series: Philological Sciences*]. Issue 1(208), 2024. pp. 382–386. [in Ukrainian].
10. Klymenko, N.F.(2000). Osnovy morfemiky suchasnoyi ukrayinskoyi movy [Foundations of Morphemics of Modern Ukrainian Language]. [*Ukrainian Language and Literature*]. 2000. №. 29–32. 94 p. [in Ukrainian].
11. Hurko, O.V. (2008). Leksyka hrafichnoho dizainu v ukraïnskii movi kintsia XX – pochatku XXI stolittia. [Lexicon of Graphic Design in the Ukrainian Language at the End of the 20th – Beginning of the 21st Century: Dissertation ... Candidate of Philological Sciences: 10.02.01]. Dnipro, 185 p. [in Ukrainian].
12. Lokaychuk, S. (2011). Termyny-slovespoluchennya v suchasniy ukrayinskiy arheolohichniy nauci [Term-Phrases in Modern Ukrainian Archaeological Science]. [*Scientific Bulletin of Lesya Ukrainka Volyn National University*]. Lutsk: Lesya Ukrainka Volyn National University, № 1: Philological Sciences. Linguistics. pp. 71–76. [in Ukrainian].
13. Mykhailishyn B.P., (1999). Ustalienist yak neodminnyy pokaznyk skladnykh terminiv [Fixedness as an Essential Indicator of Compound Terms]. *Movoznavstvo* [Linguistics]. 1999. Nos. 4–5. pp. 48–50. [in Ukrainian].

РЕАЛІЗАЦІЯ ФАТИЧНОЇ ФУНКЦІЇ В АНГЛОМОВНОМУ ІНТЕРНЕТ-СПІЛКУВАННІ: ЕКОЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

Матюхіна Юлія Володимирівна,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології та методики викладання іноземної мови
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
ORCID ID: 0000-0002-4994-0752

GOOGLE SCHOLAR: https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=new_articles&hl=uk&imq
RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/search/publication?q=Matiukhina%2BYuliia%2B>

Шпак Олена Владиславівна,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології та методики викладання іноземної мови
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
ORCID ID: 0000-0002-5537-0792

GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=d8oUICYAAAAJ&hl=ru&citsig=AMD79oqcMQFHDU0v8IfasxrMMRxqQgwqnA> ;
RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/profile/Olena-Shpak>

У статті досліджуються еколінгвістичні особливості реалізації фатичної функції в англomовному інтернет-спілкуванні, що маніфестує установку мовців на досягнення емоційно-інтелектуального взаєморозуміння на всіх фазах спілкування. Комунікативний простір інтернету, який представлений онлайн-комунікацією в чатах, соцмережах, месенджерах, форумах, став своєрідним середовищем, що характеризується певними правилами екологічності спілкування. Віртуальний дискурс створюється низкою параметрів, таких як фрагментарність та стислість, асинхронність та анонімність, уживанням лексичних одиниць, що належать до різних стилів і реєстрів, використанням знаків-символів, скорочених етикетних формул встановлення, підтримання і розмикання контакту, специфічним каналом зв'язку тощо. Урегулювання комунікативної взаємодії задля забезпечення здорового психологічного стану мовців набуває особливої гостроти через зростання невизначеності перспектив взаємодії людини, суспільства і природи. Переважання фатичності над інформативністю у віртуальному дискурсі обумовлюється насамперед цілями, цінностями і жанрами віртуального дискурсу. Фатична функція мови відіграє важливу роль у підтримці екологічності комунікації. Вона допомагає налагодити контакт, створити дружню атмосферу, підтримувати увагу співрозмовника, забезпечувати динаміку онлайн-спілкування, а також сигналізувати про початок чи завершення розмови. Ігрова та гумористична тональність дозволяють скоротити дистанцію між комунікантами, а також вільно користуватися будь-якими фатичними засобами форм письмової та усної розмовної мови, що є важливим для ефективності спілкування в ситуації взаємодії з незнайомими людьми у віртуальному дискурсі, де щирість та відкритість до діалогу відповідають головним принципам екологічного спілкування.

Ключові слова: віртуальний дискурс, екологічність, засоби, інтернет-спілкування, інформативність, фатична функція, фаза.

Matiukhina Yuliia, Shpak Olena. Implementation of the Phatic Function in the English-language Internet Communication: Ecological Features

The article explores the ecolinguistic features of the implementation of the phatic function in the English-language Internet communication, which manifests the speakers' attitude to achieving emotional and intellectual mutual understanding at all phases of communicative contact. The communicative space of the Internet, which is represented by online communication in chat rooms, social networks, instant messengers, forums, has become a kind of environment characterized by certain rules of ecological communication. Virtual discourse is created by a number of parameters, such as fragmentation and brevity, asynchrony and anonymity, the use of lexical units belonging to different styles and registers, the use of signs-symbols, abbreviated etiquette formulas for establishing, maintaining and breaking contacts, a specific communication channel, etc. The regulation of communicative interaction with the aim to ensure a healthy psychological state of speakers is becoming particularly topical due to the increasing uncertainty of the prospects for the interaction of man, society and nature. The predominance of phatic tonality over informative in virtual discourse takes place primarily due to the goals, values and genres of virtual discourse. The phatic function of language plays an important role in supporting the environmental friendliness of communication. It helps to establish a close contact, create a friendly atmosphere, maintain the interlocutor's attention, ensure the dynamics of online communication, and also signal the beginning or end of the conversation. Playful and humorous mood allows speakers to reduce the distance, as well as freely use any phatic means of written and oral spoken language, which is important for the effectiveness of communication in a situation of interaction with strangers in virtual discourse, where sincerity and openness to dialogue correspond to the main principles of ecological communication.

Key words: ecology, internet-communication, informativeness, linguistic means, phatic function, phase, virtual discourse.

Вступ. Розвиток інформаційних технологій наприкінці XX – початку XXI ст. сприяв створенню нових способів зберігання, пошуку та подання інформації, а також виникненню нової лінгвокультурної реальності, яка формується і стрімко розвивається разом із розширенням сфери дії сучасних засобів комунікації. Зростаючий інтерес до інтернет-комунікації робить її об'єктом нашого вивчення. За своєю значимістю і впливом на розвиток світової цивілізації та науково-технічного прогресу інтернет став символом епохи інформаційного суспільства. Іншим провідним напрямком розвідок науковців є фатична функція [1; 2; 3] – використання комунікативних засобів для встановлення, підтримання та розмикання контактів, коли важливою є не стільки трансляція суто інформації, скільки підтримка міжособистісного контакту мовців. Вираження індивідуальності дискурсивної особистості через вербальну та невербальну складові комунікації є найважливішим екологічним, лінгвістичним та валеологічним фактором, який визначає ефективність спілкування у суспільстві. Таким чином, **актуальність** дослідження визначається його належністю до еколінгвістичних студій, до сфери вивчення екологічної специфіки реалізації фатичної функції мови в інтернет спілкуванні, взаємодії інформативності та фатичності мови в інтернет-дискурсі, а також впливом мови інтернету на формування у його користувачів екологічно-значущих комунікативних стереотипів.

Об'єктом дослідження обрано електронні тексти англomовних чатів. **Предметом** розвідки є екологічні особливості реалізації фатичної функції мови в англomовному інтернет-дискурсі.

Метою роботи є виявлення та характеристика реалізації фатичної функції в англomовному інтернет спілкуванні, а також виокремлення еколінгвістичних особливостей фатичної складової комунікативного контакту, яка характеризується ритуалізованістю, пошуком консенсусу та унісонністю спілкуванні. Еколінгвістика, вивчаючи мову як невід'ємну складову системи співіснування людини, суспільства і природи [4, с. 138] у широкому історичному, соціополітичному, культурному контексті, з урахуванням усіх змін, що постійно відбуваються в суспільстві та свідомості людей, також аналізує й функціонування у мовленні різнокодovих засобів комунікації [5, с. 195]. Врегулювання комунікативної взаємодії та забезпечення екологічності спілкування, що не матиме шкідливого впливу на здоров'я людини та її психоемоційний стан, набуває особливої гостроти через зростання невизначеності перспектив взаємодії людини і природи (зміни клімату, негативних природних явищ та стихійних лих, епідемій, війн тощо) [6].

Матеріали та методи. Виникнення інтернету як одного із комунікативних каналів передачі даних і як засобу масової комунікації в XXI сторіччі привело до появи глобального інформаційного середовища, а також особливих віртуальних світів, мережевих спільнот і блогів, мережевої культури і мережевої мови, які обслуговують цей сегмент соціальної реальності. Тож

дослідження проведено на матеріалі комунікативних фрагментів з інтернет-дискурсу.

З лінгвістичної точки зору в парадигмі теорії дискурсу, комунікація у соціальних мережах спілкування в інтернет просторі як відносно нова форма ще є недостатньо вивченою. Інтернет, де здебільшого існує спілкування за допомогою писемних текстів, створює новий спосіб комунікації, який за зовнішнім виглядом нагадує усний різновид розмовного стилю. Використання знаків-символів, які не є властивими традиційній писемній мові, створення ефекту звукової мови, послугування певними словесними формулами приближають писемний різновид комунікації в інтернеті до його усного варіанта. Будучи новою сферою реалізації мови та особливим комунікативним середовищем, інтернет приніс передумови для появи нових способів спілкування, стереотипів мовної поведінки, нових форм існування лінгвосистеми [7].

Функціонально-комунікативний підхід, орієнтований на вивчення функції висловлювання у комунікації, досліджує мову як діяльнісний цілеспрямований живий організм [8]. Вербальні чи невербальні засоби спілкування інформативного й фатичного характеру кваліфікуються як екологічні, такі, що не завдають шкоди психоемоційному стану людини, та неекологічні, які порушують комунікативні, етичні та емотивні норми використання мови, призводячи до негативного впливу не лише на раціональну, але й чуттєву сферу адресата.

Віртуальне середовище накладає відбиток на всі сторони спілкування учасників комунікації. Текст, занурений у ситуацію спілкування у віртуальній реальності, являє собою віртуальний дискурс, який відрізняється від дискурсу об'єктивної реальності не тільки специфічним каналом зв'язку, а й рядом параметрів, що впливають з поняття віртуальної реальності.

Результати. Комунікативний простір інтернету, що слугує платформою для онлайн-комунікації в чатах, соцмережах, месенджерах, форумах, став своєрідним середовищем, що сприяє виникненню нових жанрів та характеризується певними правилами екологічності спілкування. Інтернет-дискурс має низку особливостей, які відрізняють його від традиційного спілкування, таких як:

- динамічність; комунікативність; віртуальність; дистанційність; опосередкованість; креалізованість; персоніфікованість [9];

- відсутність невербальних сигналів – інтонації, міміки, жестів тощо. Це компенсується емодзі, великими літерами, пунктуацією («!!!», «...») та мемами;

- гіпертекстуальність – повідомлення часто містять посилання, зображення, відео, що робить спілкування багатoshаровим та насиченим;

- фрагментарність та стислість – інформація передається невеликими повідомленнями, часто у скороченій чи спрощеній формі, особливо у чатах та месенджерах;

- сплав усної і писемної мови, що включає в себе комп'ютерний жаргон і інтернет-сленг, специфічні

абревіатури та скорочення слів, своєрідні синтаксичні конструкції тощо;

- скорочення слів, наприклад, *How r u* замість *How are you*;

- асиметричність, асинхронність та затримка у відповідях – співрозмовники можуть відповідати із затримкою або ігнорувати зовсім, що безпосереднє впливає на динаміку та екологічність комунікації; фатичні вислови допомагають зберігати екологічність комунікативного зв'язку;

- своєрідність уживання лексичних одиниць, що належать до різних стилів і реєстрів, утворених відповідно до прагматичних настанов і цілей спілкування;

- анонімність і псевдонімність – користувачі можуть приховувати свою особистість, що може призвести як до більш відвертого висловлення думок, так і до прояву неекологічності у вигляді токсичної комунікації, булінгу, хейту, тролінгу тощо;

- мовна особистість звільняється від сформованих в реальному житті соціальних стереотипів і психологічних комплексів шляхом формування віртуального образу;

- демократичність спілкування, встановлення контактів і зав'язування знайомств без урахування вікових, соціальних, расових, статевих характеристик комунікантів;

- лаконічність – користувачі часто використовують короткі фрази, скорочення, емодзі замість розгорнутих висловлювань;

- різноманітність тем, змішання слів, що відносяться до різних лексичних верств, поєднання наукових термінів і розмовних слів, піднесеної і грубої лексики, що, безсумнівно, спливає на екологічність інтернет-спілкування;

- візуальні елементи – окрім тексту, фатична функція реалізується через GIF-анімації, меми, реакції; у віртуальному спілкуванні важливо компенсувати відсутність невербальних сигналів, тому активніше використовуються смайлики, знаки оклику, капслок;

- спонтанність у висловленні емоцій, як позитивних, так і негативних, щодо певної ситуації, особистості, комунікативного середовища тощо, як відгук на подразники зовнішнього середовища, миттєва оцінка й реакція на очікувані та неочікувані зміни.

- домінування фатичної складової над інформативною;

- учасники інтернет-комунікації не розділені відстанями, політичними кордонами або мовними бар'єрами, існує єдиний просторово-часовий континуум інтернету, до якого кожен може підключитися в будь-який момент, отримати інформацію та залишити відгук, взявши участь в його формуванні, змінивши його своєю присутністю в кращу, або в гіршу сторону;

- спрямованість на розвиток екологічного уніс-онного комунікативного контакту задля підтримання подальших віртуальних відносин або неекологічного дисонансного спілкування з метою підірвати психологічний стан адресата висловленням негативного ставлення як до теми розмови, так і до його особи-

стості, що призводить до комунікативних невдач та конфліктів;

Так, при неекологічному спілкуванні комуніканти свідомо або півсвідомо здійснюють негативний вплив на емоційний стан один одного через висловлювання у функціях емоційного тиску, звинувачення, критики, погрози, залякування, приниження, образи, ігнорування, нехтування думкою, відкидання ідей та переконань, знецінення інтелекту, закидання щодо психологічної неадекватності адресата тощо. Прояви негативного ставлення до події або жертви неекологічного контакту відбувається через уживання дисфемізмів, пейоративних виразів, лозунгових слів, лайливих висловлень, негативно-забарвлених емоційно-експресивних одиниць, які спричиняють неекологічність інтернет-комунікації й виконують руйнуючу дію. Неконгруентна нещира поведінка мовців є загрозливою для гармонійних комунікативних стосунків, оскільки викликає недовіру, у той час, коли конгруентність – цілісна система, яка полягає в узгодженості і спрямованості людей до взаєморозуміння, зближення, оптимізації їхнього спілкування [10].

Попри те, що інтернет сприймається користувачами передусім як джерело інформації, інформативна тональність не стає провідною. Переважання фатичної тональності над інформативною у віртуальному дискурсі обумовлюється насамперед цілями, цінностями і жанрами віртуального дискурсу. Фатична метакомунікація – обмін неінформативними з погляду реальної комунікації повідомленнями, які виконують важливу етикетну функцію, це – своєрідна мовна гра, яку зобов'язані підтримувати члени суспільства, дотримуючись принципу екологічності. Інформативна функція мовлення характеризується релевантністю та адекватністю поданої інформації й спрямована на передачу нової, значущої інформації, що має когнітивну цінність для адресата. У багатьох дискурсах ця функція є основною, оскільки саме через неї суб'єкти комунікації формують свої ідеї, аргументують позицію та впливають на думку інших [8].

До фатичних маркерів в інтернет спілкуванні відносимо форми вітання (*Hello! Hie! Good-morning!*), різноманітні висловлювання у функції підтримки мовного контакту (*Aha!, Never thought so!, Really!, Right you are!*), а також форми прощання (*Good-bye!, See you!, Have a nice day!*), які можуть змінюватись в залежності від ситуації спілкування (соціальний статус, ступінь знайомства тощо). На стадії встановлення контакту учасники чату зазвичай використовують такі специфічні етикетні формули привітання як *hi every 1, hi all on board, hey all, hi all, hello from Texas, hello every1, evening all, how is every1, hey guys how is every1, hi everybody i have neva been on chat line b4, hellooo room, heeeelllllooooo y'all, hey guys how is every1, howdy all!!, hello e1, hiya*. На відміну від реального спілкування, спостерігаємо відсутність розділових знаків, спрощення вживання форм тощо.

Для спонукання до спілкування зазвичай використовуються такі вирази: *lets chat, anyone want to chat, any*

girlz wanna chat to me, no1 wanna chat to a model am surprised, any girls wana chat, any boy wanna chat with me, whats up people noone want to talk, any1 wana chat?, hi everyone any wanna chat dat will stay chatting, no one is talking to me, any ladies wana chat to 22 m london, pm me!, any one like to chat to a 24 m, anyone want 2 chat?

Значна увага приділяється з'ясуванню географічного розташування учасників: *anyone from the devon area, hi anyone from liverpool here?, Where bwts u from?, I am from albania but my mail address ends with 'co.uk', any1 near essex, im from new york and u, im in england, im from the bahamas, any1 from scotland?, any northwest girls up for a chat, where ya from, any london girls here?*. При бажанні закінчити спілкування на фазі розмикання контакту в чаті можливе використання таких формул: *I'm away from my keyboard right now – but I'll be back later (your message has been saved for me), right i'm off outta here, cya's soon, bye all*.

Характерними особливостями дискурсу чатів є часте опускання дієслів та зв'язок, наприклад: *everyone having a nice evening, no 1 talking, i captain, any1 from scotland?, Any girl there for a naughty boy?, Hi sayranna u ok?, How u doing?, Where u from hayley, any london girls here? any 1 wanna chat?, any ladies wana chat?, hi toot-sweet u ok?, hi anyone from liverpool here?, anyone want to chat, where bwts u from?, any girls frm Merseyside?, hi any body want to .talk?, anyone want 2 chat?, any girl wants to know barcelona guy??* та ін.

Відмінною особливістю пунктуації електронних чатів є часта відсутність апострофа, наприклад: *lets go go go, nope im bored!, I am fine and u, im good, whats up Rich, thats fine, anyone wanna help me out as cant remember any of the shortcuts lol, i didnt try to ignore them* та ін; а також багаторазовий повтор знаків запиту й оклику для надання додаткової експресивності дискурсу. Сучасне віртуальне спілкування англійською мовою характеризується рядом відхилень від норм традиційної пунктуації, що обумовлено специфікою цифрового середовища, високою швидкістю обміну повідомленнями та необхідністю експресії емоційного стану в умовах обмеженого текстового формату. У неформальному віртуальному спілкуванні часто спостерігається опущення великих літер, апострофів і завершальних розділових знаків. Такі скорочення зумовлені прагненням до економії часу та мінімізації зусиль при наборі тексту (наприклад: *im fine* замість *I'm fine*).

Інтернет-спілкування – форма комунікативної взаємодії, реалізована за допомогою цифрових технологій, переважно через текстові, аудіовізуальні та мультимедійні канали. Цей тип спілкування має ряд унікальних характеристик, які відрізняють його від традиційних форм міжособистісної комунікації. В інтернет-спілкуванні головним пріоритетом є підтримка комунікації переважно заради самого спілкування. Small talk характеризується домінуванням соціально-регулятивної інформації, конвенційністю та ритуалізованістю [1]. Однак в деяких реальних ситуаціях спілкування правомірно говорити не тільки про уживання фатичних мар-

керів, а й про окремі мовні події, коли фатична функція в спілкуванні є превалюючою, іноді навіть єдиною.

Вищим ступенем володіння лінгвістичною комунікативною компетенцією є здатність мовної особистості включатися в мовну гру. Мовна гра у віртуальному дискурсі дозволяє учасникам віртуального дискурсу, продемонструвавши свою дотепність і наявність почуття гумору, заявити про себе, представити себе у вигідному світлі. Змістовно і стратегічно мовна гра у віртуальному дискурсі практично не відрізняється від мовної гри в реальному дискурсі, різниця, в основному, виникає при виборі засобів, який багато в чому обумовлюється каналом зв'язку, а також залежить від усієї комунікативної ситуації, в цілому. Феномен мовної гри в інтернет-спілкуванні маніфестує розвагу та несерйозне спілкування, метою якого є скорочення дистанції між партнерами по комунікації. Карнавалізація віртуального дискурсу – процес, при якому онлайн-комунікація набуває рис карнавалу. У контексті інтернет-комунікацій карнавалізація проявляється в порушенні норми, ієрархії та «офіційного» дискурсу, а також у більшості ігрових, іронічних та пародійних форм спілкування. В інтернет спілкуванні відбувається переосмислення соціальних ролей. До того ж, в інтернеті можлива гра з ідентичністю: користувачі змінюють аватари, нікі, створюють фейкові сторінки. Подібно карнавалу, це відрізняє ідею «маски» і тимчасової відмови від соціальних ролей.

Віртуальне середовище стає простором, де руйнуються ієрархії, пародуються офіційні дискурси та панують елементи сміхової культури. В інтернеті немає суворих соціальних кордонів: президент може стати об'єктом мема, а звичайний користувач – лідером думок. Псевдоніми та аватари дозволяють змінювати ідентичність подібно маскам на карнавалі, що зближує людей, дозволяє мові виступати інструментом критики, розмиває кордони ієрархій та ролей між офіційною та неофіційною культурою, сприяє демократизації спілкування та свободі самовираження.

Висновки. Фатична функція в англomовному інтернет спілкуванні відіграє важливу роль у встановленні та підтримці комунікації між учасниками, забезпечуючи умови для ефективного обміну інформацією та створюючи довірче середовище спілкування. Лінгвістичні засоби реалізації фатичної функції в англomовній інтернет комунікації, як правило, не несуть змістовної інформації, але сприяють емоційному контакту та залученню співрозмовників до екологічної взаємодії. Екологічність уживання фатичних висловлень у спілкуванні визначається культурно-специфічними нормами мовленнєвої поведінки комунікантів у статусних чи особистісних відносинах, а також корегуються комунікативними цілями мовців та ситуацією спілкування. У віртуальному спілкуванні фатична функція мови відіграє важливу роль у підтримці екологічності комунікації. Вона допомагає налагодити контакт, створити дружню атмосферу, підтримувати увагу співрозмовника, забезпечувати динаміку онлайн-спілкування, а також сигналізувати про початок чи завершення розмови. Ігрова та гумористична

тональність дозволяють скоротити дистанцію між комунікантами, а також вільно користуватися будь-якими фатичними засобами форм письмової та усної розмовної мови, що є важливим для ефективності спілкування в ситуації взаємодії з незнайомими людьми у віртуальному дискурсі. Принципи екологічності життя людини поширюються також і на спосіб спілкування у сучас-

ному інформаційному просторі, оскільки слово володіє високим маніпулятивним потенціалом і тому має надихати на конструктивні вчинки та розвиток гармонійних відносин з іншими, що є цінним для існування усього людства. Перспективою подальших досліджень є вивчення екологічності фатичної функції в англомовному діловому інтернет-дискурсі.

Література:

1. Матюхіна Ю.В., Шпак О.В. Британський small talk як еколінгвістичне явище. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*. 2024. № 99. С. 22–28.
2. Coupland J. Small talk: *Social functions*. *Research on Language & Social Interaction*. 2003. № 36(1). Р. 1–6. URL: https://doi.org/10.1207/S15327973RLSI3601_1 (дата звернення 18.04.2025).
3. Manzo F. Talking big about small talk : a contemporary theoretical model for phatic communication. Mount Saint Vincent University. 2014. 215 p.
4. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
5. Радю А. Мовна екологія: напрями та проблеми дослідження. *Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах*. Київ. 2013. Вип. 27. С. 191–197. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gotvzn_2013_27_22 (дата звернення 15.03.2025).
6. Тараненко К. В. Екологічна комунікація у медіапросторі. *Philological science and education: transformation and development vectors*. Рига, 2021. С. 146–161. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-083-4-30>. (дата звернення 20.04.2025).
7. Вжеш Я. Л. Інтернет–дискурс: проблема визначення поняття, особливості структури. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*, Львів. 2012. № 14 (249). С. 15–19.
8. Самохіна В.О., Шпак О.В. Екологія контакту в англомовному дискурсі : монографія. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків. 230 с.
9. Гудзь Н.О. Інтернет-дискурс: структурна специфіка та конститутивні ознаки. *Наукові записки. Серія: Філологічна. Острог : Видавництво Національний університет «Острозька Академія»*. 2013. Вип. 35. С. 79–81.
10. Гаркавенко Н.В., Доскач С.С. Конгруентність як розуміння емоційного стану особистості у процесі спілкування. *Габітус. Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій*. 2023. Вип. 45. С. 121–127. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/habit_2023_45_22. (дата звернення 20.04.2025).

References:

1. Matiukhina, Yu. & Shpak, O. (2024) *Brytanskyi small talk yak ekolinhvystychne yavyshe [British small talk as an ecolinguistic phenomenon]*. Visnyk KhNU imeni V. N. Karazina. Seria: Inozemna filolohiia. Metodyka vykladannia inozemnykh mov, (99), 2024. S. 22–28. [in Ukrainian]
2. Coupland, J. (2003). *Small talk: Social functions*. *Research on Language & Social Interaction*, 36(1), 1–6. https://doi.org/10.1207/S15327973RLSI3601_1
3. Manzo F. (2014). *Talking big about small talk: a contemporary theoretical model for phatic communication*. M.A. Thesis: Mount Saint Vincent University. 2014. 215 p.
4. Selivanova, O. O. (2006). *Suchasna lingvistika: terminologichna yentsiklopediya. [Modern linguistics: terminological encyclopedia]*. Poltava: Dovkilla-K. 716 p. [in Ukrainian].
5. Radu A. (2013). *Movna ekolohiia: napriamy ta problemy doslidzhennia [Language Ecology: Directions and Problems of Research]*. Humanitarian Education in Technical Universities. No. 27. Pp. 191–197. [in Ukrainian]
6. Taranenko K. V. (2021) *Ekolohichna komunikatsiia u mediaprostori [Environmental communication in the media space]*. *Philological science and education: transformation and development vectors*. Ryha, 2021. S. 146–161. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-083-4-30>. (data zvernennia 20.04.2025). [in Ukrainian]
7. Vzheshch Ya. L. (2012) *Internet–dyskurs: problema vyznachennia poniattia, osoblyvosti struktury [Internet discourse: the problem of defining the concept, structural features]*. Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka, 2012. № 14 (249). S. 15–19. [in Ukrainian]
8. Samokhina V.O., Shpak O.V. (2019). *Ekolohiia kontaktu v anhlomovnomu dyskursi : monohrafiia [Ecology of contact in English-language discourse: monograph]*. Kharkivs'kyj natsional'nyj universytet imeni V. N. Karazina. Kharkiv. 230 p. [in Ukrainian]
9. Hudz N. O. (2013) *Internet-dyskurs: strukturna spetsyfika ta konstytutyvni oznaky. [Internet discourse: structural specificity and constitutive features]*. Naukovi zapysky. Seria: Filolohichna. Ostroh: Vydavnytstvo Natsionalnyi universytet «Ostrozka Akademiia», 2013. Vyp. 35. S. 79–81. [in Ukrainian]
10. Harkavenko N. V.; Doskach S. S. (2023) *Konhruentnist yak rozuminnia emotsiinoho stanu osobystosti u protsesi spilkuvannia [Congruence as an understanding of the emotional state of a person in the process of communication]*. Habitus. 2023. Vyp. 45. S. 121–127. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/habit_2023_45_22. (data zvernennia 20.04.2025). [in Ukrainian]

MORPHOLOGICAL STRUCTURE OF ENGLISH ADVERTISING TEXTS FOR TONIC DRINKS: A COMPARATIVE QUANTITATIVE STUDY

Nohovska Svitlana Hryhorivna,

Senior Lecturer at the Department of Linguistics and Translation

Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

ORCID ID: 0000-0001-8608-6172

This article explores the morphological level of English-language advertising texts for tonic drinks and their translations into Ukrainian, using a corpus-based approach. A research parallel corpus has been built, with structural and part-of-speech tagging applied. The frequency of parts of speech with high style-distinguishing potential has been determined. A linguistic and statistical comparative analysis has been then conducted between the original and translated subcorpora. It was justified the significant discrepancy between the general quantitative characteristics of English-language and Ukrainian-language advertising texts can be attributed to translation strategies such as localization and transcreation. It can be concluded that only partial quantitative equivalence between the source and target text is based on the general corpus indicators. The morphological analysis of selected advertising texts for tonic drinks has revealed significant differences in the usage of parts of speech in both the texts (word usage) and the dictionary registers (lemmas). In both the source text and the target text, the highest frequency of usage has been observed for nouns, which is related to the function of nomination. There has been a predominance of action verbs, extensive use of adjectives and adverbs with positive evaluative semantics, and the use of pronouns, which facilitates the task of the personification of the address. Predominance of nouns, which contributes to a nominal style characterized by a static, descriptive nature and an objective lexical background. This high degree of nominality is preserved in the target text. It can be argued that the construction of the advertising message employs an informative strategy aimed at a broad audience. This strategy seeks to influence the recipient through the provision of information and appeals to their interests, as the informativeness of the advertisement is often the primary reason consumers engage with it.

Key words: advertising text, corpus-based approach, aligned parallel corpus, parts of speech distribution, translation strategies.

Ноговська Світлана. Морфологічна структура англійських та українських рекламних текстів тонізувальних напоїв: порівняльне квантитативне дослідження

Стаття присвячена дослідженню морфологічного рівня англійських рекламних текстів тонізувальних напоїв в оригіналі та перекладі на основі корпуснобазованого підходу. Побудовано дослідницький паралельний корпус, проведено його структурне та частиномовне маркування, з'ясовано частоту вживання частин мови з високим стилерозрізняювальним потенціалом. Здійснено лінгвостатистичний порівняльний аналіз підкорпусів оригіналу та перекладу. Виявлено значну розбіжність між загальними квантитативними характеристиками англійськомовних та українськомовних рекламних текстів, що дозволяє констатувати лише часткову квантитативну еквівалентність оригіналу та перекладу на основі загальних показників корпусу. Така тенденція пояснюється застосуванням таких перекладацьких стратегій, як локалізація та транскреація. У ході морфологічного аналізу дібраних рекламних текстів тонізувальних напоїв виявлено істотні відмінності у вживанні частин мови, і у текстах (слововживання), і у реєстрах словників (леми). Як в тексті оригіналу, так і в тексті перекладу зафіксовано найвищу частотність вживання іменників, що пов'язано з функцією номінації, переважання дієслів дії, широке використання прикметників і прислівників позитивно-оцінної семантики, використання займенників, завдяки чому розв'язується завдання персоніфікації звернення. В текстах рекламних повідомлень про тонізуючі напої зафіксовано переважання іменників, що зумовлює номінальний стиль викладу, децю статичний та описовий, об'єктивний лексичний фон, підтверджений високим ступенем номінальності, який був збережений при перекладі. Таким чином реалізується інформативна стратегія побудови рекламного повідомлення, яке розраховане на широке коло споживачів. Ця стратегія покликана впливати на адресата через інформацію, апелювати до його інтересів, оскільки для більшості споживачів саме інформативність реклами є причиною звернення до неї.

Ключові слова: рекламний текст, корпусний підхід, вирівняний паралельний корпус, розподіл частин мови, стратегії перекладу.

Introduction. Advertising has become an integral part of modern society, with texts playing a crucial communicative role. Advertising communication is rightly considered a component of human culture, evolving according to its own internal dynamics. As an object of study, the advertising text has constantly attracted the attention of numerous researchers. The analysis has been carried out as a general linguistic description with certain aspects of advertising being studied such as pragmatolinguistic, psycholinguistic, and cognitive. The linguistic analysis has been performed at multiple linguistic levels, including phonetic, lexical, morphological, syntactic, semantic, and structural levels,

with discourse studies of advertising also being undertaken. Another significant perspective in the study of advertising communication is translation studies, where comparative analyses dominate, often focusing on the structural elements of advertising texts in different languages. In the context of globalization and the overwhelming presence of English-language advertising, the relevance of translation studies has increased, thereby justifying the importance of our research.

The synthetic structure of an advertising text, as a polycode message, requires an integral multidimensional approach to its study. This is due to its composition of sev-

eral non-homogeneous semiotic layers and its dual function of informing and influencing. Consequently, the interpretation of advertising texts requires the application of diverse and multidimensional analytical methods. Advertising is studied from the pragmalinguistic, psycholinguistic, and cognitive perspectives with linguistic analysis conducted at various linguistic levels, including phonetic, lexical, morphological, syntactic, semantic, and structural levels. Additionally, textual categories within advertising are thoroughly explored [1–5].

Another critical area of linguistic research on advertising that demands a comprehensive analysis based on the synthesis of different methods and techniques is based on the translation approach. Within this field, comparative studies are predominant, typically focusing on the comparative analysis of advertising texts across different languages [6–8].

Recent foreign studies have focused on various aspects of advertising translation. For example, I. Torresi's "Translating Promotional and Advertising Texts" [9] explores various strategies of cultural adaptation of advertising texts using material of many languages and sources. Similarly, B. P. Faber's "The Translation of Advertising Texts in Culturally-Distant Languages" discusses the challenges of translating culturally coloured texts, to which the author of the advertisement is referring, on the example of unrelated languages, such as Arabic and Spanish [10].

The purpose of our article is to conduct a morphological analysis of the verbal layer of English-language advertising texts for tonic drinks (tea, coffee, lemonades, carbonated drinks, energy drinks, etc.) in the original language and its translation into Ukrainian, using a corpus-based approach. This morphological analysis follows the framework outlined by O. Selivanova, which includes identifying the cognitive basis for part-of-speech differentiation, analysing the communicative significance of various grammatical classes and categories, and describing the grammatical organization of the texts [11].

Materials and methods. The analysis of advertising texts of tonic drinks has been carried out on the basis of the research parallel corpus of advertising texts. The first stage of the research involves the formation of a research corpus.

To do this a series of procedures have been performed in the following sequence:

1) extraction of authentic advertising messages about tonic drinks in the format of videos, banners, posters, creolized and traditional texts from Internet sources (social networks Facebook and Instagram, Internet application Pinterest, video hosting site YouTube, as well as publications in specialized Internet blogs, such as Your Coca Cola, Tea-and-Coffee.com, Coffee & Tea Blogs, Coffee Tea Club, etc.);

2) defining the verbal component;

3) systematization and division into groups by the type of the advertised product (tea, coffee, carbonated soft drinks, juices, etc.).

At the next stage of the research, using the InterText Editor [12] program the text array has been transformed

into a parallel bilingual corpus. With the help of the corpus manager AntConc [13] lists of word forms of the original and translation have been created. The generated lists (original and translation) have been transferred to the MS Excel environment where lemmatization has been made (the word forms were reduced to the initial dictionary forms).

During the lemmatization the following principles of combining word forms under the lemma have been used:

– for the Ukrainian language: noun forms have been reduced to the nominative singular case; verbs – to the infinitive form; all adjectival forms, including forms of degrees of comparison, have been reduced to the nominative case of the masculine singular; declension forms have been summarized according to the type of declension of pronouns and numerals;

– for the English language: possessive forms and noun plural forms have been reduced to the initial form; all tense forms of verbs, gerunds, Participle I and Participle II have been reduced to the infinitive form; degrees of comparison of adjectives have been reduced to the positive degree.

The absolute frequency of each lemma has been automatically calculated with the help of a specially written computer program.

To establish the significance / non-significance of the statistical difference between the index values the χ^2 (homogeneity test) has been calculated.

Discussion. The general quantitative characteristics of the research corpus, which includes 1,000 contexts in both English and Ukrainian, are presented in Table 1 (ST – subcorpus of 500 English-language advertising texts; TT – subcorpus of 500 Ukrainian-language advertising text). To ensure chronological and thematic homogeneity in the corpus-based research, advertising texts for the same products within the specified category have been selected.

Table 1

General characteristics of the corpus

Index	ST	TT
Number of word usages	91245	64552
Number of word forms	42728	39417
Number of lemmas	19278	11736

As observed, Ukrainian texts contain 39.19% fewer word occurrences compared to the English-language advertising texts. This discrepancy can be attributed to differences in the reproduction of specific structural elements in English-language advertisements. The verbal components of an advertising text include the slogan, headline (or lead), informational block, coda (or conclusion), and utilitarian information. Researchers identify numerous elements within these categories and may use alternative terms, such as headline complex, main body, referential information, echo phrase, etc. It is important to note that the headline and slogan are always translated and often retain equivalence in translation. When the headline and slogan are creatively translated (transcreated), they maintain equivalence at the quantitative level. However, the informational block in Ukrainian translations is often

significantly shortened, merged with the coda, or omitted entirely. For instance, on the original NESCAFÉ company website, the informational block for the new Nescafe Classic is presented as follows:

*'Nescafe. Are you ready to win? The Nescafé Get Started promo is here! And you too can be a winner! To participate by the Nescafe 3-in-1 10 sachet pouch. Check inside the scratch card And scratch to get the 8 digit number. Now when you've got a number Simply dial the code on the card. For example *347*400* 8th digit number on the scratch panel pouch And follow the instructions. If you choose to use the website – that's easy. Enter the 8 digit Number on the Scratch card panel on to the landing page and follow the instructions too! Loads of instant mouthwatering prizes UP FOR GRABS! With a brand new JAC S3 SUV, 10000 to 100000 cash. Everytime worth 500 to 1000 cash PLUS you win a free sachet of Nescafe in every Nescafe 3 in 1 sachet pouch! With Nescafe 3 in 1 sachet YOU WIN SOMETHING! YOU WIN SOMETHING! EVERYBODY WINS SOMETHING! JUST BUY MORE and WIN MORE! Terms and conditions are applied'* (167-word usages).

In the Ukrainian version of the website, the same brand is represented with the following advertising message:

'Nescafe. Нова акція від Nescafe Classic. Торік мені Nescafe Classic подарував 10 років яскравого життя. Вірю, цього року удача всміхнеться вам. Акція від Nescafe Classic це Ваш шанс отримувати 10000 грн щомісяця протягом 10 років. А вже зараз гарантовані

поповнення мобільного. Все починається з Nescafe' (45-word usages).

The significant discrepancy between the general quantitative characteristics of English-language and Ukrainian-language advertising texts can be attributed to translation strategies such as localization and transcreation. This trend partially contradicts Andrew Chesterman's theory [14] of S-universals and T-universals, which suggests an increase in the volume of the target text compared to the source text. Therefore, it can be concluded that only partial quantitative equivalence between the source and target text is based on the general corpus indicators.

The morphological analysis of selected advertising texts for tonic drinks has revealed significant differences in the usage of parts of speech in both the texts (word usage) and the dictionary registers (lemmas). In both the source text (ST) and the target text (TT), the highest frequency of usage has been observed for nouns, which is related to the function of nomination. There has been a predominance of action verbs, extensive use of adjectives and adverbs with positive evaluative semantics, and the use of pronouns, which facilitates the task of the personification of the address, etc. The distribution of parts of speech in word usage and lemmas is presented in Tables 2 and 3 and on diagrams (fig. 1, 2, 3, 4) (ST – subcorpus of English-language advertising texts; TT – subcorpus of Ukrainian-language advertising text, AF – absolute frequency, RF – relative frequency).

Table 2

Distribution of word usage in the corpus

Part of speech	ST		TT	
	AF	RF	AF	RF
Adjectives	16338	17,91%	8388	12,99%
Adverbs	4515	4,95%	2008	3,11%
Function words	17934	19,65%	18124	28,08%
Nouns	36344	39,83%	21176	32,80%
Numerals	364	0,40%	384	0,59%
Pronoun	5943	6,51%	5064	7,84%
Verb	9807	10,75%	9408	14,57%
Total	91245	100,00%	64552	100,00%

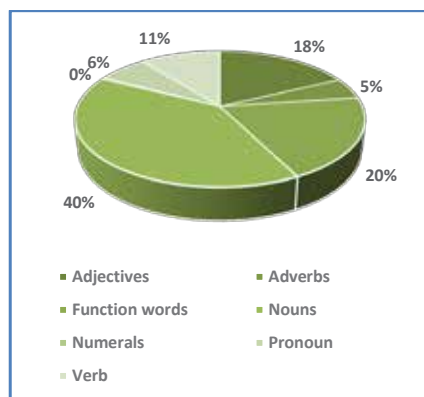

Fig. 1. Distribution of word usage in ST

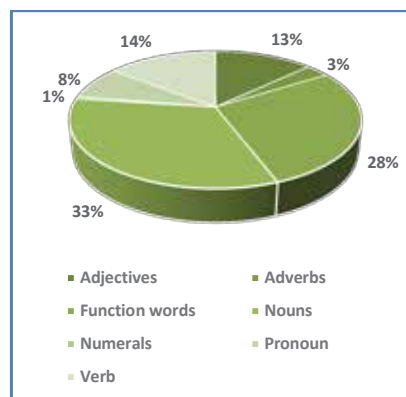

Fig. 2. Distribution of word usage in TT

Distribution of lemmas in the corpus

Part of speech	ST		TT	
	AF	RF	AF	RF
Adjectives	3920	20,33%	2784	23,72%
Adverbs	1309	6,79%	732	6,24%
Function words	1092	5,66%	844	7,19%
Nouns	8729	45,28%	5280	44,99%
Numerals	133	0,69%	60	0,51%
Pronoun	917	4,76%	164	1,40%
Verb	3178	16,49%	1872	15,95%
Total	19278	100,00%	11736	100,00%

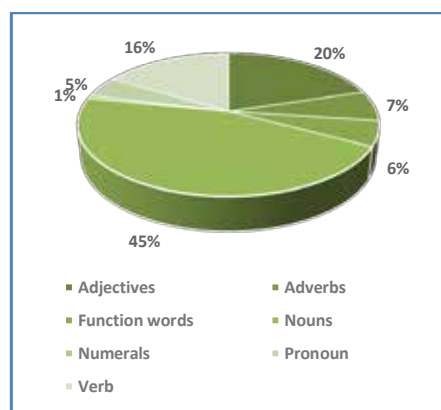

Fig. 3. Distribution of lemmas in ST

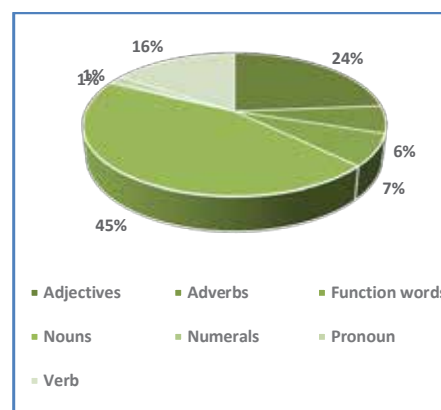

Fig. 4. Distribution of lemmas in TT

The comparison of the distribution of parts of speech in word usage and lemmas revealed no significant difference in the usage of stylistically distinguishing parts of speech, both in the source and target text (Fig. 5). Nouns were the most frequently used, accounting for 39.83% and 32.80% of word usages and 45.28% and 44.99% of lemmas in the source and target text, respectively. Adjectives followed with 17.91% and 12.99% of word usages and 20.33% and 23.72% of lemmas in the source and target text, respectively. Verbs comprised 10.75% and 14.57% of word usages and 16.49% and 15.95% of lemmas in the source and target text, respectively. These parts of speech form the core content of both the source and target texts, and their distribution confirms that the nominal nature of the source text has been preserved in the target text.

The most frequent words in both the source text and target text are function words. They account for 5.66% of the lemmas in the source text and 7.19% in the target text, playing a highly active role within the text, comprising nearly a quarter of it (19.65% in the source text and 28.08% in the target text). However, our research did not focus on the analysis of function words, as their stylistic distinguishing potential is minimal.

Now, let us examine the most frequent parts of speech in the corpus at the morphological level.

Nouns are the most frequently used part of speech, largely due to their informational and pragmatic roles in advertising texts. Specifically, nouns in advertising texts serve to represent several key categories: the type of adver-

tised product (e.g., *tea, coffee, juice, чай, кава, квас*), product characteristics (e.g., *taste, aroma, flavor, аромат, пінка, нотка*), methods of drink preparation (e.g., *cup, blend, water, drink, зерно, обсмаження, поєднання*), and the feelings and emotions associated with consuming the advertised product (e.g., *energy, love, життя*). The most frequent nouns in the corpus, along with their relative frequencies, are presented in Table 4.

We have also observed the use of emotive adjectives that evoke the desired emotions in the readers, as intended by the advertiser. These are primarily lexical units that describe the taste, aroma, colour, and quality of tonic drinks.

The most frequent adjectives in the corpus with their relative frequencies, are presented in Table 5.

Emotive adjectives constitute 73.5% of the total number of adjectives in the corpus of advertising texts for tonic drinks.

The results of our analysis align with the findings of I. Horodetska [15], who, based on the works of D. Crystal and G. Leech on the frequency of adjectives in advertisements, identified the 20 most commonly used adjectives in English-language cosmetic product advertisements: 1. *new* 2. *good/best* 3. *free* 4. *fresh* 5. *delicious* 6. *full* 7. *sure* 8. *clean* 9. *Wonderful* 10. *special* 11. *crisp* 12. *fine* 13. *big* 14. *great* 15. *real* 16. *easy* 17. *bright* 18. *extra* 19. *safe* 20. *rich*.

Other researches on advertising texts [16; 17] also confirm that the adjectives *new* and *good* are the most frequent in advertising texts.

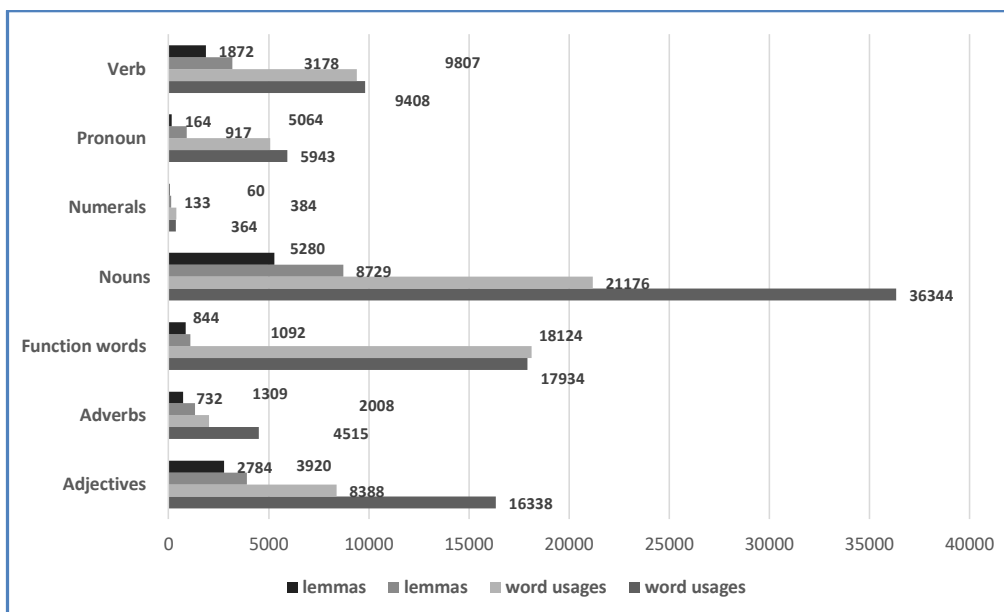

Fig. 5. Comparison of the part-of-speech distribution of word usage and lemmas in the corpus

Table 4

The most frequent nouns in the corpus

English subcorpus					
Rank	Noun	RF	Rank	Noun	RF
1	tea	1,67%	11	juice	0,22%
2	coffee	0,71%	12	flavor	0,22%
3	taste	0,65%	13	time	0,20%
4	flavour	0,34%	14	water	0,20%
5	day	0,33%	15	moment	0,19%
6	energy	0,29%	16	love	0,19%
7	aroma	0,25%	17	fruit	0,17%
8	Ice	0,25%	18	hell	0,16%
9	cup	0,24%	19	world	0,16%
10	blend	0,22%	20	drink	0,15%
Ukrainian subcorpus					
Rank	Noun	RF	Rank	Noun	RF
1	чай	1,70%	11	рік	0,32%
2	смак	1,62%	12	чашка	0,28%
3	кава	1,45%	13	сік	0,26%
4	аромат	0,61%	14	життя	0,24%
5	напій	0,59%	15	момент	0,21%
6	зерно	0,53%	16	обсмаження	0,20%
7	арабіка	0,43%	17	нотка	0,20%
8	квас	0,39%	18	посідання	0,19%
9	день	0,37%	19	вітамін	0,18%
10	пінка	0,37%	20	ранок	0,17%

Table 5

The most frequent adjectives in the corpus

English subcorpus					
Rank	Adjective	RF	Rank	Adjective	RF
1	new	0,41%	11	good	0,13%
2	Red	0,31%	12	Green	0,13%
3	natural	0,26%	13	smooth	0,13%
4	perfect	0,24%	14	Gold	0,12%

English subcorpus					
Rank	Adjective	RF	Rank	Adjective	RF
5	refreshing	0,21%	15	real	0,12%
6	delicious	0,17%	16	unique	0,12%
7	great	0,16%	17	cool	0,11%
8	rich	0,16%	18	Fresh	0,11%
9	better	0,14%	19	cold	0,10%
10	best	0,14%	20	special	0,09%
Ukrainian subcorpus					
Rank	Adjective	RF	Rank	Adjective	RF
1	новий	0,46%	11	збалансований	0,13%
2	насичений	0,30%	12	свіжий	0,13%
3	яскравий	0,24%	13	вишуканий	0,12%
4	кращий	0,19%	14	улюблений	0,12%
5	ніжний	0,19%	15	унікальний	0,12%
6	смачний	0,16%	16	довершений	0,11%
7	чайний	0,15%	17	чорний	0,11%
8	зелений	0,15%	18	білий	0,11%
9	натуральний	0,15%	19	Класичний	0,11%
10	справжній	0,15%	20	ідеальний	0,09%

Verbs in advertising texts are another crucial morphological group, contributing significantly to readability and dynamism. The most frequent verbs in the corpus, along with their relative frequencies, are presented in Table 6.

Among the most frequent verbs in the corpus are those related to movement, attitude, influence, and modal verbs expressing desire and intention.

It is important to note that while the lists of the most frequent nouns and adjectives in the English and Ukrainian subcorpora contain some overlapping lexical items, their frequency rankings differ. Additionally, the lists of the most frequent verbs coincide by only 30%.

Thus, at the morphological level, there is a notable high frequency of nouns, which is explained by their nominative function, and adjectives, which serve to evaluate the adver-

Table 6

The Most Frequent Verbs in the Corpus					
English subcorpus					
Rank	Verb	RF	Rank	Verb	RF
1	be	2,16%	11	know	0,21%
2	make	0,50%	12	go	0,19%
3	refresh	0,47%	13	drink	0,18%
4	have	0,46%	14	enjoy	0,17%
5	do	0,44%	15	need	0,17%
6	can	0,39%	16	will	0,17%
7	get	0,28%	17	create	0,14%
8	like	0,25%	18	look	0,14%
9	take	0,22%	19	come	0,14%
10	give	0,21%	20	live	0,12%
Ukrainian subcorpus					
Rank	Verb	RF	Rank	Verb	RF
1	бути	0,34%	11	підходити	0,12%
2	могти	0,25%	12	насолоджуватись	0,11%
3	мати	0,19%	13	зберігати	0,10%
4	додавати	0,17%	14	ставати	0,09%
5	робити	0,17%	15	отримати	0,09%
6	спробувати	0,17%	16	любити	0,07%
7	розкривати	0,15%	17	хотіти	0,07%
8	знати	0,14%	18	йти	0,07%
9	створювати	0,12%	19	дивитися	0,06%
10	відчувати	0,12%	20	сприяти	0,06%

tised product and the outcomes of its use. Verbs are primarily employed to motivate and prompt action.

Conclusions. The analysis of parts of speech in a text and their relationships is considered a crucial step in determining the lexical-semantic characteristics of the text. Texts of a narrative or descriptive nature are primarily noun-based, as nouns contribute to the static quality of the description and brevity. Adjectives highlight the attributes of objects and phenomena, while verbs are used to structure texts that describe human activities and various processes.

In advertising texts for tonic drinks, there is a noticeable predominance of nouns, which contributes to a nominal style characterized by a static, descriptive nature and an objective lexical background. This high degree of nominality is preserved in the target text. Thus, it can be argued that the construction of the advertising message employs an informative strategy aimed at a broad audience. This strategy seeks to influence the recipient through the provision of information and appeals to their interests, as the informativeness of the advertisement is often the primary reason consumers engage with it.

Bibliography:

1. Арешенкова О. Комунікативно-прагматичні та стилістичні параметри рекламного тексту : монографія. Кривий Ріг, 2018. 176 с.
2. Безугла Т. А. Англо- і німецькомовний рекламний дискурс: Полікодовий лінгвопрагматичний підхід : дис... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2017. 304 с.
3. Мачульська К. Я. Лінгвопрагматика комерційних гасел в англomовному інтернет-дискурсі реклами : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2020. 294 с.
4. Garfield B. And Now a Few Words From Me : Advertising's Leading Critic Lays Down the Law, Once and For All. New York : McGraw Hill, 2006. 244 с.
5. Özdil U., Arslan B., Taşar D. E., Polat G., Ozan Ş. Ad text classification with bidirectional encoder representations. *Proceedings of the 2021 6th International Conference on Computer Science and Engineering (UBMK)*, 15–17 вересня 2021 р., Ankara, Turkey. Ankara, 2021. С. 169–173. DOI: 10.1109/UBMK52708.2021.9558966.
6. Beaizak M. Bild und Text in der Anzeigewerbung. Eine kontrastivinterkulturelle Studie anhand von deutschen und arabischen Werbeanzeigen. Frankfurt/M. : Lang, 2012. 337 с.
7. Добровольська Д. М. Мовні особливості англomовних рекламних слоганів та їх відтворення українською і російською мовами : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Одеса, 2017. 226 с.
8. Чернюх Л. Д. Теоретичні аспекти дослідження реклами (на матеріалі словацької та української мов). *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського*. 2011. Вип. 15. С. 281–287.
9. Torresi I. *Translating Promotional and Advertising Texts*. New York : Routledge, 2021. 176 с.
10. Faber Benitez B. P. The translation of advertising texts in culturally-distant languages : the case of Spanish and Arabic // *International Journal of Translation*. 2012. Т. 24, № 1–2. С. 51–64.
11. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
12. InterText Editor. URL : <https://aclanthology.org/L14-1258/>
13. AntConc: A freeware corpus analysis toolkit for concordancing and text analysis. URL : <https://www.laurenceanthony.net/software/antconc/>
14. Chesterman A. Beyond the particular. *Translation universals. Do they exist?* Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2004. С. 33–49.
15. Городецька І. Англійськомовний рекламний текст косметичних засобів: структура, семантика, прагматика : дис. ... канд. філол. наук. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2015. 213 с.
16. Kokemuller N. The most-frequent adjectives used in advertising. *Demand Media*. Texas : Houston Chronicle URL : <http://smallbusiness.chron.com/mostfrequent-adjectives-used-advertising-64928.html>
17. Quensheng K. The adjective frequency in advertising English slogans. *Theory and Practice in Language Studies*. London : Academy Publication Co., 2013. Vol. 3. С. 275–284.

References:

1. Areshenkova, O. (2018). *Komunikatyvno-prahmatychni ta stylistychni parametry reklamnoho tekstu [Communicative, pragmatic and stylistic parameters of an advertising text]*. Kryvyi Rih: FOP Marynchenko S. V., 176 p. [in Ukrainian].
2. Bezuhla, T. (2017). *Anhlo- i nimetskomovnyi reklamnyi dyskurs: polikodovyi linhvoprahmatychnyi pidkhid [English and German advertising discourse: A polycode linguopragmatic approach]*. Kandydats'ka dysertatsiia [Candidate's dissertation]. Kharkiv: Kharkiv Karazin National University, 304 p. [in Ukrainian].
3. Machulska, K. (2020). *Linhvoprahmatyka komertsiynykh hasel v anhlo-movnomu internet-dyskursi reklamy [The linguopragmatics of commercial slogans in the English-language Internet advertising discourse]*. Kandydats'ka dysertatsiia [Candidate's dissertation]. Zaporizhzhia: Zaporizhzhia National University, 294 p. [in Ukrainian].
4. Garfield, B. (2006). *And now a few words from me: Advertising's leading critic lays down the law, once and for all*. New York: McGraw Hill, 244 p.
5. Özdil, U., Arslan, B., Taşar, D. E., Polat, G., & Ozan, Ş. (2021). Ad text classification with bidirectional encoder representations. *Proceedings of the 2021 6th International Conference on Computer Science and Engineering (UBMK)*, 169–173.
6. Beaizak, M. (2012). *Bild und Text in der Anzeigewerbung: Eine kontrastivinterkulturelle Studie anhand von deutschen und arabischen Werbeanzeigen*. Frankfurt/M.: Lang, 337 s.

7. Dobrovolska, D. (2017). *Movni osoblyvosti anhlo-movnykh reklamnykh slohaniv ta yikh vidtvorennia ukrayinskoyu i rosiyskoyu movamy* [Linguistic features of English-language advertising slogans and their reproduction in Ukrainian and Russian]. *Kandydats'ka dysertatsiia* [Candidate's dissertation]. Odesa: Odesa Mechnikov National University, 226 p. [in Ukrainian].
8. Chernyukh, L. (2011). Teoretychni aspekty doslidzhennya reklamy (na materialy slovatskoyi ta ukrayinskoyi mov) [Theoretical aspects of advertising research (based on the Slovak and Ukrainian languages)]. *Komparatyvni doslidzhennya slovyanskykh mov i literature* [Comparative studies of Slavic languages and literatures], (15), 281–287 [in Ukrainian].
9. Torresi, I. (2021). *Translating promotional and advertising texts*. New York: Routledge, 176 p.
10. Faber Benitez, B. P. (2012). The translation of advertising texts in culturally-distant languages: The case of Spanish and Arabic. *International Journal of Translation*, 24(1–2), 51–64.
11. Selivanova, O. (2006). *Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediya* [Modern linguistics: Terminological encyclopedia]. Poltava: Dovkillya-K, 716 p. [in Ukrainian].
12. InterText Editor. (n.d.). *Proceedings of the Ninth International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC'14)*. <https://aclanthology.org/L14-1258/>
13. Anthony, L. (n.d.). *AntConc: A freeware corpus analysis toolkit for concordancing and text analysis* [Computer software]. <https://www.laurenceanthony.net/software/antconc/>
14. Chesterman, A. (2004). Beyond the particular. In A. Mauranen & P. Kujamäki (Eds.), *Translation universals: Do they exist?* (pp. 33–49). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
15. Horodetska, I. (2015). *Anhliyskomovnyi reklamnyi tekst kosmetychnykh zasobiv: Struktura, semantyka, prahmatyka* [English-language advertising texts for cosmetics: Structure, semantics, pragmatics]. *Kandydats'ka dysertatsiia* [Candidate's dissertation]. Chernivtsi: Chernivtsi Fedkovych National University, 213 p. [in Ukrainian].
16. Kokemuller, N. (n.d.). The most-frequent adjectives used in advertising. *Houston Chronicle*. <https://smallbusiness.chron.com/mostfrequent-adjectives-used-advertising-64928.html>
17. Quensheng, K. (2013). The adjective frequency in advertising English slogans. *Theory and Practice in Language Studies*, 3(2), 275–284. <https://doi.org/10.4304/tpls.3.2.275-284>

СТРАТЕГІЇ ПЕРЕКЛАДУ КІБЕРМЕМІВ ЯК МОВНО-КУЛЬТУРНОГО КОМПОНЕНТУ МАНІПУЛЯЦІЇ СВІДОМІСТЮ

Олійник Юлія Віталіївна,
магістрантка
Сумського державного університету
ORCID ID: 0009-0006-1228-1411

Баранова Світлана Володимирівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри германської філології
Сумського державного університету
ORCID ID: 0000-0001-9425-9774
Researcher ID: M-5567-2018
Scopus Author ID: 57202730058, 57236757000

Кобякова Ірина Карпівна,
кандидат філологічних наук, професор,
професор кафедри германської філології
Сумського державного університету
ORCID ID: 0000-0002-9505-2502
Scopus Author ID: 57216901949

У статті досліджено феномен мовної гри в межах кібермемів, зосереджено увагу на перекладацьких викликах та стратегіях відтворення цього явища з англійської на українську мову. Кібермеми розглядаються як компонент маніпуляції свідомістю та різновид онлайн-комунікації, де поєднуються мовна креативність, візуальність і культурна символіка. Мовна гра та креативність у застосуванні риторичних прийомів здебільшого використовуються для привернення уваги читачів. Експресивні засоби у кібермемах є потужним інструментом маніпуляції свідомістю, оскільки дозволяють не лише інформувати, а й активно впливати на думки, почуття та поведінку аудиторії. Їхнє використання сприяє передачі інформації й формуванню певних емоційних реакцій, впливу на сприйняття подій, людей чи явищ, а також нав'язуванню потрібних установок та оцінок. Авторами підкреслюється важливість врахування психологічних особливостей мовної гри при аналізі контенту кібермемів, виявленні джерел інформаційно-психологічного впливу на свідомість адресата та прогнозуванні наслідків такого впливу для особистості і соціальних процесів. Метою дослідження є виявлення типових форм мовної гри у мемах і аналіз способів їх перекладу. Матеріалом слугують автентичні англомовні меми та їх українські відповідники. Застосовано комплекс перекладацьких трансформацій: лексичну адаптацію, стилістичну компенсацію, синтаксичну перебудову та прагматичну корекцію. Теоретичне підґрунтя складають праці іноземних та українських учених. Зроблено висновки, що адекватне відтворення гумору в кібермемах можливе лише за умови креативного підходу до перекладу з урахуванням культурних і комунікативних особливостей, коли перекладач виступає співтворцем запланованого ефекту. Результати дослідження можуть бути корисними для перекладачів, що працюють із цифровими жанрами, медіатекстами та гумористичним контентом.

Ключові слова: кібермем, мовна гра, перекладацька стратегія, прагматична адаптація, культурна еквівалентність, мовна креативність.

Oliinyk Yulia, Baranova Svitlana, Kobyakova Iryna. Strategies for translating cybermemes as a linguistic-cultural component of consciousness manipulation

The article deals with the phenomenon of language play within the context of cybermemes, focusing on the challenges and strategies of its translation from English into Ukrainian. The study is grounded on the idea that cybermemes are a dynamic form of online communication where linguistic creativity intersects with visual and cultural elements. Language play and creativity in employing rhetorical devices are mainly used to draw readers' attention. Expressive means in cyber memes are a powerful instrument to manipulate consciousness as they inform and actively influence the audience's thoughts, feelings, and behavior. Their use communicates the information and produces specific emotional reactions, affecting the perception of events, people, and phenomena and imposing necessary attitudes and evaluations. The authors emphasize the importance of the psychological peculiarities of language play in analyzing cybermemes, revealing the sources of informational and psychological impact on the addressee's consciousness and predicting the consequences of such an impact on an individual and social process. The research aims to define the main types of language play used in memes and to analyse how they are preserved or transformed in translation. The analysis is based on authentic examples of English-language memes and their Ukrainian equivalents. It demonstrates that translating language play requires linguistic competence and a deep understanding of the cultural and pragmatic context when a translator co-creates the planned effect. The article applies a set of translation transformations, such as lexical adaptation, stylistic compensation,

syntactic restructuring, and pragmatic adjustment. The theoretical framework includes the works of foreign and Ukrainian scholars. The paper concludes that creative, culturally adapted translation strategies are essential to retain the humorous and expressive effect of memes. The findings of the study may be relevant for translators working with digital discourse, media texts, and humour-oriented content.

Key words: *cybermeme, language play, translation strategy, pragmatic adaptation, cultural equivalence, linguistic creativity.*

Вступ. У сучасних умовах стрімкого розвитку цифрового середовища мовна гра вийшла за межі художнього тексту й набула нових форм у кібердискурсі, зокрема в мемах, чат-ботах, соціальних мережах та відеоіграх. Метою дослідження є з'ясування особливостей перекладу мовної гри у кібермехах, що функціонують у англомовному та україномовному інтернет-просторах, його завдання полягають у виявленні основних типів мовної гри, що використовуються в кібермехах, та аналізі перекладацьких стратегій, що забезпечують збереження гумористичного ефекту й культурної релевантності. Об'єктом статті є мовна гра як лінгвістичне й прагматичне явище, що може бути наділене маніпулятивним змістом, а предметом – особливості її відтворення у процесі англо-українського перекладу кібермемів.

Актуальність теми зумовлена зростанням ролі мультимодальних текстів у комунікації та недостатнім рівнем опрацювання перекладу мовної гри в неканонічних жанрах, зокрема інтернет-гумору. Попри те, що проблема мовної гри активно розроблялась у працях Людвіга Вітгенштайна [1], Фердинанда де Соссюра [2], Д. Делабастіта [3], а також українських лінгвістів Т. В. Крутько [4], Ж.В. Коллоїз [5], О. Хайруліна [6], які розглядають явище з позицій психолінгвістики, літературознавства й культурології та досліджують його структурно-семантичні особливості і прагматичні функції в комунікативному процесі, зосереджуючись на літературному дискурсі [7; 8; 9], перекладацький аналіз залишається фрагментарним [10].

У статті, написаній за результатами проєкту НФДУ «Інноваційні технології маніпулювання масовою свідомістю: поліпарадигмальний лінгвістичний вимір» (0124U004832), припускаємо, що адекватний переклад мовної гри в кібермехах потребує не лише володіння лексико-граматичними засобами, а й залучення креативних трансформацій, адаптації до культурного контексту й прагматичних очікувань цільової аудиторії.

Матеріали та методи. Матеріалом дослідження слугує вибірка англомовних кібермемів з прикладами їх перекладів українською, що функціонують у сучасному інтернет-просторі. У статті застосовано комплексний підхід до дослідження, який поєднує описовий метод для класифікації перекладацьких стратегій, лінгвістичний, порівняльний та прагматичний аналіз. Перший використовуємо для виявлення типових форм мовної гри в кібермехах, другий – для зіставлення кібермемів у вихідній та цільовій мовах, а останній – для оцінки ефективності передачі експресивності та маніпулятивного потенціалу в перекладі. Методологія орієнтована на практичний аналіз реальних кейсів перекладу з урахуванням психологічних аспектів впливу мовної гри на аудиторію.

Аналіз останніх досліджень. У глобалізованому світі переклад уже давно вийшов за межі традиційного текстового поля і дедалі частіше функціонує в умовах цифрового середовища, де важливу роль відіграють нові форми комунікації, зокрема мему, чат-боти, відеоігри, соціальні мережі тощо. Однією з перекладацьких проблем у цьому контексті є мовна гра – феномен, що поєднує семантичну нестабільність, культурну специфіку та гумористичний ефект і часто виступає перешкодою на шляху досягнення комунікативної еквівалентності, адже її смислове навантаження тісно пов'язане з контекстом, алюзіями, фонетичними особливостями чи лексичними збігами, які складно передати іншою мовою.

Фердинанд де Соссюр порівнював ключові категорії мови з елементами шахової партії – такими, як системність, матеріальність, наявність чітких правил тощо [2]. Термін «мовна гра» був осмислений у філософських працях Людвіга Вітгенштайна: вона постає як система мовленнєвих дій, що підпорядковується внутрішнім правилам та умовностям, мовленнєва активність, яка має творчий і динамічний характер [1]. Підхід Людвіга Вітгенштайна є актуальним у перекладі, де мовні ігри потребують як лінгвістичного, так і культурного аналізу.

Д. Делабастіта трактує мовну гру як прояв креативного мовлення, який охоплює гру слів, каламбури, алегорії та інші стилістичні засоби, спрямовані на посилення впливу тексту на адресата. Існує й кілька підходів до класифікації мовних ігор: одні базуються на типах комічних засобів (іронія, пародія тощо), інші – на формальних рисах (рима, алітерація), або ж на їхній функції в мовленні (створення розважальної атмосфери, емоційне підсилення, експресивність) [3].

Мовну гру розглядають і як дієвий засіб впливу на читачів, оскільки вона не лише передає інформацію, а й викликає в реципієнта потрібні емоції, створює ілюзію об'єктивності й достовірності, підсилює довіру або недовіру до повідомлення. Непомітно для читача автори нав'язують власну точку зору, змінюють установки, цінності та моделі поведінки [11]. Н. Третяк [12], аналізуючи онлайнві заголовки, зазначає, що мовну гру використовують передусім для того, щоб заволодіти увагою читачів. Цифрове середовище, наприклад, новинні сайти апелюють до емоцій, щоб підвищити популярність своєї сторінки на вплинути на аудиторію.

Мовна гра активує психоемоційну сферу людини та ціннісні орієнтації через специфічні вербальні прийоми, створюючи ефект навіювання. Вона здатна змінювати сприйняття реальності, формувати нові установки, викликати емоційні реакції та змінювати поведінку, що може призводити до маніпулятивного або індоктринального впливу на особистість [6].

Сучасні технології, зокрема штучний інтелект, дозволяють автоматизувати частину перекладацьких процесів, підвищуючи ефективність та знижуючи витрати. Проте переклад мовних ігор залишається складним завданням, адже потребує глибокого розуміння культурного та соціального контексту.

Результати дослідження. Мовні ігри важко передати дослівно, адже вони базуються на грі слів, гуморі, культурних відсилках. Для адекватного відтворення мовної гри автор має володіти знаннями про історію, культуру, традиції мови перекладу. У якісному перекладі мовної гри значну роль відіграє особистість перекладача, його вміння враховувати комунікативний контекст та зберігати авторський задум, застосовувати доцільні стратегії перекладу [8]. Існують різні підходи до перекладу мовних ігор:

1. Повна еквівалентність форми та змісту, що полягає в максимально точному відтворенні гри слів, гумору, стилістичного забарвлення та структури оригінального вислову. Наприклад: англ. *"Time flies like an arrow"* може бути перекладене як *«Час летить, мов стріла»* зі збереженням як образу, так і ритму висловлювання.

2. Зміщення акценту на зміст, коли форма змінюється, але зберігається функція мовної гри. Наприклад, якщо англійський каламбур базується на омонімах, які не мають еквівалентів в українській, перекладач створює нову гру слів, відповідну до контексту.

3. Культурна адаптація (локалізація). Перекладач може замінити елементи на аналогічні в цільовій культурі, щоб зробити текст зрозумілішим для читача. Наприклад, жарт, що посиляється на американське телешоу, може бути адаптований, використовуючи посилання на українське або відоме європейське шоу [13, с. 154].

4. Компенсація. Якщо гра слів в оригіналі втрачається при перекладі, перекладач може «компенсувати» цю втрату, застосувавши іншу мовну гру або гумористичний елемент в іншому місці тексту [4, с. 211].

5. Контекстуалізація, що вимагає врахування контексту, у якому виникає мовна гра – сюжет, характери, історичний фон. Наприклад, гра слів героя-саркаста потребує збереження цього образу через уміло підібрані репліки у перекладі [14].

6. Створення неологізмів. Коли мовна гра пов'язана з новими словами, перекладач може створити неологізм, який передає той самий зміст або ефект.

7. Калькування та транскрипція застосовуються, коли важливо зберегти форму або якщо мовна гра ґрунтується на вимові. Наприклад: *"selfie"* → *«селфі»* – калька зі збереженням звучання і значення.

8. Пояснювальні примітки, що дозволяють зберегти оригінальну гру слів або культурну референцію, не жертвуючи змістом.

9. Адаптація до аудиторії, її віку, культурного рівня й очікувань.

Мовна гра тісно пов'язана з мемами, особливо в контексті інтернет-культури [15]. Обидва явища ґрунтуються на креативному використанні мови, гуморі, грі значень та культурних контекстах. Мем, як і мовна гра, часто апелює до подвійних або несподіваних значень,

що виникають завдяки використанню омонімів, каламбурів або схожих за звучанням слів. Наприклад, у мемах типу *"You can't spell quarantine without U-R-A-Q-T"* мовна гра будується на поєднанні літер, що утворюють фразу *"You are a cutie"*, і водночас зберігається логіка первинного слова [13].

Крім того, в мемах активно використовуються неологізми та сленг з емоційним чи іронічним забарвленням. Такі слова, як *"doggo"* чи *"heckin' good boi"*, створюють гумористичний ефект завдяки своїй формі й контексту вживання. Мемна мова часто навмисно порушує граматичні правила: незвичні синтаксичні конструкції, як-от *"Much wow. Very grammar."* (типова мова Doge-мемів), що є прикладом мовної гри – неочікуване комбінування слів змушує читача переосмислювати форму і зміст.

Ще одним важливим елементом є інтертекстуальність [15]: меми «грають» із культурними кодами, відсилками до фільмів, серіалів, інших мемів, політичних подій. Така гра створює особливу комунікацію між авторами і тими, хто володіє відповідним культурним бекграундом. Подібно до літературної мовної гри, ця форма гумору виникає не тільки з лексики, а й із загального розуміння контексту [16, с. 94].

Інтернет-користувачі використовують меми з різноманітних причин: від бажання поділитися власними емоціями – як позитивними, так і негативними – до поширення інформації чи вираження солідарності з думками інших. Проте ключовим елементом ефективного кібермему є не лише візуальна складова – зображення чи відео, а й лінгвістична частина, яка найчастіше несе головне смислове навантаження. Сучасні меми стали інструментом збереження й переосмислення мовних ресурсів. У цьому контексті одне влучне слово здатне замінити цілу фразу. Саме тому в них активно використовуються аббревіатури, скорочення та жаргонізми, що мають глибоке змістове наповнення, незважаючи на свою зовнішню простоту.

Онлайн-спілкування нагадує обмін кодами: наборами літер або короткими словами, кожне з яких має власне значення, емоційне забарвлення й контекст. Важливу роль у цьому процесі відіграють фонові знання користувачів, які дають змогу правильно інтерпретувати скорочення [17]. Проблема перекладу таких елементів полягає в тому, що часто не існує українських відповідників, які б адекватно передавали форму, зміст та обсяг оригінальних одиниць. Наприклад, деякі скорочення, як-от *IMHO* або *LOL (Laugh Out Loud)*, стали інтернаціональними й використовуються в багатьох мовах – або у транслітерованій формі (*ІМХО*, *ЛОЛ*), або у вигляді кальки. Водночас багато інших скорочень не набули такої популярності й вимагають індивідуального підходу під час перекладу – наприклад, *GM (Good Morning)* чи *LMAO (Laughing My Ass Off)*.

Таким чином, кожна аббревіатура, скорочення чи жаргонізм у контексті інтернет-комунікації виконує роль носія змісту в складі кібермемів. Проте така мовна економія створює певні труднощі для перекладача, особливо коли потрібно зберегти форму та зміст оригіналу.

Мал. 1. Загубився пес

Так, у перекладі лінгвістичного фрагменту кібермему (мал. 1): *"I lost my bitchass dog again"* – «Знову загубилась моя волохата собача дупка» (Мал. 1), маємо приклад складної мовної гри, що вимагає застосування одразу кількох перекладацьких трансформацій: у мові оригіналу використано розмовну та емоційно забарвлену лексику, зокрема лайливе складене прикметникове утворення *"bitchass"*, яке посилює експресивність, а також елемент абсурду, притаманний багатьом мемам.

У перекладі застосовано лексико-семантичну трансформацію – синонімічну заміну з елементами адаптації. Зокрема, експресивне й лайливе *"bitchass"* трансформовано у фразову конструкцію «волохата собача дупка». Така заміна зберігає стиль оригіналу – вульгарно-жартівливий, з елементами перебільшення, що створює комічний ефект. При цьому до перекладу додано атрибут «волохата», який компенсує стилістичне навантаження англійського компонента *"bitchass"*, оскільки українська лайка структурно і семантично функціонує інакше.

Крім того, відзначається мовна гра, заснована на контрасті між емоційною подачею та побутовою ситуацією (пошук собаки), що у перекладі збережено через вдале поєднання жаргону й абсурду. Тут діє і фонові інформація, адже україномовний користувач здатен зрозуміти гумористичний ефект, що створюється саме нестандартним, «нецензурним» підходом до опису типової події.

У перекладі кібермему *"Sorry for acting like that. It will happen again"* – «Вибач за це – я знову це зроблю» (Мал. 2) застосовано декілька перекладацьких трансформацій, пов'язаних із відтворенням іронії та мовної гри.

По-перше, маємо приклад трансформації узагальнення та граматичної заміни. У мові оригіналу дієслівна конструкція *"acting like that"* («поводитись таким чином») замінюється на узагальнене «це», що характерне для української розмовної мови, де часто відбувається редукція дії до займенникової форми в неформальних висловах. Така заміна передає не лише значення, але й зберігає легкість висловлювання й викликає довіру в адресата.

Мал. 2. Це станеться знову

По-друге, використано стилістичну адаптацію, оскільки іронія цього мемного вислову полягає в суперечності між очікуваним вибаченням та фактичним визнанням повторення небажаної поведінки. В українській версії іронія передається за допомогою конструкції «я знову це зроблю», яка звучить відверто і водночас абсурдно, що й формує комічний ефект, типовий для кібермемів.

Крім того, у перекладі відтворено прагматичну функцію вислову – жартівливо і з легким сарказмом коментувати власну поведінку, що є частою комунікативною стратегією в онлайн-середовищі. Тут спрацьовує мовна гра на рівні прагматики, адже очікуване вибачення перетворюється на обіцянку повторення дії, що і створює гумористичну напругу.

Мал. 3. Пальне

У перекладі фрази з кібермема *"If I drink gasoline will I go vroom vroom"* – «Чи буду я робити «вжж-вжж», якщо вип'ю пальне?» (Мал. 3) спостерігається стилістична адаптація, спрямована на збереження гумору і наївного, абсурдного мислення, характерного для багатьох мемів. В англійському оригіналі фраза ґрунтується на ігровій логіці: *«пальне = рух = звук мотору»*. В українському варіанті цю ж ідею передано завдяки звуконаслідувальному виразу *«вжж-вжж»*, який виконує ту ж роль, що й англійське *«vroom vroom»* – передає

звук автомобіля. Це приклад лексичної трансформації з використанням звуконаслідування, адаптованого до української фонетичної системи.

Окрім того, переклад відтворює синтаксичну структуру гіпотетичного питання, властиву оригіналу («If I... will I...» – «Чи буду я..., якщо...»). Фраза також містить елемент мовної гри, побудованої на буквальному і фігуральному розумінні: пити бензин і перетворитися на машину. У перекладі збережено цю ігрову двозначність, що забезпечує комічний ефект і підтримує стилістику інтернет-гумору.

Висновки. Отже, аналіз перекладів кібермемів демонструє, що їх адекватне відтворення вимагає не лише мовної точності, а й глибокого розуміння прагматики, стилістики та культурного контексту. Використання лексико-семантичних, граматичних і стилістичних трансформацій дозволяє зберігати комізм, іронію та абсурдність, властиві оригіналам.

Переклад кібермемів є складним міждисциплінарним завданням, яке виходить за межі звичайної трансляції змісту з однієї мови на іншу. Мовна гра як ключовий компонент інтернет-гумору, поєднує семантичну багатозначність, культурну специфіку, жаргонізми, елементи сленгу та фонетичні особливості, що зумов-

лює необхідність комплексного підходу до перекладу. Успішне відтворення мемів потребує не лише володіння мовними засобами, а й глибокого розуміння прагматичних функцій та соціального контексту, в якому вони функціонують.

Проаналізовані приклади демонструють ефективність таких перекладацьких трансформацій, як стилістична адаптація, синонімічна заміна, граматичне та лексичне узагальнення, а також введення звуконаслідувальних елементів. У ряді випадків перекладачі змушені вдаватися до компенсації, створення неологізмів або повної культурної адаптації, щоб зберегти основну функцію мемів – викликати емоцію, передати іронію чи сатиру. Мовна гра у кібермемах дозволяє не лише інформувати, а й активно впливати на думки, почуття та поведінку аудиторії. Такий підхід зміщує перекладацьку діяльність у бік творчості, де межа між перекладачем і автором стає умовною.

З огляду на зростання впливу цифрової комунікації, доцільним є подальше вивчення перекладу мовної гри в умовах інтернет-дискурсу, особливу увагу варто приділити питанням інтертекстуальності, локалізації та співпраці з носіями культури як чинниками досягнення адекватності в перекладі.

Література:

1. Вітгенштайн Л. Tractatus Logico-Philosophicus. Філософські дослідження. Київ : Основи, 1997. 311 с.
2. Koerner E. F. K. Review of *Cours de linguistique générale*, by F. de Saussure. *Language*. 1972. Vol. 48, № 3. P. 682–684. <https://doi.org/10.2307/412043>
3. Delabastita D. Word play and translation. *The Translator: Studies in Intercultural Communication*. 1996. Vol. 2, № 2. P. 127–139.
4. Крутько Т. В. Мовна гра як спосіб досягнення прагматичного ефекту рекламного тексту. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. Київ : Логос, 2012. С. 209–216.
5. Колоїз Ж. В. Мовна гра як вияв креативності в сучасній афористичній. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2016. Т. 15. С. 163–185. <https://doi.org/10.31812/filstd.v15i0.175>
6. Хайрулін О. Мовна гра як основа інформаційно-психологічного впливу на людину: *IV Міжнародна наукова конференція «Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки»*, 2024. С. 82–85.
7. Тепшич А. Мовна гра як домінанта постмодерного дискурсу (на матеріалі прозових творів представників станіславського феномена). ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 192 с.
8. Комісарук А., Хаврель В., Харченко Н. Особливості перекладу мовної гри у художньому тексті. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського : Лінгвістичні науки*. 2021. № 33. С. 352–369.
9. Космеда Т. А. Розширення знань про ігрову стилістику українського художнього дискурсу. Рец. на монографію: Тепшич А. І. Мовна гра як домінанта постмодерного дискурсу (на матеріалі прозових творів представників станіславського феномена). Белград–Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 192 с. *Лінгвістичні студії*. 2018. Вип. 35. С. 181–182.
10. Rebrii O., Pieshkova O. Language games vs. the game of translation. *SHS web of conferences*. 2021. Vol. 105. P. 03004. <https://doi.org/10.1051/shsconf/202110503004>
11. Shovak O., Petiy N. The Manipulative Potential of Stylistic Means in *Contemporary Media Discourse*. *Сучасні дослідження з іноземної філології*, 2022. № 3–4. С. 256–264.
12. Третяк Н. Мовна гра як засіб комунікативного впливу на читача (на матеріалі ЗМІ). *Мова і суспільство*. 2012. Вип. 3. С. 309–314.
13. Чернікова О.І. Вербальний, невербальний та комплексний меми: класифікація за способом подання та сприйняття інформації в інтернет-середовищі (на матеріалі англomовних кіномемів). *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія*. 2015. Том 18, № 1. С. 151–156.
14. Shifman L. Memes in a Digital World: Reconciling with a Conceptual Troublemaker, *Journal of Computer-Mediated Communication*. 2013. Vol. 18, Iss. 3. P. 362–377. <https://doi.org/10.1111/jcc4.12013>
15. Jewitt C. An introduction to multimodality. *The Routledge Handbook to Multimodal Analysis*. London; New York: Routledge, 2009. P. 15–27.
16. Смола Л. Мем як інструмент інформаційної війни. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка*. 2019. Том 1, № 10. С. 91–95. [https://doi.org/10.17721/BSP.2019.1\(10\).23](https://doi.org/10.17721/BSP.2019.1(10).23)
17. Acronym Finder. 2019. URL : <https://www.acronymfinder.com> (date of access: 13.05.2025)

References:

1. Wittgenstein, L. (1997). *Tractatus Logico-Philosophicus*. Filozofski doslidzhennia [Tractatus Logico-Philosophicus. Philosophical research]. Kyiv: Osnovy, 1997, 311 p. [in Ukrainian].
2. Koerner, E. F. K. (1972). [Review of *Cours de linguistique générale*, by F. de Saussure]. *Language*, 48(3), 682–684. <https://doi.org/10.2307/412043>
3. Delabastita, D. (1996). Word play and translation. *The Translator: Studies in Intercultural communication*. 2 (2), 127–139.
4. Krutko, T. V. (2012). Movna hra jak sposib dosiahnennia prahmatychnoho efektu reklamnoho tekstu [Language play as a way to achieve pragmatic effect in advertising texts]. *Linhvistyka XXI stolittia: novi doslidzhennia i perspektyvy* [Linguistics of the 21st century; new research and prospects]. Київ: Лорос, pp. 209–216. [in Ukrainian].
5. Koloiz, Zh. V. (2016). Movna hra jak vyiv kreativnosti v suchasniy aforystytsi [Language game as a manifestation of creativity in modern aphorism]. *Philological Studies: The Scientific Publication of Kryvyi Rih State Pedagogical University*, 15, 163–185. <https://doi.org/10.31812/filstd.v15i0.175/>. [in Ukrainian].
6. Khairulin, O. (2024). Movna hra jak osnova informatsiino-psykhologichnoho vplyvu na liudynu [Linguistic play as the basis of informational-psychological influence on individuals]: *Book of abstracts of the IV International scientific conference "Military conflicts and technogenic disasters: historical and psychological consequences"*. C. 82–85. [in Ukrainian].
7. Tepshych, A. I. (2017). Movna hra yak dominanta postmodernoho dyskursu (na materiali prozovykh tvoriv predstavnykiv stanislavskoho fenomena) : monohrafiya [Language game as a dominant of postmodern discourse (on the material of prose works of representatives of the Stanislavsky phenomenon): monograph]. Belhrad; Vinnytsya : TOV "Nilan-LTD", 192 p. [in Ukrainian].
8. Komissaruk, A., Khavrel, V., Kharchenko, N. (2021). Osoblyvosti perekladu movnoyi hry u khudozhniomu teksti [Features of the translation of a language game in the artistic texts]. *Scientific Bulletin of South Ukrainian Pedagogical University named after K. D. Ushynsky*, 33, 352–369. [in Ukrainian].
9. Kosmeda, T. A. (2018). Rozshyrennia znan pro ihrovu stylistyku ukrajinskoho khudozhnioho dyskursu [Enlargement of knowledge about game stylistics of the Ukrainian literary discourse]. Review on the monograph: *Language game as a dominant of postmodern discourse (on the material of prose works of representatives of the Stanislavsky phenomenon): monograph*. Belhrad ; Vinnytsya : TOV "Nilan-LTD", 2017. 192 p. *Linguistic studies*, 35, 181–182. [in Ukrainian].
10. Rebrii, O., Pieshkova, O. (2021). Language games vs. the game of translation. *SHS web of conferences*. Vol. 105. <https://doi.org/10.1051/shsconf/202110503004>
11. Shovak, O., Petiy, N. (2022). The Manipulative Potential of Stylistic Means in *Contemporary Media Discourse*, 3-4, 256–264.
12. Tretiak, N. (2012). Movna hra jak zasib komunikatyvnoho vplyvu na chytacha (na materiali ZMI) [Language play as a means of communicative impact on the reader (on the material of mass media)]. *Language and society*. 3, 309–314. [in Ukrainian].
13. Chernikova, O.I (2015). Verbalnyi, neverbalnyi ta kompleksnyi memy: klasyfikatsiya za sposobom podannia ta spryiniattia informatsii v internet-seredovyshchi (na materiali anhlomovnykh kinomemiv) [Verbal, non-verbal and complex memes: classification according to the way of presenting and perception of information in the Internet environment (on the material of English cinema memes)]. *Messenger of Kyiv National Linguistic University. Series Philology*, 18 (1), 151–156. [in Ukrainian].
14. Shifman, L. (2013). Memes in a Digital World: Reconciling with a Conceptual Troublemaker, *Journal of Computer-Mediated Communication*, 18 (3), 362–377. <https://doi.org/10.1111/jcc4.12013>
15. Jewitt, C. (2009). An introduction to multimodality. *The Routledge Handbook to Multimodal Analysis*. London; New York: Routledge, 15–27.
16. Smola, L. (2019). Mem jak instrument informatsiinoji vijny [Mem as a tool of information war]. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Psychology*, 1(10), 91–95. [https://doi.org/10.17721/BSP.2019.1\(10\).23](https://doi.org/10.17721/BSP.2019.1(10).23). [in Ukrainian].
17. Acronym Finder (2019). URL : <https://www.acronymfinder.com> (date of access: 13.05.2025).

ЦИФРОВИЙ ДИСКУРС У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ ДИСКУРС-АНАЛІЗУ

Соколов Богдан Едуардович,

аспірант 2 курсу

Національного університету «Львівська політехніка»

ORCID ID: 0009-0003-7011-5575

У цій роботі розглянуто та досліджено особливості застосування дискурс-аналізу для вивчення комунікативних практик у соціальних мережах, які у стали ключовими каналами для цифрової взаємодії у XXI столітті. Соціальні медіа не лише трансформували традиційні моделі комунікації, а й створили нову реальність для дискурсу, у якій мова тісно переплітається з візуальними, аудіальними та технічними елементами. Онлайн-дискурс характеризується високим рівнем динаміки, мультимодальності, фрагментарності, інтертекстуальності та алгоритмічного посередництва, що формує нові виклики для лінгвістичного аналізу. У дослідженні акцентовано увагу на необхідність оновлення методологічних підходів, зокрема адаптації інструментів прикладної лінгвістики до умов гібридного цифрового середовища. Проаналізовано основні напрямки сучасного дискурс-аналізу, які мають аналітичний потенціал для дослідження онлайн-комунікацій: критичний дискурс-аналіз, мультимодальний підхід, когнітивно-дискурсний аналіз та корпусна лінгвістика. Особливу увагу приділено проблемам інтерпретації багатокодових повідомлень, що поєднують текст, зображення, емодзі, відео та різні інтерактивні елементи. Також значну увагу було приділено дослідженню впливу алгоритмів платформи на структурування смислів, моделювання видимості повідомлень та репрезентацію ідентичностей. Обґрунтовано необхідність міждисциплінарного підходу, який буде складатися з лінгвістичних, соціологічних, когнітивних та аналітичних підходів. Наукова новизна дослідження полягає у спробі комплексного осмислення методологічної трансформації дискурс-аналізу в умовах цифрової доби. Практичне значення полягає у можливості використання отриманих результатів у подальших дослідженнях цифрового дискурсу, в тому числі для аналізу ідентичності, конфліктної комунікації, інформаційних кампаній, політичного та медійного дискурсу в онлайн-середовищі. Матеріали роботи можуть бути корисними для фахівців у галузях прикладної лінгвістики, інтернет-комунікації, соціальних медіа та цифрової гуманітаристики.

Ключові слова: цифровий дискурс, соціальні мережі, дискурс-аналіз, критичний дискурс-аналіз, мультимодальність, алгоритмічне посередництво, онлайн-комунікація.

Sokolov Bohdan. Digital discourse in social networks: methodological challenges of discourse analysis

This paper considers and explores the peculiarities of applying discourse analysis to the study of communication practices in social media, which have become key channels for digital interaction in the twenty-first century. Social media have not only transformed traditional models of communication, but also created a new reality for discourse, in which language is closely intertwined with visual, audio, and technical elements. Online discourse is characterised by a high level of dynamics, multimodality, fragmentation, interactivity and algorithmic mediation, which creates new challenges for linguistic analysis. The study focuses on the need to update methodological approaches, in particular, the adaptation of applied linguistics tools to the conditions of a hybrid digital environment. The main directions of modern discourse analysis that have analytical potential for the study of online communications are analysed: critical discourse analysis, multimodal approach, cognitive discourse analysis and corpus linguistics. Particular attention is paid to the problems of interpreting multicode messages that combine text, images, emojis, videos, and various interactive elements. Considerable attention was also paid to the impact of the platform's algorithms on the structuring of meanings, modelling the visibility of messages, and representation of identities. The necessity of an interdisciplinary approach consisting of linguistic, sociological, cognitive and analytical approaches is substantiated. The scientific novelty of the study is an attempt to comprehensively understand the methodological transformation of discourse analysis in the digital age. The practical significance lies in the possibility of using the results obtained in further studies of digital discourse, including for the analysis of identity, conflict communication, information campaigns, political and media discourse in the online environment. The materials of this paper may be useful for specialists in the fields of applied linguistics, Internet communication, social media and digital humanities.

Key words: digital discourse, social networks, discourse analysis, critical discourse analysis, multimodality, algorithmic mediation, online communication.

Вступ. Концепт «дискурс» у сучасному гуманітарному знанні займає провідне місце серед аналітичних одиниць, що дозволяють інтерпретувати мову не лише як систему, а як форму соціальної дії. Зокрема, у прикладній лінгвістиці дискурс-аналіз відіграє ключову роль у дослідженні комунікативних практик, оскільки дозволяє встановити взаємозв'язки між мовними структурами, інтенціями мовців і ширшим соціокультурним контекстом. У межах цифрової доби особливої актуальності набуває вивчення специфіки дискурсу соціальних

мереж – динамічного, гібридного, мультимодального та фрагментарного.

Соціальні мережі формують нові типи дискурсивних просторів, де межі між офіційним і неофіційним, публічним і приватним, письмовим і усним постійно стираються. Це породжує низку методологічних викликів, зокрема: як фіксувати та аналізувати короткоживучі й багатокодові повідомлення; як враховувати алгоритмічне посередництво у створенні контенту; як розрізняти автентичні голоси користувачів і штучно згене-

ровані повідомлення. З огляду на це виникає потреба критичного переосмислення застосування дискурс-аналізу до цифрового середовища.

Метою цього дослідження є виявлення та систематизація основних теоретичних і методологічних проблем, пов'язаних із застосуванням дискурс-аналізу для вивчення комунікативних практик у соціальних мережах.

Об'єктом дослідження виступають сучасні комунікативні практики в соціальних мережах, що формують специфічні типи цифрового дискурсу. Предметом дослідження є проблеми, які постають у процесі дискурс-аналізу онлайн-комунікації, зокрема з огляду на її текстуальні, соціокультурні та технологічні особливості.

Наукова новизна роботи полягає у спробі систематизувати наявні підходи до аналізу цифрового дискурсу та окреслити межі їхньої релевантності у вивченні соціальних мереж як особливого середовища мовної взаємодії.

Матеріали та методи. Дослідження спирається на теоретичні та методологічні праці з дискурс-аналізу, прикладної лінгвістики, медіадосліджень та інтернет-комунікації. Ключовими джерелами є положення сучасної дискурс-аналітичної традиції, зокрема ті, що представлені в *The Routledge Handbook of Discourse Analysis* (ред. M. Handford, J. P. Gee), де розглядаються інноваційні підходи до аналізу мовлення в різноманітних контекстах.

Методологічно дослідження ґрунтується на поєднанні критичного дискурс-аналізу, когнітивного та мультимодального підходів. Для аналізу специфіки цифрового дискурсу в соціальних мережах застосовуються якісні методи контекстуального та порівняльного аналізу. У процесі дослідження враховуються такі особливості цифрового дискурсу, як темпоральна фрагментарність і динамічність, інтердискурсивність, мовна креативність та вплив алгоритмів і платформеного дизайну. Для систематизації та узагальнення теоретичних і методологічних проблем використовуються методи теоретичного аналізу, синтезу та індукції.

Виклад основного матеріалу:

1. Дискурс-аналіз як інструмент прикладної лінгвістики в цифрову епоху

У сучасній прикладній лінгвістиці дискурс-аналіз (ДА) відіграє ключову роль у дослідженні мови як соціального явища. Цей підхід ґрунтується на розумінні мови не лише як системи знаків, а як інструменту, через який відбувається конструювання соціальної реальності, репрезентація ідентичності, формування владних відносин та організація колективного знання [7; 10]. У фокусі ДА – вивчення мови у зв'язку з контекстом, наміром, функцією та впливом на реципієнта. Дискурс у цьому контексті розглядається як «мова в її соціальному вжитку», яка не існує у вакуумі, а вкорінена в конкретних соціокультурних практиках [18]. Особливої ваги цей підхід набуває в цифрову епоху, коли соціальні мережі стали основним каналом комунікації та простором продукування значень. Саме тут мова постає

як динамічний, гібридний і мультимодальний процес, де текст переплітається з візуальним, аудіо та інтерфейсним компонентами [15].

Методологічна гнучкість ДА забезпечує ефективність його застосування до аналізу соціально релевантних тем у цифрових медіа: онлайн-ідентичності, hate speech, маніпулятивного дискурсу, популізму, дезінформації тощо. Такий аналіз дозволяє простежити, як формуються наративи, як відтворюються стереотипи, як мовні засоби сприяють або перешкоджають демократичному дискурсу [11].

Сучасна дискурс-аналітична парадигма вирізняється міждисциплінарністю – вона інтегрує елементи соціолінгвістики, семіотики, когнітивної лінгвістики, соціальної теорії та аналізу даних. У межах цієї парадигми можна виокремити кілька ключових напрямів, зокрема:

- Критичний дискурс-аналіз (КДА), що вивчає мову як інструмент соціального впливу, ідеологічної боротьби та репрезентації влади [7];
- Цифровий дискурс-аналіз, що зосереджується на специфіці онлайн-комунікації, алгоритмізації значень, цифровій взаємодії [10; 20];
- Мультимодальний дискурс-аналіз, що враховує взаємодію вербальних і невербальних знаків у цифрових жанрах [1].

1.1 Методологічні підходи та особливості

Дискурс-аналіз як метод передбачає аналіз мовних структур у їхньому контекстуальному, функціональному та соціальному вимірах. На відміну від традиційного структурного аналізу, він не зупиняється на поверхневих мовних одиницях, а заглиблюється у механізми виробництва значення.

Основні методологічні принципи ДА включають:

- контекстуальність (аналіз дискурсу в конкретному соціокультурному контексті),
- інтертекстуальність (врахування взаємозв'язків між дискурсами),
- позиціонування (ідентифікація ролей учасників комунікації та їхнього статусу),
- функціональність (дослідження цілей і наслідків висловлювань).

Як зазначають Gee, J. P., & Handford, M., одним із визначальних аспектів сучасного ДА є його здатність не лише описувати мовленнєві практики, а й пояснювати їх у ширшому соціальному контексті, надаючи аналітичний інструментарій для виявлення прихованих механізмів соціального впливу [8].

Із появою великих даних (big data) та соціальних мереж дослідники дедалі частіше звертаються до корпусного дискурс-аналізу, який поєднує якісні та кількісні підходи. Застосування цифрових корпусів та інструментів для текстового аналізу (Sketch Engine, AntConc, Voyant Tools тощо) дозволяє ідентифікувати частотні патерни, ключові колокації та тематичні кластери, що формують ядро дискурсивної репрезентації певного явища.

У підсумку, дискурс-аналіз в умовах цифрового середовища трансформується з класичного лінгвіс-

тичного методу в потужний аналітичний інструмент вивчення соціальних практик, ідеологічних конструкцій та мовної поведінки користувачів онлайн-простору.

2. Соціальні мережі як об'єкт дискурс-аналізу

У сучасному суспільстві соціальні мережі посідають центральне місце в структурі повсякденної комунікації. Такі платформи, як Facebook, Twitter, Instagram, TikTok та інші, не лише виступають інструментами міжособистісної взаємодії, а й формують нові канали публічного дискурсу, впливаючи на процеси ідентифікації, мобілізації, соціалізації та політичної участі [24]. Особливості комунікації в соціальних мережах зумовлюють появу нових форм цифрового дискурсу, який характеризується мультимодальністю, полікодовістю, неієрархічністю, інтертекстуальністю та високим ступенем інтерактивності. Саме ці характеристики становлять інтерес для дискурс-аналітичних студій, оскільки потребують переосмислення класичних підходів до аналізу мови в дії [11; 3].

2.1 Дискурсивні особливості соціальних мереж

Цифровий дискурс у межах соціальних медіа вирізняється рядом структурних та функціональних характеристик:

- Темпоральна фрагментарність і динамічність: публікації, коментарі, треди й відповіді існують у постійному оновленні, утворюючи тексти, що змінюються в реальному часі.

- Інтердискурсивність: цифрові висловлювання часто поєднують елементи офіційного, неформального, рекламного, меметичного, політичного чи активістського дискурсу.

- Мовна креативність та варіативність: інтернет-комунікація сприяє продукції нових лексичних одиниць, граматичних спрощень, стилістичних гібридів, а також активному використанню емодзі, GIF-файлів, мемів тощо [24].

Соціальні медіа створюють простір для взаємодії дискурсів – інституційних, маргіналізованих, локальних, глобальних – і водночас моделюють умови для конструювання ідентичностей (self-branding, performance of identity), що робить їх перспективним об'єктом для критичного дискурс-аналізу [14].

2.2 Роль алгоритмів і платформеного дизайну

Важливим аспектом дослідження цифрового дискурсу є врахування технічної інфраструктури соціальних мереж, яка модифікує можливості продукування та сприймання тексту. Архітектура платформи, алгоритми рекомендованого контенту, політика модерації та формат постів – усе це впливає на видимість, смисли та розподіл дискурсивної влади [14]. Такі поняття, як algorithmic visibility та affordances, стають ключовими в аналізі цифрових комунікацій, оскільки демонструють, як технологія не лише опосередковує, але й формує дискурсивну дійсність. Це уможливорює «діджиталізацію ідеології» – перенесення традиційних структур домінування у формат цифрової взаємодії.

2.3 Дискурс-аналітичні підходи до соцмереж

Серед основних підходів до вивчення соціальних мереж як дискурсивного феномену виділяють:

- Критичний дискурс-аналіз соціальних медіа (Social Media CDS) – фокус на виявленні влади, ідеології, нерівності в цифрових висловлюваннях [14].

- Мультимодальний аналіз – аналіз інтеграції візуальних, аудіальних та текстових елементів у створенні значення [1].

- Етнографія цифрової взаємодії – занурення в онлайн-спільноти для вивчення внутрішньої логіки комунікації.

- Корпусний дискурс-аналіз – поєднання кількісної та якісної методологій для вивчення лексико-граматичних патернів на великих масивах онлайн-текстів [5].

Застосування цих підходів дозволяє не лише аналізувати мовні структури, а й розкривати соціальні процеси, що стоять за ними: нормалізацію стереотипів, формування суспільної думки, конструювання групової ідентичності.

3. Проблеми застосування дискурс-аналізу в дослідженні соціальних мереж

Попри очевидний потенціал дискурс-аналізу в інтерпретації цифрової комунікації, його застосування до матеріалу соціальних мереж супроводжується низкою теоретичних, методологічних та етичних викликів. Стрімка еволюція цифрових платформ, багаторівнева структура онлайн-дискурсу, а також технічні обмеження доступу до даних ставлять під сумнів ефективність традиційних аналітичних підходів.

3.1 Теоретико-методологічні виклики

Однією з ключових проблем є неоднорідність цифрового дискурсу. На відміну від класичних жанрів, онлайн-комунікація не підлягає усталеним структурним канонам. Вона є фрагментарною, полімодальною та транслокальною, що ускладнює виокремлення завершених одиниць аналізу [6]. Водночас межі між публічним і приватним, формальним і неформальним, офіційним і пародійним у цифрових середовищах часто стираються, що вимагає нового погляду на категорії жанру, регістру та стилю. Іншою важливою проблемою є обмеженість корпусних і лінгвістичних інструментів, адаптованих до цифрової мови. Більшість існуючих корпусів побудовані на традиційних текстах (газетах, літературі, транскриптах промов), тоді як мова соціальних мереж часто містить скорочення, сленг, креативні орфографічні форми, емодзі, а також елементи інших кодів (зображення, відео, гіперпосилання), що важко піддаються автоматизованому аналізу [9; 7].

3.2 Технічні та юридичні обмеження

Збір даних із соціальних платформ є дедалі складнішим через зміни у політиці конфіденційності, API-обмеження та зростання регуляторного тиску (наприклад, GDPR в ЄС). Ці фактори не лише обмежують доступ до повних корпусів онлайн-дискурсу, а й ставлять під питання репрезентативність і відтворюваність досліджень.

Окрім того, алгоритмічна селекція контенту (filter bubbles, personalization) спотворює інформаційне поле користувачів, ускладнюючи оцінку дискурсивної популярності або стратегій впливу. Дослідники змушені працювати з фрагментарними вибірками, що не відображають повної картини соціального обговорення.

3.3 Етичні аспекти

Дослідження цифрового дискурсу потребує особливої уваги до етики обробки персональних даних, навіть якщо йдеться про публічні повідомлення. Проблеми анонімності, згоди учасників і контекстуального розуміння повідомлень ставлять дискурс-аналітиків перед складними моральними виборами. Також слід враховувати ризик дискурсивного насильства – тобто інтерпретацій, які можуть посилити стигматизацію вразливих груп, зокрема у випадку аналізу мови ненависті, расизму, сексизму чи політичної поляризації.

3.4 Проблема інтерпретації та залученості дослідника

Дискурс-аналіз – це не лише опис мовних структур, а й інтерпретація смислів, що виникають у конкретному соціокультурному контексті. Проте цифрові дискурси часто існують у транслокальних і транскультурних просторах, що ускладнює емпатичне залучення дослідника й може призводити до хибних висновків через брак інтертекстуального знання. Крім того, роль самого дослідника в соціальних мережах може бути амбівалентною: він може бути одночасно спостерігачем, учасником, об'єктом або навіть частиною аналізованого середовища.

Результати дослідження. Дослідження виявило низку методологічних викликів, що постають при застосуванні дискурс-аналізу до цифрового дискурсу в соціальних мережах.

– **Неоднорідність цифрового дискурсу:** Онлайн-комунікація характеризується фрагментарністю, полімодальністю, транслокальністю та гібридністю, що ускладнює застосування традиційних аналітичних категорій (жанр, реєстр, стиль).

– **Обмеженість інструментів аналізу:** Існуючі корпуси та лінгвістичні інструменти часто недостатньо адаптовані до аналізу цифрової мови з її скороченнями, сленгом, емодзі та іншими нетрадиційними елементами.

– **Технічні та юридичні обмеження:** Збір даних із соціальних мереж ускладнюється через зміни в політиці конфіденційності, API-обмеження та регуляторний тиск (GDPR), що впливає на репрезентативність і відтворюваність досліджень.

– **Етичні аспекти:** Дослідження цифрового дискурсу вимагає особливої уваги до етики обробки даних, анонімності учасників, згоди та ризику дискурсивного насильства.

– **Проблема інтерпретації:** Аналіз цифрових дискурсів, що функціонують у транслокальних і транскультурних просторах, ускладнює об'єктивну інтерпретацію та вимагає від дослідника врахування широкого контексту.

Висновок. Проведене дослідження виявило низку методологічних викликів, що ускладнюють застосування традиційних підходів дискурс-аналізу до цифрового дискурсу в соціальних мережах. Результати підкреслюють необхідність адаптації існуючих методів аналізу з урахуванням таких особливостей онлайн-комунікації, як динамічність, мультимодальність, алгоритмічне посередництво та гібридність.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку включають розробку міждисциплінарних методологій, що поєднують дискурс-аналіз з інструментами когнітивної лінгвістики та медіадосліджень, для глибшого вивчення процесів формування та репрезентації соціальних ідентичностей у цифровому медіапросторі.

Література:

1. Adami E., Jewitt C. *Multimodality and Social Media: Sociological and Aesthetic Perspectives*. London: Routledge, 2016. 240 p.
2. Adami E., Jewitt C. *Multimodality and Social Semiosis: Communication, Meaning-Making, and Learning in the Work of Gunther Kress*. London: Routledge, 2016. 248 p.
3. Androutsopoulos J. Networked Multilingualism: Some Language Practices on Facebook and their Implications // *International Journal of Bilingualism*. 2016. Vol. 19, No. 2. P. 185–205.
4. Baker P., Egbert J. *Triangulating Methodological Approaches in Corpus Linguistic Research*. London: Routledge, 2016. 200 p.
5. Barton D., Lee C. *Language Online: Investigating Digital Texts and Practices*. London: Routledge, 2015. 224 p.
6. Blommaert J. *Discourse: A Critical Introduction*. – 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2015. 264 p.
7. Flowerdew J., Richardson J. E. (Eds.). *The Routledge Handbook of Critical Discourse Studies*. London: Routledge, 2018. 638 p.
8. Gee J. P., Handford M. (Eds.). *The Routledge Handbook of Discourse Analysis*. London: Routledge, 2015. 709 p.
9. Georgakopoulou A. Narrative Complexity and Microblogging: Storytelling on Twitter // *Journal of Sociolinguistics*. 2017. Vol. 21, No. 4. P. 523–539.
10. Jones R. H., Chik A., Hafner C. A. *Discourse and Digital Practices: Doing Discourse Analysis in the Digital Age*. London: Routledge, 2015. 228 p.
11. KhosraviNik M. Social media critical discourse studies (SM-CDS) // *Critical Discourse Studies*. 2017. Vol. 14, No. 3. P. 271–280.
12. KhosraviNik M. *Digital Media and Society: Critical Perspectives*. Cambridge: Polity Press, 2020. 238 p.
13. Page R. *Narratives Online: Shared Stories and Social Media*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. 218 p.
14. Puschmann C., Scheffler T. Topic Modeling for Media and Communication Research: A Comparison of Co-Word, LDA, and Labeled LDA Topic Modeling // *Digital Journalism*. 2016. Vol. 4, No. 1. P. 1–21.
15. Snee H. Ethics in Digital Research // Sloan L., Quan-Haase A. (Eds.). *The SAGE Handbook of Social Media Research Methods*. London: Sage, 2018. P. 116–133.
16. Tagg C. *Exploring Digital Communication: Language in Action*. London: Routledge, 2015. 190 p.

17. Tagg C., Sargeant P., Brown A. Taking Offence on Social Media: Conviviality and Communication on Facebook. London: Palgrave Macmillan, 2017. 241 p.
18. Townsend L., Wallace C. Social Media Research: A Guide to Ethics. Aberdeen: University of Aberdeen, 2016. 32 p.
19. Tufekci Z. Algorithmic Harms beyond Facebook and Google: Emergent Challenges of Computational Agency // Colorado Technology Law Journal. 2015. Vol. 13. P. 203–218.
20. van Dijck J. The Culture of Connectivity: A Critical History of Social Media. – Oxford: Oxford University Press, 2013. 240 p.
21. Wetherell M. Identity and Affect in Discourse Theory // Angermuller J. et al. (Eds.). The Routledge Handbook of Language and Identity. London: Routledge, 2016. P. 76–91.
22. Wodak R., Meyer M. Methods of Critical Discourse Studies. – 3rd ed. London: Sage, 2016. 256 p.
23. Zappavigna M. Searchable Talk: The Linguistic Functions of Hashtags // Social Semiotics. 2015. Vol. 25, No. 3. P. 274–291.
24. Zappavigna M. Searchable Talk: Hashtags and Social Media Metadiscourse. London: Bloomsbury, 2018. 288 p.

References:

1. Adami, E., & Jewitt, C. (2016). Multimodality and Social Media: Sociological and Aesthetic Perspectives. Routledge.
2. Adami, E., & Jewitt, C. (2016). Multimodality and Social Semiosis: Communication, Meaning-Making, and Learning in the Work of Gunther Kress. Routledge.
3. Androutsopoulos, J. (2016). Networked Multilingualism: Some Language Practices on Facebook and their Implications. International Journal of Bilingualism, 19(2), 185–205.
4. Baker, P., & Egbert, J. (2016). Triangulating Methodological Approaches in Corpus Linguistic Research. Routledge.
5. Barton, D., & Lee, C. (2015). Language Online: Investigating Digital Texts and Practices. Routledge.
6. Blommaert, J. (2015). Discourse: A Critical Introduction (2nd ed.). Cambridge University Press.
7. Flowerdew, J., & Richardson, J. E. (Eds.). (2018). The Routledge Handbook of Critical Discourse Studies. Routledge.
8. Gee, J. P., & Handford, M. (Eds.). (2015). The Routledge Handbook of Discourse Analysis. Routledge.
9. Georgakopoulou, A. (2017). Narrative Complexity and Microblogging: Storytelling on Twitter. Journal of Sociolinguistics, 21(4), 523–539.
10. Jones, R. H., Chik, A., & Hafner, C. A. (2015). Discourse and Digital Practices: Doing Discourse Analysis in the Digital Age. Routledge.
11. KhosraviNik, M. (2017). Social media critical discourse studies (SM-CDS). Critical Discourse Studies, 14(3), 271–280.
12. KhosraviNik, M. (2020). Digital Media and Society: Critical Perspectives. Polity.
13. Page, R. (2018). Narratives Online: Shared Stories and Social Media. Cambridge University Press.
14. Puschmann, C., & Scheffler, T. (2016). Topic Modeling for Media and Communication Research: A Comparison of Co-Word, LDA, and Labeled LDA Topic Modeling. Digital Journalism, 4(1), 1–21.
15. Snee, H. (2018). Ethics in Digital Research. In: Sloan, L., & Quan-Haase, A. (Eds.), The SAGE Handbook of Social Media Research Methods. Sage.
16. Tagg, C. (2015). Exploring Digital Communication: Language in Action. Routledge.
17. Tagg, C., Sargeant, P., & Brown, A. (2017). Taking Offence on Social Media: Conviviality and Communication on Facebook. Palgrave Macmillan.
18. Townsend, L., & Wallace, C. (2016). Social Media Research: A Guide to Ethics. University of Aberdeen.
19. Tufekci, Z. (2015). Algorithmic Harms beyond Facebook and Google: Emergent Challenges of Computational Agency. Colorado Technology Law Journal, 13(203), 203–218.
20. van Dijck, J. (2013). The Culture of Connectivity: A Critical History of Social Media. Oxford University Press.
21. Wetherell, M. (2016). Identity and Affect in Discourse Theory. In: Angermuller, J. et al. (Eds.), The Routledge Handbook of Language and Identity. Routledge.
22. Wodak, R., & Meyer, M. (2016). Methods of Critical Discourse Studies (3rd ed.). Sage.
23. Zappavigna, M. (2015). Searchable Talk: The Linguistic Functions of Hashtags. Social Semiotics, 25(3), 274–291.
24. Zappavigna, M. (2018). Searchable Talk: Hashtags and Social Media Metadiscourse. Bloomsbury.

ПЕРЕКЛАД ЯК КУЛЬТУРНЕ ПОСЕРЕДНИЦТВО В ЦИФРОВИХ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОСТОРАХ

Фролова Ірина Євгенівна,

доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри загального та прикладного мовознавства
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
ORCID ID: 0000-0002-9260-229X
Scopus Author ID: 57226534377

Кобзєва Олена Олександрівна,

кандидат філологічних наук, викладач кафедри іноземної філології,
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної Ради
ORCID ID: 0000-0003-1909-9808
Scopus Author ID: 59696105300

Це дослідження розглядає фундаментальну трансформацію ролі перекладу як форми культурного посередництва в сучасних цифрових глобальних просторах. У контексті швидкого розвитку комунікаційних технологій та глобалізаційних процесів, традиційні перекладацькі практики зазнають кардинальних змін, еволюціонуючи від простого міжмовного перенесення до складних форм культурного діалогу та репрезентації ідентичностей у цифровому середовищі. Методологічний підхід дослідження базується на інтеграції кількісного та якісного аналізу. Систематичний огляд новітньої наукової літератури (2020–2025 рр.) та детальний аналіз функціонування провідних цифрових перекладацьких платформ дозволили сформувати комплексне розуміння сучасних тенденцій у галузі перекладу. Емпіричну базу складають дані з понад 2800 перекладацьких проєктів, увага приділялась проєктам з мовними парами: українська мова як вихідна або цільова та англійська мова. Результати дослідження демонструють, що цифровий переклад трансцендує межі традиційного лінгвістичного перетворення, інтегруючи мультимодальні елементи, технологічні інновації та динамічні форми культурної адаптації. Виявлено три ключові аспекти цифрової трансформації перекладу: по-перше, кардинальну зміну агентності перекладача, який у цифровому середовищі функціонує як культурний куратор та медіатор; по-друге, формування нової парадигми мультимодального посередництва через інтеграцію штучного інтелекту та машинного перекладу; по-третє, виникнення колаборативних цифрових перекладацьких спільнот, що діють як колективні культурні посередники. Теоретичний внесок дослідження полягає у розробці інтегрованої моделі цифрового культурного посередництва, яка синтезує технологічні можливості з гуманістичними аспектами перекладацької діяльності. Ця модель підкреслює незамінність людського фактору як носія культурно-естетичних цінностей, водночас визнаючи потенціал технологій у розширенні можливостей міжкультурної комунікації та створенні нових форм культурного обміну в глобалізованому цифровому світі.

Ключові слова: культурне посередництво, цифровий переклад, мультимодальність, штучний інтелект, агентність перекладача, глобальна комунікація.

Frolova Iryna, Kobzieva Olena. Translation as Cultural Mediation in Digital Global Spaces

This study examines the fundamental transformation of translation's role as a form of cultural mediation in contemporary digital global spaces. In the context of rapid development of communication technologies and globalization processes, traditional translation practices are undergoing cardinal changes, evolving from simple interlingual transfer to complex forms of cultural dialogue and identity representation in digital environments. The methodological approach of the study is based on the integration of quantitative and qualitative analysis. A systematic review of recent academic literature (2020–2025) and detailed analysis of the functioning of leading digital translation platforms allowed for the formation of a comprehensive understanding of current trends in the translation field. The empirical base consists of data from over 2,800 translation projects, with particular attention paid to projects involving Ukrainian-English language pairs as source or target languages. The research results demonstrate that digital translation transcends the boundaries of traditional linguistic transformation, integrating multimodal elements, technological innovations, and dynamic forms of cultural adaptation. Three key aspects of digital translation transformation have been identified: first, the cardinal change in translator agency, where translators function as cultural curators and mediators in digital environments; second, the formation of a new paradigm of multimodal mediation through the integration of artificial intelligence and machine translation; third, the emergence of collaborative digital translation communities that act as collective cultural mediators. The theoretical contribution of the study lies in developing an integrated model of digital cultural mediation that synthesizes technological capabilities with humanistic aspects of translation activity. This model emphasizes the irreplaceable nature of the human factor as a carrier of cultural-aesthetic values, while acknowledging the potential of technologies in expanding intercultural communication possibilities and creating new forms of cultural exchange in the globalized digital world.

Key words: cultural mediation, digital translation, multimodality, artificial intelligence, translator agency, global communication.

Вступ. Цифрова революція глобально змінила погляд на переклад, створивши нові підходи до розуміння взаємозв'язку мови та культури у віртуальному просторі. З розвитком цифрових технологій наш світ стає все більш взаємопов'язаним і переклад перетворюється з текстово-орієнтованої практики на складний процес культурного посередництва через різноманітні цифрові формати, платформи та канали комунікацій [1; 2].

Ця реконфігурація вимагає глибокого комплексного аналізу того, що переклад дійсно функціонує у цифрових глобальних просторах як складний процес лінгвістичного осмислення та культурного посередництва. Культурне посередництво в перекладі стало предметом значної зацікавленості в останні роки. Особливо після того, як науковці визнали: функція перекладу полягає не лише у лінгвістичних перетвореннях, а також в узгодженні культурних цінностей, значень та світоглядів [3, с. 6].

Питання цифрового культурного посередництва в перекладі розглядалося представниками кількох наукових шкіл і дослідницьких напрямів. *Дублінська школа перекладознавства*, очолювана М. Кронінім [1], першою звернула увагу на екологічні аспекти цифрового перекладу, розглядаючи технології як нові екосистеми культурного обміну. Кронін запропонував концепцію «цифрової екології перекладу», яка стала основою для подальших досліджень взаємодії технологій і культури. *Манчестерська школа критичних студій перекладу*, представлена роботами Л. Венуті [4] та М. Тимочко [3], розробила теоретичні основи розуміння перекладу як форми культурного посередництва. Їхні дослідження, хоча й зосереджені переважно на традиційних формах перекладу, заклали концептуальний фундамент для аналізу культурних аспектів цифрової трансформації перекладацької діяльності. *Європейська школа аудіовізуального перекладу*, зокрема роботи Х. Діас-Сінтаса [5] та К. Кайндла [6], внесла значний вклад у розуміння мультимодального характеру цифрового контенту. Дослідження цієї школи демонструють, як культурні значення передаються через множинні семіотичні канали в цифрових середовищах. *Японська школа локалізації відеоігор*, представлена М. О'Хаган та К. Мангірон [7], дослідила специфіку культурного посередництва в інтерактивних цифрових медіа. Їхні роботи показали, як перекладачі функціонують як культурні адаптори в глобальній індустрії розваг, створюючи локалізовані версії продуктів для різних культурних контекстів. *Іспанська школа веб-локалізації*, очолювана М. Хіменес-Креспо [8], зосередилася на вивченні культурних аспектів перекладу цифрового контенту для веб-платформ. Дослідження цієї школи виявили специфічні виклики культурної адаптації в умовах глобального цифрового простору.

В українському науковому контексті питання цифрового культурного посередництва розробляються кількома дослідницькими центрами. *Харківська школа перекладознавства*, представлена роботами О. В. Ребрій [9], зосереджується на аналізі викликів і можливостей цифрової епохи для перекладацької діяльності

в контексті української мовної спільноти. О. В. Ребрій досліджує, як технологічні інновації впливають на традиційні форми культурного посередництва, особливо в умовах мовної нерівності в цифровому просторі. *Київська школа літературного перекладу*, де працює М. В. Стріха [10], розглядає питання збереження української культурної ідентичності в глобальному цифровому просторі в контексті постколоніальних студій. Дослідження М. В. Стріхи демонструють напругу між локальною автентичністю та глобальною доступністю в цифровому перекладі української літератури. Перекладознавство в Україні все більше визнає важливість значення цифрових методів перекладу, особливо в контексті зростання інтеграції країни в глобальні цифрові мережі з багатомовною цифровою комунікацією [9]. Українські вчені внесли цінні думки у розуміння того, як цифрові технології можуть зберігати та популяризувати культурну ідентичність та сприяти міжкультурній комунікації [10].

Незважаючи на значний доробок зазначених наукових шкіл, залишається ряд недосліджених аспектів. По-перше, бракує комплексного аналізу ролі штучного інтелекту як агента культурного посередництва в перекладі. По-друге, недостатньо вивчені механізми формування колаборативних цифрових перекладацьких спільнот як нових форм колективного культурного посередництва. По-третє, потребує глибшого дослідження зміна агентності перекладача в цифровому середовищі та її вплив на процеси культурної медіації.

Ці лакуни зумовлюють актуальність даного дослідження, яке має на меті розробити інтегровану модель цифрового культурного посередництва, що враховуватиме як технологічні можливості, так і гуманістичні аспекти перекладацької діяльності в сучасних глобальних цифрових просторах.

Цифрові глобальні простори з взаємопов'язаними мережами та можливостями для спілкування в реальному часі, розвагами у вигляді мультимедійного контенту створюють унікальні виклики та можливості для перекладацької діяльності. Серед таких просторів є соціальні медіа платформи, онлайн-геймінгові середовища, цифрові платформи для видавничої діяльності, стрімінгові сервіси та різні форми цифрового контенту [4; 5]. Робота перекладача в цих випадках виходить за межі стандартних уявлень про вихідний та цільовий текст. Вона охоплює мультимодальний контент, матеріали користувачів і динамічну, інтерактивну комунікацію.

Метою дослідження є аналіз ролі перекладу як культурного посередництва в цифровому середовищі, вирішуючи наступні питання дослідження: що конкретно змінили цифрові технології щодо традиційних методик перекладу і їх культурних наслідків, які стратегії використовують перекладачі у цифровому середовищі для збереження культурної ідентичності оригіналу тексту, як цифрові можливості і обмеження впливають на процес культурного посередництва у перекладах, та яке значення мають цифрові методи перекладу для міжкультурного спілкування та глобального розуміння.

Значущість цього дослідження полягає в його потенціалі сприяти нашому розумінню сучасних практик перекладу та їх впливу на формування глобальної цифрової культури. У зв'язку з тим, що цифрова комунікація продовжує розширюватися й змінюватися, розуміння того, як переклад сприяє культурному посередництву, стає ключовим для дослідників у галузі перекладознавства і фахівців з цифрової комунікації.

Матеріали та методи. У цьому дослідженні було використано комбінований методологічний підхід, що поєднав систематичний огляд літературних джерел та якісний аналіз цифрових платформ для перекладу текстів. Дослідження тривало протягом трьох етапів з січня по квітень 2025 року.

Етап 1. Систематичний аналіз наукових джерел. Перший етап включав ретельний аналіз наукової літератури, що була опублікована між 2020 та 2025 роками в галузі перекладу, культурного посередництва та цифрової комунікації. Літературу було виявлено за допомогою пошуку в провідних академічних базах даних: Web of Science, Scopus, JSTOR та Google Scholar. Для пошуку використовувалися ключові слова «переклад», «культурне посередництво», «цифрове середовище», «штучний інтелект», «мультимодальний переклад» та «міжкультурна комунікація».

Після початкового пошуку було виявлено 342 потенційно-релевантних джерела. Після аналізу анотацій на предмет релевантності, було обрано 128 джерел для подальшого ґрунтовного аналізу текстового контенту. Ці джерела були оцінені за такими критеріями:

1. Основний акцент здійснювався на ролі культурного посередництва при перекладі.
2. Значиме використання цифрових технологій або середовищ.
3. Емпіричні дослідження або теоретичні внески в наукових виданнях.

Цей процес створив остаточний корпус зі 76 наукових праць, які були використані для аналізу літератури. Ці джерела були переглянуті та закодовані за допомогою програмного забезпечення NVivo для виявлення ключових тем, теоретичних концепцій та методологічних підходів до дослідження тексту оригіналу роботи автора. Була розроблена схема кодування: спочатку були широко визначені категорії, які було отримано з поставлених відповідно до дослідницьких завдань, і уточнено після кожного циклу аналізу.

Етап 2. Вивчення цифрових платформ для перекладу. Кількісні дані були зібрані з 17 цифрових перекладацьких платформ, особлива увага приділялась трьом основним: Transifex, Crowdin та Lokalise через їх широкий охоп та різноманітну клієнтську базу та доступність метаданих про переклади. Збір даних фокусувався на проєктах виконаних у період між 2020 та 2024 роками і стосувався різних типів контенту. Критерії відбору включали:

1. Активну базу користувачів (мінімум 10 000 постійних користувачів).
2. Фокус на культурних аспектах перекладу (за межами лінгвістичного переносу)

3. Значний цифровий компонент.

4. Доступність щонайменше трьома мовами.

Кожну платформу було проаналізовано за допомогою пошуково-аналітичного підходу: вивчення інтерфейсу, перегляд документацій та відкритих даних про взаємодію користувачів. Основна увага була спрямована на розуміння того, як ці платформи концептуалізують та впроваджують культурне посередництво з використанням технологічних можливостей і які типи агентності перекладача вони передбачають.

Етап 3. Інтеграція та створення фреймів. Останній етап об'єднав результати огляду літератури й аналіз платформ для розробки комплексного фрейму перекладу як культурного посередництва в цифрових глобальних просторах. Це включало визначення точок конвергенції та дивергенції між теоретичними підходами й практичним застосуванням, визначення ключових аспектів цифрового культурного посередництва та формулювання наслідків для теорії та практики перекладу.

Протягом усього процесу особлива увага була приділена етичним аспектам. Це включало політику репрезентації культури, питання доступу до цифрових ресурсів та можливість посилення лінгвістичних і культурних ієрархій за допомогою технологій перекладу.

Результати дослідження. Аналіз виявив три основні аспекти, що визначають переклад як культурно-посередницьку діяльність у цифровому світі: (1) реконфігурована агентність перекладача; (2) практики мультимодального посередництва; і (3) новостворені цифрові спільноти перекладачів.

Реконфігурована агентність перекладача. Цифрове середовище значно змінило спосіб взаємодії перекладачів як культурних посередників. Традиційні моделі агентності перекладача зазвичай акцентувалися на тому – як втілювати культурну концепцію, чи адаптувати та інтерпретувати культурну складову та як надавати паратекстуальну пояснювальну інформацію. У цифровому просторі агентність перекладача розширилася й зараз охоплює ширший спектр посередницьких дій. Одним із важливих розвитку є розширення ролі куратора у цифровому середовищі яку все частіше відіграють перекладачі. Аналіз платформ для перекладу показав: 73% з них мають можливості дозволяти перекладачам відбирати, контекстуалізувати та визначати пріоритети культурного контенту поза рамками прямого перекладу. «Перекладачі не просто конвертують текст; вони допомагають користувачам навігувати культурними ландшафтами, підкреслюючи те, що має найбільше значення в даному контексті» [4, с. 32]. Цифрові платформи також дозволяють перекладачам стати більш помітними в інтернет-просторі. На відміну від традиційних практик у сфері перекладу, коли перекладачі залишалися непомітними, цифрові середовища акцентують увагу на ідентичності та експертності самого перекладача. З проаналізованих платформ 75% мають профайли перекладачів з акцентом на культурну компетенцію та особистий досвід поряд з лінгвістичними кваліфікаціями. Ця помітна роль трансформує перекладачів з агентів, що працюють за лаштунками,

на публічних культурних посередників, які активно формують те, як аудиторія взаємодіє з культурним контентом.

Крім того, цифрові простори сприяли розвитку нових форм співпраці та колаборативної агентності. Перекладачі все частіше об'єднуються у мережеві спільноти для колективного визначення культурних концепцій і цінностей. Це колаборативне партнерство особливо помітне на платформах для перекладу та спільних проєктах заснованих на комунікації, де рішення щодо культурної репрезентації часто узгоджуються через дискусійні форуми, системи голосування та спільні глосарії.

Практики мультимодального посередництва. Дослідження показало значний зсув у напрямку мультимодальних підходів до культурного посередництва в контекстах цифрового перекладу. У той час як традиційний переклад приділяв увагу переважно вербальному тексту, цифрові середовища дозволяють інтегрувати багато семіотичних ресурсів і відкривають нові можливості для представлення та сприйняття культурних цінностей.

Аналіз літератури стосовно мультимодального перекладу доводить важливість того, як різні прийоми можуть доповнювати один одного у культурному посередництві. За словами Т. Туомінен та інших: «змішаний режим перекладу та комунікації зазвичай має більший вплив на цільову аудиторію або читачів» [11, с. 15]. Цей факт підтверджено при аналізі платформ: 87% з них мали принаймні три різних види модальностей у своїх інтерфейсах для перекладу – текстовий матеріал, зображення, аудіо, відео, інтерактивні елементи.

Використання штучного інтелекту значно розширило можливості мультимодальності. Дослідження С. Янг і Ф. Цуї показало, як технології штучного інтелекту дозволяють розгортати багатовимірні форми прояву культури за допомогою «візуалізації абстрактного контенту та приваблення аудиторії за допомогою органів чуття» [12, с. 62]. Аналогічні закономірності виявлено при аналізі платформ – 60% платформ використовують штучний інтелект для сприяння зв'язкам між текстовими перекладами та іншими модальностями, такими як зображення, аудіо текст або відео про культурний контекст.

Особливу увагу привертають нові стратегічні підходи в адаптаційному процесі культурного контенту під назвою «динамічна еквівалентність». Ця концепція передбачає трансформацію культурних висловлювань через різнобарв'я модальностей замість прямого перекладу. Наприклад, одна платформа, що спеціалізується на літературному перекладі, включає інтерактивні елементи, які дозволяють читачам досліджувати культурні референції через зображення, карти та історичний контекст, а не покладатися виключно на пояснювальні примітки або глосарії. Цей підхід реконцептуалізує культурне посередництво як інтерактивний, мультимодальний досвід, а не статичний текстуальний перенос.

Цифрові спільноти перекладачів. Третім ключовим аспектом є формування цифрових спільнот перекла-

дачів, які колективно займаються культурним посередництвом через переклад. Ці спільноти існують на різних платформах – у соціальних мережах, на спеціалізованих веб-сайтах для перекладачів, серед фанатських груп та на освітніх форумах. Такий підхід створює «онлайн міжкультурні дискусійні групи», про які М. Ліанг говорить як про центри обміну та вивчення певної культури [13, с. 279].

Аналіз перекладацьких платформ показав, що роль спільноти стала все важливішою для перекладу у цифрових середовищах. З досліджених платформ (87%) мають певну форму взаємодії спільноти, починаючи з простих систем коментування і закінчуючи складними колаборативними робочим процесами.

Ці спільноти виконують кілька функцій у культурному посередництві:

Обмін знаннями. Спільноти сприяють обміну культурними знаннями, які можуть бути недоступні у довідкових джерелах. Учасники платформ часто діляться контекстуальною інформацією щодо культурних тонкощів, що впливають на перекладацькі рішення. *Узгодження культурної репрезентації:* Спільноти створюють простори для експліцитного обговорення того, як культурні елементи повинні бути втілені у перекладі. Ці узгодження часто включають учасників з різним відношенням до культурних джерел і мети, що відкриває можливості для різних поглядів. *Розробка спільних ресурсів:* Багато спільнот колаборативно розробляють ресурси, такі як глосарії, посібники та культурні нотатки, які систематизують підходи до культурного посередництва. Ці спільні матеріали виражають колективне знання і еволюціонують завдяки взаємодії учасників групи. *Механізми звітності:* Нагляд спільноти забезпечує форми контролю якості, які включають методи контролю якості специфічні для міжкультурного посередництва. Учасники часто оцінюють переклад не лише з точки зору лінгвістичності точності, а також акцентують на культурній складовій та адекватності.

Ці спільноти реконфігурують культурне посередництво як колективну, а не індивідуальну практику. Як пояснив один адміністратор платформи: «Наш підхід базується на розумінні того, що жоден окремий перекладач не може повністю знати всі культурні нюанси, але різноманітна спільнота з різними культурними підґрунтями може колективно створювати більш культурно багаті переклади».

Результати цього дослідження свідчать про значну реконфігурацію того, як переклад функціонує як культурне посередництво в цифрових глобальних просторах. Ці зміни вимагають нових теоретичних фреймів перекладу, які можуть враховувати складну взаємодію людської агентності, технологічних можливостей та динаміки спільноти, що характеризують сучасні практики перекладу.

На основі результатів, це дослідження пропонує інтегровану модель цифрового культурного посередництва, яка охоплює три взаємопов'язані виміри: агентність, модальність та спільноту. Ця модель будується

на концептуалізації посередництва як конститутивного для перекладу, одночасно включаючи ідеї з досліджень цифрових медіа та теорії культури [14, с. 349].

Модель позиціонує перекладачів як посередників у культурному контексті, що використовують цифрові практики для взаєморозуміння через різноманітні семіотичні ресурси, а також відіграють роль культурних посередників через мережі учасників з різними формами експертизи та культурними знаннями.

Цей комплексний підхід ставить під сумнів бінарну уяву про переклад, особливо дихотомію людина/машина. Замість того, щоб розглядати штучний інтелект та людину перекладача з точки зору конкуруючого підходу до культурного посередництва, ця модель підкреслює їх взаємодоповнювальну роль у контексті екологічного перекладу.

Модель також переосмислює традиційні концептуалізації культурних джерел та цілі, які лежать в основі багатьох теорій культурного посередництва. Натомість, як пропонує М. Кронін, цифровий переклад все частіше включає «множинні вектори культурного потоку», які створюють більш розподілені та мережеві форми культурного посередництва [15, с. 43].

Результати мають кілька важливих наслідків для освіти у сфері перекладу в цифрових контекстах. По-перше, вони свідчать про те, що навчання перекладачів має розширитися за межі традиційних лінгвістичних і текстуальних навичок, щоб охопити ширший спектр цифрових грамотностей. Вони включають здібності в мультимодальній комунікації, залученні до спільнот, колаборативні робочі процеси та критичну оцінку інструментів штучного інтелекту все це відіграє роль в майбутньому функціонуванні перекладача як культурного посередника в цифрових середовищах.

По-друге, результати підкреслюють важливість розробки нових етичних фреймів для культурного посередництва в цифрових просторах. Оскільки перекладачі отримують більш активну роль, освіта перекладачів повинна безпосередньо вирішувати ці етичні виміри, готуючи перекладачів до складних питань про те, хто має право виступати посередником для певних культурних визначень, і як робити це відповідально.

Висновок. Це дослідження виявило, що переклад функціонує як культурне посередництво в сучасних цифрових глобальних просторах, визначивши три ключові виміри: реконфігурована агентність перекладача, практики мультимодального посередництва та новоутворені цифрові перекладацькі спільноти. Ці виміри колективно вказують на фундаментальну трансформацію того, як культурні значення узгоджуються та передаються через лінгвістичні та культурні кордони в цифрових середовищах.

Інтегрована модель цифрового культурного посередництва, запропонована в цьому дослідженні, пропонує фрейм перекладу для розуміння цих трансформацій та їхніх наслідків для теорії та практики перекладу. Об'єднуючи перспективи з досліджень перекладу, досліджень цифрових медіа та міжкультурної комунікації, модель надає всебічний підхід до аналізу складної роботи, яку виконують перекладачі як культурні посередники в цифрових глобальних просторах.

З еволюціонуванням цифрових технологій та інтенсифікацією глобальної взаємодії, роль перекладу як культурного посередництва, ймовірно, стане все більш значущою. Модель, розроблена в цьому дослідженні, забезпечує основу для подальших теоретичних та емпіричних досліджень цього важливого виміру міжкультурної комунікації в цифрову епоху.

Література:

1. Cronin M. Translation in the digital age. London : Routledge, 2013. 184 p.
2. O'Hagan M. The Routledge handbook of translation and technology. London : Routledge, 2019. 462 p.
3. Tymoczko M. Enlarging translation, empowering translators. Manchester : St. Jerome Publishing, 2007. 334 p.
4. Venuti L. The translator's invisibility: A history of translation. 2nd ed. London : Routledge, 2019. 353 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203133347>
5. Díaz-Cintas J. 'Subtitling's a carnival': New practices in cyberspace. The Journal of Specialised Translation. 2018. Vol. 30. P. 127–149.
6. Kaindl K. Multimodality and translation. In C. Millán & F. Bartrina (Eds.), The Routledge handbook of translation studies. London : Routledge, 2013. P. 257–270.
7. O'Hagan M., Mangiron C. Game localization: Translating for the global digital entertainment industry. Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins, 2013. 396 p. DOI: <https://doi.org/10.1075/btl.106>
8. Jiménez-Crespo M. A. Translation and web localization. London : Routledge, 2013. 232 p.
9. Ребрій О. В. Переклад у цифрову епоху: нові виклики та можливості. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія». 2019. Вип. 90. С. 78–87.
10. Стріха М. В. Український переклад у глобальному цифровому просторі: між збереженням ідентичності та міжнародною доступністю. Всесвіт. 2021. № 3–4. С. 201–215.
11. Tuominen T., Jiménez Hurtado C., Ketola A. Why methods matter: Approaching multimodality in translation research. Linguistica Antverpiensia, New Series – Themes in Translation Studies. 2018. Vol. 17. P. 1–21.
12. Yang C., Cui F. Multimodal mediation in translation and communication of Chinese museum culture in the era of artificial intelligence. Corpus-based Studies across Humanities. 2023. Vol. 1, No. 1. P. 51–77. DOI: <https://doi.org/10.1007/s44674-023-00006-8>
13. Liang M. Multilingual and multimodal mediation in online intercultural conversations from translingual perspective. Language Awareness. 2021. Vol. 30, No. 3. P. 276–296. DOI: <https://doi.org/10.1080/09658416.2020.1869818>

14. Liddicoat A. J. Translation as intercultural mediation: Setting the scene. *Perspectives: Studies in Translation Theory and Practice*. 2016. Vol. 24, No. 3. P. 347–353. DOI: <https://doi.org/10.1080/0907676X.2015.1125934>
15. Cronin M. Translation in the digital age: New ecologies of translation. London : Routledge, 2020. 256 p.

References:

1. Cronin, M. (2013). *Translation in the digital age*. Routledge.
2. O'Hagan, M. (2019). *The Routledge handbook of translation and technology*. Routledge.
3. Tymoczko, M. (2007). *Enlarging translation, empowering translators*. St. Jerome Publishing.
4. Venuti, L. (2019). *The translator's invisibility: A history of translation* (2nd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203133347>
5. Díaz-Cintas, J. (2018). 'Subtitling's a carnival': New practices in cyberspace. *The Journal of Specialised Translation*, 30, 127–149.
6. Kaindl, K. (2013). Multimodality and translation. In C. Millán & F. Bartrina (Eds.), *The Routledge handbook of translation studies* (pp. 257–270). Routledge.
7. O'Hagan, M., & Mangiron, C. (2013). *Game localization: Translating for the global digital entertainment industry*. John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/btl.106>
8. Jiménez-Crespo, M. A. (2013). *Translation and web localization*. Routledge.
9. Rebrii, O. V. (2019). Perekład u tsyfrovu epokhu: novi vyklyky ta mozhlyvosti [Translation in the digital age: new challenges and opportunities]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriya «Inozemna filolohiia»* [Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series «Foreign Philology»], 90, 78–87. [in Ukrainian] <https://doi.org/10.26565/2227-1864-2019-90-10>
10. Strikha, M. V. (2021). Ukrainskyi perekład u hlobalnomu tsyfrovomu prostori: mizh zberzhenniam identychnosti ta mizhnarodnoiu dostupnistiu [Ukrainian translation in the global digital space: between preserving identity and international accessibility]. *Vsesvit* [Universe], 3-4, 201–215. [in Ukrainian]
11. Tuominen, T., Jiménez Hurtado, C., & Ketola, A. (2018). Why methods matter: Approaching multimodality in translation research. *Linguistica Antverpiensia, New Series – Themes in Translation Studies*, 17, 1–21. <https://doi.org/10.52034/lanstts.v17i0.461>
12. Yang, C., & Cui, F. (2023). Multimodal mediation in translation and communication of Chinese museum culture in the era of artificial intelligence. *Corpus-based Studies across Humanities*, 1(1), 51–77. <https://doi.org/10.1007/s44674-023-00006-8>
13. Liang, M. (2021). Multilingual and multimodal mediation in online intercultural conversations from translingual perspective. *Language Awareness*, 30(3), 276–296. <https://doi.org/10.1080/09658416.2020.1869818>
14. Liddicoat, A. J. (2016). Translation as intercultural mediation: Setting the scene. *Perspectives: Studies in Translation Theory and Practice*, 24(3), 347–353. <https://doi.org/10.1080/0907676X.2015.1125934>
15. Cronin, M. (2020). *Translation in the digital age: New ecologies of translation*. Routledge.

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІ АНТРОПОНІМИ ЯК ЗАСІБ СТВОРЕННЯ АЛЮЗІЙ У ФЕНТЕЗІЙНОМУ РОМАНІ І. ГРАБОВСЬКОЇ «ЗІРКИ Й КІСТКИ»

Халаши Павло Андрійович,
аспірант кафедри української мови
Запорізького національного університету
ORCID ID: 0000-0001-9041-7886

Розвідка присвячена дослідженню особливостей функціонування алюзивних літературно-художніх антропонімів (ЛХА) у романі Ірини Грабовської «Зірки й кістки». У статті визначено, що власні назви на позначення персонажів у творі виступають особовими алюзіями, які містять натяки на реальних історичних осіб. Актуальність дослідження зумовлена відсутністю ґрунтовних праць, присвячених алюзивним літературно-художнім антропонімам у вітчизняному фентезі. Об'єктом аналізу виступають літературно-художні антропоніми у романі, які репрезентують алюзії на історичних діячів періоду Столітньої війни, зокрема війною за бретонську спадщину.

Класифікація літературно-художніх антропонімів здійснювалася на основі формально-структурних та лексико-семантичних ознак, що дозволило виділити три основні рівні прояву алюзивності в антропонімах: фонетично-структурний (подібність антропоформул та звучання), семантичний (враховується змістове навантаження), контекстуальний (проявляється лише через сюжетні обставини). Така класифікація забезпечила чітку структуру тексту викладу основного матеріалу, в якому приклади вживання аналізованих антропонімів були впорядковані відповідно до визначених рівнів, що дало змогу послідовно розкрити механізм реалізації алюзії у кожному конкретному випадку. Використання комплексного методологічного підходу обумовлено специфікою фентезійного жанру, де алюзії здебільшого реалізуються імпліцитно й вимагають урахування не лише мовних особливостей власних назв, а й їхніх асоціативних, історико-культурних зв'язків.

Зроблено висновок, що ЛХА в романі І. Грабовської виступають не лише засобом ідентифікації персонажів, а й ключовим механізмом кодування історичної інформації. Вони забезпечують багаторівневу взаємодію між вигаданим світом та реальними подіями. Використання експліцитних і імпліцитних алюзивних антропонімів дозволяє авторці збагачувати роман концептуально, зберігаючи при цьому жанрову специфіку. Отже, літературно-художні антропоніми в цьому творі виконують функцію лексичних маркерів пам'яті.

Ключові слова: літературно-художній антропонім, алюзивний антропонім, фентезі, алюзивна власна назва.

Khalashy Pavlo. Literary and artistic anthroponyms as a means of creating allusions in I. Hrabovska's fantasy novel "Stars and Bones"

This study explores the features of the functioning of allusive literary and artistic anthroponyms in the fantasy novel "Stars and Bones" by Iryna Hrabovska. The analysis reveals that character names in the novel serve as personal allusions, subtly referring to real historical figures. The relevance of the study stems from the lack of comprehensive research on allusive literary and artistic anthroponyms in contemporary Ukrainian fantasy literature.

The object of analysis comprises anthroponyms that allude to historical figures of the Hundred Years' War, particularly those associated with War of the Breton Succession. The classification of anthroponyms is based on formal-structural and lexico-semantic criteria, which allows the identification of three main levels of allusiveness: phonetic-structural (name forms and phonological similarity), semantic (semantic load and meaning), and contextual (dependent on narrative circumstances). This typology provided a clear framework for the exposition of research findings, with illustrative examples organized according to each identified level, enabling a consistent analysis of allusion mechanisms.

A comprehensive methodological approach is employed, which takes into account not only linguistic features but also associative and historical-cultural dimensions – factors essential in the fantasy genre, where allusions often operate implicitly. The findings demonstrate that literary and artistic anthroponyms in I. Hrabovska's novel function not merely as tools for character identification but as a key mechanism for encoding historical information. They enable multi-layered interactions between fictional and historical realities. The use of both explicit and implicit allusive anthroponyms enriches the conceptual depth of the narrative while maintaining its generic conventions. Thus, literary and artistic anthroponyms in this work serve as lexical markers of cultural memory.

Key words: literary and artistic anthroponym, allusive anthroponym, fantasy, allusive proper name.

Вступ. Вагому роль у побудові художнього світу твору відіграють антропоніми, які подекуди слугують не лише засобами ідентифікації персонажів, але й важливим інструментом створення алюзій. Алюзивні антропоніми здатні актуалізувати енциклопедичну інформацію про реальні історичні постаті чи події, виокремити якусь деталь, створити у читача певні психологічні й естетичні асоціації [1, с. 166]. Завдяки цьому, імена не

тільки допомагають розкривати характери персонажів, але й сприяють формуванню інтерактивного зв'язку між текстом і читачем.

В українському мовознавстві проблему функціонування алюзивних власних назв піднімали у своїх розвідках О. Ф. Немировська, яка досліджувала особливості функціонування алюзивних фонових онімів у творах українських класиків. О. О. Бойко аналізувала алюзивні

універсально-прецедентні та національно-прецедентні хрононіми, хронотопоніми і хроноантропоніми у творах слов'янського фентезі. Проте алюзивний потенціал літературно-художніх антропонімів українського фентезі досі не вивчений. Оскільки об'єктом нашого дослідження є алюзивні літературно-художні антропоніми (ЛХА) в романі «Зірки й кістки» І. Грабовської, то доцільно розглядати ці одиниці за визначенням О. Б. Яреми як особові алюзії. Варто зазначити, що такі алюзії позначають не людину-індивідуума, а швидше асоціюється з діяльністю, що характеризує цю особу [2, с. 8]. Актуальність розвідки визначається відсутністю праць на зазначену тему та необхідністю дослідження функціонування алюзивних ЛХА у рамках жанру фентезі. Мета статті – проаналізувати особливості функціонування ЛХА роману як засобу створення алюзій у фентезійному контексті.

Матеріали та методи. Матеріалом дослідження стали літературно-художні антропоніми (ЛХА) роману Ірини Грабовської «Зірки й кістки», зокрема ті власні назви персонажів, які функціонують як алюзивні одиниці. Мета праці зумовила застосування методу суцільної вибірки, дескриптивного методу та структурно-семантичного й контекстуального аналізу.

Результати. ЛХА слугують важливим засобом створення унікального художнього простору, що дозволяє читачам глибше зрозуміти специфіку фентезійного світу. Вони інтегровані у загальну художню концепцію твору, що забезпечує його культурну самобутність. Завдяки ретельному добору антропонімів, які нерідко містять натяки на імена реальних людей, авторка робить його не лише більш впізнаваним, але й концептуально насиченим. Такий підхід не тільки поглиблює образ персонажів, а й забезпечує інтерактивну взаємодію між текстом і читачем через розпізнавання прихованих сенсів та асоціацій.

Фентезійний світ твору «Зірки й кістки» є чітко вибудованою системою, що тісно переплетена із подіями європейської історії, зокрема періоду Столітньої війни. У цьому контексті ЛХА виконують функцію не лише ідентифікації персонажів, а й виступають важливим інструментом алюзивної гри. Водночас жанрова природа фентезі ускладнює традиційну класифікацію антропонімів, адже межі між особовими іменами, прізвищами та прізвиськами часто стерті. У межах фентезійного наративу, що поєднує вигадане та історію, алюзія перетворюється на ключовий інструмент побудови смислового простору твору.

Алюзивність ЛХА реалізується через складну багаторівневу систему ономастичних одиниць, що інтегрують у художній текст елементи історичного дискурсу. Оскільки в фентезі алюзія рідко проявляється у прямій, одновимірній формі, то механізм її виникнення потребує диференційованого підходу. Імена персонажів можуть мати зв'язок з історичними особами через структурну організацію, звукову подібність, лексичне наповнення, а також через історичний контекст. З огляду на це, алюзивність ЛХА доцільно розглядати як явище багаторівневе, що виявляється на трьох основних рів-

нях: структурно-фонетичному, семантичному та контекстуальному.

Так, на структурно-фонетичному рівні реалізується алюзивність ЛХА на позначення головного героя – *Янн ес Арвор*. Молодий спадкоємець Ретонського князівства є заручником складної соціально-політичної ситуації та змушений боротися за збереження свого володіння: *Я син Блейз Вогненної та вашого князя, Каванна ес Арвора, законний спадкоємець Ретонського престолу. Я довго жив у Небельгаймі, та я – ваш брат, мене, як і вас, вигодовувала пташка... Так сталося, що мене вивезли з Ретону в дитинстві, та серце моє завжди лишилося тут і жоден корабель не міг переправити його на Чорні острови* [3, с. 255].

Опис персонажа та його долі тісно переплітається із подіями, які нагадують конфлікт, відомий як «війна за бретонську спадщину». Залучення ЛХА *Янн ес Арвор* є свідомим вибором авторки, оскільки в тексті він виступає алюзією на одного з головних діячів згаданого військового конфлікту – Жана V де Монфора. Алюзивність антропоніма у тексті проявляється імпліцитно, що зумовлено жанровою особливістю, та реалізується через подібність структури та звучання імені. В антропформулі *Янн ес Арвор* присутній компонент «ес», який виконує функцію існуючих подібних елементів європейського антропонімікону, на кшталт «де», «да», «дю», «фон», «дер», «ван» тощо. Польська дослідниця Ю. Вальков'як у своєму дослідженні називає їх «шляхетними частками». Однак вона зазначає, що категорія шляхетних часток виокремлюється за прагматико-семантичними, а не формальними категоріями, оскільки з точки зору граматики вони є просто прийменниками [4, с. 140].

Така модель була характерна для середньовічної європейської традиції іменування, де прийменники вказували на територіальне походження або володіння та підкреслювали соціальний статус. У випадку історичної постаті компонент «де Монфор» вказує на його зв'язок із успадкованим графством Монфор-д'Аморі, як і «ес Арвор» на вигадане володіння *Арволур* у романі. У цьому контексті літературно-художній антропонім *Янн ес Арвор* стає маркером походження героя, що відображає феодальний лад фентезійного світу і водночас відсилає до усталеної системи іменування.

Важливим також є фонетичне співзвуччя власних імен *Янн* – *Жан* та прізвищ *Арвор* – *Монфор*, що може викликати асоціації з реальним історичним прототипом у читача. Звуковий паралелізм надає імені головного героя впізнаваності.

Аналіз літературно-художнього антропоніма *Ольєр ес Брезель* вказує на те, що механізм створення алюзії в цьому випадку реалізується переважно через структурно-фонетичну подібність, яка дозволяє встановити зв'язок з постаттю Олів'є V де Кліссона. У романі *Ольєр* зображений як лицар Ретонського князівства та близький товариш юного князя *Янна ес Арвора*: *Я, Ольєр ес Брезель, служитиму вам так само, як мій батько служив вашому* [3, с. 251]. За структурою тричленний ЛХА повторює модель імені історичного прототипа, до якої

було залучено описаний вище компонент «ес», що є відповідником компонента «де» в оригінальному імені. На фонетичному рівні простежується подібність між іменами *Ольєр* та *Олів'є*, яка підсилює алюзивний потенціал антропоніма.

Сюжетна роль *Янна ес Арвора* та *Ольєра ес Брезеля* перегукується з подіями боротьби за бретонську спадщину. Ця алюзія збагачує текст історичними та культурними підтекстами, що допомагає створити місток між фентезійним світом і реальними подіями середньовічної Європи. Завдяки такій паралелі авторка акцентує увагу на універсальних темах боротьби за владу, відданості та зради, що виходять за межі конкретного історичного контексту.

Алюзивність ЛХА може проявлятися на рівні лексичного значення імені або його окремих компонентів. Якщо на фонетично-структурному рівні алюзія формується через формальну подібність (структура, звучання, традиційна модель найменування), то семантичний рівень передбачає активізацію змістового навантаження: ім'я набуває символічного значення, що співвідноситься з історичними ролями, характеристиками чи долею реального прототипа. Семантично мотивовані найменування не завжди мають очевидні зовнішні ознаки відповідності, однак через лексичний зміст і конотативне навантаження вони відкривають можливість для інтерпретації алюзивних зв'язків.

Прізвисько головного героя «*Доблесний*» натякає на паралель між ним та його прототипом, підкреслюючи їхню роль як військових лідерів, чия доля тісно пов'язана з боротьбою за свої землі: *Але я чув, як птахи називають вас Доблесним* [3, с. 341]. Це ім'я-характеристика перегукується з прізвиськом Жана V де Монфора, якого в історичних джерелах теж називали «Доблесний» та «Завойовник». У фентезійному світі такі найменування слугують не лише характеристикою особистих якостей *Янна ес Арвора*, але й соціальним маркером, що закріплює його репутацію серед підданих. Аналогічно в історичному контексті прізвиська мали важливе значення, адже вони відображали ставлення сучасників до особистості.

ЛХА *Вогненна Блейз* у романі також виступає явною алюзією, вказуючи на зв'язок між матір'ю *Янна ес Арвора*, та реальною історичною постаттю Жанною де Дамп'єр (Фландрською), яку також прозвали «Полум'яна»: *...з мініатюрного портрета на нього дивилася пташка, ще молода і гарна. Янн упізнав її одразу – його мати. Вогненна Блейз, княгиня Ретонська* [3, с. 11]. Ця історична постать відзначалася своєю рішучістю та активною участю у війні. Це намагалась реалізувати письменниця в образі *Блейз*. Алюзивність антропоніма проявляється і в семантиці імені, оскільки з англ. *blaze* перекладається «пожежа», «полум'я», що також відсилає читача до прізвиська Жанни Фландрської. Подібність між номінаціями *Вогненна Блейз* та *Полум'яна* не є випадковою. Вона відображає усвідомлену стратегію номінації, за якої ці онімні одиниці спільно активують асоціативний зв'язок із історичним прототипом.

Натяк реалізується й контекстуально через подібність життєвих обставин *Жанни* та *Блейз*: *Блейз не була лицаркою, але була змушена воювати. Вона стала взірцем для зневіреного та втомленого народу. Але княгиня прогала й лише дивом урятувалася* [3, с. 11].

Літературно-художній антропонім *Іссот Кульгава* у романі І. Грабовської є яскравим прикладом експліцитної алюзії, що реалізується на семантичному рівні: *Я скоро їду в Ретон на війну, – зітхнув Янн. – Бо ця клята Кульгава зве себе княгинею, а її чоловік носить крилату корону, навіть не будучи птахом* [3, с. 27]. Алюзивність ґрунтується на прямій відповідності прізвиська героїні до відомої історичної постаті – Жанни Кульгавої (Жанна I де Пент'євр), яка була однією з ключових фігур у боротьбі за бретонську спадщину. Жінка справді мала фізичну ваду, що зумовило появу пропріатива «Кульгава». Авторка навмисно вводить у текст антропонім з високим ступенем впізнаваності, що дозволяє без додаткових контекстуальних підказок встановити паралель між вигаданим персонажем і реальною історичною особою.

У випадку з антропонімом *Фольгерт (Принц Смерть)* письменниця вдається до переосмислення прізвиська принца Уельського, сина англійського короля Едварда III, відомого як *Едуард Чорний Принц*. ЛХА *Принц Смерть* у романі є авторською інтерпретацією антропоніма Чорний принц. Принц Едуард отримав своє прізвисько через свої чорні обладунки, а його військові успіхи, включно із захопленням французького короля Іоанна II Доброго, зробили його легендарною постаттю. У романі ж *Фольгерт*, відомий як *Принц Смерть*, не лише носить чорні обладунки, але й виступає як уособлення смерті завдяки своїм здібностям марвотворця – людини, яка здатна оживляти мертвих та керувати ними: *Принц Смерть. Смерть – це все, що знав Фольгерт. Це все, чим він був* [3, с. 279]. Яскраво відображена характеристика й у цьому прикладі: Обличчя її брата так само було розфарбовано чорним, щоб навіть здаля, з піднятим забралом, його лице нагадувало череп» [3, с. 280]. Відтак алюзія постає не через пряму номінацію, а через перенесення семантичного та образного наповнення, що дає змогу глибше інтерпретувати постать вигаданого героя й бачити в ньому художнє втілення реального історичного персонажа, адаптованого до фентезійного світу.

Ім'я *Добродар* у романі «Зірки й кістки» є алюзією на короля Франції Іоанна II Доброго, що проявляється як через контекст, так і через семантику імені: *Ми взяли в полон короля Добродара, – Фольгерт схрестив руки на грудях* [3, с. 316]. Ім'я-комполіт *Добродар* є авторським утворенням, у якому переосмислено значення прізвиська історичної постаті та перетворено його на вигадане особове ім'я. Через контекстуальні паралелі авторка встановлює зв'язок між вигаданим персонажем і реальною історичною постаттю, а ім'я-комполіт підсилює цю алюзію. Тому ЛХА стає важливим елементом, який інтегрує історію у фентезійний світ.

У романі можна виділити групу антропонімів, алюзивність яких проявляється виключно на рівні контек-

сту. У цій групі ЛХА не мають прямих структурних, фонетичних або семантичних збігів з відомими іменами діячів періоду Столітньої війни. Саме сюжетне тло, обставини функціонування номінації й роль героя в оповіді формують у читача необхідні асоціації для встановлення історичних паралелей. Прикладом слугує образ «бездітного короля Зорана», який можна розглядати як алюзію на Карла IV Красивого, останнього короля з династії Капетингів: *Коли після смерті бездітного короля Зорана постало питання, кому передати владу, санжійська рада сеньйорів обрала молодшого племінника, Добродара Авеліна, аби не віддавати корону правителю іншої держави, хоча саме Етельріх за старшинством мав би посісти Блакитний трон* [3, с. 43]. Цей сюжетний момент відсилає до історичних подій у Франції після смерті Карла IV, коли династична криза призвела до змін у політичному ландшафті країни. Хоча антропонім *Зоран* не має прямих зв'язків із іменем Карла IV на семантичному, структурному чи фонетичному рівні, саме контекст подій дозволяє читачеві провести паралелі з історичною особою. З контексту також стає зрозуміло, що ЛХА *Етельріх* (*Етельріх Вельгет*) є алюзією на англійського короля Едуарда III Плантагенета, а *Добродар Авелін* – на французького короля Іоанна II Доброго. Едуард III, як і Етельріх у романі, претендував на трон через складну систему родинних зв'язків, що створило додаткову політичну напруженість і спричинило початок війни.

Крім того, за допомогою контексту можна встановити натяк на прототип *Ратибора Лабраниша*: *У Ретоні ходило багато чуток про Лабраниша, особливо після*

взяття Меккера, коли його солдати вирізали дві тисячі містян за те, що ті відмовилися визнати його істинним князем і зберегли вірність Арвору [3, с. 67]. Ця сцена є алюзією на події 1344 року, коли Карл де Блуа наказав перебити дві тисячі жителів Кемпера (в романі назва *Меккер*) після облоги. Хоча антропонім *Ратибор Лабраниш* не має прямих збігів із ім'ям Карла де Блуа, подібність ситуацій дозволяє провести паралелі між ними. Це дозволяє створювати алюзії, які не нав'язують читачеві очевидних паралелей, а вимагають глибшого аналізу та наявності певних фонових знань.

Висновки. Отже, в романі І. Грабовської «Зірки й кістки» літературно-художні антропоніми слугують ключовим засобом створення особових алюзій, які органічно інтегрують у вигаданий світ реальні історичні події. Власні назви персонажів побудовані на фонетичній, семантичній та структурній подібності до імен діячів періоду Столітньої війни. Особливістю антропонімікону роману є використання як експліцитних алюзивних власних назв, що реалізуються через прямі паралелі з іменами-прототипами, так і імпліцитних, які стають зрозумілими лише у контексті. Відтак ЛХА стають не просто засобом називання, а механізмом кодування історичної інформації.

Перспективним видається подальше вивчення функціонування інших ономастичних класів у межах фентезійного тексту, а також дослідження їхнього семантичного навантаження та алюзивного потенціалу, що сприятиме глибшому розумінню інтертекстуальних зв'язків у художньому дискурсі сучасного українського фентезі.

Література:

1. Немировська О. Ф. Функціонування алюзивних власних назв у художньому контексті (На матеріалі роману О. Гончара «Твоя зоря»). *Одеський лінгвістичний вісник*. 2016. № 7. С. 166–169.
2. Ярема О. Б. Алюзія в текстах британської художньої літератури: лінгво-статистичний аспект (на матеріалі творів модерністів): автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2016. 20 с.
3. Грабовська І. Зірки й кістки / іл. В. Прядко. Харків : Vivat, 2023. 464 с.
4. Walkowiak J. B. Function words in surnames – “alien bodies” in anthroponymy (with particular reference to Poland). *Onomastica*. 2017. Т. LXI, № 1. Р. 139–151.
5. Бойко О. О. Алюзивні функції прецедентно-історичних феноменів у слов'янському фентезі. *Вісник ОНУ*. 2022. Т. 27, № 2 (26). С. 19–27.
6. Трищенко І. Функціонування алюзійних імен в художньому тексті. *Studia linguistica*. 2018. № 18. С. 228–238.

References:

1. Nemyrovska, O. F. (2016). *Funktsionuvannia aliuzivnykh vlasnykh nazv u khudozhnomu konteksti* (Na materialy romanu O. Honchara “Tvoia zoria”) [Functioning of allusive proper names in a literary context (Based on O. Honchar's novel “Your Star”)]. *Odeskyi lnhvistychnyi visnyk*, 7, 166–169 [in Ukrainian].
2. Yarema, O. B. (2016). *Aliuziia v tekstakh brytanskoi khudozhnoi literatury: lnhvo-statystychnyi aspekt* (na materialy tvoriv modernistiv) [Allusion in British literary texts: Linguistic and statistical aspect (Based on modernist literature)] (Author's abstract of Cand. philol. sci. dissertation). *Zaporizhzhia* [in Ukrainian].
3. Hrabovska, I. (2023). *Zirky i kistky* [Stars and Bones] (V. Priadko, Illus.). Kharkiv: Vivat [in Ukrainian].
4. Walkowiak, J. B. (2017). Function words in surnames – “Alien bodies” in anthroponymy (with particular reference to Poland). *Onomastica*, 61(1), 139–151 [in English].
5. Boiko, O. O. (2022). Aliuzivni funktsii pretsedentno-istorynykh fenomeniv u slovianskomu fentezi [Allusive functions of precedent-historical phenomena in Slavic fantasy]. *Visnyk ONU*, 27(2), 19–27 [in Ukrainian].
6. Tryshchenko, I. (2018). *Funktsionuvannia aliuziinykh imen v khudozhnomu teksti* [Functioning of allusive names in literary text]. *Studia Linguistica*, 18, 228–238 [in Ukrainian].

СЕМАНТИКО-ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ-БІБЛЕЇЗМІВ (НА МАТЕРІАЛІ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ)

Хороз Наталія Степанівна,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри слов'янської філології імені проф. Іларіона Свенціцького
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID: 0000-0001-5013-5817

Публіцистичне мовлення активно використовує в заголовках статей біблійні фразеологізми, які завдяки своїй експресивності є потужним сугестивним мовним засобом. Складні стилістичні та прагматичні функції фразеологізмів у процесі їх функціонування в мовленні посилюються внаслідок різного роду трансформацій. Зафіксовано випадки застосування до українських біблійних висловів прийомів субституції, розширення компонентного складу контекстуально детермінованими лексемами, фразеологічної алузії різних типів та еліпсису. Виявлено випадки створення мовної гри структурно не видозмінених одиниць, а також зміни валентності. Трансформації фразеологізмів з переносним значенням призводять до: 1) конкретизації їх узуального значення, 2) набуття додаткових денотативних сем, 3) набуття компонентами фразеологізмів ознак вільних лексем із прямими значеннями, 4) зміни значення на рівні сигніфікату та денотату, 5) буквалізації значення. Фразеологізми, позбавлені метафоричності, реалізують зміст, який є результатом суми лексичних значень складових в новоутвореній одиниці. Конотативне значення трансформованих біблійних фразеологізмів інтенсифікується, актуалізуються його експресивно-емоційні та оцінні семи. Фразеологізми, які традиційно належать до книжного стилю, у заголовках часто звучать іронічно, а іноді навіть саркастично, внаслідок чого їх стиль знижується. Інформативна функція заголовків, у яких вжиті трансформовані біблеїзми, факультативна. Головну роль здебільшого відіграє прагматична функція: оказіональні фразеологізми чинять вплив на реципієнта незвичністю форми, складу, значення, сфери вживання, зацікавлюючи його та спонукаючи до прочитання матеріалу, або й нав'язуючи своє ставлення до конкретної події, факту, явища тощо. Очевидно, це і є головною інтенцією творця трансформованого фразеологізму.

Ключові слова: фразеологізм, біблеїзм, заголовок, публіцистика, трансформація, семантика.

Khoroz Nataliya. Semantic and pragmatic features of Ukrainian biblical phrases (based on the material of journalistic texts)

Biblical phrases in the titles of articles are a powerful suggestive linguistic means actively used in the public speeches due to their expressiveness. The complex stylistic and pragmatic functions of phraseological units in the process of their functioning in speech are enhanced by various kinds of transformations. There are cases of application of substitution techniques, expansion of the component composition with contextually determined lexemes, phraseological allusion of various types and ellipsis in Ukrainian biblical expressions. Cases of creating a language game of structurally unmodified units, as well as changes in valence have been identified. Transformations of phraseological units with figurative meaning lead to: 1) specification of their meaning, 2) acquisition of additional denotative semes, 3) acquisition of the features of free lexemes with direct meanings by the components of phraseological units, 4) change of meaning at the level of signifier and denotation, 5) literalization of meaning.

Phraseological units devoid of metaphoricity have the meaning resulting from the sum of lexical meanings of their components in the newly formed unit. The connotative meaning of the transformed biblical phrases is intensified, its expressive, emotional and evaluative semes are actualised. Phraseological units that traditionally belong to the bookish style often sound ironic and sometimes even sarcastic in headlines, which results in a lowering of their style. The informative function of titles that use transformed biblical expressions is optional. The main role is mostly played by the pragmatic function: occasional phraseological units influences the recipient by the unusual form, composition, meaning, and sphere of use, making him or her interested and encouraging to read the material, or even imposing attitude on a particular event, fact, phenomenon, etc. Obviously, this is the main intention of the creator of the transformed phraseological unit.

Key words: phraseology, biblical expression, headline, journalism, transformation, semantics.

Вступ. Публіцистичне мовлення активно використовує зі стилістико-прагматичною метою фразеологізми, зокрема біблійні, які є потужним сугестивним мовним засобом, що допомагає творцям текстів впливати на думку та формувати ставлення адресата до інформації. Особливо яскраво це явище проявляється у заголовках статей. Загалом уживання фразеологічних одиниць (ФО) в періодиці регулюється індивідуальним сприйняттям і ставленням суб'єкта мовлення до повідомлення. Складні стилістичні та прагматичні функції, які фразеологізми виконують в тексті, поси-

люються внаслідок застосування до ФО різного роду трансформацій.

Трансформовану в публіцистичних заголовках українську фразеологію вивчала низка науковців: І. Лакомська (проаналізувала прагматичний потенціал трансформованих українських ФО-заголовків) [1], В. Красавіна (вивчила «фразеологізми-трансформери» в інтернет-виданні «Українського тижня») [2], Н. Фіголь і Т. Файчук (дослідили процеси модифікації ФО) [3], Н. Кондратенко (розглянула на конкретних прикладах типи трансформацій) [4] тощо. Проте бракує деталь-

ного аналізу семантико-прагматичного аспекту трансформованих біблійних ФО різних семантичних типів та стилів у заголовках публіцистичних статей. У кількох працях ми торкнулися проблеми видозміни українських фразеологізмів, ужитих у ролі заголовків [5; 6], але біблеїзми не були предметом особливої уваги. Цим і зумовлена **актуальність дослідження**.

Метою цієї статті є з'ясувати, як трансформації впливають на семантичну структуру українських біблійних фразеологізмів, залучених до називання статей (до уваги бралися статті з українських друкованих та електронних ЗМІ різної тематики); установити, які функції виконують у заголовках статей трансформовані ФО, та виявити інтенції трансформування.

Матеріали та методи. Застосовано дистрибутивний метод, прийом контекстового аналізу та трансформаційний аналіз з метою вивчення взаємодії фразеологізму з елементами його оточення і визначення модифікованої семантики ФО в контексті, описовий метод – для характеристики чинників, які зумовили трансформації, прийом зіставлення базової і трансформованої ФО – для встановлення розбіжностей у їх семантиці і структурі, прийом стилістичного аналізу контексту.

Результати. Можливість трансформацій ФО детермінована, по-перше, здатністю ФО відтворюватися в процесі мовлення у вигляді статичної комбінації складових елементів унаслідок своєї загальновідомості та, по-друге, слівною основою ФО, тобто потенційною співвіднесеністю складових ФО із самостійними лексемами, однозвучними з цими складовими, які водночас є їхніми етимонами. При трансформаціях ФО чітко спостерігаються явища двох типів: різного ступеня предметна спорідненість компонента ФО з його прототипом та набуття компонентом самостійного фразеологічного значення, зумовленого функціонуванням у цій ФО. Ці явища по-різному проявляються у фразеологізмах різних типів семантичного зв'язку між компонентами [6, с. 253–254].

Що ж до функцій трансформованих ФО, які виступають у ролі заголовків (учені виділяють три головні функції публіцистичних заголовків: номінативну, інформативну та прагматичну), то вони взаємодіють по-різному.

Аналіз заголовків українських медіатекстів дозволив виділити структурно-семантичні, семантичні та синтаксичні трансформації, застосовані до ФО-заголовків біблійного походження. **Структурно-семантичні** видозміни включають прийоми субституції, розширення, еліпсису та алюзії.

1. Субституція нормативних фразеологічних одиниць (НФО) – цілеспрямована заміна компонентів ФО елементами, безпосередньо підпорядкованими певному комунікативному завданню, що його ставить перед собою адресант. Оказіональні заміни дозволяють оновити метафоричний образ ФО (у разі трансформування образних ФО), узгодити її абстрактну семантику з конкретною мовленнєвою ситуацією, підвищити конотації, здійснити вплив на адресата. Субституції призводять до найрізноманітніших кореляцій субституваного нормативного компонента ФО і його субститута.

Спершу розглянемо випадки видозміни фразеологізмів-ідіом. Однією з їх особливостей є те, що кожен або окремі їх нормативні елементи здатні набувати специфічного фразеологічного значення, зумовленого семантикою всієї ФО. А при субституції автори подекуди створюють такі контекстуальні умови, за яких субститути, займаючи місце нормативних компонентів, перебирають на себе їх фразеологічне значення. Нормативний і okazіональний компоненти зберігають семантичну спорідненість у межах контексту. Наприклад, структурним елементам НФО *вовк в овечій шкурі* («лицемір, який свої злі наміри ховає під личиною добродушності, чесності, лагідності¹») можна приписати такі фразеологічні значення: компоненту *вовк* – «лицемір», *овеча шкура* – «личина добродушності, чесності, лагідності». У матеріалі під назвою «*Волонтер у овечій шкурі: у Луцьку затримали афериста*» (kriminfo.ua, 10.05.2016) йдеться про чоловіка, який обдурював людей, удаючи волонтера. Про те, ким насправді є керівник Центру обміну полоненими В. Рубан, розмірковує автор у статті із заголовком «*Терорист в овечій шкурі*» (Високий замок, 13.03.2018). Ще один подібний приклад: «*Пін в овечій шкурі. Як РФ ракетами легендує свою агентуру в Україні*» (Цензор.НЕТ, 28.07.2023). У наведених вище випадках трансформації фразеологізму компонент *вовк* замінено ситуативними *волонтер*, *терорист* і *пін*. Субститути звужують ідіоматичне значення всієї ФО, називаючи конкретні денотати.

Дещо незвичними є унаочнені нижче заміни, адже замінений узуальний компонент позначає особу, а заміники – абстрактну назву: в дописі «*Цензура в овечій шкурі*» (zn.ua, 29.11.2019) автор аналізує, чи дезінформаційний комісар не зловживатиме своїми обов'язками, видаючи цензуру за боротьбу з дезінформацією. Про ризики федералізації, якої вимагає Росія для України, йдеться у статті під назвою «*Федералізація в овечій шкурі*» (ukrinform.ua, 16.06.2017). Огляд потенційних загроз та пасток для споживачів електроенергії містить публікація «*Пастка для президента, або Реформа ринку електроенергії «в овечій шкурі»*» (Дзеркало тижня, 18.05.2019).

Доволі цікавим прикладом нагромадження біблеїзмів в короткому контексті є наступний заголовок: «*Жертовне ягня чи лис в овечій шкурі*» (Високий замок, 03.10.2019). Окрім ФО *жертовне ягня*, вжитої з нормативним значенням, використано й ФО *вовк в овечій шкурі* в трансформованому вигляді. Субституція компонента *вовк* (у нормативній ФО реалізує значення «лицемір») контекстуально детермінованим *лис* («хитра, лукава людина»), виправдана екстралінгвальними умовами: автор у статті припускає, що поведінка О. Данилюка напередодні його звільнення з посади голови РНБО – тонка і хитра гра. Узуальне фразеологічне значення заміненого компонента доповнене okazіональним значенням субститута.

Існують також ФО-ідіоми, компоненти яких у синхронії позбавлені фразеологічного значення. У наведе-

¹ Значення НФО подано за А. Коваль та В. Коптіловим [7] і А. Коваль [8].

дених нижче випадках трансформувannya фразеологізму *камiнь спотикання* спостерігається субституція контекстуально зумовленими словами традиційного словоелемента *камiнь*, для якого неможливо із семантичної структури всієї ФО виокремити самостійного фразеологічного значення. Тому збережений компонент перебирає на себе цілісне значення ФО «перешкода, на яку наражаються в якій-небудь справі». Субститути ж привносять у цілісну семантику ФО своє пряме лексичне значення. Наприклад, у заголовку «*Поліцейські спотикання. Як МВС вступилося за підозрюваних у злочинах проти Майдану*» (Український тиждень, 05.10.2017) субституція традиційного компонента оказіональним *поліцейські* виправдана екстралінгвально, адже у статті йдеться про поліціантів, злочини яких проти протестувальників під час Революції гідності виправдовує керівництво Міністерства внутрішніх справ. «Перешкодою» у публікації «*Три норми спотикання*» (Закон і бізнес, 14.04.2018) є законодавчі норми, які гальмують реалізацію переважного права орендаря. Незаконне використання чат-боту «ChatGPT» стало предметом спору між американськими компаніями: «*Чат-бот спотикання*» (grinchenko-inform.kubg.edu.ua, 01.03.2024). У заголовку «*П'ять годин спотикання. Сесія Тернопільської обласної ради прийняла бюджет на 2020 рік*» (politerno.com.ua, 13.01.2020) традиційний компонент замінений обставиною часу і збагачує зміст ФО темпоральною інформацією, невластивою для сигніфікативного значення ФО. Ще один приклад: «*Тромб спотикання. Чому Меркель оголосила про припинення вакцинації AstraZeneca*» (focus.ua, 31.03.2021).

Аналогічне явище спостерігається і при трансформації НФО *Содом і Гоморра* («розпуста, безладдя, хаос») та НФО *козел відпущення, козел офірний, цап-відбувайло* («людина, на яку постійно звалюють чужі провини»): замінені компоненти *Гоморра* і *козел / цап* мають нульове значення у структурі цілісної ФО. Субститути збагачують ФО-заголовки власним лексичним значенням: у статті із назвою «*Содом і Генпрокуратура*» (detector.media, 16.01.2018) автор перелічує тематичне телевізійне розмаїття кінця 2017 року. Про те, що прем'єр-міністра України можуть звільнити через зниження рейтингу президента дізнаємось із матеріалу «*Шмигаль-відбувайло. Прем'єра принесуть в жертву Зеленському*» (politerno.com.ua, 17.01.2021). Цікавим прийомом є паронімічна заміна, яка сприяє більшому увиразненню трансформованого заголовка: «*ЦНАП-відбувайло: як саботується децентралізація*» (pravo.org.ua, 22.10.2014). Ще один приклад: «*Президент-відбувайло. Як Штайнмаєр відправився за російським кораблем і що з цього вийде*» (dsnews.ua, 13.04.2022).

Узуальні й оказіональні кореляти співвідносяться семантично нерівноцінно. Передбачені узусом компоненти позбавлені у складі ФО власного фразеологічного значення, а їх субститути впливають на семантичну структуру ФО, привносячи своє лексичне значення. Таким чином, зміст ФО в контексті є поєднанням її узуального фразеологічного значення і прямого номіна-

тивного значення субститута, який водночас натякає на тему викладеного матеріалу.

Нижче унаочнено ідіоми, які зазнали суттєвіших семантичних видозмін, спричинених субституцією нормативного компонента. Наприклад, про численні проблеми, пов'язані із врегулюванням роботи Національного офісу інтелектуальної власності (НОІВ), та законопроекти, якими намагаються їх вирішити, читаємо в публікації із заголовком «*НОІВ ковчег*» (Закон і бізнес, 14.03.2020) (НФО: *Ноїв ковчег* – «надійний притулок від негоди чи злигоднів; переповнене різними людьми приміщення»). Трансформацією автор, можливо, хотів передати зміст: «сукупність різноманітних проблем». Застосована паронімічна атракція надає заголовку яскравого прагматичного ефекту. У назві статті «*Земля необітована*» (Тиждень, 27.02.2009) (НФО: *земля обітована, обіцяна земля* – «багатий край; місце чиєсь заповітної мрії») оказіональний компонент виражає антонімічне до узуального поняття. Публікація розповідає про труднощі повернення депортованих кримських татар до Криму після їх реабілітації. Значення ФО в цьому контексті можна передати як «негостинний край».

До паремій також застосовують прийом субституції. Паремії традиційно позбавлені цілісного ідіоматичного значення, проте здебільшого виражають узагальнено-переносний зміст, який унаслідок структурних трансформацій видозмінюється. Виявлено випадки конкретизації значень паремій-біблїзмів. Наприклад, паремія «*Не розсипайте бісер перед... жури!*» (zaxid.net, 23.08.2010) (НФО: *не кидайте (не мечіть) бісеру перед свинями* – «не витрачайте марно слів перед людьми, які не здатні зрозуміти вас і не погодяться (з вами)») називає матеріал про те, що жури конкурсу на кращу концепцію пам'ятника Богдану-Ігорю Антоновичу складається з осіб, далеких від скульптурного мистецтва. Компонент *свині* з сигніфікативним фразеологічно зумовленим значенням «люди, які не здатні зрозуміти і погодитись із вами» замінено ситуативним словоеlementом *жури*, котрий конкретизує, які саме люди мають на увазі в цьому випадку. Однак, субституція, яка актуалізувала внутрішню форму всієї ФО і витісненого компонента зокрема, акцентувала увагу на прямому значенні прототипа компонента – лексемі *свиня*, яке традиційно має негативну конотацію, якщо її використовують для характеристики людей. Таким чином, заголовок не лише називає статтю, алюзивно інформує про її зміст, але й іронічно, а можливо, навіть саркастично оцінює ситуацію та осіб, описаних у ній.

Слова-субститути перебрали на себе фразеологічне значення витіснених компонентів, позначаючи і називаючи конкретний референт, уточнюючи значення ФО в конкретних мовленнєвих умовах і сигналізуючи про тему матеріалу. Конотативне значення оказіональних ФО інтенсифікувалося, актуалізувались експресивно-емоційні та оцінні семи.

Зафіксовані також приклади надання паремії додаткового смислового навантаження, наприклад, заголовок «*Голос волаючого з трибуни: Як депутати Закарпат-*

ської облради «достукуються» до Києва» (zak.dero.ua, 27.09.2018) (НФО: *голос волаючого в пустелі* – «даремний заклик до кого-небудь, залишений без уваги, без відповіді») реалізує нормативний зміст ФО. Фразеологічно зумовлене значення має фрагмент ФО *волаючий в пустелі*, а його субститут з *трибуни* доповнює семантику ФО прямим значенням. У статті йдеться про депутатів Закарпатської облради, які марно апелюють до центральної влади у намаганні вирішити локальні питання.

Трапляються й випадки субституції, за яких паремія, не втрачаючи своєї метафоричності, значно більшою мірою змінює своє значення, наприклад, стаття під назвою «*Посієш норму – пожнеш договір*» (Закон і бізнес, 14.04.2018) містить інформацію про те, на які норми закону аграріям слід звернути увагу, аби не втратити права на оренду угідь. Загальне значення нормативної біблійної паремії *посієш вітер – пожнеш бурю* (застереження для тих, хто займається інтригами, вносить розбрат у відносини між людьми, оскільки всі наслідки цього можуть обернутися насамперед проти самих інтриганів-недоброзичливців) втрачено. Збереглась лише загальна концепція паремії: створюючи причини для чого-небудь, отримаєш і наслідки.

Фразеологізми предикативного характеру, позбавлені переносного значення (окремі паремії та крилаті вислови), також зазнають субституції в назвах статей. Їх оказіональні варіанти реалізують прямий зміст складових компонентів новоутворених ФО, зумовлений лексичним значенням субститутів. Доволі частотним є обігрування у заголовках НФО *не хлібом єдиним (живе людина)* зі значенням «людина не може обмежитися самим лише задоволенням матеріальних потреб; духовні запити не менш важливі для неї». Наприклад, «*Не шубами єдиними*» (Україна Молода, 29.05.2019) (як парламентарі обирають між інтересами бізнесу і захистом тварин); «*Не гречкою єдиною: чим політики переконують виборців перед місцевими виборами*» (www.dw.com, 18.09.2020); «*Не «короною» єдиною: навіщо страхувати співробітників від критичних захворювань*» (www.mind.ua, 06.10.2020); «*Не коронавірусом єдиним: російська біологічна зброя загрожує світові*» (ukrinform.ua, 10.03.2020), «*Не Тисою єдиною. Українець втік по Дніпру на матраці в Білорусь, там його судили*» (bbc.com, 22.04.2024), «*Не петицією єдиною! Розбираємо найкращі варіанти для допомоги громадським активістам*» (cs.detector.media, 11.03.2024), «*Не Кремнієвою долиною єдиною: у яких країнах вигідно розвивати IT-бізнес?*» (pravda.com.ua, 14.01.2022). Ми натрапили й на кілька випадків трансформації НФО *перед Богом усі рівні* (принцип соціальної рівності): «*Перед кредитом усі рівні. УКБС пропонує вдосконалити умови участі в цільових аукціонах*» (Закон і бізнес, 11.04.2009); «*Перед зарплатою всі рівні. Велика Британія «скорочує розрив між багатими та бідними»*» (Закон і бізнес, 09.05.2009); «*Перед пенсією всі рівні*» (Закон і бізнес, 07.08.2010) (колишніх міністрів та державних секретарів Німеччини позбавили підвищених пенсій); «*Перед пам'яттю всі рівні – до питання почесних похо-*

вань у Кіровограді» (rk.kr.ua, 08.07.2015); «*Перед вірусом ми всі рівні: лідери п'яти держав запропонували план боротьби з коронавірусом на глобальному рівні*» (vgolos.com.ua, 01.04.2020). Зафіксовані й трансформації інших безобразних НФО, наприклад, «*Не використовуй прапор всує. Синьо-жовте полотнище захищать від реклами*» (Закон і бізнес, 11.07.2009) (НФО: *не призывай Ім'я Господа, Бога твого, надаремно (всує)* – друга заповідь Бога); «*Шляхи реформи несповідимі. У законотворців і мантиєносців досі немає згоди у виборі нового маршруту для правосуддя*» (Закон і бізнес, 21.03.2009) (НФО: *шляхи Господні несповідимі* – «в житті людини все йде за намеченим планом Бога, і його волі просто необхідно довіряти»).

Наведені вище ФО-заголовки виконують яскраву прагматичну функцію, адже ФО, які традиційно належать до високого, книжного стилю, вжиті у невластивих для них контекстах і критично оцінюють події, явища тощо, про які повідомляє публіцистичний матеріал.

2. Розширення компонентного складу оказіональними словоелементами, які актуалізують пряме лексичне значення слова-компонента, до якого належать і відновлюють його валентноздатність.

Новий лексичний елемент розширює структурні межі фразеологізму, приєднуючись до субстантивного компонента і виступаючи в ролі узгодженого або неузгодженого означення. Поширювачі можуть розташовуватися препозитивно, наприклад, заголовок «*Податковий камінь спотикання*» (polissya.org, 20.11.2017) називає статтю, у якій йдеться про незаконність скасування податку на нерухоме майно. Оказіональні елементи можуть також розщеплювати ФО, розташовуючись інтерпозитивно. Наприклад, про схеми використання офшорних зон і практику боротьби з ними повідомляється у статті із назвою «*Вигнання з офшорного раю*» (jurliga.ligazakon.net, 21.08.2012). Заклик Єврокомісії до членів ЄС посилити співпрацю у виявленні податкових злочинів містить матеріал із заголовком «*У Європі почнеться вигнання з «податкового раю»*» (visnuk.com.ua, 14.12.2012). В обох наведених прикладах традиційну фразеологічну синтаксичну структуру ідіоми *вигнання з раю* («безповоротна втрата чогось») поширено словами, які сприяють відновленню внутрішньої форми ФО. Слова-поширювачі конкретизують фразеологічне значення, співвідносячи його з конкретними референтами. Аналогічне мовне явище спостерігається і в наступному випадку трансформації ідіоми: «*Кремлівський вовк в овечій шкурі: Російські агресивні військові навчання представлені як навчання протидії тероризму*» (www.iccgr.org, 10.10.2020) (НФО *вовк в овечій шкурі*). Оказіональна ФО уточнює, про якого саме лицеміра йтиметься у статті. У нижче поданому прикладі розширення стосується двох компонентів ідіоми, причому один із поширювачів є узгодженим, інший – неузгодженим означенням: «*Відокремити зерно істини від інформаційної половини*» (golos.com.ua, 21.06.2018) (НФО: *відділяти кукуль від пшениці; відділяти зерно від половини* – «відокремлювати добре від поганого»). Публікація розповідає про безкоштовні

газети-одноденки, здебільшого агітаційні, та їх сумнівну якість порівняно із серйозними періодичними виданнями.

Розширення стосується і паремій, наприклад, у ФО-заголовку «*Наша міліція нас оберігає або Голос волаючого в пустелі халатності*» (postup.lg.ua, 01.04.2012) (НФО: *голос волаючого в пустелі* – «даремний заклик до кого-небудь, залишений без уваги, без відповіді») поширювачем є неузгоджене означення.

Компоненти, до яких приєднуються поширювачі, реалізують свою переносну семантику, попри актуалізацію їх прямого значення. Контекст характеризує вже не абстрактні поняття, а конкретну ситуацію. Такі заголовки сигналізують про висвітлену в матеріалі проблематику.

3. Фразеологічна алюзія – така видозміна фразеологізму, при якій на НФО натякають окремі її компоненти, синтаксична конструкція, інтонаційна будова. При фразеологічній алюзії відбувається найбільший відхід від узвичаєної форми, а подекуди і змісту НФО. Зафіксовано кілька типів цього прийому: вільний переказ ФО, використання образу ФО та фразеологічний аналог. Перший тип характеризується суттєвими граматичними деформаціями ФО: ФО вжита в повному (чи майже повному) лексичному складі, але інкорпорація її компонентів у контекст відбувається у довільній формі. Семантика ФО набуває додаткових смислових і експресивно-оцінних відтінків, не зазнаючи при цьому суттєвих трансформацій сигніфікативно-денотативного характеру. Такі видозміни стосуються ідіоматичних ФО з живою внутрішньою формою, яка актуалізується. Наприклад, допис під назвою «*Чаша гірких вражень від мобілізаційних потуг*» (galinfo.com.ua, 13.08.2014) (НФО: *випити гірку чаю* – «зазнати багато страждань, лиха, поневірянь») розповідає про нелогічну і неефективну специфіку набору військових до української армії. Завдяки вільному введенню ФО в контекст компоненти набувають ознак вільних лексем і проявляють у реченні здатність до валентності; окремі компоненти експлікуються завдяки додатковим словам.

Прийом використання в контексті образу ФО спричиняє порушення її семантики. У контексті вжито лише деякі компоненти ФО-паремії. Головною метою адресанта мовлення в таких випадках, очевидно, є використання яскравого образу НФО для надання оцінки описуваному явищу, підвищення експресивності та збільшення прагматичного ефекту висловлювання. У публікації «*Як Порошенко сам собі яму копав*» (zik.ua, 10.12.2019) (НФО: *хто яму копає, сам в неї впаде* – «підступно, таємно готувати комусь неприємності») критикуються дії П. Порошенка, який у ролі президента України підписав із Росією Мінські домовленості щодо врегулювання ситуації на окупованих територіях України. Тут реалізується зміст «П. Порошенко сам собі влаштував неприємності».

Фразеологічний аналог полягає у заповненні синтаксичної конструкції НФО (паремій та інших ФО предикативного типу) оказіональними словами, співвідносними з висвітлюваною проблематикою. Витіснення

може бути абсолютним або частковим. При абсолютному витісненні всі позиції нормативних компонентів замінюються оказіональними, наприклад, «*Законодавець не запутає – суддя не схибить. Причиною помилок, як правило, є нестабільність правових норм та відсутність єдиної практики з розгляду певних категорій спорів*» (Закон і бізнес, 19.09.2009) (НФО: *Бог не видасть, свиня не з'їсть* – «надія на те, що нічого поганого не станеться, що вихід із важкого становища буде знайдено»). До трансформації залучена ФО з узагальнено-образним значенням, її оказіональний варіант теж реалізує метафоричний зміст, конкретизований у заданих контекстуальних умовах. У наведеному нижче прикладі збережено один узуальний компонент, наприклад, зі статті із назвою «*Посієте безладдя – зберете люті! Воздям демонстрантів пригрозили стратою*» (Закон і бізнес, 20.06.2009) (НФО: *посієш вітер – пожнеш бурю* – застереження для тих, хто займається інтригами, вносить розбрат у відносини між людьми, оскільки всі наслідки цього можуть обернутися насамперед проти самих інтриганів-недоброзичливців) дізнаємося про те, що прокурор іранської провінції Ісфахан пригрозив бунтівникам стратою. Далі наведемо приклад створення фразеологічного аналога на базі безобразної ФО: «*На дорозі всі п'яниці рівні! Велосипедистів напідпитку судитимуть за «водійськими законами*» (Закон і бізнес, 25.04.2009) (НФО: *перед Богом усі рівні* – принцип соціальної рівності). Оказіональний фразеологізм, як і узуальний, реалізує прямі лексичні значення складових елементів. Попри це, загальний принцип традиційної ФО збережено.

Використання синтаксичної конструкції як сигнального елемента ФО збільшує конотації заголовків, які, представлені ситуативно детермінованими словами, натякають на тему статті.

4. При еліпсисі ФО збережені компоненти перебирають на себе значення всієї ФО. Наприклад, «*Голос волаючого. Як чехи і словаки намагалися «достукатися» до радянських друзів у серпні 1968 року*» (radiosvoboda.org, 22.08.2018) (НФО: *голос волаючого в пустелі* – «даремний заклик до кого-небудь, залишений без уваги, без відповіді»). Незважаючи на часткову наявність у тексті паремії, її традиційний зміст зберігається повністю. Те саме явище спостережене у заголовку: «*Не ковідом єдиним: від захворювань легень помирають тисячі українців*» (volynnews.com, 12.11.2021). Еліпсис менше, ніж інші прийоми трансформації, увиразнює нову ФО.

Синтаксичні трансформації НФО призводять до їх дефразеологізації, наприклад, у статті із назвою «*Не посієш – не пожнеш*» (bdh.net.ua, 20.04.2020) (*що посієш, те й пожнеш* – «за добрі вчинки отримаєш винагороду, за погані – покарання») йдеться про те, що попри пандемію, слід думати і про весняну посівну. За допомогою заперечної частки *не* автор змінив не лише синтаксичний зв'язок між компонентами паремії, але й її значення в цілому, яке, співвідносне з темою статті, сприймається буквально.

Трансформації фразеологізмів спостерігаються і при збереженні нормативної форми ФО. Тоді видоз-

міні зачіпають її семантичну структуру (**семантична трансформація**). Автор створює мовну гру завдяки вдало організованому контексту. Так, ужити в заголовку «*Блудний син знову вдома: Україні повернули вкрадену нацистами картину*» (Високий замок, 15.07.2020) ідіому *блудний син* («людина, що розкалася в своїх помилках») реципієнт спершу сприймає як словосполучення із переосмисленим значенням, наступні ж слова *знову вдома* повертають його до етимона цього словосполучення внаслідок актуалізації компонента *блудний* («який блудить, блукає, постійно змінюючи місце перебування» (і який нарешті повернувся)). Однак уже подальша інформація переконує адресата, що він знову помилився: йдеться про картину «Блудний син із повією» П'єра Луї Гудро. За допомогою ФО досягнуто стилістичного ефекту ошуканого очікування. Те, що стаття із заголовком «*Кожної тварі – по парі...*» (Україна Молода, 04.02.2020) (НФО: *кожної тварі по парі* – цитата зі Старого Заповіту) присвячена не біблійній тематиці, читач дізнається після її прочитання: російські снайпери прибувають на окупований Донбас і працюють парами, виконуючи свої бойові завдання. У компонент *твар* вкладено не біблійний зміст «будь-яка істота, живе створіння; тварина», а лайливий – «підла, мерзенна людина».

Порушення традиційної валентності НФО-ідіоми – синтаксична трансформація, яка спричиняє зміну її семантики: «*Експертизі умилі руки*» (Закон і бізнес, 07.05.2019) (НФО: *умити руки* – «ухилитися від відповідальності, лицемірити»). Замість узвичаєного суб'єкта дії фразеологізм називає об'єкт, на який дія спрямована. У статті повідомляється про те, що суд відхилив результати експертизи у справі про смертельну ДТП в Харкові.

Висновки. Трансформовані ФО біблійного походження в українській періодиці – досить поширене явище. Трансформації торкаються фразеологізмів усіх типів семантичної злітності компонентів.

Зафіксовані випадки застосування до українських біблійних ФО, ужитих у заголовках публіцистичних статей, таких структурно-семантичних прийомів трансформації: субституція, розширення компонентного складу контекстуально детермінованими лексемами, фразеологічна алюзія (вільний переказ, використання образу, фразеологічний аналог) та еліipsis. Суто семантичні трансформації, за яких структура залишається незмінною, представлені прийомами мовної гри та зміни валентності ФО.

При трансформаціях ФО з переносним значенням відбуваються: 1) конкретизація узуального значення ФО, 2) набуття додаткових денотативних сем, 3) набуття компонентами ФО ознак вільних лексем із прямими значеннями, 4) зміна значення на рівні сигніфікату та денотату, 5) буквалізація значення. ФО, позбавлені метафоричності, реалізують зміст, який є результатом суми лексичних значень складових в новоутвореній ФО.

Конотативне значення трансформованих біблійних ФО інтенсифікується, актуалізуються його експресивно-емоційні та оцінні семи. ФО, які традиційно належать до книжного стилю і мають дидактичний характер, у заголовках часто звучать іронічно чи саркастично, внаслідок чого їх стиль знижується до розмовного.

Інформативна функція заголовків, у яких вжиті трансформовані біблеїзми, факультативна. Заголовки містять лише алюзію на тему, про яку мовиться у статті. Головну роль здебільшого відіграє прагматична функція: оказіональні ФО чинять вплив на реципієнта незвичністю форми, складу, значення, сфери вживання, зацікавлюючи його та спонукаючи до прочитання матеріалу, або й нав'язуючи своє ставлення до конкретної події, факту, явища тощо. Очевидно, це і є головною метою творця трансформованого фразеологізму.

Подальше вивчення видозмінених ФО в ролі публіцистичних заголовків надасть можливість виявити й дослідити інші їх семантико-прагматичні риси, які проявляються при трансформаціях.

Література:

1. Лакомська І. В. Семантика і структура фразеологізмів у газетних заголовках: впливовий аспект : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Одеса. 2018. 23 с.
2. Красавіна В. В. Фразеологізми-трансформери в заголовках електронних видань ЗМІ (на матеріалі інтернет-видання «Український тиждень»). *Література та культура Полісся*. № 98. Серія: Філологічні науки. 2020. № 14. С. 257–262.
3. Фіголь Н. М., Файчук Т. Г. Модифіковані фраземи в заголовках сучасних мас медіа. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2020. Вип. 76. Т. 1. С. 147–156.
4. Кондратенко Н. Трансформація фразеологізмів в українському медіадискурсі як реалізація ігрової комунікативної стратегії. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. 2020. Вип. 2 (44). С. 468–473.
5. Хороз Н. С. Актуальні питання української та хорватської фразеології. *Компаративні дослідження слов'янських мов та літератур. Пам'яті акад. Л. А. Булаховського*. 2007. № 7. С. 253–261.
6. Хороз Н. С. Семантико-прагматичний потенціал української трансформованої фразеології. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2019. Вип. 43. Т. 1. С. 116–120.
7. Коваль А. П. Спочатку було слово: Крилаті вислови біблійного походження в українській мові. Київ: Либідь, 2012. 312 с.
8. Коваль А. П., Коптілов В. В. Крилаті вислови в українській літературній мові. Київ: Ярославів вал, 2013. 704 с.

References:

1. Lakomska, I. V. (2018). Semantyka i struktura frazeologizim u hazetnyh zaholovkah: vplyvovyi aspekt [Semantics and Structure of Phraseologisms in Newspaper Headlines: Influential Aspect]: PhD thesis abstract. Odessa, 23 p. [in Ukrainian].

2. Krasavina, V. V. (2020) Frazeolohizmy-transformery v zaholovkah elektronnyh vydan ZMI (na materiali Internet-vydannia «Ukrainskyi tyzhden») [Phraseologisms-transformers in the headlines of electronic mass media (based on the articles of «Ukrainskyi tyzhden» Internet periodical]. *Literatura ta kul'tura Polissia*. Vol. 98. Seriya: Filolohichni nauky [Literature and culture of Polissia. Series: Philological Sciences]. Vol. 14. pp. 257–262 [in Ukrainian].
3. Figol, N.M., Faychuk, T.H. (2020). Modyfikovani frazemy v zaholovkah suchasnyh mas media [Modified Phrases in Modern Media Headlines]. *Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky* [Scientific notes of the Institute of Journalism] Vol. 76. Issue 1. pp. 147–156 [in Ukrainian].
4. Kondratenko, N. (2020). Transformatsiya frazeolohizmiv v ukrayins'komu mediadyskursi yak realizatsiya komunikativnoyi stratehiyi [Transformation of Phraseologisms in Ukrainian Media discourse as a realization of a Game Communicative strategy]. *Naukovyi visnyk Uzhhorods'koho universytetu*. Seriya: Filolohiya. [Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Philology]. Vol. 2 (44). pp. 468–473 [in Ukrainian].
5. Khoroz, N.S. (2007). Aktual'ni pytannia ukrayins'koyi ta horvats'koyi frazeolohiy [Current issues of Ukrainian and Croatian phraseology]. *Komparatyvni doslidzhennia slovians'kyh mov ta literatur* [Comparative studies of Slavic languages and literatures. In memory of Academician Leonid Bulakhovsky]. Vol 7. pp. 253–261 [in Ukrainian].
6. Khoroz, N.S. (2019). Semantyko-prahmatychnyi potentsial ukrayins'koyi transformovanoyi frazeolohiyi [Semantic and pragmatic potential of Ukrainian transformed phraseology in publicistic headlines]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Seriya: Filolohiya [Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Philology]. Vol. 43. Issue 1. C. 116–120 [in Ukrainian].
7. Koval, A.P. (2019). Spochatku bulo slovo: Krylati vyslovy bibliynoho pohodzhennia v ukrayins'kii movi [In the beginning was the word: Popular sayings of biblical origin in the Ukrainian language]. Kyiv: Lybid', 312 p. [in Ukrainian].
8. Koval, A.P., Koptilov, V.V. (2013). Krylati vyslovy v ukrainskii literaturnii movi [Winged expressions in the Ukrainian literary language]. Kyiv: Yaroslaviv val, 704 p. [in Ukrainian].

РОЗДІЛ 2 ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 821.161.2-14.09:821.142

DOI <https://doi.org/10.32782/philspu/2025.10.11>

ГОМЕР ЯК ТЕКСТ У ЛІРИЦІ ЛІНИ КОСТЕНКО: ІНТЕРПРЕТАЦІЯ І ТРАНСФОРМАЦІЯ

Гальчук Оксана Василівна,

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри світової літератури

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

ORCID ID: 0000-0002-33676-7356

Researcher ID: AEB-3268-2022

Scopus Author ID: 57219906126

У статті проаналізовані поетичні твори Ліни Костенко, об'єднані топомосом «Гомерів текст», під яким розуміється постать давньогрецького поета і його твори як об'єкт художньої рецепції. Дослідження його інтерпретації поеткою зумовлене потребою осмислення авторського прочитання біографії і творів Гомера як певного етапу в розвитку української античності – традиції запозичення і трансформації набутих давніх греків і римлян в нашої літературі. Мета студії – визначити основні тенденції прочитання Ліною Костенко «Гомерового тексту», з'ясувати його функції у творах письменниці, проаналізувати мотивний комплекс, оприявлений крізь його оптику. З'ясовано, що для авторської інтерпретації притаманне використання імені давньогрецького аеда як синоніма до «давнина» («Міс Істина»), а фактів його легендарної біографії – мотивом для роздумів про час, славу і вічність у поетичному портреті митця іншої епохи («Під вечір виходить на вулицю він...»). Гомер у поезії Ліни Костенко постає і як автор, твори якого формують національну ідентичність читача («Карташинський лиман» і «Циганська муза»), є частиною його знань про історичне минуле («Скіфська одиссея»).

Мотиви і образи Гомерової «Одіссеї» Ліна Костенко влітає в поему-баладу «Скіфська одиссея» як частину інтертексту для характеристики мислення головного героя, його особистого досвіду і колективної пам'яті. Застосувавши порівняльний підхід, автор статті визначає, що, незалежно від контексту, «Гомерів текст» у Ліни Костенко перетворюється на інтертекст у поетичних візіях української історії, універсалізації українського досвіду і в ословненні антропологізму авторки. Рецепція поеткою гомерівських топосів увиразнює діалогізм її ідіостилу.

Ключові слова: Ліна Костенко, «Гомерів текст», інтерпретація, трансформація, антропоцентризм, ідентичність.

Halchuk Oksana. Homer as a Text in Lina Kostenko's Lyric Poetry: Interpretation and Transformation

The article analyses Lina Kostenko's poetic works united by the topos of the "Homeric text," understood as the figure of the ancient Greek poet and his oeuvre as an object of artistic reception. The study of Kostenko's interpretation is driven by the need to comprehend the author's reading of Homer and his works as a stage in developing Ukrainian classicist heritage – a tradition of borrowing and transforming the legacy of ancient Greeks and Romans within Ukrainian literature. The study aims to identify the main trends in Kostenko's reading of the "Homeric text," to clarify its functions in her works, and to analyse the complex motifs expressed through its lens.

Kostenko's interpretation is characterised by using Homer's name as a synonym for "antiquity" (e.g., in *Miss Truth*). The legendary details of his biography serve as a poetic lens for reflecting on time, fame, and eternity in the portrait of an artist from another era ("Toward Evening He Steps into the Street..."). In Kostenko's poetry, Homer appears both as the author whose works shape the reader's national identity (as in *Kartashynsky Estuary* and *The Gypsy Muse*), and as a component of historical knowledge (*Scythian Odyssey*).

Kostenko weaves the motifs and imagery of Homer's *Odyssey* into the ballad-poem *Scythian Odyssey* as part of the intertext used to characterise the protagonist's worldview, personal experience, and collective memory. Using a comparative approach, the article argues that regardless of the context, the "Homeric text" in Kostenko's work becomes an intertext within poetic visions of Ukrainian history, a tool for universalising Ukrainian experience, and a means of articulating the poet's anthropocentric worldview. Her reception of Homeric topoi highlights the dialogic nature of her idiolect.

Key words: Lina Kostenko, "Homeric text," interpretation, transformation, anthropocentrism, identity.

Вступ. Як відомо, рецепція творчої постаті Гомера в українській літературі має тривалу і плідну традицію. Від пам'яток киеворуської літератури, творів П. Русина, Г. Сковороди, Т. Шевченка, перелицювання С. Руданського і переспівів П. Ніщинського до інспірованих «Одіссеєю» творів П. Куліша, М. Рильського, М. Зерова та ін. мотиви та образи Гомерових поем органічно ввійшли в український літературний простір. Серед письменників, які надихались його творчістю,

і Ліна Костенко. Адже її образна система, як слушно зауважують дослідники (М. Борецький і Н. Онищак, В. Панченко, В. Саєнко, Ю. Ковбасенко і С. Дячок та ін.), органічно вписана в широкий культурний контекст світового рівня, що, своєю чергою, є однією з констант її індивідуального стилю. Як слушно зауважувала В. Саєнко, «безперечною домінантою є міфопоетична лінія, прокреслена в її поезії, що зумовлено не лише трансісторичністю міфу і легенди, їх здатністю до

репродукції, розчинення й оживлення у нових художніх структурах, але й тим, що сама природа індивідуальної творчості Ліни Костенко до цього спонукає і цим постійно живиться» [3, с. 227].

Потужним джерелом інтертекстуальності творів Ліни Костенко є античність як історико-культурна епоха. Як моделі для саморефлексії та осмислення сучасності, античні топоси – мотиви й образи давньогрецької і римської міфології та літератури, історичний і мистецький фактаж – інкорпуються в тексти Ліни Костенко, витворюють особливий художній і інтелектуальний «малюнок» її поезії.

Показовою вважаємо інтерпретацію творчої постаті Гомера, з ім'ям і епічними поемами якого й асоціюється для більшості читачів античність загалом. Актуальність дослідження інтерпретації Ліною Костенко Гомера як тексту зумовлена потребою осмислення його авторського прочитання як певного етапу в розвитку української античності – традиції запозичення і трансформації набутоків давніх греків і римлян у нашій літературі.

Мета студії – визначити основні тенденції інтерпретації Ліною Костенко постаті і творчості Гомера, з'ясувати функції «Гомерового тексту» у творах письменниці, проаналізувати мотивний комплекс, оприявлений крізь його оптику. Під «Гомеровим текстом» розуміємо факти легендарної біографії давньогрецького аеда і мотиви та образи його «Іліади» й «Одіссеї», рецепційовані і нерідко трансформовані в новому контексті.

Матеріали та методи. Текстовим матеріалом дослідження є твори Ліни Костенко з поетичних книг «Вибране» (1989) і «Триста поезій» (2024), спільним топосом яких є «Гомерів текст», оприявлений на різних структурних рівнях. Методами для визначення особливостей авторської інтерпретації і трансформації «Гомерового тексту» є міфопоетичний, компаративний і інтертекстуальний.

Результати. Ліна Костенко демонструє широкий діапазон тлумачення постаті Гомера і перехід її в символічну площину. У залежності від контексту вона акцентує на певному аспекті легендарного життєпису автора перших писемних пам'яток античної доби, на ролі в античній літературі, увиразнюючи його «присутністю» провідні мотиви твору. Так, у вірші «Міс Істина» філософські міркування про підміну істини супроводжуються поетикою маскараду: омана персоналіфікована то в образі учасниці сумнівного конкурсу краси (*міс Істина*), то вселенської шльондри (*«вміє дієвати / Під ліхтарем тупцюючи старим»*), то безвідмовної весталки, до обов'язків якої входила і храмова проституція (*«Підновлює затаскану весталку, / що продавалась біля різних ватр»*). Ім'я автора «Іліади» й «Одіссеї» зринає в іронічному узагальненні Ліни Костенко, що світ, на жаль, із цим зіштовхується з давніх-давен: *«З часів прапрадіда Гомера аж до сьогоднішнього дня / немає кращого гримера, ніж добросовісна брехня»* [22, с. 147]. Так Гомер стає позначенням і часу (далекого минулого), і традиції міфологізування дійсності як автор поем, уґрунтований на циклах міфів про троянську війну і повернення її героїв.

У творі «Під вечір виходить на вулицю він...» ім'я Гомера утворює «вертикальний» контекст в авторському осмисленні теми визнання і безсмертя, репрезентований у постаті Данте Аліґ'єрі. Тут маємо справу з поетичним біографізмом в алюзії на факти з життя «останнього поета середніх віків і першого поета Нового часу», як-от: засудження до смерті і вигнання з рідної Флоренції, а потім тривалої судової тяганини з Равенною, містом поховання Данте, щоб повернути його тіло «малій батьківщині»: *«Флоренція плаче: він звідси, він наш! / Колись прокляла і прогнала вона ж»* [2, с. 151]. «Невдячній» Флоренції авторка протиставляє історію семи античних міст (Афіни, Родос, Аргос, Саламін, Смірна, Колофон і Хіос), які змагалися за право називатися рідним містом Гомера: *«Сім міст сперечались, що їхній Гомер. / А ти ж, моє місто, – єдине, одне!»* [2, с. 151]. Так Ліна Костенко розмірковує про поширений сценарій драматичної долі митця, до якого слава приходить лише по смерті.

В інших поезіях – «Карташинський лиман» і «Циганська муза» – тлумачення образу Гомера ускладнюється, і акцент із постаті поета переноситься на роль його творів у житті давніх греків. Відомо, що, як зразки епічної поезії, «Іліада» й «Одіссея» мали навчити давньогрецьке суспільство думати про себе як про єдність і цілісність: вони містили систему маркерів на позначення індивідуальної чи/ї колективної totoжності – зі сфери духовного (віра в богів; божественні неписані закони; колективна пам'ять тощо) і зі сфери тілесності (їжа, речовий світ, мова тіла). Тож коли Ліна Костенко осмислює проблему знецінення і незнання людьми свого історичного минулого, то звертається до Гомера як до митця, твори якого формували національну ідентичність. Відтак відсутність такої постаті в культурі будь-якого народу, на думку авторки, це трагедія: *«Твою славу цури розтягли по світах, і немає у тебе Гомера»* [2, с. 107]. Образ Карташинського лиману (*«Карташинський лиман... Карташинський лиман... / Незастояне люстро свободи»*), який, перетворений на заповідник, міліє, постає метафорою «здрібніння» сучасника, що відмовляється від традиції минулого, де шанувався дух свободи: *«Ми, нащадки героїв, співців і гульвіс, / – ми тепер такі безшабельні!»* [2, с. 107]. Тренос за генієм національного епосу вписується в авторську концепцію історичної пам'яті, яку повинні знати і берегти нащадки.

Аналогічна інтерпретація образу Гомера і в поемі «Циганська муза». Лейтмотив твору – митець, його покликання і драматична доля. Це один із традиційних мотивів поезії Ліни Костенко, який оприявлюється в історіях українських і зарубіжних митців. Особливо тих, хто розплачувалися в житті і за свій талант, і за свою інакшість відчуженням, невлаштованістю особистого життя, запізнiliм визнанням. Такою є і героїня «Циганської музи» Папуша («лялечка»), народжена в Польщі Броніслава Вайс, яка стала першою в історії ромів поеткою. У 1956 році вийшла її збірка лірики «Пісні Папуші». Але публікація не принесла авторці визнання серед ромів, а навпаки – її вважали зрадни-

цею, яка відкрила їхні таємниці чужинцям. У поемі «Циганська муза» Ліна Костенко відтворює сповнену трагічних поворотів біографію Папуші, яка відстоює не тільки власне право на Голос, а й намагається переконати свій народ у необхідності закарбуватись у Слові. Натомість її зусилля напштовхуються на відчайдушний супротив ромів, які вважають, що, якщо вони не мають держави (характерно, що її атрибутами називають тюрму і війну), то не потребують і тих, хто зафіксує їхню історію чи то в науковій (його символом є *Флавій*), чи то в художній формі (асоціюється з *Гомером*): «Якби у нас тюрма, якби ми йшли війною, / – тоді б нам треба був і Флавій, і Гомер» [1, с. 404]. Тут поряд з ім'ям давньогрецького поета маємо імпліцитне покликання на його «Іліаду» як поему про війну, міфо-легендарна оповідь про яку для багатьох поколінь еллінів стала сторінкою славетної історії. Тож, як і в «Карташинському лимані», у поемі «Циганська муза» Ліна Костенко вживає ім'я Гомера в ролі «архітектора» нації, яка має збудувати власну державу.

Рецепція Гомерового тексту в поезії, де осмислюється актуальна для українського суспільства проблематика, як питома для творчості Ліни Костенко тенденція оприявлюється і в циклі «Інкустації». Так, авторка відзначає деструктивну ситуацію, коли замість словесних новотворів (а сама Ліна Косенко, як відомо, активно поповнила наш поетичний лексикон численними окказіоналізмами), мову «катують» штучними конструктами: «О мово, ти іще жива. Тяжкі твої тортури. / Колись творилися слова, тепер – аббревіатури» [1, с. 549]. Запитуючи читача «в чім порятунок», Ліна Костенко іронізує: «Гумор – не Гомер. / Як тій дитині зватися Богданком, / коли епоха зветься НТР?!» [1, с. 549]. В імені «Гомер» маємо алюзію на вислів «гомеричний сміх» як надзвичайно голосний, масштабний, пов'язаний із зображенням в «Іліаді» і «Одіссеї» сміху олімпійських богів. У контексті вірша Ліни Костенко він ще й «щирий», «традиційний», на противагу тимчасовому і штучному.

У цьому ж циклі «Інкустації» поетка реципіює образи «Іліади». Троя, Лаокоон, Кассандра інтерпретуються метафорами самопрезентації авторки-мисткині, для якої життя – це постійна боротьба за право на творчу свободу: «А слово – струм. А слово – зброя. / А віще слово – вічове. / Душа, зруйнована, як Троя, / своїх убивць переживе» [1, с. 542]. На відміну від узвичаєної в нашій літературі ще з часів бароко історико-політичної паралелі «Троя – Київ (Україна)», Ліна Костенко переадресовує змістове навантаження топосу, по-перше, у простір особистого і мистецького, по-друге, надає Трої іншого тлумачення – оптимістичної трагедії: навіть намагання недоброзичливців зруйнувати її душевний спокій авторка намагається перетворити на джерело натхнення. В іншому творі типологічно близьким образом-символом боротьби з несприятливими обставинами постає в авторській інтерпретації Лаокоон – троянський жрець, який попереджував городян про загибель міста, але волею богів, які вже вирішили долю Трої, був скараний разом із синами жадливою

смертю. Велетенські змії, які душать Лаокоона, пересмислюються Ліною Костенко як «підступність», «зрадливість», «заздрісність» посередності, що опиняється перед обличчям справжнього таланту: «Вириваюсь, як Лаокоон. / Змії тепер метиковані. / То душили, / тепер обнімають» [1, с. 542]. Це іронічно-гірке спостереження ґрунтується і на власному досвіді поетки, яка пережила роки замовчування, намагання ревних служителів соцкритики загнати її в прокрустове ложе «радянського» митця, а зі зміною суспільно-історичних реалій – їхню лицемірну доброзичливість. Отже, в образі Лаокоона актуалізується саме його приналежність до тих, хто виражає себе у слові і для кого це слово стає причиною нещастя. На жіночий варіант образу проклятого за свої слова пророка, що також належить до Гомерового тексту, натрапляємо у вірші «Будь щедрою...». У цьому зразку філософської лірики Ліни Костенко домінує мотив митця і натовпу, який вимагає від нього «мудрості» (тобто вміння пристосовуватись). У ремінісценції Шевченкової розмови з долею «Як є, то є. Нема – то ніктої. / Віки надбали мудрості, не я» вчувається готовність відмовитись від особистого щастя, але залишатися вірній своєму поетичному покликанню. А ім'я троянської царівни-жриці Кассандри, до якого традиційно звертаються як до образу наділеного здатністю провіщувати майбутнє митця, що не поступається своїми принципами («комплекс Кассандри», про який говорив Ю. Шерех, аналізуючи творчість київських неокласиків), співвідноситься з усвідомленням авторкою власної місії: «Кассандра плаче на руїнах Трої, / В руїнах Трої гріється змія» [2, с. 221]. Саме в цьому контексті «Троя» – це алюзія батьківщини, долею якою живе поет навіть тоді, коли його «голосу» не вірять. Характерно, що Ліна Костенко «дописує» міфологію Кассандри, ввівши образ змії, і в такий спосіб також створює паралель до Лаокоона.

Ту ж саму тенденцію – осмислення топосів Гомерового тексту у творах естетикологічної тематики, які присвячені проблемі мистецтва і його творця, – можна спостерегти і в рецепції Ліною Костенко образів і мотивів «Одіссеї». Вважаємо, що в зверненні до цього Гомерового тексту, як і до античності загалом, Ліна Костенко йде шляхом, прокладеним українськими поетами зрілого модернізму – М. Зеровим, М. Рильським, Юрієм Кленом, Є. Маланюком. Зокрема, у циклі «Мотиви “Одіссеї”» М. Зеров акцентував на центральних постажах поеми, щоб поміркувати над питаннями, актуальними для власної концепції людини. Саме Одіссей втілює його розуміння цілісної людини (сонет «Лотофаги»): поет, інтерпретуючи його персонажем, здатним насамперед узяти на себе відповідальність за інших, визначає це варіантом героїзму. У диптиху «Телемах у Спарті» син Одіссея вчиться по-мистецьки бачити красу й добро в найнесподіваніших виявах. Із погляду нового героїзму оцінює поет і Ахілла, відтворюючи епізод зустрічі Одіссея з його тінню в Аїді. М. Зерова приваблює не мужність і сила Ахілла-воїна, а набута через трагедію (смерть) мудрість усвідомити цінність життя (елегійний дистих «Чей ти не знаєш...»). Утілен-

ням справжньої Краси як єдності фізичної і моральної досконалості є для поета Навсікая (сонети «Навсікая» і «Саломея»). Натомість для М. Рильського «Одіссея» – мотивний комплекс роздумів на тему кохання, що постає то конструктивно-творчою (Одіссей), то руйнівною (Менелай) силою в житті людини («Як Одіссей натовлений блуканням...», «Молочно-сині зариси полів...»). Для Юрія Клена прецедентний античний текст у вірші «Шляхами Одіссея» – поетичний привід до порушення цілої низки естетико-культурологічних проблем (нерозривна єдність часів і культур, позачасовість класики, взаємини «свого» і «чужого» в тексті тощо) і витворення тексту-метафори, де Одіссей – сучасник, який осмислює природу Слова й своє завдання митця, піднімати, залучаючи скарби інших культур, «занедбаний маєстат» рідної. Для Є. Маланюка звернення до Гомерового тексту – це і продовження рецепційного діалогу з київськими неокласиками, і засіб самоідентифікації, адже в образі Одіссея поєднуються іпостасі воїна, мандрівника, вигнанця, страдника, покараного богами. А розгортання семантики образу Навсікаї від традиційно-позитивного «ніжне почуття» (вірш «Присвятні строфи») до «спокуси чужиною» (вірш «Так довго був дволикий і двоякий...») через зіставлення з Пенелопею, і, врешті, до політизованої й національно маркованої «майбутньої держави» (вірш «Ностальгія») відображає тенденцію поетапної трансформації античної міфемі від образу-емблеми до концепту авторського історіософського міфу. Таким чином, комплексна і різнобічна інтерпретація образів і мотивів «Одіссеї» цими поетами стала художнім прецедентом в нашій літературі інтеграції Гомерового тексту в сучасний український і авторський контексти. Власне, цю традицію і розвиває Ліна Костенко.

Так, у вірші «А затишок співає мов сирена...» поетка протиставляє, на нашу думку, два типи митців. Перший – це митець, який спостерігає за життям чи перебуває над-життям, обираючи роль «співця краси». Для його символічного означення авторка трансформує поведінкову модель Одіссея у відомому епізоді зустрічі його корабля зі звабливими сиренами. Як відомо, щоб почути їхній спів, Одіссей просить супутників залити вуха воском, а його прив'язати до щогли. Таким чином, він стає єдиним, хто почув смертельно прекрасний спів сирен і не загинув. Ліна Костенко не оцінює героїзм цього вчинку, а радше сприймає це за пасивність, протиставляючи Одіссеєві інший тип персонажа. Його символічним портретом теж з історії античної доби, але втілений в образі християнина, кинутого на поталу хижим звірам і жадібній до видовища юрбі: «А затишок співає, мов сирена, / Не треба воску, я не Одіссей. / Вже леви ждуть, і jede мене арена, / Життя, мабуть, – це завжди Колізей» [2, с. 159]. Тут затишку, ілюзію якого дарує спів сирен, і статичній позі прив'язаного Одіссея протиставляється повстання, рух, готовність кинути в обличчя своїм мучителям слова правди: «Воно в мені, святе моє повстання. / Дивлюся я в кривавий ваш туман. / Своім катом і в мить свою останню скажу, / як той найперший з християн: / – Мене спалить у вас

немає змоги. / Вогонь холодний, він уже погас. / І ваші леви лижуть мені ноги. / І ваші слуги насміялись з вас» [2, с. 159]. Тож як поетові, Ліні Костенко ближчий саме такий тип митця, який має активну позицію (а не позу), і навіть свідомий можливої загибелі не зрікається від того, у що вірить.

Ще раз ім'я Одіссея зринає у поезії «День світився, як свята Цецілія». Авторка творить образ Сицилії як реального і водночас міфологічного топосу: «Тут жили мандрівники й поети. / Тут колись причалив Одіссей» [2, с. 172]. Але найповніше і на різних структурних рівнях тексту творча рецепція Ліною Костенко Гомерової «Одіссеї» здійснена у поемі-баладі «Скіфська одіссея». Авторка відштовхується від реальної події – знахідки на Черкащині на дні річки Супою грецького човна. Позаяк «Ріка тече. Історія мовчить», то вона намагається реставрувати ймовірну історію шляху давнього грека, наповненого ризиків, відкриття для себе нового світу і нового в собі. Того, що вже традиційно називається *одіссеєю*. Тож уже на рівні назви твору поетка сигналізує про зв'язок з Гомеровим текстом. Водночас вона вибудовує і авторський міф, зберігаючи в поемі «головні принципи побудови міфу: міфологічні події віддалені від сучасності великими проміжками часу; присутня заміна причинно-наслідкових зв'язків прецедентом, наявні афективні стани, сновидіння; міф зберігає два спектри – розповідь про минуле і засоби пояснення сучасності, а іноді й майбутнього» [3, с. 212]. Інтертекстом міфотворчості Ліни Костенко стає текст усієї античності – міфологія, історія, література і Гомерові поеми зокрема.

Образи і мотиви «Одіссеї» стають частиною індивідуальної пам'яті протагоніста твору і колективної пам'яті, «озвученої» автором-оповідачем. У першому випадку Гомерів текст уплетений у ліро-епічний план поеми-балади як розповідь про мандрівку грека Скіфією, відбиваючись у його осмисленні чужого простору і в ностальгійних мотивах туги за рідним домом і дружиною. Поряд із цим – багатство міфообразів, адже, зауважує авторка, «Він бачив світ крізь дуже грецькі міфи» [1, с. 420]. Характерно, що, означуючи власну ідентичність, грек вдається до заперечного порівняння і з персонажами Гомерових поем («Хоч, звісно, йшлося не про облогу Трої, і він купець, а зовсім не герой» [1, с. 431]). Свій сповнений різними авантюрами купецький досвід він протиставляє героїці пригод царя Ітаки: «Його грекиня теж не Пенелопа / і не чекала воїна з боїв. / Не бачив він кикона і киклопа / і в лотогафів лотоса не їв» [1, с. 431]. Та попри це, протагоніст не втрачає відчуття власної гідності, адже він «теж не так собі гречанин, хоч взяв за душу невідомо й чим» [1, с. 432].

Натомість у лірико-філософський план одіссеї Скіфії як історії прадавньої України і проєкції її подальших подій (це вже вияв пам'яті колективної), втягується широкий античний культурний контекст. Ім'я Гомера з'являється в одному ряді з Геродотом і Есхілом, які згадували про кіммерійців, скіфів і пелазгів: «Колись до них тут жили кіммерійці, / ті, що про них писав іще Гомер» [1, с. 432]; «Про скіфів добре згадував Есхіл. /

В Гомера є, що скіфи – справедливі. / В цьому краю царів і пастухів суворі люди, горді і вродливі» [1, с. 430]; «І хто були «божественні пелазги», як наших предків називав Гомер?» [1, с. 441]. Отже, тут «Гомер» – символ культурного авторитету давнини, покликання на якого служить для аргументації колективної ідентичності. А в іншому випадку оповідач інтерпретує Гомера митцем, твори якого інспірують творення нової реальності: «Є тільки чутка (може, ще й химера), / і є кут зору (може, й слухний кут), / – що греки, начитавшись Гомера, / його кіммерів поселили тут» [1, 433]. Таким чином, синтезуючи історичне і легендарно-міфологічне, Ліна Костенко дає можливість читачеві не тільки стежити за одисеєю протагоніста, а й пізнавати історію власної держави крізь призму Гомерового тексту.

Висновки. Аналіз Гомерового тексту в ліриці Ліни Костенко засвідчує, що авторка розвиває традицію

його рецепції, сформовану в новітній українській літературі поетами неокласичного спрямування. Постать Гомера і мотивно-образний арсенал його поем актуалізуються у площині екзистенційної проблематики, коли осмислюються питання життя, смерті, вибору. Вони збагачують культурними підтекстами твори, присвячені естетикологічній тематиці митця і мистецтва. Крізь призму Гомерового тексту здійснюється глибока моральна рефлексія, де античні образи стають мірилом людської гідності і відповідальності. Інкорпорований у тканину «Скіфської одисеї», він перетворюється на інтертекст у поетичних візіях української історії та універсалізації українського досвіду. У такий спосіб оприявлюється антропоцентризм як світоглядна основа творчості Ліни Костенко та її діалог зі світовою художньою культурою і античністю зокрема.

Література:

1. Костенко Л. Вибране. Київ : Дніпро, 1998. 559 с.
2. Костенко Л. Триста поезій. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2024. 416 с.
3. Саєнко В. Міфопоетична природа творчості Ліни Костенко. *Біблія і культура*. 2001. № 3. С. 207–214. <https://dspace.onu.edu.ua/handle/123456789/21716>

References:

1. Kostenko, L. (1989). Vybrane [Selected]. Kyiv: Dnipro, 559 p. [in Ukrainian].
2. Kostenko, L. (2024). Trysta poezii [Three Hundred Poems]. Kyiv: A-BA-BA-NA-LA-MA-NA, 416 p. [in Ukrainian].
3. Saienko, V. (2001). Mifopoetychna pryroda tvorchosti Liny Kostenko [The Mythopoetic Nature of Lina Kostenko's Work]. *Bibliia i kultura*. <https://dspace.onu.edu.ua/handle/123456789/21716> [in Ukrainian].

СЕРІЯ РОМАНІВ ДЖОНАТАНА СТРАУДА «АГЕНЦІЯ «ЛОКВУД І КО» ЯК ПРИКЛАД ПАРАНОРМАЛЬНОЇ ФАНТАСТИКИ

Докашенко Тетяна Вікторівна,

викладач кафедри англійської філології та лінгводидактики
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
ORCID ID: 0009-0005-4778-4177

Стаття присвячена аналізу визначальних рис паранормальної фантастики. Об'єктом вивчення є серія романів «Локвуд і Ко» сучасного британського письменника-фантаста Джонатана Страуда, яка розглядається як приклад паранормальної фантастики. Для глибшого розуміння сутності даного піджанру фантастики нами були опрацьовані роботи про сам жанр – фантастика та визначено його поняття. Визначено, що жанр фантастики набув у ХХІ столітті дуже значної популярності. Досліджено класифікації піджанрів фантастики та надано узагальнений варіант. Визначено поняття паранормальної фантастики. Наведено приклади популярних книг, які належать до жанру паранормальної фантастики. Досліджено, що елементи паранормальної фантастики можуть зустрічатися й у інших піджанрах фантастики. Розглянуто основні риси паранормальної фантастики. Проаналізовано серію романів «Агенція «Локвуд і Ко» Джонатана Страуда (у яку входять 5 романів) на її приналежність до паранормальної фантастики. Досліджено, що книги містять у собі усі притаманні риси даного жанру, а саме: присутність паранормальних елементів та явищ, істот або сил, які не є частиною реального світу (у даній серії – привидів), дії відбуваються в сучасному місті (Лондон) у наш час, але з фантастичними подіями, у книгах є поєднання з іншими жанрами (жахи, частково романтика), розслідування незвичайних явищ та надприродних подій, зосередженість на таємниці, що є частиною сюжету (розслідування появи привидів), та присутність психологічного аспекту (минуле головного героя впливає на його психологічний стан та мотивацію). Наведено приклади ілюстративних цитат на кожен із зазначених визначальних рис із серії романів «Агенція «Локвуд і Ко». Зроблено висновок, що серія романів «Агенція «Локвуд і Ко» Джонатана Страуда однозначно є прикладом паранормальної фантастики.

Ключові слова: фантастика, паранормальна фантастика, паранормальні елементи, Джонатан Страуд, «Агенція Локвуд і Ко».

Dokashenko Tetiana. Jonathan Stroud's "Lockwood & Co" Novel Series as an Example of Paranormal Fiction

The article is devoted to the analysis of paranormal fiction defining features. The object of study is the series of novels "Lockwood and Co" by the modern British fantasy fiction writer Jonathan Stroud, which is considered as an example of paranormal fiction. For a deeper understanding of this fantasy subgenre, we have studied works on fantasy genre itself and gave its definition. It has been determined that the fantasy genre has gained very significant popularity in the 21st century. The classification of fantasy subgenres has been studied and its generalized version has been provided. The term of paranormal fiction has been defined. Examples of popular books belonging to the genre of paranormal fiction have been given. It has been studied that elements of paranormal fiction can also be found in other fantasy subgenres. The main features of paranormal fiction have been considered. The series of novels "Lockwood & Co" by Jonathan Stroud (which includes 5 novels) is analysed for its belonging to paranormal fiction. It is studied that the books contain all the inherent features of this genre, namely: the presence of paranormal elements and phenomena, creatures or forces that are not part of the real world (in this series – ghosts), the actions take place in a modern city (London) in our time, but with fantastic events, the books have a combination with other genres (horror, partly romance), the investigation of unusual phenomena and supernatural events, the focus on the mystery that is a part of the plot (investigation of the ghost's appearance), and the presence of a psychological aspect (main character's past affects his psychological state and motivation). Examples of illustrative quotes for each of the specified defining features from the series of novels "Lockwood & Co" are given. It is concluded that the series of novels "Lockwood & Co" by Jonathan Stroud is clearly an example of paranormal fiction.

Key words: fantasy, paranormal fiction, paranormal elements, Jonathan Stroud, "Lockwood & Co".

Вступ. Можна без заперечення заявити, що жанр фантастичної літератури набув у ХХІ столітті дуже значної популярності. Особливо цей жанр став популярним завдяки таким уже класичним фантастичним творам як «Володар Перснів» ("The Lord of the Rings") Дж. Р. Толкіна та «Гаррі Поттер» ("Harry Potter") Дж. К. Роулінг.

Існує велика кількість наукових праць про фантастичну літературу. Однією з найбільш ґрунтовних є «Енциклопедія фантастики» ("The Encyclopedia of Fantasy") англійців Джона Клюта та Джона Гранта, яка містить у собі інформацію за категоріями: автори, теми, термінологія, фантастика в різних краї-

нах, фільми, кінематографісти, телебачення, комікси, ілюстратори, книжкові видавництва, нагороди, інше, та налічує більше 1000 сторінок [8]. Також доволі ґрунтовною з погляду теми нашого дослідження є праця німецьких авторів Іни Бацке, Еріка К. Ербахера, Лінди М. Гесс та Корінни Ленхардт «Дослідження фантастичного: жанр, ідеологія та популярна культура» (Exploring the Fantastic: Genre, Ideology, and Popular Culture) [6].

Українські науковці також працюють над дослідженням жанру фантастики, особливий інтерес до українських письменників фантастів [2].

У нашому дослідженні ми спираємося на визначення терміну фантастика з літературознавчої енци-

клопедії, укладача Юрій Коваліва, українського поета, критика, літературознавця та педагога:

Фантастика – це широкий літературний жанр, який охоплює твори, що містять нереальні, вигадані елементи. Ці елементи можуть бути надприродними, паранормальними, науково-технічними, соціальними, або ж просто уявними [1, с. 522–523].

Існує велика кількість класифікацій піджанрів фантастики і це питання залишається часто проблемним, адже в одному творі можуть поєднуватися декілька піджанрів. У даному дослідженні ми спираємося на наступну узагальнену класифікацію фантастики: альтернативна історія, альтернативна реальність, апокаліптична фантастика, сучасна фантастика, фентезі, готична (темна) фантастика, антиутопія, епічна фантастика, казки, наукова фантастика, військова наукова фантастика, паранормальна фантастика, постапокаліптична фантастика, супергеройська фантастика, надприродна фантастика, утопія [12].

Матеріали та методи. У нашій статті ми детальніше зупиняємося на розгляді такого піджанру фантастики як паранормальна фантастика та його визначальних рисах на прикладі серії романів «Локвуд і Ко» («Lockwood & Co») Джонатана Страуда.

Мета дослідження – проаналізувати визначальні риси паранормальної фантастики та прослідкувати їх втілення в серії романів «Локвуд і Ко» Джонатана Страуда. Для досягнення поставленої мети нами було використано наступні методи дослідження: описовий – для визначення основних рис паранормальної фантастики, інтерпретаційно-текстовий та контекстуальний аналіз – для дослідження зазначеної серії романів на предмет відображення визначальних рис паранормальної фантастики в них.

Актуальність даного дослідження полягає в тому, що хоча сам жанр фантастики є широко досліджуваним, що було зазначено нами вище, її піджанр – паранормальна фантастика – є вивченим недостатньо. Крім того, оскільки серія романів, яку ми досліджуємо є доволі новою (2013–2017 роки випуску, а український переклад з’явився лише в 2019–2023 роках), то вона також мало вивчена літературознавцями.

Результати. Паранормальна фантастика – це жанр художньої літератури, сюжет якого побудований навколо певних паранормальних істот та явищ (звичай, привидів, вампірів, перевертнів, екстрасенсів) [12].

«Паранормальне» стосується ідеї про те, що існують певні явища, які знаходяться поза межами наукового розуміння, але потенційно можуть бути пояснені наукою одного дня, навіть якщо шанси на це невеликі.

Численні надзвичайно популярні книги належать до жанру паранормальної фантастики, наприклад: «Дракула» («Dracula») Брема Стокера (1897), «Інтерв'ю з вампіром» (Interview With the Vampire) Енн Райс (1976), Серія «Аніта Блейк: Мисливець на вампірів» (Anita Blake: Vampire Hunter) Лорел К. Гамільтон (1993), серія «Сутінки» (Twilight) Стефані Мейер (2005), Серія «Знаряддя смерті» (The Mortal Instruments) Кассандри Клер (2007–2014), серія «Агенція «Локвуд і Ко» (Lockwood

& Co) Джонатана Страуда (2013–2017), «Дивна практика» (Strange Practice) Бівіан Шоу (2017), «Нічний ворон» (The Night Raven) Сара Пейнтер (2018) та багато інших [10].

Як можна побачити із зазначених вище прикладів даний жанр фантастичної літератури почав набирати популярності в кінці ХХ століття, і стає ще більш популярним уже в ХХІ столітті [7, с. 126].

У літературному світі точаться дебати щодо того, чи належать жанри фентезі та інші сучасні фантастичні піджанри до категорії надприродного чи паранормального. Хоча популярні фентезійні романи та фентезійні серії, такі як «Володар перснів» Дж. Р. Р. Толкіна та «Гаррі Поттер» Дж. К. Роулінг, можуть містити надприродних істот та елементи паранормального, фентезійні книги зазвичай вважаються окремим жанром [12].

Перейдемо до розгляду романів «Агенція «Локвуд і Ко» (Lockwood & Co) Джонатана Страуда та її приналежності до жанру паранормальної фантастики.

Джонатан Ентоні Страуд – британський письменник фантастичної прози, найбільш відомий завдяки серіям романів «Вартімей» та «Локвуд і Ко». Твори Страуда були представлені у списках книг для дітей та підлітків Американської національної асоціації кіно (ALA Notable) [9].

«Локвуд і Ко» – це серія романів про появу привидів у світі, і боротьбу з ними агенцій (закладів створених задля виявлення та знищення привидів).

Серія складається з п'яти романів: Сходи, що кричать (The Screaming Staircase), Череп, що шепоче (The Whispering Skull), Примарний хлопець (The Hollow Boy), Тінь, що крадеться (The Creeping Shadow), Порожня могила (The Empty Grave), які публікувалися з 2013 до 2017 [9].

Головним героями є Ентоні Локвуд, Люсі Карлай та Джордж Кабінс, пізніше до них приєдналися ще два оперативники: Голлі Манро та Квіл Кіпс, вони і складають агенцію «Локвуд і Ко». Головні герої не просто борються з навалюю привидів в Лондоні по всій Англії, а й намагаються розслідувати причини їх такої раптової появи.

Розглянемо **основні риси паранормальної фантастики** і як саме вони відображаються в серії «Агенція «Локвуд і Ко» Джонатана Страуда.

Найголовнішою рисою є присутність **паранормальних елементів та явищ**, істот або сил, які не є частиною реального світу, це можуть бути привиди, вампіри, перевертні, екстрасенси, паралельні виміри тощо [11].

У зазначеній нами серії такими елементами виступають привиди, їх поява є основою всієї серії книг. Наведемо кілька прикладів цитат із книг: «...це були кайдани привида, що цілком відповідає Другому Типу – коли привид намагається спрямувати свою силу на тебе...» (Книга перша Агенція «Локвуд і Ко»: Сходи, що кричать) [4, с. 26].

«Джордж називав це «волею до існування» – відмовою прощатися з колишнім земним життям. Зрозуміло, що не всі привиди обирають такий шлях. Це залежить від самої людини, від того, як саме вона зустріла свій

кінець» (Книга перша Агенція «Локвуд і Ко»: Сходи, що кричать) [4, с. 29].

Також у четвертій частині серії «Тінь, що крадеться» головні герої Ентоні Локвуд та Люсі Карлайл вияснили, що існує паралельний вимір – темний, звідки, як виявилось і з'являлися привиди: «...І все через те, що ваш співробітник у залізному обладунку виходив звідси, мандрував на Той Бік і турбував мерців!...» [5, с. 348]; «Якимось чином ми опинились у світі, дуже схожому на наш, тільки мешкали в ньому не живі люди, а мерці. І в цьому світі ми виявились непроханими гостями – наш візит скаламутив його, так само як і давніша поява Тіні, що крадеться» [5, с. 388].

Наступна визначальна риса притаманна паранормальній фантастиці – це те, що дії відбуваються в **реалістичних умовах (сучасні міста, країни, історичні епохи), але з певними фантастичними подіями** [11].

Події в серії «Агенція «Локвуд і Ко» відбуваються в Лондоні, що відображає зазначену нами вищу рису – реальне місто, описане у творі, але з присутністю паранормальних істот – у даному випадку привидів. Наведемо ілюстративну цитату з одної з книг «...У наступні роки численні привиди почали з'являтися у Лондоні й на південь від нього, а далі – потроху по всій країні...». (Книга перша Агенція «Локвуд і Ко»: Сходи, що кричать) [4, с. 48]. Можливо саме через те, що події відбуваються в так званому альтернативному Лондоні, дану серію часто порівнюють із ще одною надзвичайно відомою серією фантастичних книг – «Гаррі Поттер» Дж.К. Ролінг.

Можливі **поєднання з іншими жанрами**, наприклад такими як – детектив, жахи, трилер або романтика (паранормальний роман) – інша риса паранормальної фантастики [11].

Серія «Агенція «Локвуд і Ко» має риси такого жанру, як жахи, наведемо, на нашу думку, доволі ілюстративний приклад із однієї з книг: «*Хочете послухати історію про привидів? Гаразд, є в мене кілька таких історій про запас. Як щодо сліпця з ціпочком, зробленим з дитячих кісток? ... Чи величезного рота, що роззявився переді мною просто посередині залитої цементом долівки? Чи глечика на молоко, наповненого кров'ю? ... А щодо колиски з немовлям, яка крутиться в повітрі, чи кістяка в димарі?*» (Книга п'ята Агенція «Локвуд і Ко»: Порожня могила) [3, с. 11].

Романтична лінія також присутня в даній серії, але вона не яскраво виражена, і виступає як допоміжна в розкритті головних героїв (Ентоні Локвуда та Люсі Карлайл), тому не можна вважати даний твір романтичним.

Ще однією визначальною рисою є **розслідування незвичайних явищ та надприродних подій, зосередженість на таємниці**, що є частиною сюжету [11].

В Агенція «Локвуд і Ко» герої розслідують причини появи «проблеми» (так називають масову появу привидів, яка вразила сучасну Великобританію), адже вона почалася раптово, і герої знаходять докази того, що це було спричинено людською діяльністю. В останній книзі агентам із «Локвуд і Ко» вдалося знайти першопричину «проблеми» та викрити винуватців виникнення даного явища, що в майбутньому допоможе позбутися привидів назавжди. Наведемо цитату з твору на підтвердження даного нашого твердження: «...На підземних поверхах Будинку Фіттес, – розповів пан Локвуд – ми виявили докази того, що там проводилися протиприродні таємні експерименти з використанням заборонених психологічних артефактів...» (Книга п'ята Агенція «Локвуд і Ко»: Порожня могила) [3, с. 371].

У паранормальній фантастиці також часто можна зустріти **психологічний аспект**, внутрішній світ героїв та їх проблеми відіграють важливу роль у побудові історії [11].

У даній серії таким аспектом є важкий психологічний стан головного героя – Ентоні Локувуда – через нещасний випадок, у якому загинули його батьки (як пізніше виявилось це було вбивство з метою приховання злочинів про які вони дізналися) та загибель сестри через привида. Саме ці події сформували деякі риси його характеру, а також мотивацію боротьби із «проблемою». Наведемо цитату із книги: «*Попри те, що в будинку, де жив Локвуд, було повно пам'яток по його батьках, сам він майже не згадував про них і майже нічого не розповідав про свою сестру Джесіку, яка померла тут-таки, в своїй спальні, багато років тому. З цієї таємниці лише вряди-годи просочувались поодинокі деталі, та навіть за ними я розуміла, як тяжіє над Локвудом його минуле*» (Книга п'ята Агенція «Локвуд і Ко»: Тінь, що крадеться) [3, с. 189].

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що серія романів «Агенція «Локвуд і Ко» Джонатана Страуда є прикладом паранормальної фантастики, адже книги містять у собі усі притаманні риси даного жанру, а саме: присутність паранормальних елементів (у даній серії – привидів), дії відбуваються в сучасному місті (Лондон), але з фантастичними подіями, у книгах є поєднання з іншими жанрами (жахи, частково романтика), розслідування незвичайних явищ та надприродних подій, зосередженість на таємниці, що є частиною сюжету (розслідування появи «проблеми» та віднайдення винуватців даного явища), та присутність психологічного аспекту (минулі втрати головного героя впливають на його психологічний стан та мотивацію боротьби з привидами).

Перспективу подальших розвідок вбачаємо в лексико-стилістичному аналізі серії романів «Агенція «Локвуд і Ко» Джонатана Страуда мовою оригіналу.

Література:

1. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 2. 625 с.
2. Логвіненко Н. Дидактичні засади морально-етичної парадигми творів сучасного українського фентезі. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 48, том 2. С. 170–176.
3. Страуд Дж. Агенція «Локвуд і Ко»: Порожня могила (переклад з англійської Панченко В.). Київ : Абабагала-мага, 2023. 392 с.

4. Страуд Дж. Агенція «Локвуд і Ко»: Сходи, що кричать (переклад з англійської Панченко В.). Київ : Абабагаламага, 2019. 291 с.
5. Страуд Дж. Агенція «Локвуд і Ко»: Тінь, що крадеться (переклад з англійської Панченко В.). Київ : Абабагаламага, 2022. 384 с.
6. Batzke I., Erbacher E.C., Hess L. M., Lenhardt C. Exploring the Fantastic: Genre, Ideology, and Popular Culture. Wetzlar: Majuskel Medienproduktion GmbH, 2018. 300 p.
7. Broderick D. Psience Fiction: The Paranormal in Science Fiction Literature. *Journal of Scientific Exploration*. 2019. No 33(1). Pp. 125–127.
8. Grant J., Clute J. The Encyclopedia of Fantasy. NY : St. Martin's Griffin, 1999. 1088 p.
9. Jonathan Stroud – the official site. URL: <http://www.jonathanstroud.com/index.html>
10. Peeler N. The Best Paranormal Fantasy Books. 2024. URL: <https://fivebooks.com/best-books/five-of-the-best-paranormal-fantasy-books-nicole-peeler/>
11. Traill N. H. Possible Worlds of the Fantastic: The Rise of the Paranormal in Fiction. Toronto : University of Toronto Press, 1996. URL: <https://dokumen.pub/possible-worlds-of-the-fantastic-the-rise-of-the-paranormal-in-literature-9781487585839.html>
12. Williamson J. Speculative Fiction Subgenres. 2011. URL: <https://web.archive.org/web/20160123050954/http://jillwilliamson.com/2011/02/speculative-fiction-subgenres/>

References:

1. Kovaliv, Yu. I. (2007.) *Literaturoznavcha entsyklopediia : u 2 t. [Literary Encyclopedia: in 2 vols.]*. Kyiv : VTs «Akademii», V. 2, 625 p. [in Ukrainian].
2. Lohvinenko, N. (2022). Dydaktychni zasady moralno-etychnoi paradyhmy tvoriv suchasnoho ukrainskoho fentezi [Didactic principles of the moral and ethical paradigm of works of modern Ukrainian fantasy]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk [Current issues of the humanities]*, 48, 170–176. [in Ukrainian].
3. Stroud, J. (2023). *Ahentsiia «Lokvud i Ko»: Porozhnia mohyla (pereklad z anhliiskoi Panchenko V.) [Lockwood & Co: The Empty Grave (translated from English by Panchenko V.)]*. Kyiv : Ababahalamaha, 392 p. [in Ukrainian].
4. Stroud, J. (2019). *Ahentsiia «Lokvud i Ko»: Shhody, shcho krychat (pereklad z anhliiskoi Panchenko V.) [Lockwood & Co: The Screaming Staircase (translated from English by Panchenko V.)]*. Kyiv : Ababahalamaha, 291 p. [in Ukrainian].
5. Stroud, J. (2022). *Ahentsiia «Lokvud i Ko»: Tin, shcho kradetsia (pereklad z anhliiskoi Panchenko V.) [Lockwood & Co: The Creeping Shadow (translated from English by Panchenko V.)]*. Kyiv : Ababahalamaha, 384 p. [in Ukrainian].
6. Batzke, I., Erbacher, E.C., Hess, L. M., Lenhardt, C. (2018). *Exploring the Fantastic: Genre, Ideology, and Popular Culture*. Wetzlar: Majuskel Medienproduktion GmbH, 300 p.
7. Broderick, D. (2019). Psience Fiction: The Paranormal in Science Fiction Literature. *Journal of Scientific Exploration*, 33(1), 125–127.
8. Grant, J., Clute, J. (1999). *The Encyclopedia of Fantasy*. NY : St. Martin's Griffin, 1088 p.
9. Jonathan Stroud – the official site. Retrieved from: <http://www.jonathanstroud.com/index.html>
10. Peeler, N. (2024). The Best Paranormal Fantasy Books. Retrieved from: <https://fivebooks.com/best-books/five-of-the-best-paranormal-fantasy-books-nicole-peeler/>
11. Traill, N. H. (1996). *Possible Worlds of the Fantastic: The Rise of the Paranormal in Fiction*. Toronto : University of Toronto Press. Retrieved from: <https://dokumen.pub/possible-worlds-of-the-fantastic-the-rise-of-the-paranormal-in-literature-9781487585839.html>
12. Williamson, J. (2011). Speculative Fiction Subgenres. Retrieved from: <https://web.archive.org/web/20160123050954/http://jillwilliamson.com/2011/02/speculative-fiction-subgenres/>

THE USE OF DIGITAL TOOLS IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE TO FUTURE
PROFESSIONALS IN INFORMATION AND EDUCATIONAL TECHNOLOGIES

Danylyuk Serhiy Semenovich,

Doctor in Pedagogy, Professor,

Professor of Foreign Languages Department

Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy

ORCID ID: 0000-0002-0656-2413

Scopus ID: 57762856000

Researcher ID: B-4009-2014

This study offers a deep analysis of the use of digital tools in teaching foreign languages to students majoring in information and educational technologies. The research covers both the theoretical base and practical uses of platforms like Google Classroom, Microsoft Teams, Zoom, and Kahoot for blended and fully online learning environments. Conducted as a qualitative practitioner inquiry over three academic semesters, the study monitors how these digital tools affect learner engagement, motivation, language competence, and digital literacy development. It will pinpoint to what extent blended learning models can support effective learner autonomy with individualized pacing and real-world communication skills. The current article also touches on major obstacles—digital inequality, unstable Internet access, and inadequate technical support—and highlights an important continuing need for systematic teacher training so that digital tools are utilized not just efficiently but also meaningfully from a pedagogical perspective. Results indicate that gamified learning through Kahoot improves the retention of vocabulary, lowers learner anxiety, and increases participation. It underlines how important it is to align instructional goals with what technology allows. Without this alignment, there is the risk that digital tools might be used in a superficial way or rather ineffectively. This article concludes by making practical recommendations for educators who are willing to create meaningful language learning experiences supported by technology. The insights below will help learners as future professionals succeed in meeting the demands of digital communication and autonomous lifelong learning. Further research should take place exploring how blended learning models can be adapted from one discipline to another, along with different institutional settings.

Key words: digital tools, language teaching, online education, blended learning, Kahoot, Google Classroom, Microsoft Teams.

Данилюк Сергій. Використання цифрових інструментів у викладанні іноземної мови майбутнім фахівцям з інформаційних та освітніх технологій

Ця стаття містить детальне дослідження застосування цифрових інструментів для викладання іноземної мови студентам інформаційних та освітніх технологій. Дослідження висвітлює методологічні засади та практичне застосування таких платформ, як Google Classroom, Microsoft Teams, Zoom, Kahoot у змішаному та суто онлайн навчальних форматах. Воно сприяє якійсь практиці, що проводиться впродовж трьох академічних семестрів, щоб оцінити, як ці цифрові інструменти впливають на зацікавленість і мотивацію студентів, а також на їх мовну компетентність та розвиток цифрової грамотності. У цій статті представлено гібридні моделі навчання, які сприяють самостійності студентів, гнучким крокам та комунікативній практиці в реальному світі. У ній відзначено виклики в цифровій справедливості та технічних труднощах, а також неминучу потребу в навчанні викладачів, щоб забезпечити ефективну інтеграцію цих інструментів. Результати показали, що гейміфікація за допомогою Kahoot покращує запам'ятовування лексики та створює сприятливе навчальне середовище з низькою тривожністю. Відтак, узгодження педагогічних цілей з технологічними можливостями стає найважливішим для запобігання поверхневою використанню цифрових інструментів. Наприкінці статті містяться рекомендації для педагогів, які виступають за продумане, інтегроване цифрове викладання іноземної мови, яке може підготувати майбутніх фахівців до задоволення потреб цифрового спілкування та автономного навчання упродовж усього життя. У подальших дослідженнях необхідно розглянути, чи можуть гібридні моделі навчання масштабувати різні дисципліни та інституційні обставини.

Ключові слова: цифрові інструменти, викладання іноземних мов, онлайн-освіта, змішане навчання, Kahoot, Google Classroom, Microsoft Teams.

Introduction. Digital technologies have ushered a paradigm shift in education in the 21st century. Higher education has already seen the traditional face-to-face classroom replaced with flexible, digitally mediated milieus, especially in teacher training and IT-related disciplines. This change calls for a reconceptualization not only of the content but also of how foreign languages are taught.

For those students whose majors are information and educational technologies, digital skills become both a goal and a way of learning. They require methodologies that mirror the logic of their future profession: interactivity, autonomy, multimedia integration, and fast access to authentic content. Thus, teaching English or any other foreign language to such learners has to include tools and strategies that conform to their digital expectations.

The COVID-19 pandemic hit like a heavy accelerator of digitalization. Universities were forced to try different formats: synchronous and asynchronous learning, flipped classrooms, hybrid models. Teachers who used to depend on the traditional methods of teaching had to swiftly get used to using Zoom, Microsoft Teams, Google Classroom, and all other new teaching technologies. What was initially perceived as temporary continues to be part of post-pandemic education.

This change has also redefined the type of language skill, it now includes the ability to communicate successfully in digital settings, understand multimedia content and work with different systems. Here, foreign language teaching for upcoming experts in educational and info tech should advance towards a mix model that has been enriched with digital tools supporting communication skills, digital literacy and self-directed learning.

Materials and methods. Recent research highlights the major pedagogical value of digital technologies in teaching foreign languages, especially in increasing learner autonomy, motivation, and availability of authentic linguistic materials. Digital tools enable learners to control their own pace of study and provide variation beyond the standard textbooks [1; 2]. Use of such realia-as news from the web, podcasts, and videos-helps to place students within the language as it is used in real life and further enhances competence in communication [3].

Blended learning models mix in-person teaching with online lessons. They are proven to make things more flexible and increase learner participation by offering different ways to present content and interact [4]. For example, Google Classroom helps manage courses easily gives space for thoughts on work done, and keeps related talks going making the learning environment more structured [5]. At the same time, tools like Zoom or Microsoft Teams help show interaction at work and group activities which is important for getting language skills.

Gamification, especially by using platforms like Kahoot, helps make learners more motivated and interested by making their review sessions into a game. This allows active remembering of learned material as well as competitive but friendly learning environments [6; 7]. However, the mere availability of digital tools does not assure successful integration unless there is accompanying thoughtful pedagogical design to avoid superficial engagement and address challenges such as disparities in digital literacy and technical limitations [8; 9].

A qualitative practitioner-inquiry methodology was initiated over three academic semesters (2021–2023) with undergraduate EFL students majoring in information and educational technologies. Results are shared towards an effective blended digital instruction that fosters student motivation, engagement, and academic progress.

Data collection merged various sources to capture complete understanding of the dynamics of teaching and learning. Reflective teaching journals noted pedagogical choices and issues; it will also be used as a means for ongoing self-evaluation and adjustment. Earlier studies have validated that reflective practice based on diaries enhances

the development of lesson plans and awareness of oneself [10]. Learner participation and collaboration were monitored in both asynchronous (Google Classroom) and live (Zoom, Microsoft Teams) meetings. These notes supported a qualitative review of learner engagement actions.

Informal surveys and focus group interviews at the end of each semester captured student comments, providing qualitative feedback on the benefits they perceived and difficulties encountered with the platform [11]. Such findings would triangulate the data source and hence improve validity. Students who took part in the survey were of intermediate English proficiency (B1–B2, CEFR scale). Questions addressed perceived usability for each platform, changes in motivation, and preference between traditional and digital formats. Issues that emerged in focus group discussions-in particular, the technological barriers and adjustment to asynchronous ways of learning-were explored in depth.

The mixed model used asynchronous content delivery and assignment handling with Google Classroom plus real-time talking practice in Zoom and Microsoft Teams. Formative assessment got better with regular Kahoot quizzes made to strengthen vocabulary and grammar learning giving instant feedback and motivating lively involvement.

This multi-faceted methodological approach allowed for a deep evaluation of the pedagogical impact of digital tools in higher education foreign language teaching.

Discussion. The use of digital tools in teaching foreign languages for students who are focused on information and educational technologies showed great results in many ways. Throughout three semesters, more than 90% of students took part in live sessions using Zoom and Microsoft Teams; these platforms helped engage them well. This goes with new discoveries that real-time interaction tools boost learner motivation and attendance in online classes.

Comparison showed that Zoom and Microsoft Teams did best for live talk, while people liked Google Classroom for its simple design and central task handling. Younger students (aged 17-19) jumped faster at playful elements and odd formats; older users said at first they liked live teaching best but took in digital tools over time.

Google Classroom worked well not just as a place to store content but also as an active center for turning in assignments, giving feedback, and talking which supports learner independence and flexible pacing. The role of such places in helping learners control their own learning with access at different times and personal feedback is also shown in [12].

Kahoot-based gamification greatly boosted motivation and vocabulary retention. The EFL learners at the intermediate level in [13] who took part in Kahoot outperform their counterparts in the control group on immediate as well as delayed post-test results related to vocabulary. The students described the quizzes as “engaging” and “competitive in a positive way”, which is also a point of view expressed in [8], stating that game-based assessments raise student-attentiveness levels and improve lexical recall. Importantly, the interactive nature of KAHOOT supported lower-anxiety environments that facilitated participation from typically quieter students. Similar results were validated by [7]

where enhanced learner engagement and motivation were witnessed during English speaking classes utilizing online collaborative tools such as Kahoot and Zoom. Better results were seen mostly in speaking fluency and how well people write. Small rooms for talking allowed for semi-private conversations which encouraged taking risks and working with peers. This matches the ideas of Communicative Language Teaching shown in [14], where small-group activities to improve spoken interaction online are supported. Also, task-based voice chatbots like “Ellie” shown in [15] showed high learner interest (about 9.6 turns per talk) and an 88% success rate on tasks showing strong help for improving speaking fluency in EFL situations.

Apart from the language skills, learners acquired core digital literacies and self-directed learning competencies. The exploitation of several platforms and tools nurtured appropriate digital competence for their future professional needs, thus validating the findings in [16] that active use of digital platforms promotes both pedagogical innovation and digital competence. The findings in [17] resonate with the observations on the role of everyday technology-mediated activities in shaping learners’ digital and linguistic practices.

The shift to blended and technology-based teaching also boosted pedagogical innovation. The teachers said that there was a change from lecture-based teaching to helping student-centered activities using multimedia and group tools. This change backs up the opinions in [9]. It is argued that the teacher roles have to change and become more of a guiding role in digitally mediated language learning environments.

But problems kept happening, like some little tech troubles and differences in how much digital know-how the students had. These show the need for ongoing tech help and training in digital skills, as noted in [11]. Also, thoughtful teaching plans were needed to stop shallow use of tech and make sure that digital tools were used in a meaningful way rather than just tacked on.

Thus, the study verifies that thoughtfully integrated digital tools enrich foreign language education for IT Professional students by enhancing engagement, linguistic outcomes, and transversal skills. However, success depends on intentional instructional design and ongoing teacher development supported by strong institutional backing.

Conclusions. The use of digital tools in teaching foreign languages for students of information and educational technologies shows clear pedagogical benefits. Google Classroom, Microsoft Teams, Zoom, Kahoot-Student Engagement--Autonomous Learning & Communicative Competence are some of the platforms that have improved student engagement leading to autonomous learning and developing their communicative competence in a technologically enriched environment.

Blended learning formats, combining asynchronous and synchronous instruction, proved effective in accommodating diverse learning styles and allowing for flexibility. The gamified elements increased motivation and participation most significantly from the students who took less active roles in traditional classrooms.

Such approaches will work only if there is not mere availability of technology but thoughtful instructional design, teacher preparedness, and ongoing reflection. Educators should align digital tools with pedagogical objectives and guide students in building both linguistic and digital skills by providing them structured support.

These findings imply that rather digital tools should be treated as main components of modern language education than supplementary, particularly in the professional fields where digital literacy is mandatory. Future research should further explore the role of emerging AI-based language tools for foreign language education. Generative technologies such as AI chatbots, platforms for grammar correction, and real-time translation may personalize the learning process further and also enhance student autonomy.

References:

1. Tahriri, A., Danaye Tous, M. & MovahedFar, S. (2022). The Impact of Digital Storytelling on EFL Learners’ Oracy Skills and Motivation. *International Journal of Applied Linguistics and English Literature*, 4, 3, 144–153.
2. Godwin-Jones, R. (2021). New Technologies for Language Learning. *Language Learning & Technology*. 25(3), 6–26. <https://doi.org/10.125/73443>.
3. Kumaravadivelu, B. (2012). *Language Teacher Education for a Global Society*. Routledge.
4. Garrison D.R., Vaughan N.D. (2008). *Blended Learning in Higher Education: Framework, Principles and Guidelines*.
5. Almusharraf, N., & Khahro, S. (2020). Google Classroom as a Learning Management System to Develop Teachers’ Autonomy. *Education and Information Technologies*, 25, 3781–3804.
6. Wang, A. I., & Tahir, R. (2020). The Effect of Using Kahoot! for Learning – A Literature Review. *Computers & Education*, 149, 103818. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2020.103818>.
7. Pham, N. K. T., Huynh, T., Tran, V. M. Q., Pham, N. N. P., Ho, H. T., & Nguyen, L. H. K. (2024). EFL Students’ Perceptions of E-learning Tools’ Effects on Students’ Engagement in English Speaking Skill Online Classes. *AsiaCALL Online Journal*, 15(1), 34–54. <https://doi.org/10.54855/acoj.241513>.
8. Wang, X.-M., Zhou, W.-Q., Hwang, G.-J., Wang, S.-M., & Huang, X.-T. (2024). The Mediating and Moderating Role of Cognitive Engagement in the Relationship between Prior Knowledge and Learning Achievement in Game-Based Learning. *Educational Technology & Society*, 27(4), 136–155.
9. Zhang, J. (2023). EFL Teachers’ Digital Literacy: The Role of Contextual Factors in Their Literacy Development. *Frontiers in Psychology*, 14, Article 1153339. Published July 24, 2023. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1153339>.
10. Çakir, I., & Işık, I. (2020). Effects of Reflective Teaching Techniques on Self-Evaluation of Teachers for Further Lessons: Analysis through Diary Keeping. *Focus on ELT Journal*, 2(1), 20-36. <https://doi.org/10.14744/felt.2020.00016>.

11. Tai, T.-Y. (2022). Effects of Mobile Virtual Reality on the Listening Skills of EFL Learners. *Language Learning & Technology*, 26(1), 1–23.
12. Chen, L., & Rodway, C. (2021). Strategies of Language Learners at a Distance in Asynchronous and Synchronous Conditions. *CALICO Journal*, 38(1), 23–46.
13. Ahmed, A. A. A., Sayed, B. T., Wekke, I. S., Widodo, M., Rostikawati, D., Ali, M. H., Hussein, H. A. A., Azizian M. (2022). An Empirical Study on the Effects of Using Kahoot as a Game-Based Learning Tool on EFL Learners' Vocabulary Recall and Retention. *Education Research International*. Article ID 9739147 <http://doi.org/10.1155/2022/9739147>.
14. Hartono, H., Elok, W. & Choiril, A. (2023). Group Work in Zoom Breakout Rooms to Enhance English Speaking Self Efficacy for Active Learning Activities. *Studies in English Language and Education*, 10(1), 137–154. <https://doi.org/10.24815/siele.v10i1.26021>.
15. Yang, H., Kim, H., Lee, J., & Shin, D. (2022). Implementation of an AI Chatbot as an English Conversation Partner in EFL Speaking Classes. *ReCALL*, 34(3), 327–343. <https://doi.org/10.1017/S0958344022000039>.
16. Díaz-Suárez, V., Martín-Paciente, M., & Travieso-González, C. M. (2025). Impact of Digital Platforms on the Practices of Teaching Professionals: A Discussion Paper on Impressions Regarding the Development of Competence and Inclinations Toward Active Methodologies. *Applied Systems Innovation*, 8(3), 64. <https://doi.org/10.3390/asi8030064>.
17. Reinhardt, J. (2022). Everyday Technology Mediated Language Learning: New Opportunities and Challenges. In C. Lütge (Ed.), *Foreign Language Learning in the Digital Age: Theory and Pedagogy for Developing Literacies* (pp. 67–84). Routledge.

ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ІНСТРУМЕНТИ НОВОГО ПОКОЛІННЯ: ВІД СЛОВНИКОВОЇ СПАДЩИНИ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДИДАКТИЧНОЇ ПРАКТИКИ

Надутенко Максим Вікторович,

кандидат технічних наук, завідувач відділу інформатики
Українського мовно-інформаційного фонду НАН України
ORCID ID: 0000-0001-6732-8455
ResearcherID: GQR-5444-2022
Scopus Author ID: 57226798341

Надутенко Маргарита Володимирівна,

кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник
Українського мовно-інформаційного фонду НАН України
ORCID ID: 0000-0003-3215-0970

Яблочков Микита Мирчович,

науковий співробітник
Українського мовно-інформаційного фонду НАН України
ORCID ID: 0000-0003-1175-1603
ResearcherID: GON-5023-2022
Scopus Author ID: 57216897121

У статті розглянуто еволюцію лексикографічних практик – від фундаментальних електронних словників, розроблених в Українському мовно-інформаційному фонді НАН України (УМІФ), до новітніх інноваційних освітніх ресурсів, зокрема мікрословників, що створюються в екосистемі платформи POLYHEDRON. Особливу увагу приділено педагогічному та когнітивному потенціалу цих ресурсів у контексті формування лінгвістичної компетентності студентів, які вивчають українську мову. Стаття демонструє, як лексикографічні інструменти нового покоління можуть поєднувати академічну спадщину, корпусні методи, візуально-анотаційні технології, персоналізовані формати подання знань і принципи концептографії, що притаманні сучасній гуманітарній цифровій освіті. Показано, як нові формати словників трансформують традиційні методи навчання й підвищують ефективність засвоєння лінгвістичного матеріалу через активізацію творчого потенціалу студентів та сприяння їхній самостійній дослідницькій діяльності.

Розглянуто приклад мікрословника, укладеного здобувачкою магістерської програми «Прикладна лінгвістика» ЛНУ імені Івана Франка Діаною-Марією Федорів, у межах роботи над дослідженням «Прагматичний потенціал текстів про кохання у формуванні лінгвістичної компетентності іноземців (на прикладі текстів Івана Франка та Лесі Українки, Едіт Вортон та Генрі Джеймса)». Авторка застосовує платформу Sketch Engine для створення корпусу спеціалізованих текстів, виявлення ключових термінів на основі частотного аналізу, здійснення CQL-запитів та конкордансного пошуку. П'ять термінів: **текст, мовна особистість, текстотворення, інформаційний текст, компетенція** – стали концептуальною основою словника. Кожну словникову статтю структуровано як мініатюрну капсулу знань, що поєднує дефініції з наукових джерел, приклади вживання в корпусі, емпатичні авторські коментарі, ілюстрації та емодзі для візуальної підтримки сприйняття. Така модель подання знань полегшує міжкультурну адаптацію іноземних студентів, робить терміни доступнішими для засвоєння та сприяє глибшому розумінню мови і культури.

У роботі підкреслено роль POLYHEDRON як інтелектуальної інфраструктури, що уможливорює створення мультимодальних, гнучких та адаптивних лексикографічних продуктів для використання в освітньому процесі. Такі мікрословники виконують низку функцій: формують термінологічну грамотність, стимулюють рефлексію, сприяють академічній соціалізації та міжкультурній комунікації. У підсумку показано, що нові формати словників можуть бути не лише інструментами засвоєння знань, але й засобами продукування сенсів і побудови особистісної траєкторії навчання.

Ключові слова: мікрословник; POLYHEDRON; лексикографія; лінгводидактика; корпусний аналіз; лінгвістична компетентність; Sketch Engine; цифрові технології в освіті; концептографія; термінографія.

Nadutenko Maksym, Nadutenko Marharyta, Yablochkov Mykyta. Next-Generation Lexicographic Tools: From Lexicographic Heritage to Innovative Didactic Practice

This article examines the evolution of lexicographic practices—from fundamental electronic dictionaries developed by the Ukrainian Lingua-Information Foundation of the National Academy of Sciences of Ukraine (ULIF) to the latest innovative educational resources, in particular microdictionaries created in the POLYHEDRON platform ecosystem. Particular attention is paid to the pedagogical and cognitive potential of these resources in the context of developing the linguistic competence of students studying the Ukrainian language. The article demonstrates how new-generation lexicographic tools can combine academic heritage, corpus methods, visual annotation technologies, personalized knowledge presentation formats, and the principles of conceptography inherent in modern digital education in the humanities. It shows how new dictionary formats transform traditional teaching methods

and increase the effectiveness of linguistic material assimilation by activating students' creative potential and promoting their independent research activities.

The article considers an example of a micro-dictionary compiled by Diana-Maria Fedoriv, a student of the Master's program "Applied Linguistics" at Ivan Franko National University of Lviv, Diana-Maria Fedoriv, as part of her research on "The pragmatic potential of texts about love in the formation of linguistic competence in foreigners (using the example of texts by Ivan Franko and Lesya Ukrainka, Edith Wharton, and Henry James)." The author uses the Sketch Engine platform to create a corpus of specialized texts, identify key terms based on frequency analysis, perform CQL queries, and conduct concordance searches. Five terms: **text, linguistic personality, text creation, informational text, and competence** – became the conceptual basis of the dictionary. Each dictionary entry is structured as a miniature capsule of knowledge, combining definitions from scientific sources, examples of usage in the corpus, empathetic author's comments, illustrations, and emojis for visual support of perception. This model of knowledge presentation facilitates the intercultural adaptation of foreign students, makes terms more accessible for learning, and promotes a deeper understanding of language and culture.

The work emphasizes the role of POLYHEDRON as an intellectual infrastructure that enables the creation of multimodal, flexible, and adaptive lexicographic products for use in the educational process. Such micro-dictionaries perform a number of functions: they form terminological literacy, stimulate reflection, and promote academic socialization and intercultural communication. In conclusion, it is shown that new dictionary formats can be not only tools for acquiring knowledge, but also means of producing meaning and building a personal learning trajectory.

Key words: microdictionary; POLYHEDRON; lexicography; language teaching; corpus analysis; linguistic competence; Sketch Engine; digital technologies in education; conceptography; terminography.

Вступ. Український мовно-інформаційний фонд НАН України (УМІФ) є провідною установою в галузі лексикографії, що відіграє ключову роль у цифровій трансформації словникарської справи в Україні. З початку 2000-х років УМІФ активно розвиває електронні словники, впроваджуючи інноваційні технології корпусного аналізу, автоматизованої термінографії та інтерактивних знаннєвих систем. Однією з вагомих ініціатив фонду є проєкт «Словники України» [1], який став базовим ресурсом для національної цифрової лексикографії та має щорічно понад 8 мільйонів користувачів.

Сучасна лексикографія переходить від простого довідкового представлення інформації до інтерактивного продукування знань, створюючи нові, динамічні форми представлення лінгвістичної інформації [2, 3, 4]. У цьому контексті платформа POLYHEDRON [5], створена за підтримки УМІФ (провідний програмний розробник Максим Надутенко) та НЦ МАН України, є логічним продовженням і переосмисленням традиційних лексикографічних практик, поєднує традиційні методи із сучасними дидактичними підходами, що дозволяє застосовувати словники не лише для пасивного засвоєння знань, але й для активної творчої роботи студентів.

Розгляд теоретичних праць із лексикографії показав, що цьому питанню присвячено немало наукових розвідок, у яких репрезентовано сучасний розвиток галузі, погляди на лексикографічні терміни та рекомендації щодо укладання й використання словників у навчальній діяльності: Гордієнко Н. Г. [6]; Перебийніс В. І. [7]; Тараненко О. О. [8]; Широков В. А. [9; 10]; Надутенко М. В., Надутенко М. В., Фаст О. Л. [11; 12].

Приклади створення, основні технологічні етапи та ефективне використання мультимедійних словників як пріоритетне завдання сучасної лексикографії завжди було основою досліджень УМІФ. Основним інструментом визначено Віртуальну лексикографічну лабораторію [10].

Сучасні дослідники, зокрема Campoy-Cubillo, M. C. [4], Guo, X. [13], Zhu, T., Zhang, Y., & Irwin, D. [14], застосовують інтерактивні, мультимодальні ресурси у навчанні мови як іноземної та стверджують, що це

значно покращує якість засвоєння матеріалу, сприяє розвитку мовленнєвих навичок і критичного мислення студентів, а також формує позитивну мотивацію до вивчення мови.

Не зважаючи на значну увагу наукової спільноти до проблеми електронних словників для фахової підготовки студентів, існуючі наукові розвідки не вичерпують багатогранності проблеми безпосереднього створення мультимедійних словників та подальшого трансдисциплінарного використання у науково-навчальній діяльності.

Мета розвідки: проаналізувати новітні лексикографічні продукти УМІФ, зокрема мікрословники, які є невеликими за обсягом, але надзвичайно глибокими й структурованими інформаційними капсулами, які відповідають сучасним вимогам освітнього процесу та стимулюють пізнавальну активність студентів, сприяючи їхньому професійному та особистісному розвитку.

Матеріали та методи. У межах дослідження розглянуто створення мікрословника, укладеного студенткою-магістранткою програми «Прикладна лінгвістика» ЛНУ імені Івана Франка Діаною-Марією Федорів [15] (див. Рис. 1) як результат проходження виробничої практики на базі УМІФ (наукові керівники практики від УМІФ: Максим Надутенко, Маргарита Надутенко). Основою роботи стали тексти Івана Франка, Лесі Українки, Едіт Вортон і Генрі Джеймса, відібрані для вивчення прагматичних аспектів мовлення.

Під час дослідження було застосовано метод корпусних технологій, описовий метод з елементами порівняльного для відбору необхідної мовної інформації, а також методи статистичного аналізу та цифрової обробки даних із використанням технологій штучного інтелекту.

Результати. В ході дослідження студенткою було використано платформу Sketch Engine для побудови корпусу з 20 наукових текстів (див. Рис. 2), що охоплюють тематику прагматики, текстотворення та мовної компетенції. Пошукові запити на зразок [*lemma*="компетенція"] дозволили ідентифікувати різноманітні вживання терміна у природному науковому дискурсі [3].

Рис. 1. Федорів, Д.-М. Словник лінгвістичних термінів [Електронний ресурс] : мікрословник до магістерського дослідження «Прагматичний потенціал текстів про кохання у формуванні лінгвістичної компетентності іноземців (на прикладі текстів Івана Франка та Лесі Українки, Едіт Вортон та Генрі Джеймса)» / Федорів Діана-Марія ; Львівський національний університет імені Івана Франка. – Режим доступу: <https://e-devel.ulif.org.ua/viewer/?sharedgraph=68435245d1c1a&view=prism>

Рис. 2. Робота з корпусом

Інфраструктурно словник реалізовано в екосистемі POLYHEDRON, яка підтримує мультимодальні та інтерактивні формати представлення знань, дозволяє об'єднувати текстові, візуальні та гіпермедійні ресурси. Основними модулями платформи є конструктор знаневих капсул, редактор термінів і візуалізаційний блок для зв'язування понять.

Переосмислення словника як дидактичного інструмента. Традиційно словник розглядався переважно як довідковий ресурс, що надає коротку та стандартизовану інформацію про лексику та термінологію.

Однак цифровізація освіти, розвиток інтерактивних технологій та трансформація навчальних підходів зумовили глибоке переосмислення цього поняття. Сучасний словник виходить за межі статичного ресурсу й стає динамічною платформою, що забезпечує не лише пасивне сприйняття інформації, але й активне її конструювання користувачем [4].

Нові дидактичні підходи акцентують увагу на особистісно орієнтованому навчанні, в рамках якого важливе значення має саме активна участь студентів у формуванні знань. У цьому контексті мікрословники

відіграють принципово нову роль: вони трансформуються у гнучкі, інтерактивні ресурси, які дозволяють студентам самостійно або у співпраці з викладачами створювати власні капсули знань. Такий формат активізує мисленнєву діяльність, розвиває критичне та аналітичне мислення, а також стимулює творчий потенціал користувачів.

Модульні та компактні словники сьогодні є особливо ефективними у навчальному процесі, адже дозволяють глибше зануритися в конкретні тематичні чи дослідницькі проблеми та зробити акцент на самостійному пошуку інформації студентами [4, 14, 16]. Важливим є те, що студент не лише використовує словник як готовий продукт, але й бере участь у його створенні (див. Рис. 3), що сприяє формуванню професійної ідентичності молодого дослідника, зокрема в галузі прикладної лінгвістики та термінографії.

Платформа POLYHEDRON (Свідоцтво про авторське право на твір №96078 від 17.02.2020 р. Комп'ютерна програма «Когнітивна ІТ платформа «POLYHEDRON»») [5], на якій створюються такі словники, передбачає поєднання академічної точності, структурованості знань та дидактичної інновації, включаючи елементи мультимедійності, інтерактивності й гіпертексту. Це дає змогу значно підвищити ефективність засвоєння матеріалу та розширює можливості для використання мікрословників у різних освітніх контекстах – від самостійної роботи студентів до змішаних навчальних форматів та дистанційних курсів.

Таким чином, переосмислений словник перестає бути суто довідковим виданням, натомість перетворює словник у потужний засіб педагогічного впливу, саморозвитку й наукового дослідження, що є особливо актуальним у контексті формування лінгвістичної ком-

петентності, зокрема у викладанні української мови іноземцям.

Концепція мікрословника: Case-study магістерського словника. На прикладі мікрословника, створеного студенткою Діаною-Марією Федорів у рамках її магістерського дослідження, можна простежити реалізацію нового формату лексикографічної роботи, що є водночас і навчально-дослідницьким інструментом, і оригінальним авторським проєктом. Цей словник став частиною дослідження «Прагматичний потенціал текстів про кохання у формуванні лінгвістичної компетентності іноземців (на прикладі текстів Івана Франка та Лесі Українки, Едіт Вортон та Генрі Джеймса)» і був орієнтований на розкриття фундаментальних термінів, що забезпечують глибше розуміння прагматики текстів, формування мовної свідомості та міжкультурної комунікації.

Корпусна база словника. Важливим етапом створення мікрословника стало формування спеціалізованого корпусу текстів. Використовуючи платформу Sketch Engine, авторка збирила та проаналізувала 20 ключових наукових статей із проблематики прагматики, текстотворення, лінгводидактики та мовної компетентності. Корпус дозволив проводити різноаспектний аналіз лексики та термінології, зокрема за допомогою частотного аналізу, конкордансного пошуку, побудови колокацій та здійснення спеціалізованих CQL-запитів (див. Рис. 2); Режим доступу: <https://e-devel.ulif.org.ua/viewer/?sharedgraph=68435245d1c1a&view=prism>.

Наприклад, завдяки пошуковим запитам типу [*lemma*="компетенція"] були детально виявлені та описані різні контексти й аспекти вживання цього терміна у науковому дискурсі. Крім того, запити на зразок [*word*="текст.*"] дали змогу простежити всі дерива-

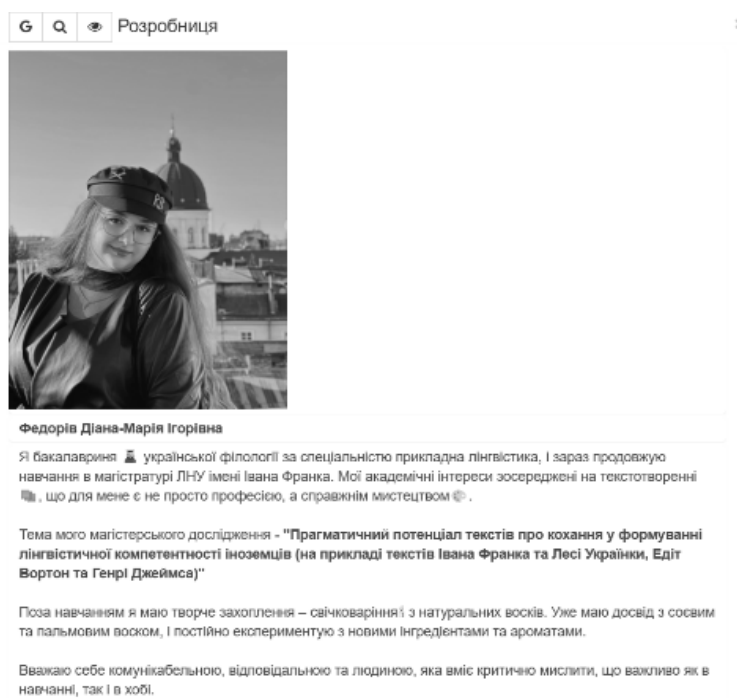

Рис. 3. Розділ «Розробниця»

тивні та контекстні варіації слова «*текст*», що дозволило представити в мікрословнику глибоке, структуроване розуміння цього поняття.

Корпусний підхід у створенні словника забезпечив об'єктивність та повноту опису термінів, оскільки спирався на реальні приклади з автентичних текстів, а не лише на теоретичні визначення. Такий методологічний прийом дозволив авторці здійснити цілісний аналіз і створити якісні та обґрунтовані словникові статті, орієнтовані на подальше використання у дидактичних цілях.

Відбір ключових термінів і структура подання. Ключовими термінами мікрословника стали: *текст*, *мовна особистість*, *текстотворення*, *інформаційний текст*, *компетенція*. Відбір цих термінів здійснювався не лише за критерієм частотності в корпусі, а й за їхньою концептуальною значущістю у структурі дослідження. Ці терміни були вибрані з огляду на їхню роль у формуванні лінгвістичної компетенції та їхнє значення для розуміння лінгводидактичних процесів.

Кожна словникова стаття в мікрословнику оформлюється за чітко визначеною структурою (див. Рис. 4), яка включає:

- дефініцію терміна з посиланням на авторитетні джерела;
- цитати та приклади вживання з корпусу текстів;
- авторські емпатичні коментарі, що допомагають краще зрозуміти термін та його прагматичні аспекти;
- мультимедійні компоненти (ілюстрації, інфографіку та емодзі), що полегшують сприйняття та запам'ятовування термінів.

Саме така структура перетворює мікрословник у знаннєву капсулу, що не лише інформує, але й залучає студента до активного осмислення й творчої взаємодії з навчальним матеріалом.

Крім того, словник демонструє можливість адаптації складних наукових понять до рівня іноземних

студентів, які вивчають українську мову. Це сприяє кращому міжкультурному розумінню та швидкій інтеграції в академічне середовище.

POLYHEDRON як інфраструктура для навчального створення словників. Платформа POLYHEDRON є інноваційною цифровою екосистемою, що підтримує концептографічну, лексикографічну та термінографічну діяльність у галузі гуманітарних і соціогуманітарних наук. Її створення зумовлене необхідністю модернізувати традиційні словникові підходи та інтегрувати їх у сучасні освітні технології, які дозволяють активізувати мисленнєві процеси студентів, розвивати їхні дослідницькі компетентності та формувати критичне ставлення до інформації.

Архітектура платформи складається з кількох функціональних модулів:

– **Конструктор знаннєвих капсул**, який дозволяє створювати невеликі, змістовні інформаційні блоки з чіткою навчальною логікою.

– **Редактор термінів** для зручного створення, редагування та зберігання термінологічних одиниць з їхніми дефініціями, прикладами та візуальними компонентами.

– **Модуль інтеграції з корпусами текстів**, що забезпечує зручний доступ до автентичних контекстів використання термінів, можливість проведення корпусного аналізу та формування цитатних прикладів.

– **Візуалізаційні та інтерактивні інструменти**, що включають інтерактивні графи зв'язків між поняттями та інші візуально-анотаційні засоби, які полегшують розуміння складних термінологічних систем.

POLYHEDRON забезпечує семантичну інтеграцію словникових одиниць і надає користувачам змогу поєднувати текстові, візуальні та гіпермедійні ресурси в єдиний освітній простір. Зокрема, автори словників можуть не лише створювати словникові статті, а й буду-

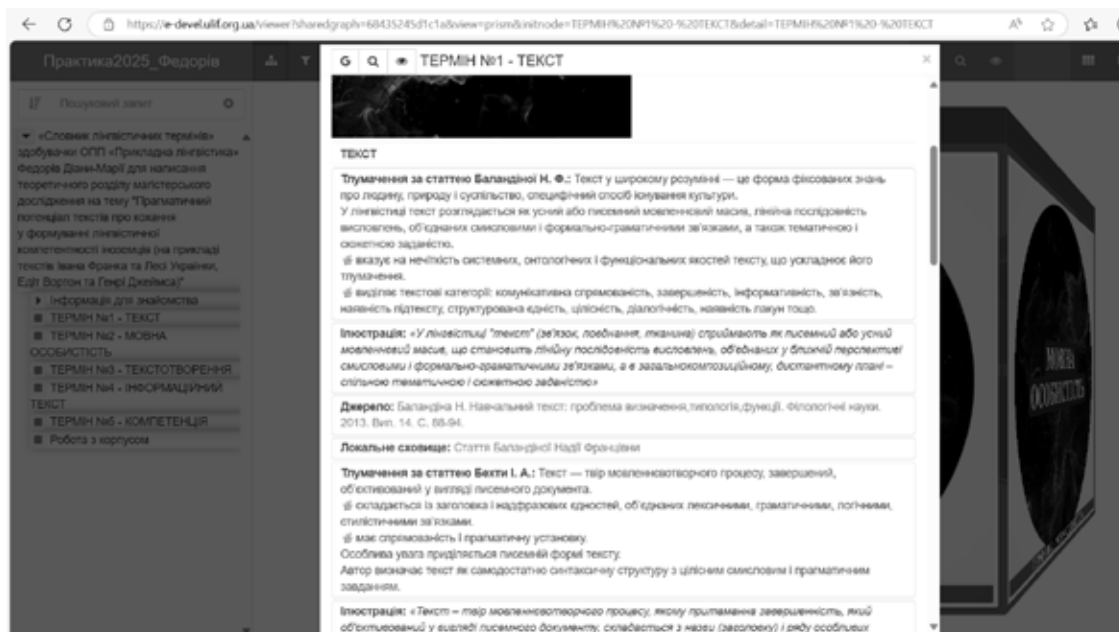

Рис. 4. Структура мікрословника

вати між ними зв'язки, а також формувати логіку подачі матеріалу відповідно до дидактичних цілей.

Мікрословники в POLYHEDRON створюються за допомогою шаблонів, які орієнтують автора на поєднання академічного та емоційного стилю подачі знань. Завдяки використанню функції «лексикографічного конструктора» можна швидко додати цитати з корпусу, метатегі для фільтрації, ключові параметри візуального стилю (наприклад, колірні маркери для категорій термінів) та еמודзі як дидактичний елемент.

У межах студентських проєктів ця інфраструктура слугує також тренажером академічного письма та інструментом комунікації результатів дослідження. Поєднання модульної побудови, підтримки гіпертекстових зв'язків і вбудованої логіки термінологічного навчання створює нові підходи до інтерактивної лексикографії.

Особливістю платформи є підтримка мультимодальності та гіпертекстовості, що робить кожен мікрословник інтерактивним та динамічним освітнім ресурсом. Автори можуть створювати як прості, так і складні концептуальні схеми, пов'язувати між собою різні знаннєві елементи, надаючи їм не лише описовий, а й навчальний, прагматичний і навіть емоційний характер.

Крім того, POLYHEDRON дозволяє студентам активно брати участь у створенні словників в межах своїх академічних робіт, проєктів і досліджень. Такий підхід підвищує мотивацію студентів, забезпечує глибше розуміння матеріалу та сприяє формуванню навичок наукового письма й термінологічної грамотності.

Платформа також має значний потенціал для міжнародної співпраці в галузі лінгводидактики й термінології, оскільки вона підтримує багатомовність та міжкультурну інтеграцію знань. Це особливо важливо у контексті викладання української мови як іноземної, де міжкультурне розуміння й адаптація термінів є ключовими завданнями.

Таким чином, POLYHEDRON можна розглядати як важливий інструмент сучасної освітньої лексикографії, що об'єднує традиційну академічну строгість із інноваційними підходами до навчання й досліджень.

Аналіз функціонування мікрословника в освітньому середовищі продемонстрував його ефективність як інструмента формування лінгвістичної компетентності у студентів. Словникові статті сприяли як кращому засвоєнню термінів, так і розвитку критичного мислення. Завдяки поєднанню академічної інформації з емоційним стилем подання, студенти краще орієнтуються у термінології, відчувачучи мовні та культурні нюанси [14].

Мікрословник слугував інструментом формування навичок самостійної дослідницької роботи, академічного письма, презентації результатів та мультимодального комунікування [13]. Застосування еמודзі, кольорового кодування та гіпертекстуальних посилань значно посилювало когнітивне сприйняття.

Крім того, платформа POLYHEDRON надала змогу створювати колективні глосарії, інтегровані у навчальні дисципліни, що дозволяло студентам брати участь

у термінологічному моделюванні – як частині їхньої наукової соціалізації.

Освітній і лінгводидактичний потенціал мікрословників. Мікрословники, створені на основі платформи POLYHEDRON, відкривають нові перспективи для застосування лексикографії в сучасному освітньому процесі, оскільки вони максимально орієнтовані на активне залучення студентів до процесу отримання та конструювання знань. На відміну від традиційних словників, мікрословники мають виразну дидактичну спрямованість, поєднуючи в собі функції довідкового, дослідницького та творчого ресурсу.

Завдяки їхній модульній структурі, мікрословники можуть ефективно використовуватися в різних формах навчання: від індивідуальних самостійних досліджень і підготовки наукових робіт до інтерактивних занять, семінарів та групових проєктів. Це забезпечує високий ступінь гнучкості й адаптивності таких ресурсів до конкретних освітніх завдань та індивідуальних потреб студентів.

Особливо важливим є використання мікрословників у викладанні української мови як іноземної. Вони дозволяють здійснювати інтеграцію складних наукових понять із практичними завданнями з розвитку мовної компетенції. Завдяки такій інтеграції студенти не просто запам'ятовують терміни, а глибоко розуміють їхню сутність, контекст використання, культурне й соціальне значення, що є особливо важливим у міжкультурному контексті.

Мікрословники також дозволяють активно використовувати метод проєктного навчання, коли студенти самостійно або в групах створюють власні мікрословники з певної тематики, обирають терміни, досліджують їхні контексти використання й пропонують авторські тлумачення, які поєднують академічну інформацію з власною рефлексією та інтерпретацією. Така діяльність не лише поглиблює знання студентів, але й формує їхні професійні навички, вміння працювати з інформацією, розвиває дослідницьку компетентність та вміння представити результати своїх досліджень у наочний, доступний і зрозумілий формат.

У цілому, освітній і лінгводидактичний потенціал мікрословників полягає в їхній здатності ефективно поєднувати традиційні знання з новітніми технологіями, створювати умови для активної, інтерактивної та креативної роботи студентів, що відповідає сучасним вимогам освітньої практики.

Висновки. Мікрословники, створені на платформі POLYHEDRON, презентують новий етап розвитку лексикографічних практик, що поєднують у собі глибоку академічну спадщину і сучасні педагогічні інновації. Поява мікрословників демонструє принциповий перехід створення словників від суто довідкових функцій до активної участі користувачів у формуванні знання, інтерпретації та поширенні інформації. З одного боку, мікрословники є природним продовженням традицій української академічної лексикографії, що закладені Українським мовно-інформаційним фондом НАН України. Вони спираються на фундаментальні розробки

УМІФ, такі як «Словники України», і використовують перевірені корпусні методи аналізу мовних даних. З іншого боку, мікрословники відкривають абсолютно нові можливості для використання словникової інформації в освітніх цілях, інтегруючи новітні дидактичні стратегії та технологічні підходи.

Саме завдяки поєднанню традиційного підходу до словникарської справи з інноваціями цифрової освіти мікрословники набувають особливої актуальності в сучасному навчальному процесі. Вони стають важливими інструментами формування критичного мислення студентів, їхньої лінгвістичної компетентності, а також дослідницьких навичок. Крім того, мікрословники успішно застосовуються в практиці викладання української мови як іноземної, допомагають іноземним студентам долати культурні та мовні бар'єри й глибше зрозуміти сутність і значення базових лінгвістичних термінів.

У процесі роботи з мікрословниками студенти отримують можливість не просто засвоювати готові знання,

а активно брати участь у їх створенні, що стимулює інтерес до навчання й мотивує їх до науково-дослідницької діяльності. Важливим аспектом цієї роботи є також розвиток навичок академічного письма, вміння формулювати свої думки чітко й зрозуміло, а також здатність до комунікації результатів своїх досліджень у мультимодальних форматах.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що мікрословники, створені на платформі POLYHEDRON, виступають своєрідним «містком» між класичною лексикографічною традицією й освітніми технологіями майбутнього. Вони не лише транслують знання, а й створюють умови для його активного конструювання, що є надзвичайно важливим у сучасному освітньому контексті. Таким чином, мікрословник можна розглядати як перспективну модель для подальшого розвитку цифрової лексикографії та її інтеграції в освітню практику, що відповідає сучасним викликам та потребам суспільства знань.

Література:

1. Словники України [Електронний ресурс] / Український мовно-інформаційний фонд НАН України. Київ, 2001–2025. URL: <https://lcorp.ulif.org.ua/dictua/> (дата звернення: 27.06.2025).
2. Curry N., McEnery T. Corpus linguistics for language teaching and learning: A research agenda. *Language Teaching*. 2025. С. 1–20. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0261444824000430>.
3. Incelli E. Exploring the future of corpus linguistics: Innovations in AI and social impact. *International Journal of Mass Communication*. 2025. Vol. 3. С. 1–10. DOI: <https://doi.org/10.6000/2818-3401.2025.03.01>.
4. Campoy-Cubillo M. C. Fostering learners' online dictionary skills through active dictionary rubrics. *Lexikos*. 2021. Vol. 31, № 1. С. 487–510. DOI: <https://doi.org/10.5788/31-1-1663>.
5. Свідоцтво про авторське право на твір №96078 від 17.02.2020 р. Комп'ютерна програма «Когнітивна ІТ платформа ПОЛІЕДР» («КІТ ПОЛІЕДР») («POLYHEDRON») / О. Є. Стрижак, В. Ю. Величко, В. В. Приходнюк, М. В. Надутенко, В. В. Горборуков, О. В. Франчук, О. В. Палагін, В. А. Широков, Г. М. Потапов, К. С. Малахов, В. В. Каверинський, С. О. Довгий, О. В. Лісовий, І. Б. Чепков. Офіційний бюлетень №57 (31.03.2020). С. 402–403.
6. Гордієнко Н. Г. Сучасна лексикографія як об'єкт лінгвістики. *Українська мова*. 2011. № 3. С. 67–73.
7. Перебийніс В. І. Лексикографічне забезпечення навчального процесу з іноземної мови. *Вісник Київ. держ. лінгв. ун-ту. Сер. «Філологія»*. 1999. Т. 2, № 1. С. 12–19.
8. Тараненко О. О. Новий словник української мови. Концепція і принципи укладання словника. Ін-т укр. мови НАН України, Центр мовознав. студій. К.; Кам'янець-Поділ. : [б. в.], 1996. 172 с.
9. Широков В. А. Елементи лексикографії. К. : Довіра, 2005. 304 с.
10. Лінгвістично-інформаційні студії : праці Українського мовно-інформаційного фонду НАН України : у 5 т. В. А. Широков та ін. Т. 1–5 . Київ. Український мовно-інформаційний фонд НАН України. 2018. URL: https://movoznavstvo.org.ua/files/Ling_inf_studio_TOM_5_umif_B5.pdf.
11. Надутенко М. В., Надутенко М. В., Фаст О. Л. Інноваційні мовні технології та штучний інтелект: розробка та застосування платформи Polyhedron на основі українських лексикографічних теорій. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*, 2024 (3), 103–111. DOI: <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2024.3.6>.
12. Надутенко М. В., Надутенко М. М., Фаст О. Л. Тріада «Інтелектуалізація – Віртуалізація – Великі дані»: міждисциплінарні аспекти природомовних досліджень та перспектив докторської освіти. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*, 2024 (2), 38–48. DOI: <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2024.2.14>.
13. Guo X. Multimodality in language education: Implications of a multimodal affective perspective in foreign language teaching. *Frontiers in Psychology*. 2023. Vol. 14. Article 1283625. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1283625>.
14. Zhu T., Zhang Y., Irwin D. Second and foreign language vocabulary learning through digital reading: A meta-analysis. *Education and Information Technologies*. 2023. Vol. 29. С. 4531–4563. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10639-023-11969-1>.
15. Федорів Д.-М. Словник лінгвістичних термінів [Електронний ресурс] : мікрословник до магістерського дослідження «Прагматичний потенціал текстів про кохання у формуванні лінгвістичної компетентності іноземців (на прикладі текстів Івана Франка та Лесі Українки, Едіт Вортон та Генрі Джеймса)» / Д.-М. Федорів ; Львівський національний університет імені Івана Франка. URL: <https://e-devel.ulif.org.ua/viewer/?sharedgraph=68435245d1c1a&view=prism> (дата звернення: 27.06.2025).
16. Guaqueta C. A., Castro-Garces A. Y. The use of language learning apps as a didactic tool for EFL vocabulary building. *English Language Teaching*. 2018. Vol. 11, № 2. С. 61–71. DOI: <https://doi.org/10.5539/elt.v11n2p61>.

References:

1. Ukrainian Lingua-Information Foundation. (2024). Sloynyky Ukrainy [Dictionaries of Ukraine] [Online dictionary]. Kyiv. Retrieved June 27, 2025, from <https://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>
2. Curry, N., & McEnery, T. (2025). Corpus linguistics for language teaching and learning: A research agenda. *Language Teaching*, Advance online publication, 1–20. <https://doi.org/10.1017/S0261444824000430>
3. Incelli, E. (2025). Exploring the future of corpus linguistics: Innovations in AI and social impact. *International Journal of Mass Communication*, 3, 1–10. <https://doi.org/10.6000/2818-3401.2025.03.01>
4. Campoy-Cubillo, M. C. (2021). Fostering learners' online dictionary skills through active dictionary rubrics. *Lexikos*, 31(1), 487–510. <https://doi.org/10.5788/31-1-1663>
5. Stryzhak, O. E., Velychko, V. Y., Prykhodniuk, V. V., Nadutenko, M. V., Gorborkov, V. V., Franchuk, O. V., ... Malakhov, K. S. (2020). Cognitive IT platform POLYHEDRON (CIT POLYHEDRON) [Computer software]. Certificate of copyright registration No. 96078, State Intellectual Property Service of Ukraine.
6. Hordiienko, N. H. (2011). Suchasna leksykohrafiia yak ob'ekt linhvistyky [Modern lexicography as an object of linguistics]. *Ukrainska Mova*, (3), 67–73.
7. Perebyinis, V. I. (1999). Leksykohrafichne zabezpechennia navchalnoho protsesu z inozemnoi movy [Lexicographic support for the educational process in a foreign language]. *Visnyk Kyivskoho Derzhavnogo Linhvistychnoho Universytetu. Seriia "Filolohiia"*, 2(1), 12–19.
8. Taranenko, O. O. (1996). Novyi slovnyk ukrainskoi movy: Kontsepsiia i pryntsypy ukladannia slovnyka [New dictionary of the Ukrainian language: Concept and principles of dictionary compilation] (172 p.). Institute of the Ukrainian Language, National Academy of Sciences of Ukraine & Centre for Linguistic Studies, Kyiv; Kamianets-Podilskyi.
9. Shyrov, V. A. (2005). Elementy leksykohrafi [Elements of lexicography] (304 p.). Kyiv: Dovira.
10. Shyrov, V. A., & colleagues (Eds.). (2018). Linhvistychno-informatsiini studii: Pratsi Ukrainskoho movno-informatsiinoho fondu Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy (Vols. 1–5) [Linguistic-information studies: Works of the Ukrainian Lingua-Information Foundation]. Kyiv: Ukrainian Lingua-Information Foundation. Retrieved June 27, 2025, from https://movoznavstvo.org.ua/files/Ling_inf_studio_TOM_5_umif_B5.pdf
11. Nadutenko, M. V., Nadutenko, M. V., & Fast, O. L. (2024). Innovatsiini movni tekhnolohii ta shtuchnyi intelekt: Rozrobka ta zastosuvannia platformy Polyhedron na osnovi ukrainskykh leksykohrafichnykh teorii [Innovative language technologies and artificial intelligence: Development and application of the Polyhedron platform based on Ukrainian lexicographic theories]. *Akademichni Studii. Seriia "Pedahohika"*, (3), 103–111. <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2024.3.6>
12. Nadutenko, M. V., Nadutenko, M. M., & Fast, O. L. (2024). Triada "Intelektualizatsiia – Virtualizatsiia – Velyki dany": Mizhdystyplinarni aspekty pryrodno-movnykh doslidzhen ta perspektyvy doktorskoi osvity [The triad "Intellectualisation – Virtualisation – Big data": Interdisciplinary aspects of natural-language studies and prospects of doctoral education]. *Akademichni Studii. Seriia "Pedahohika"*, (2), 38–48. <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2024.2.14>
13. Guo, X. (2023). Multimodality in language education: Implications of a multimodal affective perspective in foreign language teaching. *Frontiers in Psychology*, 14, Article 1283625. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1283625>
14. Zhu, T., Zhang, Y., & Irwin, D. (2023). Second and foreign language vocabulary learning through digital reading: A meta-analysis. *Education and Information Technologies*, 29, 4531–4563. <https://doi.org/10.1007/s10639-023-11969-1>
15. Fedoriv, D.-M. (2025). Slovnyk linhvistychnykh terminiv [Dictionary of linguistic terms: Micro-dictionary for the master's thesis "Pragmatic potential of texts about love in developing linguistic competence of foreign learners (based on texts by Ivan Franko and Lesia Ukrainka, Edith Wharton and Henry James)"] [Micro-dictionary]. Ivan Franko National University of Lviv. Retrieved June 27, 2025, from <https://e-devel.ulif.org.ua/viewer/?sharedgraph=68435245d1c1a&view=prism>
16. Gaguaeta, C. A., & Castro-Garces, A. Y. (2018). The use of language learning apps as a didactic tool for EFL vocabulary building. *English Language Teaching*, 11(2), 61–71. <https://doi.org/10.5539/elt.v11n2p61>

ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ІНОФОНІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНСЬКО-ТУРЕЦЬКОГО ПРОЄКТУ)

Семеног Олена Миколаївна,

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки,
керівник Центру науково-освітнього партнерства
та мережевої взаємодії
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка
ORCID ID: 0000-0002-8697-8602
Researcher ID: E-2994
Web of Science: E-2994-2018
Scopus: 57207763280

Кушнір Ірина Миколаївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
лектор-доктор відділення української мови та літератури
кафедри слов'янських мов факультету письменства
Стамбульського університету
ORCID ID: 000-0002-4349-9652
Web of Science: ABD-3377-2021
Scopus ID: 55964417900

У статті з урахуванням методів аналізу й узагальнення наукових праць, офіційних сайтів закладів вищої освіти, спостережень за освітнім процесом розглянуто проблему формування міжкультурної компетентності інофонів у процесі навчання української мови як іноземної в умовах російсько-української війни.

Уточнено поняття «міжкультурна комунікація», «міжкультурна мовна особистість», «міжкультурна компетентність інофонів», формування міжкультурної компетентності інофонів у процесі навчання української мови як іноземної. Зазначено, що формування міжкультурної компетентності є складним компетентнісно орієнтованим процесом, який реалізується на засадах комунікативно-діяльнісного, студентоцентрованого та соціокультурного підходів. Воєнний стан ускладнює цей процес через психологічний стрес, обмежений доступ до природнього мовного середовища та потребу в швидкій адаптації, особливо для інофонів, які перебувають поза межами України.

Акцентовано увагу на важливості розвитку академічної мобільності, науково-освітнього партнерства між українськими та закордонними університетами. Участь викладачів і студентів у міжнародних програмах академічного молодіжного обміну, міжуніверситетських проєктах та літніх школах увиразнює процес формування міжкультурної компетентності інофонів, котрі опановують українську мову як іноземну як у культурно-освітньому середовищі українського університету, так і відірвано у просторі та часі від такого середовища.

Зазначено, що наукову цінність для розвитку освітніх програм Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка в умовах воєнного часу становить досвід навчання української мови як іноземної в закордонних університетах, зокрема в Стамбульському університеті (Туреччина).

Описано досвід реалізації міжуніверситетського партнерського проєкту «Українська мова як іноземна без кордонів», ініційованого викладачами Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка (Україна) та Стамбульського університету (Туреччина).

Проєкт, спрямований на культурно-освітню та дослідницьку взаємодію, має на меті надати практичну підтримку студентам у формуванні міжкультурної компетентності, заохочувати толерантне спілкування через кроскультурні дискусії, майстерки, круглі столи та науково-практичні конференції.

Окреслено особливості організації освітнього процесу в університетах, що сприяють соціалізації інофонів, сутність методу комунікативного підключення, який передбачає вивчення мови через активне занурення у культурне середовище. Такий підхід забезпечує органічну інтеграцію мовних і культурних знань, трансформуючи їх у простір постійної міжкультурної взаємодії. Важливими компонентами методу є використання автентичних матеріалів, візуалізація (відео, презентації), лінгвокультурні коментарі, моделювання ситуацій міжкультурного спілкування.

У роботі описано діяльність студентського Українського культурного клубу у Стамбулі та деякі позааудиторні заходи в СумДПУ, участь у яких сприяє розвитку у студентів толерантності, емпатії та адаптації до україномовного середовища, що підтверджено участю здобувачів у міжнародних конкурсах.

Автори припускають, що формування міжкультурної компетентності інофонів в умовах воєнного стану можливе завдяки синергії академічного партнерства, культурного діалогу, педагогічного супроводу та активного залучення іноземних студентів до міжкультурних ініціатив.

Ключові слова: українська мова як іноземна, інофони, міжкультурна компетентність, культурна адаптація, формування міжкультурної компетентності інофонів в умовах воєнного часу, міжуніверситетське партнерство, метод комунікативного підключення, Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка, Стамбульський університет.

Semenog Olena, Kushnir Iryna. Formation of Intercultural Competence of Non-Native Speakers in the Process of Learning Ukrainian as a Foreign Language Under Wartime Conditions (Based on the Ukrainian-Turkish Project)

The article explores the formation of intercultural competence among non-native speakers in the process of learning Ukrainian as a foreign language (UFL) under the conditions of the Russo-Ukrainian war, which has significantly impacted the educational process. Employing methods of analyzing scholarly works, generalizing data from official websites of higher education institutions, and observing the educational process, the authors examine the challenges of distance learning and student adaptation. Key concepts (intercultural communication, intercultural linguistic identity, and intercultural competence of non-native speakers) are defined as the foundation of a competence-oriented process implemented through communicative-activity, student-centered, and sociocultural approaches. The wartime conditions exacerbate these processes due to psychological stress, limited access to immersive language environment, and the urgency of adaptation, particularly for learners outside Ukraine.

A focal point is the importance of developing academic mobility and scientific-educational partnerships between Ukrainian and foreign universities. Participation of lecturers and students in international academic exchange programs, inter-university projects, and summer schools enhances the formation of intercultural competence for those learning UFL, whether within the cultural-educational environment of Ukrainian universities remotely. Significant value for the development of educational programs at Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko (Sumy SPU) is derived from the experience of teaching UFL in foreign universities, particularly Istanbul University (Turkey).

The article describes the experience of implementing the inter-university partnership project «Ukrainian as a Foreign Language Without Borders,» initiated by lecturers from Sumy SPU (Ukraine) and Istanbul University (Turkey). The project, focused on cultural-educational and research collaboration, aims to provide practical support to students in developing intercultural competence and to encourage tolerant communication through cross-cultural discussions, workshops, roundtables, and scientific-practical conferences. The organization of the educational process in both universities incorporates interactive methods and informal education, fostering the socialization of non-native speakers.

The essence and methodology of the communicative engagement method are outlined, which involves language learning through active immersion in a cultural environment. This approach ensures the organic integration of linguistic and cultural knowledge, transforming the educational process into a space of continuous intercultural interaction. Key components include the use of authentic materials, visualization (videos, presentations), linguocultural commentaries, and modeling of intercultural communication scenarios. The effectiveness of these practices is noted in developing non-native speakers' ability to apply knowledge of linguistic norms, social roles, and communicative strategies according to specific interaction contexts.

A significant role is played by the Ukrainian Cultural Club in Istanbul and extracurricular activities at Sumy SPU, which promote tolerance, empathy, and adaptation to the Ukrainian-speaking environment through participation in international competitions and cultural initiatives. The conclusion highlights that the formation of intercultural competence among non-native speakers under wartime conditions is achievable through the synergy of academic partnership, cultural dialogue, pedagogical support, and active student engagement in intercultural initiatives.

Key words: Ukrainian as a foreign language, non-native speakers, intercultural competence, cultural adaptation, formation of intercultural competence under wartime conditions, academic partnership, communicative engagement method, A.S. Makarenko Sumy State Pedagogical University, Istanbul University.

Вступ. Події останніх років, російсько-українська війна зумовили підвищений інтерес світової спільноти до України й української мови як маркера національної ідентичності та символу стійкості. За даними міжнародної платформи з вивчення мов Duolingo (2022), після лютого 2022 року українську мову на знак солідарності з Україною розпочали опановувати понад 1,3 млн осіб у всьому світі [1].

Тенденція поширення української мови (далі – УМ) за кордоном посилює суб'єктність України в умовах воєнного часу, популяризує її соціокультурний контекст і сприяє поступовій інтеграції в глобальний освітній простір. Підвищення інтересу до УМ у світі стимулює розвиток різноманітних форм навчання української мови як іноземної (далі – УМІ).

Аналіз наукових джерел та даних освітніх платформ засвідчує підвищення мотивації опанувати УМ для працевлаштування в українських та міжнародних

організаціях, що опікуються гуманітарною допомогою, журналістикою і дипломатією. Важливу роль відіграє інтегративна мотивація, спрямована на комунікацію з біженцями та волонтерами, підтримки друзів і колег для розширення міжкультурних зв'язків. Збільшується кількість учасників онлайн та стаціонарних українськомовних курсів, а також українськомовних студій в освітніх закладах Канади, Великобританії, Німеччини, Туреччини.

Під час російсько-української війни безпекові ризики ускладнюють відвідування іноземними студентами українських міст і закладів вищої освіти, відповідно й навчання УМІ загалом перейшло у форму дистанційного навчання. Водночас зменшення кількості іноземних студентів з початком повномасштабного вторгнення росії в Україну актуалізує потребу в пошуку ефективних освітніх стратегій [2], інтенсивну розробку нових підходів у викладанні УМІ як у традиційному, так і дистан-

ційному форматах [3]. Дані Українського державного центру міжнародної освіти, які проаналізували О. Корчук [2] та О.В. Попело, О.П. Попело, А. Самойлович [4], теж підтверджують: найбільша кількість іноземних студентів в Україні була зафіксована у 2021/2022 н. р. – 73626 осіб, у 2022/2023 н. р. кількість зменшилася на 32%, у 2023/2024 н. р. – на 54,7%.

Наразі переважна більшість інофонів, які вивчають УМІ, перебувають поза межами України і тим самим є відірваними від українського мовно-культурного середовища. Це значно ускладнює формування соціокультурного складника їхньої комунікативної компетентності, що в уже усталеній лінгводидактичній теорії позначають як міжкультурну компетентність. Умови воєнного стану спонукають до розробки гнучких форм навчання та поєднання методичного досвіду викладачів УМІ в Україні й за кордоном. Особливого значення набуває міжнародна співпраця та науково-освітнє партнерство. Участь викладачів і студентів у міжнародних програмах академічного молодіжного обміну, міжуніверситетських проєктах і літніх школах увиразнює процес формування міжкультурної компетентності інофонів, які вивчають УМІ як в культурно-освітньому середовищі українського університету, так і відірвано у просторі та часі від такого середовища.

Прикладом ефективної співпраці в умовах воєнного часу є проєкт «Українська мова як іноземна без кордонів», ініційований викладачами Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка (Україна) та Стамбульського університету (Туреччина).

Матеріали та методи. Теоретичним підґрунтям дослідження слугують «Стандартизовані вимоги: рівні володіння українською мовою як іноземною А1–С2» (2020 р.), які відповідають Конституції України, ґрунтуються на Законах України «Про освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про вищу освіту», відповідають Постановам Кабінету Міністрів України «Про затвердження положення про прийом іноземців та осіб без громадянства на навчання до вищих навчальних закладів» і «Про ліцензування освітніх послуг» та відповідають Наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Програми дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України» [5].

Становлення і розвиток методики мовної підготовки іноземних студентів класичного університету досліджують Н. Ушакова, О. Тростинська, І. Кушнір; різні методичні аспекти викладання української мови як іноземної – Л. Антонів, О. Туркевич, Г. Швець та ін.; формування українськомовної компетентності майбутніх іноземних фахівців – Н. Московчук, О. Павленко та ін., особливості полікультурної освіти іноземних студентів – Я. Гулецька.

Основні форми інституційного академічно-наукового партнерства університетів аналізують Н. Бідюк, Н. Пазюра, а українсько-турецьке партнерство в галузі вищої освіти – І. Дрига, І. Покровська. У працях авторів висвітлено формування міжкультурної білінгвальної

мовної особистості іноземних студентів, їхньої соціокультурної компетентності [6; 7].

Теоретичний аналіз актуальної проблеми, аналіз практичного досвіду навчання УМІ різних контингентів іноземних студентів засвідчує також потребу з'ясувати особливості формування міжкультурної компетентності інофонів, які вивчають українську мову поза межами України, зокрема перебіг проєкту викладачів ЗВО України і Туреччини.

Мета статті: схарактеризувати особливості формування міжкультурної компетентності інофонів у процесі навчання української мови як іноземної в межах реалізації партнерського проєкту ініціативної групи Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка (Україна) та відділення українстики Стамбульського університету (Туреччина).

Для досягнення мети використано такі методи дослідження: аналіз і узагальнення праць науковців, науково-методичної інформації із сайтів закладів вищої освіти; спостереження за освітнім процесом, зокрема, в практиці навчання УМІ. У дослідній роботі брали участь студенти-україністи Стамбульського університету (Туреччина) та аспіранти освітніх програм «Музичне мистецтво», «Освітні/педагогічні науки», «Середня освіта. Музичне мистецтво» Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка.

Результати. Окреслимо ключові поняття, якими оперуємо в дослідженні: *міжкультурна комунікація, міжкультурна мовна особистість, міжкультурна компетентність інофонів.*

Полікультурна освіта студентської молоді, як зауважує Я. Гулецька, є складником професійної освіти, що спрямований на засвоєння культурно-освітніх цінностей через розуміння особливостей своєї етнокультурної групи, а також узаємодії культур на засадах взаєморозуміння, толерантності, діалогу й плюралізму, що є сприяє протидії дискримінації, расизму та шовінізму [8]. Мета міжкультурної комунікації в полікультурному просторі університету – сприяти іноземним студентам опанувати мову навчання, засвоїти норми іншомовної комунікативної поведінки; адаптуватися до нового академічного середовища та ознайомитися із традиціями освітньої системи країни навчання. Водночас, сучасний студент-іноземець є носієм рідних навчальних і комунікативних традицій, виконуючи роль культурного посередника, який інтерпретує одну культуру для іншої.

Міжкультурна комунікація розкриває національно-психологічні особливості мовців у мотиваційній (мотиви комунікації) та емоційно-вольовій сферах (емоційні та вольові якості), а також в інтелектуально-пізнавальній (особливості світосприйняття носіїв певної культури) та комунікативно-поведінковій (способи та форми передачі інформації) діяльності. Результативність комунікативної діяльності залежить від культури мови і мовлення особистостей, а також від рівня розвитку комунікативних здібностей мовців – учасників міжкультурної комунікації. Отже, розвиток психологічних якостей зумовлює формування особистості. Під

час навчання української мови як іноземної в умовах міжкультурної комунікації відбувається формування міжкультурної мовної особистості інофонів.

Феномену «мовної особистості» присвячено численні психолінгвістичні та лінгводидактичні дослідження (Є. Боринштейн, Й. Вейсгербер, Т. Дрідзе, Л. Мацько, Л. Паламар, М. Пентилук, Л. Струганець, В. Тарасун та ін.). Проведений у попередніх публікаціях аналіз наукових праць дав підстави характеризувати поняття «мовна особистість» як особистість, котра володіє цілісною системою мовних знань, умінь і навичок, а також мотиваційно-ціннісними орієнтирами, що забезпечують ефективну комунікацію у різних соціокультурних контекстах [9, с. 29].

Основним засобом перетворення індивіда в мовну особистість, за Є. Боринштейном, є соціалізація, яка охоплює: а) включення людини до певних соціальних відносин; б) мовленнєво-мисленнєву діяльність за нормами і законами певної етномовної культури; в) засвоєння законів соціальної психології народу [10, с. 65-70]. Уважаємо, що особливого значення окреслені аспекти соціалізації набувають для іноземних студентів, які навчаються в ЗВО України, оскільки для них відбувається включення до іншомовного соціуму, тобто здійснюється вторинна соціалізація в іншомовному соціумі, у процесі якої формується міжкультурна мовна особистість.

Міжкультурна мовна особистість, за нашим досвідом викладання в іномовній аудиторії, проявляється в мовленнєвій діяльності під час міжкультурної комунікації. Мовна особистість характеризується зацікавленнями, соціальними та культурними настановами в діалозі культур; знаннями про рідну мову й культуру, країну, мову якої вивчається, та загальнолюдські пріоритети, здатністю розуміти менталітет і комунікативну поведінку представників іншої іноземної мовної спільноти [6, с. 116]. Отже, навчання української мови іноземних студентів має спрямовуватися на формування міжкультурної мовної особистості, що в компетентнісному вимірі відповідає міжкультурній компетентності інофонів. Ця інтегративна особистісно-професійна якість охоплює, зауважує Д. Ткаченко, взаємопов'язані складники: когнітивний (знання національно-культурної специфіки мовленнєвої поведінки), мотиваційно-афективний (толерантність, емпатія, відкритість до культурного різноманіття), аксіологічний (цінності, що сприяють міжкультурному діалогу), поведінковий (уміння адаптувати власну діяльність до міжкультурного контексту) [дет.: 11, с. 179]. Для діагностування міжкультурної компетентності інофонів доцільно обрати показники «Толерантність і міжетнічна взаємодія» (експрес-опитувальник етнічної толерантності «Індекс толерантності» (автори – Г. Солдатова, О. Кравцова, О. Хухлаєв, Л. Шайгерова), «Комунікативний контроль» (за М. Шнайдером), «Здатність до мовленнєвої взаємодії» (за Я. Проскуркіною).

Узаємозумовленість складників загалом позитивно впливає на формування міжкультурної компетентності інофонів. Означений процес є компетентнісно оріє-

тованим і ґрунтується на комунікативно-діяльнісному, студентоцентрованому й особливо соціокультурному підходах у контексті навчання УМІ інофонів. Воєнний стан ускладнює цей процес через психологічний стрес, обмежений доступ до природного мовного середовища та потребу у швидкій адаптації.

Міжнародне науково-освітнє партнерство закладів вищої освіти України та зарубіжжя дозволяє увиразнити процес формування міжкультурної компетентності інофонів, які опановують УМІ. Прикладом такої співпраці є проєкт «Українська мова як іноземна без кордонів», реалізований ініціативною групою Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка (Україна) та Стамбульського університету (Туреччина).

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка (далі – СумДПУ), заснований у 1924 році, до початку повномасштабної війни приймав на навчання іноземних студентів із 12 країн світу: Туркменістану, Китаю, Сполучених Штатів Америки, Туреччини тощо. Іноземні студенти навчалися за напрямками «Музичне мистецтво», «Хореографія», «Образотворче мистецтво», «Освітні, педагогічні науки», «Менеджмент», «Англійська мова», «Фізична культура і спорт» в Навчально-наукових інститутах культури і мистецтв, педагогіки і психології, фізичної культури та на факультеті іноземної та слов'янської філології. А загалом у Сумській області, як зазначають О.В.Попело, О.П.Попело, А.Самойлович [7], у 2021/2022 н. р. налічувалося 2666 осіб іноземних студентів.

В Університеті функціонує Міжнародний центр «Україна єднає», створений у співпраці СумДПУ, Українсько-китайської промислово-торгівельної асоціації та Інституту освіти «Один пояс – один шлях» (https://sspu.edu.ua/images/2021/docs/2021/zvit_vnz_za_2021_rik_2_5f53f.pdf). Центр популяризує історію та культуру України у глобальному науково-освітньому просторі. Для іноземних студентів організовано курси української мови, які мають на меті поглибити знання з практичної граматики мови, розширити словниковий запас, вдосконалити вміння з різних видів мовленнєвої діяльності – говоріння, аудіювання, читання, формування навичок письма. Для аспірантів розроблено курси «Наукова українська мова», «Етика наукового пошуку: філософські, мовні аспекти». Також підготовлено методичне забезпечення занять, зокрема програму вступного іспиту для прийому на навчання за освітнім рівнем «магістр» за всіма спеціальностями; програму комплексної співбесіди з української мови для вступу іноземних громадян до аспірантури, програму підвищення кваліфікації для науково-педагогічних працівників.

Робочі програми базуються на вимогах типової програми навчальної дисципліни «Українська мова як іноземна» (Ушакова та ін.) [12] та «Стандартизованих вимог: рівні володіння українською мовою як іноземною А1–С2» (2020 р.) [5], що увиразнюють підготовку іноземних студентів у трьох напрямках: комунікативному (формування комунікативної компетенції), адаптацій-

ному (адаптація до життя й навчання в українськомовному середовищі) та загальнонауковому (формування загальнонаукової та професійно-орієнтованої компетенції).

Навчальні дисципліни охоплюють інтерактивні заняття з діалогами, аудіюванням і читанням професійно-орієнтованих текстів, а також відеоконференції для проведення віртуальних занять. Використовуються онлайн-курси, платформи «Speak Ukrainian», хаб-лабораторія Сумського державного університету «Ukr. Lang. Laboratory for foreign students», дистанційний курс «Ukrainian» (автори: А. Силка, М.Казанджієва, О. Коньок, Л. Біденко, Н. Ворона, Г. Дядченко), мета яких – удосконалити орфоепічні, лексичні, міжкультурні уміння через роботу зі словом, прослуховування діалогів, розповіді про українські реалії, видатних діячів української культури, місто Суми [дет.: 7].

У 2022–2024 рр. кількість іноземних студентів в університеті зменшилася через безпекову ситуацію в Україні та Сумській області. Проте частина студентів продовжує навчання онлайн завдяки доступній вартості порівняно з країнами Західної Європи чи США; студентоорієнтованому навчанню та реалізації програм курсів англійською мовою.

Розвиток дистанційного та онлайн-навчання і водночас відірваність інофонів від природного українського мовного середовища через війну зумовила потребу в нових формах взаємодії. Наукову цінність для розвитку освітніх програм СумДПУ в умовах воєнного часу становить досвід навчання УМІ в закордонних університетах.

Завдяки активному розвитку українсько-турецьких відносин українська мова стає більш затребуваною для вивчення в закладах вищої освіти Туреччини. У межах статті зупинимося більш детально на досвіді навчання УМІ у Стамбульському університеті.

За повідомленням Генерального консульства України в Стамбулі, «студенти відділення української мови й літератури Стамбульського університету як шанувальники української етнокультури в такий спосіб засвідчили свою прихильність у час війни, коли російська пропаганда працює посилено, а донести правду до носіїв турецької мови дуже важливо» [13; 14].

Стамбульський університет, заснований у 1453 році, є одним із найстаріших і найпрестижніших університетів Туреччини. У 2017 році на факультеті письменства відкрили відділення україністики. Офіційний захід спеціальності відбувся за участю тодішньої української Міністерки освіти і науки України Лілії Гриневич та Міністра освіти Туреччини Йекта Сарача. У 2019 році найкращі студенти першого набору відділення україністики отримали можливість відвідати Україну. У 2022 році відбувся перший випуск: вісім громадян Туреччини отримали дипломи бакалаврів з української мови й літератури.

У 2024–2025 н.р. на відділенні україністики навчаються майже сто студентів, які є турецькими громадянами. Вони здобувають кваліфікацію філолога в галузі української мови й літератури упродовж п'яти років:

один рік підготовчого курсу – «хазирлик» (hazırlık), після чого студенти складають вступний іспит для зарахування на перший курс бакалаврату, де навчання триває чотири роки. Досвід культуромовної підготовки здобувачів вищої освіти в Стамбульському університеті є цінним для розвитку освітніх програм СумДПУ, в якому навчаються студенти з Китаю.

За період навчання майбутні філологи Стамбульського університету опановують комплекс дисциплін, які розподіляють таким чином: мовознавчий блок (вступ до мовознавства, українська прикладна граматики, усне та писемне висловлювання, правопис, лексикологія, морфологія, синтаксис, порівняльне мовознавство), літературознавчий блок (вступ до літератури, текстологія, історія розвитку української літератури від давнини до сьогодення), культурознавчий блок (українська культура, історія України, історико-культурні зв'язки України з Туреччиною), перекладацький блок (переклад наукових та художніх текстів).

Упродовж перших двох років турецькі студенти опановують українську мову на рівні, достатньому для повноцінної участі в освітньому процесі, спрямованому на здобуття фахових знань та умінь. Тобто для студентів українська мова є одночасно об'єктом практичного оволодіння, теоретичного вивчення, а також мовно-гносеологічним «інструментом» засвоєння знань. Багатовимірність мовно-освітнього процесу ускладнюється відірваністю турецьких студентів від природного українського мовного середовища. Комплексність такого освітнього феномену потребувала пошуку нових методичних рішень.

Одним із таких рішень став партнерський проєкт «Українська мова як іноземна без кордонів», який об'єднав викладачів УМІ, Центр науково-освітнього-партнерства і мережевої взаємодії СумДПУ (Україна) та відділення україністики Стамбульського університету (Туреччина). Співпраця здійснюється за культурно-освітнім, дослідницьким напрямом та має на меті: надавати практичну допомогу студентам у формуванні міжкультурної компетентності; заохочувати до розвитку навичок толерантного спілкування у кроскультурних дискусіях, майстер-класах, круглих столах і науково-практичних конференціях.

Мета ініціаторів у 2024–2025 н. р. – проаналізувати досвід формування міжкультурної компетентності турецьких та китайських студентів, які вивчають УМІ в культурно-освітньому середовищі українського університету або дистанційно, відірвано у просторі та часі від такого середовища, поза межами такого середовища. Завдання проєкту – розробити спільні інтегративні форми навчання та визначити ефективні методичні засоби.

«Сучасна лінгводидактична парадигма характеризується плюралістичністю та поєднанням комплексу компетентнісного, комунікативно-діяльнісного та міжкультурного підходів» [15, с. 98–99]. Орієнтуємося на такий підхід, що навчання інофонів передбачає не лише опанування мовних рівнів (фонетичного, лексичного, фразеологічного, граматичного та синтаксичного), а

й урахування позамовних параметрів: урахування ситуації спілкування; соціального статусу співрозмовників; культурних особливостей, відбитих в мовних одиницях; країнознавчої обізнаності.

Досвід викладання дисциплін та проведення спільних заходів упродовж навчального року показав, що для реалізації зазначених підходів доцільним є метод комунікативного підключення. Цей метод перетворює освітній процес на безперервну міжкультурну комунікацію, що ґрунтується на уявленнях про національно-культурні особливості України; знаннях норм мовленнєвої та немовленнєвої поведінки; уміннях використовувати різні комунікативні ролі відповідно до ситуації; виборі стратегії спілкування та мовних засобів залежно від сфери комунікації та соціального статусу співрозмовників. Таке комунікативне підключення здійснюємо у процесі викладання, максимально використовуючи різні способи візуалізації (відео, презентації) та лінгвокультурних коментарів.

Наведемо декілька прикладів. Для занурення студентів у соціокультурний та історичний контексти України з перших етапів вивчення української мови в СумДПУ та на відділенні україністики в Стамбульському університеті використовуємо малюнкові словники, відео про Україну, відеокліпи українських пісень. Під час вивчення дисциплін літературного блоку на відділенні україністики Стамбульського університету кожна тема супроводжується інтегративною частиною, в якій розкривається соціальне та культурне життя українців у відповідний історичний період, пов'язаний із творчістю письменника або поета. Дисципліни культурознавчого блоку систематизують матеріали, залучені під час вивчення інших дисциплін через комунікативно-ситуативні завдання. Навчально-методичним супроводом є підручники «Українська мова для турецьких студентів», «Паралель», «Яблуко». У СумДПУ такі навчальні дисципліни не передбачені освітніми програмами, тому важливу роль відіграють неформальні зустрічі іноземних студентів двох університетів, різноманітні тематично-пізнавальні відео.

Для вдосконалення українськомовних комунікативних умінь та розширення когнітивного складника міжкультурної комунікативної компетентності інофонів упродовж навчального року на відділенні україністики Стамбульського університету діє студентський Український культурний клуб (Сторінка клубу: Instagram: www.instagram.com/iukraynakulturu). Активними учасниками заходів клубу є не лише студенти-україністи, а й студенти інших відділень. Про такі заходи під час онлайн-зустрічей на позааудиторних заходах (дискусії, майстерки, круглі столи) розповідали й іноземним аспірантам СумДПУ.

За час функціонування клубу було проведено такі заходи: майстерки вишивання хрестиком (до Всесвітніх днів вишиванки), майстерки з розпису яєць (до пасхальних днів), ліплення вареників, майстерки з вибійки (до Днів української культури), перегляди українських фільмів, читання віршів українських поетів, написання всеукраїнських радіодиктантів (до Днів української

мови та писемності) [16]. Мету проведення зустрічей Клубу вбачаємо в розвитку комунікативної та міжкультурної компетентностей, необхідних для використання української мови у повсякденному житті (у процесі спілкування з українцями, які проживають у Стамбулі чи містах Китаю); для ефективної взаємодії в академічному середовищі з українськими викладачами; формування навичок спілкування українською мовою в межах актуальних тем і комунікативних ситуацій. Студенти навчалися «дивитися на події під кутом зору іншої культури»; бути толерантними до інших культур.

За словами викладачки відділення україністики М. Барчук-Галик, «турецькі студенти з перших днів вторгнення росії в Україну стали волонтерами: сортували, пакували, вантажили гуманітарну допомогу. Згодом ініціювали допомогу українським біженцям, організовували їм дозвілля в Стамбулі, брали участь як волонтери у літньому таборі «Барвінок». Наші студенти – найкращі, нам є ким пишатися» [17].

Студенти відділення україністики активно беруть участь у міжнародних конференціях в Україні й за кордоном, презентуючи дослідження в галузі перекладознавства, порівняльної лексикології. Завдяки талановитим студентам турецьке суспільство має можливість познайомитися з поетичною спадщиною Т. Шевченка, І. Франка, Л. Українки, В. Симоненка, Л. Костенко тощо. Наразі готуються до друку переклади на турецьку мову, зроблені студентами-україністами.

Заходи студентів знайшли відображення на сторінці фейсбуку «Україністика Стамбульського університету» (<https://www.facebook.com/groups/112372151066953>): ідеться про дослідницький проєкт «Реальні герої художніх текстів». Характеристика образу після прочитання роману Осипа Назарука «Роксоляна», інтерактивну лекцію «На каву з Лесею Українкою», присвячену дню народження видатної української поетеси, про участь студентів у X Міжнародному орфографічному конкурсі з української мови, що організований О. Баранівською з кафедри україністики Ягелонського університету (Польща) та перемогу студентки Есму Нур Дьонмез у конкурсі.

Ознайомлення зі здобутками турецьких студентів спонукали китайських аспірантів СумДПУ до участі в міжнародному конкурсі рідної мови, конкурсах есе. Зокрема аспірантка першого року навчання спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки Ду Женюе взяла участь у VII міжнародному конкурсі есе учнівської та студентської молоді «Мій Шевченко». В есе «У творчості Тараса Шевченка знаходжу свою свободу» здобувачка написала, що «Україна – це гарна, свободна і мужня країна. Ця країна відома у світі своїм національним генієм і борцем за свободу Тарасом Шевченком. У китайських митців теж існує «живий» інтерес до Тараса Шевченка як до символу свободи України. У столиці Пекіні, як відомо, в парку Чаоян є пам'ятник Тарасу Шевченку. Автор пам'ятника – відомий китайський скульптор і художник Цзіньтан Юань Сікунь. У Посольстві України в Китаї у 2021 році було відкрито бронзову скульптурну композицію з оригінальною

назвою «Ворота душі. Діалог Тараса Шевченка і Ду Фу». Автор скульптурної композиції – відомий китайський скульптор і художник, директор Національного художнього музею Юань Сікунь. Що зацікавлює: Тарас Шевченко – національний поет України; Ду Фу – національний поет Китаю. Їхня унікальність, коли пізнаю творчість більшою мірою, полягає у відображенні в долях поетів драматичної історії нації, в силі волі, свободі думки, великому духу. Отже, діалог Тараса Шевченка і Ду Фу – це діалог поетів і країн «крізь час, простір, кордони». У творах Тараса Шевченка і Ду Фу відчуваю також самобутні духовні й родинні цінності кожної країни: повага до сім'ї, до старшого покоління. А ще внутрішню свободу. У творчості Тараса Шевченка знаходжу свою свободу думки, свободу творчості [18, с. 49–52]. Робота Ду Женюе посіла перше місце.

Аспірантка Ван Жусінь здобула перемогу у Всеукраїнському конкурсі есе, присвяченому академічній доброчесності. У своїй роботі Ван Жусінь написала: Героїчні люди і Суми в цілому справляють сильне враження. Під час занять, а також культурно-мистецьких заходів завдяки українським викладачам, а також завдяки випускниці Сумського педагогічного університету Бянь Лулу я, хоча й онлайн, дізналася про українську культуру. Колеги з повагою розповідали про мистецькі традиції, а також навчали української мови. А ще читали твори Тараса Шевченка. Це справило на мене сильне враження. З 2024 р. навчаюся в аспірантурі і прагну пізнати педагогіку танцювального мистецтва, яку шанують і в моїй країні Китай. Моя улюблена справа – це мистецтво танцю. Я пишу дисертацію і прагну розповісти в ній про душу України доказово й академічно доброчесно» [19, с. 12].

Досвід навчання турецьких студентів-україністів та китайських аспірантів у межах проєкту «Українська мова як іноземна без кордонів» продемонстрував результати застосування методу комунікативного підключення у процесі: 1) володіння загальнолітературною українською мовою і фаховою мовою спеціальності як результату сформованих комунікативно-діяльнісної, мовної, стратегічної та соціокультурної компетентностей; 2) отримання професійних знань і сформованої професійно-комунікативної компетентності; 3) залучення студентів-іноземців до україномовного соціокультурного простору і частково до середовища, що є основою формування міжкультурної компетентності як характеристики міжкультурної мовної особистості; 4) виховання поваги до України, українського народу, його традицій, звичаїв і цінностей, національної культури й історії; 5) створення й підтримання позитивної мотивації до навчання та промоції українства в Туреччині та Китаї. Про здобутки проєкту ініціатори повідомляли під час УІІ міжнародної науково-практичної конференції молодих дослідників «Академічна культура дослідника в освітньому просторі: європейський та національний досвід», що відбулася в СумДПУ у травні 2025 року.

Перебіг проєкту засвідчив, що обмін досвідом викладання української мови як іноземної в освітньому середовищі українського ЗВО та за кордоном (відірано

від природного українського комунікативного простору) послугує основою для створення студентської міжакадемічної та міжкультурної комунікативної взаємодії.

Висновки. На основі аналізу й узагальнення праць вітчизняних і зарубіжних науковців, науково-методичної інформації із сайтів та сторінок закладів вищої освіти у соціальних мереж, а також спостережень за освітнім процесом, зокрема практикою навчання української мови як іноземної, схарактеризовано ключові поняття та запропоновано їхні визначення. Міжкультурну компетентність схарактеризовано як інтегративну якість, що поєднує знання культурних особливостей, толерантність, емпатію, цінності діалогу культур у попередженні потенційних комунікативних невдач і вміння адаптувати спілкування до полікультурного контексту. Формування міжкультурної компетентності інофонів означено як компетентнісно орієнтований процес, що ґрунтується на комунікативно-діяльнісному, студентоцентрованому, соціокультурному, з акцентом на останньому в контексті навчання УМІ інофонів.

Партнерський проєкт «Українська мова як іноземна без кордонів», реалізований ініціативною групою викладачів Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка (Україна) та відділення україністики Стамбульського університету (Туреччина), демонструє ефективність інтегративного підходу до формування міжкультурної компетентності інофонів у процесі навчання УМІ. Застосування методу комунікативного підключення, який поєднує комунікативно-діяльнісний, студентоцентрований і соціокультурний підходи, сприяє опануванню турецькими та китайськими студентами української мови, розвитку професійних і комунікативних умінь, а також залученню до україномовного соціокультурного простору.

Діяльність Клубу шанувальників української мови та культури Стамбульського університету, організація позааудиторних заходів (дискусій, майстерок, конференцій) у Сумському державному педагогічному університеті імені А.С.Макаренка, використання візуалізації та лінгвокультурних коментарів підвищує мотивацію студентів і сприяє популяризації української культури за кордоном. Участь іноземних студентів і аспірантів, зокрема в міжнародному конкурсі рідної мови, конкурсах есе засвідчує формування міжкультурної мовної особистості, здатної до діалогу культур і розуміння українських національних цінностей.

Проміжні результати реалізації проєкту за діагностуванням показників «Толерантність і міжетнічна взаємодія» «Комунікативний контроль», «Здатність до мовленнєвої взаємодії» засвідчили позитивні зміни інофонів у соціалізації, міжкультурної взаємодії між учасниками різних етнічних груп, в умінь знаходити спільну мову; студенти виявляли інтерес до запропонованого навчально-методичного матеріалу, мали прагнення до мовленнєвої взаємодії, вмотивовані здійснювати українськомовне спілкування.

Воєнний стан в Україні ускладнює навчання через відірваність інофонів від природного мовного середо-

вища та психологічний стрес, що підкреслює необхідність розвитку гнучких форм дистанційного навчання й міжнародної співпраці.

Перспективи проєкту убачаємо в аналізі отриманих змін у формуванні міжкультурної компетентності

учасників проєкту, розширенні інтерактивних форматів, в інтеграції досвіду Стамбульського університету в освітні програми Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка для вдосконалення підготовки іноземних аспірантів.

Література:

1. 2022 Duolingo Language Report. URL: <https://blog.duolingo.com/2022-duolingo-language-report/>
2. Корчук О. Сучасні аспекти викладання природничих дисциплін нерідною мовою. *Світові виміри освітніх тенденцій*: зб. наук. пр. / за заг. ред. Г.В.Межжеріної, О. Ю. Корчук. Вип. 16. Київ: НАУ, 2023. С. 11–17.
3. Губа Л., Перинець К. Інтенсив-курс з української мови як іноземної: теоретично-практичні засади. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 53(1). С. 291–297.
4. Попело О. В., Попело О. П., Самойлович А. Г. Поточний стан розвитку закладів вищої освіти прикордонних регіонів України. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2025. Т. 2, № 21. С. 69–79. DOI: <https://doi.org/10.15330/apred.2.21.69-79>
5. Стандартизовані вимоги: рівні володіння українською мовою як іноземною А1–С2. Зразки сертифікаційних завдань: посіб. Київ: Фірма «ІНКОС», 2020. 186 с.
6. Кушнір І. М. Формування міжкультурної білінгвальної мовної особистості іноземних студентів-медиків в академічному середовищі українських ЗВО. *Міжкультурна комунікація в університетському освітньому просторі*: кол. монографія / за ред. Н. І. Ушакової. Харків, 2019. С. 108–122.
7. Семенов О. М., Левенок І. С. Формування українськомовної компетентності іноземних студентів-медиків в культурно-освітньому просторі закладу вищої освіти. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі*. 2021. Вип. 38. С. 170–188.
8. Гулецька Я. Г. Полікультурна освіта студентської молоді в університетах США: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. 2008. 21 с.
9. Semenog O. The Conceptual Sphere of Education in Ukrainian and Polish Discourses: An Interdisciplinary Approach: monograph. Europe: Scholars' Press, 2025. 195 p.
10. Боринштейн Є. Р. Соціокультурні особливості мовної особистості. *Соціальна психологія*. 2004. № 5(7). С. 63–72.
11. Ткаченко Д. І. Розвиток міжкультурної компетентності як ключовий елемент професійного зростання молодого викладача в глобалізованому освітньому просторі. *День науки: програма та матеріали* / ред. К. В. Астахова та ін. Харків: Вид-во НУА, 2025. С. 178–181.
12. Ушакова Н. І., Тростинська О. М. Вивчення української мови студентами-іноземцями: концептуальні засади. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2014. Вип. 9. С. 12–21.
13. Генеральне консульство України в Стамбулі. Кількість студентів українського відділення у Стамбульському університеті збільшується – генконсул Олександр Гаман. URL: <https://istanbul.mfa.gov.ua/news/kilkist-studentiv-ukrayinskogo-viddilennya-u-stambulskomu-universiteti-zbilshuyetsya-genkonsul-oleksandr-gaman>
14. Кількість студентів українського відділення університету у Стамбулі збільшується. Укрінформ. 2021. 27 жовт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3340222-kilkist-studentiv-ukrayinskogo-viddilennya-u-stambulskomu-universiteti-zbilshuyetsya-genkonsul.html>
15. Кушнір І. М. Сучасна лінгводидактика української мови як іноземної: досягнення, проблеми, перспективи. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі*. Міжпредметні зв'язки. Наук. дослідження. Досвід. Пошуки: зб. наук. пр. Харків, 2019. Вип. 34. С. 93–107. DOI: 10.26565/2073-4379-2019-34-07
16. Український культурний клуб (Істанбул). URL: www.instagram.com/iukraynakulturu
17. Будник О. Мар'яна Барчук-Галик, викладачка відділення україністики Стамбульського університету: Для турків вивчати українську мову – це екзотика та великий виклик, але попит зростає з року в рік. Укрінформ. 2022. 18 лип. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3531565-marana-barчукgalik-vikladacka-viddilennya-ukrainistiki-stambulskogo-universitetu.html>
18. Ду Женюе. In Taras Shevchenko's works, I find my freedom. Мій Шевченко: зб. есе учнівської та студентської молоді / ред. Т. М. Шарова, А. В. Землянська. Київ, 2025. С. 49–52.
19. Семенов О. М. Наукова українська мова (для іноземних аспірантів): навч. посіб. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2025. 78 с.

References:

1. Duolingo. (2022). *2022 Duolingo language report*. <https://blog.duolingo.com/2022-duolingo-language-report/>
2. Korchuk, O. (2023). *Suchasni aspekty vykladannia pryrodnychkh dysyplin neridnoiu movoiu [Modern aspects of teaching natural sciences in a non-native language]* [in Ukrainian]. In H. V. Mezherina & O. Yu. Korchuk (Eds.), *Svitovi vymiry osvitynih tendentsii – World dimensions of educational trends* (Vol. 16, pp. 11–17). Kyiv: NAU.
3. Huba, L., & Perynets, K. (2022). *Intensyv-kurs z ukrainskoi movy yak inozemnoi: teoretychno-praktychni zasady [Intensive course in Ukrainian as a foreign language: theoretical and practical principles]* [in Ukrainian]. *Aktualni pytan- nia humanitarnykh nauk – Current Issues of the Humanities*, 53(1), 291–297.
4. Popelo, O. V., Popelo, O. P., & Samoilovych, A. H. (2025). *Potochnyi stan rozvytku zakladiv vyshchoi osvity pryko- rdonnykh rehioniv Ukrainy [Current state of higher education institutions in Ukraine's border regions]* [in Ukrainian].

Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu – Current Problems of Regional Economy Development, 2(21), 69–79. <https://doi.org/10.15330/apred.2.21.69-79>

5. Standartyzovani vymohy: rivni volodinnia ukrainskoiu movoiu yak inozemnoi A1–C2. Zrazky seryfikatsiinykh zavdan [Standardized requirements: proficiency levels in Ukrainian as a foreign language A1–C2. Sample certification tasks] [in Ukrainian]. (2020). Kyiv: Inkos.

6. Kushnir, I. M. (2019). Formuvannia mizhkulturnoi bilinhvalnoi movnoi osobystosti inozemnykh studentiv-medykiv v akademichnomu seredovyshchi ukrainskykh ZVO [Formation of intercultural bilingual language identity of international medical students in the academic environment of Ukrainian HEIs] [in Ukrainian]. In N. I. Ushakova (Ed.), Mizhkulturna komunikatsiia v universytetskomu osvithnomu prostori – Intercultural communication in the university educational space (pp. 108–122). Kharkiv.

7. Semenoh, O. M., & Levenok, I. S. (2021). Formuvannia ukrainskomovnoi kompetentnosti inozemnykh studentiv-medykiv v kulturno-osvithnomu prostori zakladu vyshchoi osvity [Formation of Ukrainian-language competence of international medical students in the cultural-educational space of a higher education institution] [in Ukrainian]. Vykladannia mov u vyshchykh navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi – Language Teaching in Higher Education Institutions Today, 38, 170–188.

8. Huletska, Ya. H. (2008). Polikulturna osvita studentskoi molodi v universytetakh SSHA [Multicultural education of university students in the USA] [in Ukrainian]. (Author's abstract of PhD thesis in Pedagogical Sciences, specialty 13.00.01). 21 p.

9. Semenog, O. (2025). The conceptual sphere of education in Ukrainian and Polish discourses: An interdisciplinary approach (Monograph). Europe: Scholars' Press.

10. Borynshtein, Ye. R. (2004). Sotsiokulturni osoblyvosti movnoi osobystosti [Sociocultural features of linguistic personality] [in Ukrainian]. Sotsialna psykholohiia – Social Psychology, 5(7), 63–72.

11. Tkachenko, D. I. (2025). Rozvytok mizhkulturnoi kompetentnosti yak kliuchovyi element profesiinoho zrostantia molodoho vykladacha v hlobalizovanomu osvithnomu prostori [Intercultural competence development as a key element of young teacher's professional growth in the globalized educational space] [in Ukrainian]. In K. V. Astakhova et al. (Eds.), Den nauky – Science Day (pp. 178–181). Kharkiv: NUA Publishing.

12. Ushakova, N. I., & Trostynska, O. M. (2014). Vyvchennia ukrainskoi movy studentamy-inozemtsiamy: kontseptualni zasady [Studying Ukrainian as a foreign language: conceptual foundations] [in Ukrainian]. Teoriia i praktyka vykladannia ukrainskoi movy yak inozemnoi – Theory and Practice of Teaching Ukrainian as a Foreign Language, 9, 12–21.

13. Generalne konsultstvo Ukrainy v Stambuli. (n.d.). Kil'kist studentiv ukrainskoho viddilennia u Stambuli komu universytetu zbil'shuie't'sia – henkonsul Oleksandr Haman [The number of students at the Ukrainian department in Istanbul University is growing – Consul General Oleksandr Haman] [in Ukrainian]. <https://istanbul.mfa.gov.ua/news/kilkist-studentiv-ukrayinskogo-viddilennia-u-stambulskomu-universiteti-zbilshuyetsia-genkonsul-oleksandr-gaman>

14. Ukrinform. (2021, October 27). Kil'kist studentiv ukrainskoho viddilennia universytetu u Stambuli zbil'shuie't'sia [The number of students in the Ukrainian department at Istanbul University is increasing] [in Ukrainian]. <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3340222-kilkist-studentiv-ukrayinskogo-viddilennia-u-stambulskomu-universiteti-zbilshuyetsia-genkonsul.html>

15. Kushnir, I. M. (2019). Suchasna linhvodydaktyka ukrainskoi movy yak inozemnoi: dosiahnennia, problemy, perspektyvy [Modern linguodidactics of Ukrainian as a foreign language: achievements, problems, perspectives] [in Ukrainian]. Vykladannia mov u vyshchykh navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zviazky. Naukovi doslidzhennia. Dosvid. Posuky – Language Teaching in Higher Education Institutions Today: Interdisciplinary links. Research. Experience. Discoveries, 34, 93–107. <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2019-34-07>

16. Ukrainskyi kulturnyi klub (Istanbul). (n.d.). <https://www.instagram.com/iukraynakulturu>

17. Budnyk, O. (2022, July 18). Mariia Barchuk-Halyk, vykladachka ukraїnistiki v Stambuli: “Dlia turkiv vyvchaty ukrainsku movu – tse ekzotyka ta vyklyk, ale popyt zrostaie shchoroku” [“For Turks, learning Ukrainian is exotic and challenging, but demand increases every year”] [in Ukrainian]. Ukrinform. <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3531565-marana-barukgalik-vikladachka-viddilennia-ukraїnistiki-stambulskogo-universitetu.html>

18. Du, Zhenyue. (2025). In Taras Shevchenko's works, I find my freedom [in Ukrainian]. In T. M. Sharova & A. V. Zemlianska (Eds.), My Shevchenko: Collection of essays by school and university students (pp. 49–52). Kyiv.

19. Semenog, O. M. (2025). Naukova ukrainska mova (dlia inozemnykh aspirantiv) [Scientific Ukrainian language (for international PhD students)] [in Ukrainian]. Sumy: Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko.

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

Цюняк Оксана Петрівна,

доктор педагогічних наук, професор

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ORCID ID: 0000-0002-4573-1865

Наконечна Лариса Богданівна,

кандидат філологічних наук, доцент

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ORCID ID: 0000-0003-0743-4576

У статті окреслено можливості та виклики професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до реалізації мовно-літературної освітньої галузі. З'ясовано, що навчання в умовах війни стало викликом для учасників освітнього процесу та справжнім випробуванням для закладів вищої освіти, що дають змогу молоді здобувати не лише знання, а й не втрачати відчуття приналежності до української спільноти.

Проаналізовано ОПП «Початкова освіта» Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, зокрема, зміст освітніх компонентів «Сучасна українська мова з практикумом», «Методика навчання української мови», «Дитяча література та методика навчання літературного читання», які сприяють формуванню мовленнєвої, методичної, читацької та інформаційної компетентностей майбутніх учителів. Акцентовано увагу на необхідності інтеграції інноваційних методів навчання, кейс-методу, проєктного навчання, сторітелінгу, міждисциплінарних занять, освітніх квестів.

Зроблено висновок, що сучасна методична підготовка повинна бути комплексною, адаптивною та патріотично спрямованою. Особливої уваги потребує формування готовності майбутніх учителів до роботи в умовах дистанційного і змішаного навчання, що зумовлює потребу в оновленні освітньо-професійних програм, розвитку здатності до емпатійного, адаптивного й партнерського стилю педагогічної взаємодії. Подальші дослідження повинні зосереджуватися на розробленні практичних методичних рекомендацій і тренінгових програм для викладачів закладів вищої освіти щодо вдосконалення змісту професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до реалізації мовно-літературної освітньої галузі.

Ключові слова: професійна підготовка, методична підготовка, майбутні учителі початкових класів, мовно-літературна освітня галузь, заклади вищої освіти, війна, національна ідентичність, психолого-педагогічна підтримка.

Tsiuniak Oksana, Nakonechna Larysa. Methodological Aspects of the Professional Training of Future Primary School Teachers for the Implementation of the Language and Literature Educational Field

The article outlines the opportunities and challenges of professional training of future primary school teachers for the implementation of the language and literature education sector. It is found that training in war conditions has become a challenge for all participants in the educational process and a real test for higher education institutions, which allow young people to gain not only knowledge, but also not to lose the sense of belonging to the Ukrainian community.

The educational and professional program "Primary Education" of the Vasyl Stefanyk Precarpathian National University is analyzed, in particular, the content of the educational components "Modern Ukrainian Language with Practicum", "Methodology of Teaching the Ukrainian Language", "Children's Literature and Methods of Teaching Literary Reading", which contribute to the formation of speech, methodological, reading and informational competencies of future teachers. Attention is focused on the need to integrate innovative teaching methods – case method, project learning, storytelling, interdisciplinary classes, educational quests.

It is concluded that modern methodological training should be comprehensive, adaptive and patriotically oriented, and further research should focus on developing practical methodological recommendations and training programs for teachers of higher education institutions to improve the content of professional training of future primary school teachers for the implementation of the language and literature educational field.

Key words: professional training, methodological training, future primary school teachers, language and literature educational field, higher education institutions, war, national identity, civic position, psychological and pedagogical support, educational challenges.

Вступ. Повномасштабна війна в Україні, що триває з 24 лютого 2022 року, докорінно змінила всі сфери суспільного життя. Навчання в умовах війни стало викликом для усіх учасників освітнього процесу та справжнім випробуванням для закладів вищої освіти, що дають змогу молоді здобувати не лише знання, а й не втрачати відчуття приналежності до української спільноти. Варто зазначити, що захист і відновлення України значною мірою залежать від віри у перемогу,

від мотивації до «сродної» правдивої праці всіх, хто причетний до освітянської справи, впливає на ціннісні орієнтири особистості майбутніх громадян і гнучко долає освітні втрати, упроваджує положення Концепції «Нова українська школа» на засадах компетентнісного підходу [1, с. 91].

У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів, котрі повинні бути готовими працю-

вати в умовах невизначеності, соціально-психологічної нестабільності та освітніх реформ, зумовлених воєнним часом. Окрім того, у Професійному стандарті вчителя зазначено, що основними функціональними обов'язками педагога є організація освітнього процесу, спрямованого на формування у здобувачів освіти ключових компетентностей, розвиток інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, необхідних для їхньої успішної самореалізації, подальшого навчання та активної участі в суспільному житті [2]. Однак, у сучасних умовах ці обов'язки істотно розширюються, адже учитель дедалі частіше виконує функції психолога, фасилітатора, консультанта й наставника, котрий не лише навчає, а й підтримує, мотивує до навчання, сприяє формуванню soft skills, ціннісних орієнтирів, стійкості і віри у власні можливості. Не менш важливою є готовність учителя початкових класів до інтеграції змісту мовно-літературної освіти з національно-патріотичним вихованням, формуванням комунікативної компетентності, читацької культури, мовленнєвої активності, громадянської позиції та національної ідентичності здобувачів освіти.

Беззаперечно, що педагогічна освіта в умовах війни повинна не лише забезпечити фахову й методичну підготовку здобувачів вищої освіти, а й сформувати ціннісну й громадянську позицію, емоційну стійкість, здатність до інноваційної педагогічної діяльності. Загальновідомо, що саме мовно-літературна освітня галузь має потужний потенціал для формування національної ідентичності, критичного мислення, духовних орієнтирів, зміцнення національної свідомості, підтримки морального духу, допомагає усвідомити цінність миру, свободи та гідності, формує готовність захищати культурну спадщину й сприяє вихованню патріотизму через призму літературних творів і мовної практики. Тому методична підготовка майбутніх учителів початкових класів до реалізації цієї галузі потребує переосмислення з урахуванням нових вимог часу, зокрема, інтеграції психолого-педагогічної підтримки, навчання засобами української мови і літератури, адаптації змісту до викликів воєнного сьогодення та перспектив відновлення.

Мета статті. У межах статті окреслимо можливості та виклики професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до реалізації мовно-літературної освітньої галузі, акцентуючи на необхідності оновлення методичної складової з урахуванням вимог часу, формування національної ідентичності, громадянської позиції, психолого-педагогічної стійкості й готовності до роботи в умовах невизначеності.

Матеріали та методи. У дослідженні враховано положення нормативно-правових документів, зокрема, Концепції «Нова українська школа» та Професійного стандарту вчителя початкових класів, які акцентують увагу на компетентнісному підході, необхідності формування громадянської позиції, національної ідентичності, розвитку читацької, комунікативної компетентностей здобувачів освіти. Методологічну основу дослідження становлять наукові праці українських учених Н. Бібік, М. Вашуленка, З. Столяр, О. Семенов,

Л. Наконечної, С. Єфремова, З. Сташук, О. Фенцик, О. Цюняк та ін.

Проаналізовано освітньо-професійну програму підготовки бакалаврів спеціальності АЗ«Початкова освіта» Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, силабуси освітніх компонент.

Для досягнення мети застосовано методи аналізу і синтезу інформації, отриманої з нормативних документів, наукових джерел, освітньо-професійної програми і силабусів освітніх компонент для формулювання висновків щодо вдосконалення методичної складової професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Результати. Наукові розвідки доводять, що професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів повинна починатися з формування у них ціннісного ставлення до майбутньої професійної діяльності, наявності відповідних мотивів, індивідуально-особистісних та соціокультурних факторів, формування особистісного та науково-педагогічного світогляду, володіння комплексом науково-інноваційних методів, усвідомлення своєї професійної неповторності, бажання передачі досвіду іншим, здатність до інтеграції наукових знань, вільне володіння хоча б однією іноземною мовою, участі у міжнародних наукових проєктах, метою яких є комплексне і всебічне осмислення освітянського досвіду та найкращих практик у сфері європейських інтеграційних досліджень в Україні [3, с. 52].

Зазначимо, що предметом професійної діяльності сучасного педагога відповідно до Концепції «Нова українська школа» є виховання випускника школи – особистості (усебічно розвинутої, здатної до критичного мислення), патріота (з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами і здатний приймати відповідальні рішення; поважає гідність і права людини), інноватора (здатного змінювати навколишній світ, розвивати економіку за принципами сталого розвитку, конкурувати на ринку праці, вчитися впродовж життя) – на засадах інноваційного оновлення та гуманістичної парадигми. Адже найбільш успішними на ринку праці в найближчій перспективі будуть фахівці, котрі навчатимуться впродовж життя, будуть критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі та володіти іншими сучасними вміннями [4].

Погоджуємося із думкою З. Столяр, що майбутні вчителі повинні розуміти, що початкова школа є першою ланкою в системі шкільної освіти, завданням якої є успішна адаптація молодших школярів до умов середовища, в якому вони здобуватимуть освіту, соціалізація дітей у новому колективі, формування ключових компетентностей, виховання ввічливих і толерантних особистостей зі сформованим художнім смаком [5, с. 311–314].

У Концепції «Нова українська школа» визначено головну мету мовно-літературної освіти – формування в учнів початкової школи здатності вільно, грамотно й творчо висловлювати свої думки рідною мовою, кри-

тично сприймати інформацію, усвідомлювати значення мови як чинника національної ідентичності та соціальної інтеграції [4]. Основними завданнями мовно-літературної освітньої галузі в початкових класах є: формування в учнів ключових, комунікативної та читацької компетентностей, розвиток умінь працювати з текстами різних видів (художніми, науково-популярними, навчальними, медіатекстами), здатність спілкуватися українською мовою, а також розвиток інтересу до читання та любові до рідної мови. На нашу думку, здобувачі вищої освіти за спеціальністю «Початкова освіта» повинні бути підготовлені до реалізації цих завдань і втілення змістових ліній початкового курсу мовно-літературної освіти «Взаємодіємо усно», «Взаємодіємо письмово», «Читаємо», «Досліджуємо мовні явища», «Досліджуємо медіа».

Нами проаналізовано ОПП «Початкова освіта» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 01 Освіта/Педагогіка зі спеціальності АЗ «Початкова освіта», яка реалізується у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника [6]. Зміст програми свідчить про її спрямованість на формування фахових і методичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів, зокрема, у сфері реалізації мовно-літературної освітньої галузі відповідно до положень Державного стандарту початкової освіти.

У контексті досліджуваної проблеми слід наголосити на тому, що освітні компоненти охоплюють фундаментальні та прикладні аспекти мовно-літературної підготовки. Так, освітні компоненти «Сучасна українська мова з практикумом», «Методика навчання української мови», «Дитяча література та методика навчання літературного читання», «Медіадидактика», «Інформаційно-комунікаційні технології в освіті» та інші формують методичну, комунікативну, читацьку й інформаційно-аналітичну компетентності майбутніх учителів початкових класів. Проаналізуємо детальніше зміст зазначених освітніх компонент.

«Сучасна українська мова з практикумом» є обов'язковою освітньою компонентою, що забезпечує всебічну підготовку здобувачів вищої освіти до реалізації професійної мовної діяльності в інноваційному освітньому середовищі початкової школи. Зміст курсу охоплює системне вивчення фонетики, лексикології, морфології, синтаксису з одночасним формуванням навичок правильного, виразного й граматично точного мовлення в усній і письмовій формах. Особлива увага приділяється формуванню комунікативної компетентності майбутнього вчителя як необхідної складової ефективної міжособистісної взаємодії з учнями початкових класів. Освітня компонента сприяє оволодінню здобувачами вищої освіти методиками розвитку діалогічного й монологічного мовлення, формування навичок мовленнєвої культури, логічного висловлення думок та активного слухання, а також передбачає ознайомлення з прийомами створення безпечного та підтримувального мовного середовища, що сприяє відновленню психологічного комфорту, формуванню позитивної самооцінки й довіри [7].

«Методика навчання української мови» має на меті формування у здобувачів вищої освіти системи методичних умінь і компетентностей, необхідних для ефективної реалізації мовно-літературної освітньої галузі. Значну увагу приділено формуванню вмінь організовувати навчальний процес із урахуванням індивідуальних особливостей здобувачів освіти, застосовуючи диференційовані підходи та інтерактивні технології [8].

«Дитяча література та методика навчання літературного читання» виконує ключову роль у формуванні читацької культури, естетичного смаку та ціннісних орієнтирів майбутніх учителів початкових класів. Вивчення українського фольклору, класичних та сучасних творів літератури для дітей забезпечує усвідомлення педагогічного потенціалу художнього слова як інструменту національно-патріотичного, морального та емоційного виховання здобувачів вищої освіти. Майбутні вчителі опановують прийоми роботи з текстами, які сприяють розвитку емпатії, критичного мислення, моральної свідомості та емоційної зрілості. Знання методичних аспектів використання дитячої літератури дозволяє педагогам створювати безпечне та підтримувальне освітнє середовище, що сприяє подоланню психологічних травм в умовах воєнного часу [9].

Важливо зазначити, що ОПП «Початкова освіта» передбачає проходження різних видів виробничої педагогічної практики, що створює умови для професійного становлення майбутніх учителів початкових класів та апробації інноваційних підходів до навчання української мови та літературного читання здобувачів початкової освіти в освітньому середовищі НУШ.

Як показує досвід, упровадження інноваційних методів і форм роботи у закладах вищої освіти є необхідною умовою розвитку професійної мобільності, педагогічної гнучкості та готовності до викликів сьогодення майбутніх фахівців. Серед ефективних інноваційних методів навчання, що забезпечують якісну фахову та методичну підготовку майбутніх вчителів, на особливу увагу заслуговують: *кейс-метод (case-study)*, що передбачає аналіз реальних або змодельованих педагогічних ситуацій; *проектне навчання*, що забезпечує залучення здобувачів освіти до індивідуальної чи групової діяльності, результатом якої є створення освітнього продукту (до прикладу, авторських методичних розробок, добірок текстів для початкової школи, вправ з формування читацької компетентності тощо); *storytelling*, що базується на створенні та інтерпретації художніх історій, які сприяють розвитку мовленнєвої активності, емоційного інтелекту, здатності до емпатії й рефлексії; *інтегровані міждисциплінарні заняття*, що реалізуються шляхом поєднання змісту мовно-літературної освітньої галузі з компонентами мистецької, громадянської, історичної, медіаосвітньої галузей, що сприяє цілісному розвитку особистості майбутнього вчителя, розширює міжпредметні зв'язки й поглиблює розуміння ролі мови та літератури у формуванні національної ідентичності.

Пропонуємо використовувати інноваційні форми організації навчальної діяльності, зокрема: *освітні*

квести, які спрямовані на виконання послідовних завдань, що активізують мислення, унаочнюють матеріал і сприяють командній взаємодії; педагогічні майстерні, які сприяють виробленню практичних навичок через рефлексію власного досвіду, застосування різних форм вираження педагогічних ідей; участь у міжнародних і всеукраїнських освітніх проєктах, що відкривають можливості для академічної мобільності, обміну досвідом, залучення до найкращих європейських практик у сфері мовної освіти. Поряд із цим, застосування рефлексивних методів (портфоліо, щоденники професійного зростання, педагогічні есе) сприяє розвитку внутрішньої мотивації, самопізнання, усвідомлення професійної ідентичності майбутніх учителів початкових класів.

В умовах впровадження змішаних і дистанційних форматів навчання особливої значущості набуває підготовка майбутніх вчителів до ефективного використання цифрових освітніх ресурсів, платформ і технологій. Важливим є опанування майбутніми вчителями умінь щодо адаптації змісту, форм і методів навчання відповідно до освітніх потреб різних категорій здобувачів освіти, зокрема, дітей-переселенців, учнів із тимчасово окупованих територій, а також тих, хто зазнав психологічної травми внаслідок воєнних дій. Сучасний учитель повинен бути готовим до поєднання традиційних методик із цифровими інструментами, забезпечуючи при цьому якість, доступність та інклюзивність освітнього процесу.

Висновки. У контексті сучасних викликів, спричинених повномасштабною війною, оновлення методичної складової професійної підготовки майбутніх

учителів початкових класів до реалізації мовно-літературної освітньої галузі набуває пріоритетного значення. Адже зміст і форми навчання повинні бути спрямовані не лише на засвоєння знань і вмінь, а й на формування ціннісних орієнтирів, громадянської позиції, емоційної стійкості, критичного мислення, готовності до інноваційної діяльності та роботи в умовах невизначеності. Аналіз освітньо-професійної програми «Початкова освіта» показав, що низка освітніх компонент, таких як «Сучасна українська мова з практикумом», «Методика навчання української мови», «Дитяча література та методика навчання літературного читання» сприяють цілісному формуванню мовно-методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів, розвитку їхньої здатності реалізовувати змістові лінії мовно-літературної освітньої галузі відповідно до Державного стандарту початкової освіти та Концепції «Нова українська школа». Особливої уваги потребує формування готовності майбутніх учителів до роботи в умовах дистанційного і змішаного навчання, що зумовлює потребу в оновленні освітньо-професійних програм, впровадженні інноваційних методів (проєктне навчання, кейс-методи, сторітелінг, освітні симуляції), розвитку здатності до емпатійного, адаптивного й партнерського стилю педагогічної взаємодії.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробленні методичних рекомендацій і тренінгових програм для викладачів закладів вищої освіти щодо вдосконалення змісту професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до реалізації мовно-літературної освітньої галузі.

Література:

1. Семенов О., Дятленко Т.І., Калинич О.В. Підготовка майбутніх учителів української мови і літератури до навчання учнів у НУШ. Слобожанський науковий вісник. Серія «Філологія». № 4, 2023. С. 90–97. URL: <https://journals.spu.sumy.ua/index.php/philology/article/view/197/182> (дата звернення 15.06.2025).
2. Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/%20v2736915-20#Text> (дата звернення 5.04.2025).
3. Цюняк О.П. Професійна підготовка майбутніх магістрів початкової освіти до інноваційної діяльності: теоретичні і методичні засади: Монографія. 2020. Івано-Франківськ, Кушнір Г.М. 303 с.
4. Концепція «Нова українська школа. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення 15.06.2025).
5. Столяр З.В. Особливості фахової підготовки майбутніх педагогів до реалізації мовно-літературної освітньої галузі в початковій школі. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія», № 9(77), 2020. С. 311–314. URL: <https://journals.oa.edu.ua/Philology/article/view/2955/2716c> (дата звернення 10.06.2025).
6. Освітньо-професійна програма «Початкова освіта» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. 2024. URL: <https://nmv.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/118/2024/12/013-op-pochatkova-osvita-bac-1-2024.pdf> (дата звернення 4.06.2025).
7. Силабус освітнього компонента «Сучасна українська мова з практикумом». URL: <https://kpo.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/174/2025/01/ok13-suchasna-ukrainska-mova-z-praktykumom.pdf> (дата звернення 4.06.2025).
8. Силабус освітнього компонента «Методика навчання української мови». URL: <https://kpo.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/174/2025/01/ok24-metodyka-navchannia-ukrainskoi-movy.pdf> (дата звернення 12.06.2025).
9. Силабус освітнього компонента «Дитяча література та методика навчання літературного читання». URL: <https://kpo.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/174/2025/01/ok25-dytiacha-literatura-ta-metodyka-navchannia-literaturnoho-chytannia.pdf> (дата звернення 12.06.2025).

References:

1. Semenoh O., Diatlenko T.I., Kalynych O.V.(2023). Podhotovka maibutnikh uchyteliv ukrainskoi movy i literatury do navchannia uchniv u NUSh. [Preparing future teachers of Ukrainian language and literature to teach students at the National School of Ukrainian Language and Literature]. Slobozhanskyi naukovyi visnyk. Seriiia

«Filolohiia». 4, 90–97. URL: <https://journals.spu.sumy.ua/index.php/philology/article/view/197/182> (data zvernennia 15.06.2025).

2. Pro zatverdzhennia profesiinoho standartu za profesiiny «Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel z pochatkovoio osvity (z dyplomom molodshoho spetsialista)». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/%20v2736915-20#Text> (data zvernennia 5.04.2025).

3. Tsiuniak O.P. (2020). Profesiina pidhotovka maibutnikh mahistriv pochatkovoio osvity do innovatsiinoi diialnosti: teoretychni i metodychni zasady. [Professional training of future masters of primary education for innovative activities: theoretical and methodological principles]. Monohrafiia. Ivano-Frankivsk, Kushnir H.M. 303 s.

4. Kontseptsiiia «Nova ukrainska shkola. (2016). [Concept "New Ukrainian School"] URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (data zvernennia 15.06.2025).

5. Stoliar Z.V. (2020). Osoblyvosti fakhovoi pidhotovky maibutnikh pedahohiv do realizatsii movno-literaturnoi osvitnoi haluzi v pochatkovii shkoli. [Features of professional training of future teachers for the implementation of the language and literary educational field in primary school]. Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»: seriia «Filolohiia», №9(77), S.311–314. URL: <https://journals.oa.edu.ua/Philology/article/view/2955/2716ye> (data zvernennia 10.06.2025).

6. Osvitno-profesiina prohrama «Pochatkova osvita» pershoho (bakalavrskoho) rivnia. (2024). [Educational and professional program "Primary Education" of the first (bachelor's) level of higher education] URL: <https://nmv.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/118/2024/12/013-op-pochatkova-osvita-bac-1-2024.pdf> (data zvernennia 4.06.2025).

7. Sylabus osvitnoho komponenta «Suchasna ukrainska mova z praktykumom». [Syllabus of the educational component «Modern Ukrainian Language with Practicum»]. URL: <https://kpo.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/174/2025/01/ok13-suchasna-ukrainska-mova-z-praktykumom.pdf> (data zvernennia 4.06.2025).

8. Sylabus osvitnoho komponenta «Metodyka navchannia ukrainskoi movy». [Syllabus of the educational component «Methodology of teaching the Ukrainian language»]. URL: <https://kpo.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/174/2025/01/ok24-metodyka-navchannia-ukrainskoi-movy.pdf> (data zvernennia 12.06.2025).

9. Sylabus osvitnoho komponenta «Dytiacha literatura ta metodyka navchannia literaturnoho chytannia». [Syllabus of the educational component «Children's Literature and Methods of Teaching Literary Reading»]. URL: <https://kpo.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/174/2025/01/ok25-dytiacha-literatura-ta-metodyka-navchannia-literaturnoho-chytannia.pdf> (data zvernennia 12.06.2025).

НОТАТКИ

Наукове видання

СЛОБОЖАНСЬКИЙ НАУКОВИЙ ВІСНИК

Серія: Філологія

Науковий журнал

Випуск 10, 2025

Коректура • *Н. Ігнатова*

Комп'ютерна верстка • *Ю. Ковальчук*

Підписано до друку: 27.08.2025 р.
Формат 60x84/8. Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 11,86.
Замов. № 0925/690. Наклад 100 прим.

Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.